GÖRÖG REGÉK ÉS MONDÁK

MÓRA

GÖRÖG REGÉK ÉS MONDÁK

Elmesélte

TRENCSÉNYI-WALDAPFEL IMRE

Kilencedik kiadás

ELŐSZÓ

Magyar népmesében találkozik a vándor a Nappal, aki elmondja neki, hogy reggel vidáman jön fel az égre, mert kipihente magát, de este szomorúan nyugszik le, mert fáradt. Máskor egy Hold nevű vitéz alva találja a másikat, akit Napnak hívnak. Eltűnt testvéreit keresi a mesebeli leány, megy hetedhét ország ellen, sehol se falut, se várost nem talál, végül gyertyavilágot pillant meg messziről, bemegy a házba, ahol a Csillagok anyja látja vendégül, s hajnalban, amikor gyermekei sorra hazatérnek, őket kérdi, nem látták-e a leány tizenkét testvérét. De nem látta sem az Esthajnalcsillag, aki legkorábban szokott elmenni hazulról, sem a Göncölszekér, pedig az egész világot körüljárja minden éjszaka, sem a Fiastyúk, pedig csirkéivel az egész világot keresztüljárta, sem az Ökörkeresőcsillag, pedig az egész világot bebarangolta elveszett ökrei után, sem a Kaszások, pedig ők az egész világot lekaszálják, sem a Sántaleánycsillag, aki minden árkon-bokron keresztülmegy, amikor szilkéjében ebédet hord a Kaszásoknak. Ezután a Nap anyjához tér be a leány, ez reggel kérdezi fiát, a felkelő Napot, majd a Hold anyjánál kér szállást, ez reggel kérdezi leányát, a hazatérő Holdat, de azok se látták a leány testvéreit. Utoljára a Szél anyja fogadta be a leányt, s amikor napfelkelte előtt hazatért anyjához a Szél, elmondta, hogy rengeteg sötét erdő mélységében, ahová sem a csillagok sugarai, sem a Nap világossága, sem a Hold fénye nem süt be, él elátkozottan a tizenkét testvér, csak ő jár be hozzájuk, hogy szobájukat kiszellőztesse. Említsük még meg a Fehérlófiát, akit kétszer hét esztendeig szoptat anyja, a fehér ló, amíg megállja az erőpróbát, azután elindul hősi útjára, melynek során óriásokat kényszerít szolgálatába, a Fanyűvőt, a Kőmorzsolót és a Vasgyúrót, sárkányokat győz le, és királyleányokat szabadít ki az Alvilágból; a legkisebb leány keze és az öreg király fele királysága lesz érte a jutalma. Hajnal Jánossal meg éppen egy órában születik táltos lova, amely úgy segíti minden kalandjában győzelemre a mesehőst, mint a görög mitológiában Bellerophontészt fehéren csillogó, szárnyas paripája, a hősével ugyancsak egyszerre születő Pégaszosz.

Ilyenféle motívumokhoz hasonlót még sokat idézhetnénk akár a magyar népköltészetből, akár más népek mesekincséből. Annak az ősrégi világszemléletnek az emlékei élnek tovább ezekben, amely az emberiség történetének hajnalán keletkezett. Az ember kezdetben, fogyatékos

tapasztalatai és gyarló szerszámai birtokában, magához vagy az állatokhoz hasonló élőlényt látott az őt körülvevő természet minden jelenségében, így teremtette meg képzeletében az ember alakú – görögül: *anthrópomorf* –, illetőleg állat alakú: *thériomorf,* de az embernél mérhetetlenül erősebb isteneket, démonokat vagy éppen az állati és emberi tulajdonságokat egyesítő sárkányokat és egyéb szörnyetegeket. S mert a természet ölén találta fel megélhetésének eszközeit, de a természet még ismeretlen erői váratlan veszedelmekkel – szélvihar, villámcsapás, földrengés, árvíz, szárazság, vadállatok, sáskák és egerek pusztítása, betegségek – is fenyegették az életét, varázsszertartásokkal, áldozatokkal, imával engesztelte őket. így iparkodott maga mellé állítani a képzelete által teremtett, de a fantasztikus megszemélyesítésben is a természet valódi jelenségeit visszatükröző természetfölötti lényeket. Az égitestek mozgásában és az évszakok váltakozásában ismert fel először törvényszerűen ismétlődő folyamatokat, s tapasztalatairól olyan történetekben adott számot magának, amelyek elképzelése szerint valamikor, emberemlékezetet megelőző ősidőkben játszódtak le, hogy azután szabályos időközökben az ősi cselekmény ismétlődjék újra meg újra. Az ilyen „okmagyarázó” – görög szóval *aitiológiai* – mondák idővel valósággal *kozmogóniai* – azaz a világ kialakulására vonatkozó – tanításban összegeződtek. S minthogy az istenek általában egy-egy természeti jelenség – Ég és Föld, Nap és Hold, tengerek és folyók, források és szelek, gabona és bor stb. – megszemélyesítései, egy-egy isten megszületésével az alakuló világ válik egyre teljesebbé.

Az ősember kezdetben csak a természeti erőket érezte maga felett, beleértve az állatokat is, amelyektől egy-egy törzs mint ún. totem-állatátától gyakran származtatta magát. Miután a társadalmi viszonyok bonyolultabbakká váltak, a gyengébb nemcsak a természet erőivel szemben érezte magát kiszolgáltatottnak, hanem a hatalmasabb emberrel szemben is, és a társadalmi erők – az elnyomó és kizsákmányoló hatalom, a háború és a rabszolgaság – ugyanolyan kiszámíthatatlanul uralkodtak léte felett, mint a természet hatalmai. A természeti erőket megszemélyesítő istenalakok ekkor új vonásokkal gazdagodtak, olyanokkal, amelyek az ember társadalmi létét tükrözték vissza; az Ég ura például hatalmi jelvényével, a villámmal együtt a földi uralkodó képét öltötte magára. A hatalmasok a maguk hatalmát igazolták az ilyen isteni mintaképpel, vagy egyenesen azt hirdették magukról, hogy ők az istenség leszármazottai, illetőleg valamelyik ősüknek az istenség által ajándékozott hatalmi jelvény örökösei. Az elnyomottak viszont, a

természetben már megfigyelt törvényszerűségeket alkalmazva a társadalmi létre, nemegyszer merítettek reményt abból, hogy a Nap, amely megmásíthatatlan szabályossággal járja kiszabott pályáját, és mindenkire egyformán süt, az igazságtalanságot nem hagyja megtorlatlanul. Az a reménység, hogy az igazság Napja előbb-utóbb felragyog a fejük felett, az emberiség elveszett, ősi aranykora visszatérésének a reményével fonódott össze. Addig az osztálytársadalom kibékíthetetlen ellentéteit a képzeletben oldotta fel a másvilági igazságszolgáltatás hite: a holtak lelkei meztelenül jelennek meg túlvilági bíráik előtt, akik így nem látják, ki volt király és ki volt koldus a földi életben, s a tiszta lelkeket az örök boldogság, a bűnösöket az örök büntetés színhelyére küldik. De a bontakozó emberi öntudat nem állt meg ennél az erejét lefegyverző elképzelésnél. A messze jövendő képét szerkesztette meg az emberek tudását gyarapító, a természettel szemben folytatott küzdelem eszközeit megteremtő feltalálókról és az elnyomottak harcát a hatalmasokkal szemben diadalra segítő, isteni származású szabadító hősökről szóló csodálatos történetekben, azaz regékben.

Az istenekről és isteni származású hősökről szóló elbeszéléseket nem véletlenül nevezzük éppen görög szóval *mítoszoknak.* Minden nép hagyományaiban találunk fejlettebb vagy fejletlenebb, elevenebben élő vagy elhalványodottabb formában ilyen elbeszéléseket, regéket. De a görögöknél bontakozott ki a leggazdagabban a mítoszok rendszere – a *mitológia* –, és az egész nép alkotó tevékenységét áthatotta. Sőt a görög nép költői és művészi hagyatékán keresztül a görög mitológia az egész emberiség képzeletvilágában, a világirodalomban és minden európai nép művészetében is eltörölhetetlen, mély nyomokat hagyott.

A mítoszok az ókori görögök egész életét végigkísérték, és a görög irodalomnak ugyanúgy, mint a görög művészetnek, valósággal a talaját alkották, de még a görög filozófia is gyakran merített ösztönzést belőlük. A legfőbb istenalakokat és a hozzájuk fűződő elbeszélések bizonyos alapformáit a görögök az ősidők homályából hozták magukkal, és ezek birtokában lépték át a régészeti leletek, majd írásos emlékek alapján pontosabban megismerhető történeti létük küszöbét. De még hosszú évszázadokig minden történeti tapasztalatukat a mítoszok aranyfüstjével vonták be, s így a mitológia a görög nép legrégibb történetének is hű tükre, amelyből hozzáértő szem az őstársadalom nem egy döntő fontosságú szakaszát kiolvashatja. így például a magukat medvétől származtató arkadiaiak vagy a magukat hangyáktól származtató

mürmidónok eredetmondája a kezdetleges törzsszervezetet összetartó *totemizmusra* enged következtetni. Meleagrosz és Oresztész mítoszaiban az ősi anyajogú társadalom, illetőleg a fejlettebb patriarchális társadalomra való áttérés tükröződik, akárcsak a matriarchátus ősi rendjéhez haláláig ragaszkodó amazonok mondáiban.

A trójai mondakör, amelyben szinte összefutnak a görög mitológia különböző szálai a mesék világából, ahová sokáig száműzte a kételkedés, a H. Schliemann német régész által a múlt század hetvenes éveiben megindított, majd napjainkig folytatott ásatások nyomán a hitelt érdemlő történeti tudósítások közé lépett. Bármennyi csodálatos eseményt vegyített is hozzá a mitológiai képzelet, abban ma már senki sem kételkedik, hogy i. e. 1200 körül a dél-görögországi akhájok feldúlták a Hellészpontosz partján fekvő gazdag kis-ázsiai várost. Ezeknek az akhájoknak a gazdagságáról és hatalmáról is képet alkothatunk magunknak, különösen a még Schliemann által feltárt Mükéné és az újabban megtalált Pülosz emlékei alapján. Századunk eleje óta kerülnek napfényre az i. e. III. és II. évezredben virágzó – a dél-görögországi korai központokra is kisugárzó – krétai műveltség nagyszabású építkezései és más lenyűgöző művészeti emlékei, igazolva a Minósz királyra és athéni származású építőművészére, az „ezermester” Daidaloszra vonatkozó hagyományok történeti magvát. Ma már nem túlságosan merész a feltevés, amely Thészeusz diadalában a Minótaurosz felett a hanyatló krétai királysággal szemben függetlenségét kiharcoló szárazföldi görögség történetének egy jelentős eseményét keresi.

Természetesen, ha a mítoszok történeti magva gyakran igazolhatónak is bizonyul, a mitológia nem történelem, hanem természet és társadalom valóságának olyan fantasztikus visszatükrözése, amely az istenek és istennők állandó beavatkozását feltételezi. A mitológia tehát egy tőről fakadt a vallással. A görög mitológia minden más mitológiát felülmúló fejlődőképességét, az emberi öntudat fejlődését visszatükröző és ösztönző kibontakozását viszont nem utolsósorban az biztosította, hogy aránylag korán – az első osztálytársadalom, a rabszolgaság kialakulásának kezdeti szakaszán – vált viszonylag függetlenné a vallástól.

Már az ókori görög gondolkodók között felvetődött olyan nézet, hogy a mitológiát – és ezzel együtt az istenek és istennők közismert alakjait – két költő képzelete teremtette meg; az egyik Homérosz, aki az i. e. VIII. században élt, a másik a néhány évtizeddel fiatalabb Hésziodosz. Hogy a trójai mondakör – az istenekre vonatkozó ősi hagyományokról nem is

szólva – Homéroszig legalább négy-öt évszázadon át élt a görög nép emlékezetében, és gyarapodott az énekmondók ajakán, azt a trójai háború történeti tényének bebizonyítása után senki nem vonhatta kétségbe. De írott forrással, amely Homérosznál régibb lenne, valóban egészen a legutóbbi évekig nem rendelkeztünk a görög mitológiára vonatkozóan. A fordulatot ebben a tekintetben azok az agyagtáblák hozták meg, amelyeket – néhány más lelőhelyen kívül – ezrével talált századunk elején az angol A. J. Evans a krétai Knósszosz „Minósz palotája” – feltárása során, majd 1939-ben százával a nyugatgörögországi Püloszban – „Nesztor palotájában” – az amerikai C. W. Blegen. A táblákon – s mellettük néhány edényen is gemmán – írás volt látható, mégpedig három világosan elkülönülő írástípus, amelyek közül kettő mindmáig megfejteden, de az egyiket számos, az eredményt apránként előkészítő kísérlet után 1952-ben sikerült megfejtenie egy zseniális angol mérnöknek, az azóta tragikus körülmények között fiatalon elhunyt M. Ventrisnek. Ezek az emlékek az i. e. II. évezred közepe tájáról valók, s már a görög nyelv egy korai változatát mutatják, amelyet bízvást tekinthetünk a Tróját vívó akhájok nyelvének is.

Irodalmi jellegű szöveg vagy akár csak egyetlen mítosztöredék nem került elő ezeken a táblákon; egytől egyig praktikus jellegű okmányokról, számadásjegyzékről és más hasonlókról van szó, de egy sor istenség neve fordul elő bennük, azoké, akiknek áldozatokat mutattak be, így a legfontosabb homéroszi istennevek sorra, mint Zeusz, Héra, Poszeidón, Athéné, Artemisz, Eileithüia, Dionüszosz stb. Természetesen még nem a több mint félezer évvel később Homérosz által fémjelzett alakjukban, hanem ilyenformán: Divo, Éra, Poszidao, Atana, Atemito, Ereutija, Divonuszo... Már néhány évtizeddel korábban váltak ismeretessé azok az ékírásos emlékek, amelyeken többek között a Trója városnév, az akháj népnév és az Atreusz személynév hettita változata volt kiolvasható.

Az az áldozati kultusz, amely már Knósszoszban és Püloszban kijárt a Homérosz eposzaiban olümposzi derűvel körülvett isteneknek, később is, a vallásos előírások szigorú kötöttségeinek megfelelően, hasonló keretek között maradt érvényben a görög városállamokban. Találkozunk természetesen Homérosznál is áldozatok bemutatásának a leírásával; a homéroszi realizmus szükségszerű követelménye ez, hiszen enélkül nem ábrázolhatná hitelesen az élet teljességét. De Homérosz – és valószínűleg már az előtte járó énekeshagyomány – számára az istenek világa sokkal kevésbé jelenti a vallás szigorú előírásait, mint inkább a vallástól egyre jobban elkülönülő mítosznak a képzeletet felszabadító játékosságát:

természet és társadalom valóságainak legmagasabb fokú költői általánosításai ők, tökéletes – de az emberi gyarlóságokat is e tökéletesség jegyében a legmagasabb fokon képviselő – anthrópomorfizmussal. Egy korábbi fejlődési fok thériomorf vonásai háttérbe szorulnak; csak egy-egy elhalványodott emlék, mint Héra „tehénszemű” vagy Pallasz Athéné „bagolyszemű” jelzője, utal rá.

A kis-ázsiai görögök körében működő Homérosz közép-görögországi – boiótiai – követője, Hésziodosz, már tudatosan vallja a mítosznak azt a játékos változékonyságát, amely a mitológia fejlődőképességének, illetőleg költői továbbfejlesztésének szükségszerű alapja. *Theogónia* – „az istenek születése” – című költeményében, amely a görög mitológia első rendszerezésének tekinthető, beszámol arról, hogyan avatták őt költővé az ének istennői, a Múzsák. Nyáját legeltetve jutott fel a Helikon hegyére az aszkrai pásztor, és ott – az ibolyaszínű forrás körül, a természet gazdag virágzása közepette – találkozott a táncoló istennőkkel, akik felszólították őt, hogy adja tovább az embereknek, amit tőlük ellesett. De mit énekelnek a Múzsák? Mindent, ami csak volt, van és lesz; jó, ha a halandó énekes ebből azt tudja visszaadni, ami volt, és ami lesz, azaz a folyton változó létről ad a múlt és a jövő pólusai között feszülő cselekményben számot, mert a változatlan örök-egy lényeg az istenek számára fenntartott titok. Ez határozza meg a valóság mitológiai visszatükrözésének *elbeszélő* jellegét. A mítosznak minden dogmatikus kötöttségtől idegen játékosságát, változékonyságát, költői jelképszerűségét jellemzi viszont a költőt felavató istennők vallomása, amely a felavatásban rejlő megbízás jellegét is kifejezi:

Szánkon tarka hazugság, mely a valóra hasonlít,
Am ha akarjuk, színigazat hirdethet a[A] *ajkunk...*

Ez a tarka „hazugság”, amelyben a valóság jut kifejezésre: a görög mítosz lényege. Említettük már, hogy a görög filozófia is gyakran merített ösztönzést belőle, mindjárt az első filozófus, a milétoszi Thalész, aki a vizet mondotta őselemnek, nem függetlenül Homérosztól, aki minden élőt Okeanosztól eredeztet, vagy akár attól a kozmogóniai mítosztól, amely egy másik tengeri istent, Próteuszt, az alakját változtató Osvizet – a neve a görög *prótosz* = „első” szóval függ össze – teszi meg a folyamatosan differenciálódó világalakulás kiindulópontjának. A filozófia mégis a maga fogalmi megismerésre törekvő alapirányával szükségképpen kerül szembe a mitológiával, senki sem határozottabban, mint a puritán Xenophanész, aki szemére hányja Homérosznak és Hésziodosznak, hogy mindent ráfogtak az istenekre, ami gyarlóság csak előfordul az emberek között: lopnak, csalnak, házasságot törnek,

akárcsak az emberek. S ami a filozófus szempontjából a legrosszabb ebben az anthrópomorfizmusban: minden nép a saját képére és hasonlatosságára képzeli el az isteneket, ezért az aithiopszok istenei feketék és pisze orrúak, a thrákoké pedig szőkék és kék szeműek.

Xenophanész kifogása jogosult lehetett a vallás isteneivel szemben, akik azt követelik maguknak, hogy az ember higgyen bennük, de értelmét veszti a vallástól immár hovatovább elkülönülő mitológia isteneivel szemben, akik már azt igénylik, hogy az ember ismerje fel és ismerje el természet és társadalom valóságait, amelyek bennük plasztikus alakot öltve jutnak kifejezésre. Éppen tökéletes anthrópomorfizmusuk által hatnak ösztönzően költészet és művészet fejlődésére, de ez a szempont magyarázza azt is, hogy egymásnak többé vagy kevésbé ellentmondó mítoszok egymás mellett megállják a helyüket. Hésziodosz már ezt is tudja, másik költeményében, a *Munkák és Napok* címűben ezért mondhatja el – feleletül arra a kérdésre, hogy miért van tele az emberi élet bajjal és fáradsággal – Prométheusz és Pandóra, majd az egymást váltó világkorszakok mítoszát, bár maga is tudja, hogy a két elbeszélés részletvonásai kizárják egymást. „Vagy ha kívánod, más magyarázatot adhatok erre” – tér rá az egyik mítoszról a másikra, szinte közönségére bízva, hogy válassza azt a kettő közül, amelyik jobban tetszik neki, mert eszmei értékük egyforma, azaz olyan „tarka hazugság” mindkettő, amely „a valóra hasonlít”.

Rendszernek mondtuk a mitológiát az imént, s ezt nem is kell visszavonnunk, de hozzá kell tennünk mindjárt, hogy nem ellentmondás nélküli rendszer. Ha ellentmondásait ki akarnánk küszöbölni, akkor elszegényítenénk vagy éppen meghamisítanánk a hagyományt; tudomásul kell vennünk például, hogy van olyan hagyomány, amely szerint az embert Prométheusz gyúrta agyagból, de van olyan is, amely szerint az emberek a gigászok kiomló véréből születtek; van olyan hagyomány, amely szerint Héphaisztosz ütött súlyos pörölyével Zeusz homlokára, hogy Pallasz Athénét világra segítse, de van olyan hagyomány is, amely szerint Héphaisztosz csak Paliasz Athéné után született. A tenger habjaiból kikelő Aphrodité mítoszával nehezen egyeztethető össze az a hagyomány, amely Zeusz és Dióné leányának mondja a szépség és szerelem istennőjét, bár Dióné is tengeri istenségnek, Ókeanosznak a gyermeke. Az ellentmondó változatok néha különböző vidékek helyi hagyományaira vezethetők vissza, néha egy-egy nemzetség vagy törzs egymástól eltérő érdekeiben lelik magyarázatukat, vagy a társadalmi fejlődéssel együtt fejlődő énekeshagyomány önkéntelenül tükrözi vissza a

változásokat. De sokszor a tudatos költő beavatkozásának a nyomaira kell ismernünk, azéra, akit éppen a mitológiai hagyomány eleve adottnak vehető változékonysága bátorított arra, hogy a mítoszt a saját mondanivalója – azaz a saját kora társadalmi szükséglete – irányában fejlessze tovább. Elég megfigyelnünk, hogy ha a három nagy tragédiaköltő, Aiszkhülosz, Szophoklész és Euripidész – az i. e. V. század három egymást követő nemzedékének a képviselői – ugyanazt a mítoszt viszi színpadra, mennyi szabadságot engednek meg maguknak, ami a három költő feldolgozásainak különbségein, sőt kivált Euripidésznél a költő életművén belüli változatokon is lemérhető. Pindarosz egyenesen kijelenti, hogy más dalt mond Tantalosz fiáról, mint a régiek, mert az isteneket sérti a hagyomány, amely szerint ettek volna Pelopsz feldarabolt testéből: „kevesebbet vét a beszéd, ha szép”.

Ha tehát rendszernek mondjuk a görög mitológiát, nem gondolhatunk egy tankönyv ellentmondást nem tűrő egyenletességére, inkább valamiféle egyik végén se véglegesen elvarrt, tarka szőnyegre. A leglényegesebb tulajdonsága ennek a szőnyegnek az, hogy bármelyik díszítménytől indulok is el, és bármelyik szálát követem, egy tetszés szerinti másik díszítményhez jutok el, mert a görög mitológiában minden mindennel összefügg. Vegyük a trójai háborút! Prométheusz már a titánok ősmitológiai harcánál jelen volt, ő az, aki az embert teremti – vagy ha tetszik: aki kiemeli az embert az állatok sorából de ő az, aki megjósolja, hogy Thetisz fia hatalmasabb lesz apjánál, ezért kényszeríti Zeusz a Néreiszt a halandó Péleuszhoz. Péleusz és Thetisz házasságából születik a trójai háború legnagyobb hőse, Akhilleusz, s egyszersmind az ő lakodalmukat zavarta meg Erisz az almával, amelyet Parisz fog Aphroditének ítélni, mert az istennő a legszebb földi nő szerelmét ígéri a trójai királyfinak. De kiindulhatunk Léda hattyútojásaiból, egyikéből a trójai háborút szépségével felidéző Helené kelt ki, vagy akár Hekabé álmából, amely a születendő Pariszt jelölte ki Trója bukásának okozójául, vagy akár a Héraklész-mondákból, Laomedón hitszegéséből vagy az Oita hegyén meggyújtott máglyából, amiért Philoktétész jutalmul kapta Héraklész íját, Trója bevételének föltételét és így tovább. És hol van vége a trójai mondakörnek? A trójai faló és a város pusztulása, Agamemnón meggyilkolása vagy Oresztész bosszúja vagy az athéni Areopagosz megalapítása, Odüsszeusz hazatérése avagy Aineiasz itáliai honfoglalása, vagy éppen – a középkori hagyományban is tovább követve a szálakat – Párizs, sőt a mai Óbuda helyére képzelt Szikambria trójai menekültek által való megalapítása volna az utolsó csomó? Nem folytatom, bár

hasonló eredményre vezetne, ha az Argonauták vagy a Labdakidák mondakörével kísérleteznénk.

Ezt a szabadon alakítható és a végtelenségig bővíthető „rendszert” érezték mitológiai hagyományaikban a régi görögök is, amikor – az ősmitológiai „titánok harcától” kezdve – ún. epikus ciklusban foglalták össze mitológiai tárgyú eposzaikat. Ebben a ciklusban jelölték ki a helyét annak a két eposznak – az *Iliásznak* és *Odüsszeiának* – is, amelyeket több mint másfél évszázados tudományos vita után ma ismét a legnagyobb valószínűséggel Homérosznak tulajdoníthatunk. Az epikus ciklusból csak ez a kettő maradt reánk; töredékekből, régi kivonatokból tudjuk, hogy a trójai mondakörön kívül elsősorban az evvel több szálon érintkező thébai mondakört dolgozta' fel részletesen, amely a trójai mondakörön kívül a legtöbb tárgyat szolgáltatta a tragédiaíróknak.

Homérosz és Hésziodosz mellett a.mi feldolgozásunk is gyakran támaszkodik Aiszkhülosz, Szophoklész és Euripidész tragédiáira, továbbá Bakkhülidész és Pindarosz kardalaira, Theokritosz és Moszkhosz idilljeire, Apollóniosz Rhodiosz, Lükophrón vagy a római császárkori Quintus Smyrnaeus, Nonnosz, Muszaiosz és Kolluthosz, a görög mitológiát Rómában népszerűsítő latin költők – Catullus, Vergilius, Ovidius, Valerius Flaccus, Statius és Claudianus – epikus költeményeire, valamint a költői művek hézagait értékes hagyományokkal kiegészítő ókori magyarázó irodalomra. Felhasználtuk az antik mitológiai kézikönyveket is, főleg a görög Apollodóroszt és Antoninus Liberálist, valamint a latinul író Hyginust; egy-egy vonást átvettünk a mitológiát el nem utasító olyan történetíróktól is, mint Hérodotosz, Diodórosz és Plutarkhosz. A mítoszok értékes helyi hagyományait figyelmükre méltató földrajzi írókat, mint Sztrabón és Pauszaniasz, sőt a mítoszparódiáiban itt-ott egyébként elveszett vagy csak hézagosan hagyományozott változatokat fenntartó nagy szatirikust, Lukianoszt se mellőztük egészen.

A felsorolt nevek és műfajok annak érzékeltetésére is alkalmasak, hogy a görög mitológia milyen mélyen hatotta át az egész antik irodalmat. Minthogy forrásaink között római költőket is említettünk, ki kell emelni, hogy náluk – bár az itáliai népeknek volt saját mitológiájuk is – a latin istennevek többnyire a görög isteneket jelentik.

A görög mitológia latin nyelvű feldolgozásaiban Zeusz = Juppiter, Héra = Juno, Poszeidón = Neptunus,

Hádész vagy Plútón = Dis vagy Pluto, Hesztia = Vesta, Démétér = Ceres, Paliasz Athéné = Minerva, Phoibosz Apollón = Phoebus Apollo, Artemisz = Diana, Létó = Latona, Hermész = Mercurius, Perszephoné = Proserpina,

Aphrodité = Venus, Arész = Mars, Héphaisztosz = Vulcanus, Erósz = Ámor vagy Cupido, Khariszok = Gratiák stb.

Amit az irodalomról elmondtunk, elmondhatjuk a művészetről is: a mitológia volt legfőbb ihletője, mint például Pheidiasz, Praxitelész és Szkopasz istenszobrai, görög vázaképek ezreinek, a pompeji falfestmények egész sorának, síremlékeknek és kőkoporsóknak mitológiai ábrázolásai mutatják.

Plutarkhosz különös haj őstörténetet jegyez fel a kereszténység keletkezésének idejéből. Egy Itália nyugati partjai felé közeledő hajó egyiptomi kormányosának, Thamusznak, rejtélyes hang adja a megbízást, hogy ha parthoz ér, hirdesse ki a nagy Pán halálát. Thamusz teljesíti a parancsot, s nagy riadalmat kelt a szózat: „Meghalt a nagy Pán!” Tiberius császár is tudomást szerez erről, magához hívatja a kormányost, aki elismétli előtte a kijelentést; a császári udvar tudósai nem tudnak egyéb felvilágosítást adni, mint hogy Pán – erdő-mező kecskelábú, homlokán szarvat viselő istene – Hermész és Pénelopé fia volt. Feltűnő mindenesetre, hogy az egyiptomi kormányos neve egyezik a mezopotámiai mitológia fiatalon meghalt, Istar istennő által keservesen megsiratott, majd feltámasztott pásztoristenének a nevével, amely a keleti forrásokban Dumuzi, Damu, Tamuz alakban fordul elő. Tamuz alakja, a mezopotámiai mitológia több más, részben a hettiták, részben a föníciaiak által közvetített elemével együtt, a görög hagyományba is belekerült. Vele azonosítható Adónisz, Aphrodité istennő vadkan által megölt kedvese, de a szicíliai pásztorok fiatalon meghalt isteni példaképe, Daphnisz is, akit éppen Pán tanított meg a pásztorsíp megszólaltatására. Ezeknek a mitológiai hagyományoknak lehetett eredetileg a rokona Pán halálának a motívuma is. Minthogy azonban az evangéliumok Tiberius császár korára helyezik Jézus működését, a kereszténység győzelmének a szimbólumát keresték benne; a magyar irodalomban Reviczky Gyula *Pán halála* című költeménye a legismertebb kifejezése ennek a felfogásnak.

A görög mitológiát azonban a kereszténység se törölte ki az emberiség emlékezetéből. Napjainkig tovább él az újgörög népköltészetben, a mesékben, amelyek az antik mitológia nem egy motívumát megőrizték, vagy a Kharosz-dalokban, amelyek még ma is Kharónnak, az Alvilág révészének a nevét visszhangozzák. Néha rejtettebb formákban, egyenesen a kereszténység mitológiai eredetű elemeiben fedezhető fel ez a továbbélés. Az evangéliumi elbeszélések is az Adóniszhoz és Daphniszhoz hasonló, fiatalon meghaló és feltámadó istenek mitológiai motívumaival színezik Jézus életét, s egy sor későbbi legendára is

hivatkozhatunk. Mária ugyanúgy bujdosik, amíg megtalálja a helyet, ahol fiát világra hozhatja, mint Létó, Apollón és Artemisz születése előtt. A görög mitológia szabadító hőseinek örököse a sárkányölő Szent György lovag. Szent Kristóf a legenda szerint ugyanúgy félállati- félemberi alakban teljesített révészszolgálatot, mint Nesszosz, a kentaur. A Danaé-mítosz motívumai szövődnek Szent Iréné és Szent Borbála legendáiba, a kereszténységen kívül pedig a szaszanida uralkodók eredethagyományába, Dzsingisz kán mondájába.

A görög mitológia nyílt továbbélésének területe a művészet és a költészet, amely mindig – de különösen a reneszánsz óta – témaválasztásának és szimbólumkészletének kimeríthetetlen tárházát találja meg a görög mítoszok humánus világában. A képzőművészetben elég Tizia- no, Rubens és Rembrandt mitológiai kompozícióira utalnunk, a zenében Gluck operáira, a világirodalomban Racine, Goethe, Shelley vagy legújabban például Anouilh, O'Neill, Sartre műveire. Érzékeltesse néhány idézet, hogy a görög mitológia ismerete nélkül a legnagyobb magyar költők nem egy sora is megközelíthetetlen maradna számunkra! „A bézárt Danaét érctorony és acél /,Závárok s iszonyú őrebek őrizék...” – így kezdi Berzsenyi Dániel *Féltés* című ódáját. A forradalom küszöbén Petőfi Sándor Kazinczy Gáborhoz intézett költői levelében a bilincsbe verten szenvedő Prométheuszt megszabadító Héraklész hőstettében látja a nép felszabadításának jelképét, a forradalom bukása után pedig Vörösmarty Mihály „a keselynek szárnya csattogását, / Prométheusz halhatatlan kínját” idézi fel A *vén cigány* látomásában. Ez idő tájt Arany János „a kifáradt küzdelemnek hanyatló korszakán merengve”, így emlékezik vissza *A dalnok búja* című költeményében azokra az évekre, amikor költészetével Petőfi mellett a nép felemelkedését, egy új, szabad ország építését szolgálhatta:

És adatott vala tinéktek Építni várost, Amphionként,
Teremteni új nemzedéket Hol durva kő mozdúla önként
Az elhunyt sírjain; A lantos húrjain.

A XX. század magyar költői közül különösen Babits Mihály és Juhász Gyula építik verseiket gyakran egy-egy mitológiai szimbólumra, de – megnevezetlenül – Prométheuszra céloz Ady Endre is *A Túz csiholtja* című költeményében:

Az első emberi bátorság Mint egy Isten, hóban vacogva
Áldassék: a Tűz csiholója, Fogadta szent munkája bérét:

Aki az ismeretlen lángra Még ma is minden bátor ember
Úgy nézett, mint jogos adóra. Csörgedezteti az ő vérét.

Görög mitológiai tárgyú drámáink közül említsük meg a legelsőt: Bornemisza Péter *Electráját* és a méltatlanul elfelejtett Ungvárnémeti Tóth László *Nárciszát,* továbbá Madách Imre a Héraklész-mítoszt feldolgozó *Férj és nőjét,* Babits Mihály *Leodameia* és Aprily Lajos *Az Ida-hegyipásztorok* című, a trójai mondakörből merítő drámai költeményeit. De minden további felsorolás helyett álljon itt Végül néhány sor Petőfi *Hornér és Oszián* című verséből:

Halljátok Hornért?
Dalában a mennyei bolt
Egy csendes örömnek örök mosolya,
Ahonnan a hajnali bíbor S a déli sugár aranya
Oly nyájasan ömlik alá A tengeri szőke habokra
Es bennök a zöld szigetekre,
Hol istenik űzik az emberi nemmel
Boldog vegyülésben
Játékidat, oh gyönyörű szerelem...

ISTENEK SZÜLETÉSE

Kezdetben csak Khaosz, a tátongó üresség létezett, belőle vált ki Erebosz, az alvilági Sötétség, és Nüx, a fekete Éjszaka. Aztán megszületett Gaia, a széles mellű Föld, a világmindenség megingathatatlan alapja, s önmagából hívta létre Uranoszt, az Eget. Akkor már megjelent minden élet ősforrása, a Szerelem a világban, az Ég a Föld után kívánkozott, s Gaia világra hozta a százkezű Hekatonkheireket, az egyszemű küklópszokat és a titánokat.

Ókeanosz volt a legidősebb a titánok közül, Kronosz a legfiatalabb; közéjük tartozott Hüperión és Theia is, Éósznak, a Hajnalnak, Héliosznak, a Napnak, és Szelénének, a Holdnak a szülei, valamint Iapetosz, Prométheusz és Epimétheusz atyja, és Mnémoszüné, az Emlékezés istennője. Ókeanosz felesége volt az arany koszorús Téthüsz, Kronoszé Rheia, Iapetoszé pedig Themisz, az Igazság jövőbe látó istennője.

De Gaia hiába szülte meg gyermekeit, Uranosz bilincsbe verte az egyszemű és a százkezű óriásokat, és az Alvilág legsötétebb mélyére taszította őket, a Tartaroszba, amelyet ugyanakkora távolság választ el a földtől, mint az eget. A titánokat is sorra elrejtette, így a nyüzsgő élet helyett sokáig egyetlen, mozdulatlan ölelés töltötte be a világot. Végül is Gaia elkeseredetten fordult gyermekeihez:

– Hallgassatok rám, és álljatok bosszút kegyetlen atyátokon!

Félelem fogta el a titánokat, egyik sem mert szólni, csak Kronosz, a legfiatalabb vállalta, hogy eleget tesz anyja felszólításának, hiszen Uranosz maga idézte föl maga ellen Gaia és gyermekei haragját. Éles sarlót vett át anyjától, lesbe állt, és váratlanul súlyos sebet ejtett Uranoszon. Az Égnek a földre cseppenő véréből esztendőre megszülettek a bosszúálló Erinnüszek, abból pedig, ami a tenger habjaira hullott, Aphrodité, a Szerelem szépséges istennője támadt életre, s gyöngykagylóban hajózott Küthéra, majd innét Küprosz szigetére.

Kronosznak és Rheiának három leánya született, Hesztia, Démétér, és Héra, meg három fia, Hádész, Poszeidón és Zeusz. De Kronosz eszében egyre csak Uranosz átka járt, amely kimondta, hogy őt is saját gyermeke fogja legyőzni. Ezért amint azok megszülettek, sorra lenyelte őket. Nem tudott ebbe belenyugodni Rheia, s amikor legkisebb fiát, Zeuszt világra hozta, elhatározta, hogy megmenti az életét. Követ pólyáit be újszülött gyermeke helyett, azt adta át Kronosznak, aki le is nyelte. Zeuszt pedig

elrejtette Kréta szigetén Rheia, a Dikté-hegy barlangjában. Itt két nimfára, Kréta első királyának, Melisszeusznak a leányaira, Adraszteiára és Idára bízta a gyermeket, ezek friss mézzel és az Amaltheia kecske tejével táplálták, a fegyveres Kurészek pedig vigyázták, dárdáikat pajzsukhoz verve, éktelen lármát csaptak, hogy elnyomják a síró csecsemő hangját, nehogy Kronosz felfigyeljen rá.

Zeusz utóbb mindannyiuknak meghálálta szolgálatukat, a két nimfát Rheia, az Istenek Anyja papnőivé, a Kurészeket saját krétai temploma papjaivá tette, akik Zeusz gyermeksége emlékére fegyvertáncot lejtettek az ünnepen. Az Amaltheia kecskét, miután kimúlt, az ég csillagai közé emelte Zeusz, bőréből készítette oltalmazó pajzsát, az aigiszt, szarvából pedig a bőségszarut, amelyből étel-ital soha ki nem fogyott.

Mert Zeuszra várt a legnagyobb hatalom, ő lett az istenek és az emberek atyja, miután felnőtt és beteljesítette az átkot, amelyet Kronoszra kimondott Uranosz. Ókeanosz leánya, Métisz, az Esz istennője látta el tanácsokkal, ő adta Zeusznak a varázsszert is, amellyel Kronoszt arra kényszerítette, hogy visszaadja lenyelt gyermekeit. Azok sorra ki is léptek a napfényre atyjuk gyomrából, de születésük rendjét megfordítva: elsőnek a bepólyált kő, utolsónak Hesztia. Ezért Hesztia – a házi tűzhely istennője – a legidősebb és a legfiatalabb isten egy személyben.

Így Zeusz, a legkisebb fiú, visszahozta az életbe idősebb testvéreit, s most már velük együtt küzdött meg Kronosszal a világ uralmáért. Kronoszt támogatták a titánok, csak Ókeanosz állt félre a harctól, leánya, Sztüx pedig, az Alvilág folyója, négy gyermekével, a Győzelemmel, Erővel, Féltékenységgel és Erőszakkal Zeuszt segítette, ezért kapta jutalmul, hogy a legszentebb eskü az ő nevét idézze.

Prométheusz, Iapetosz fia is Zeusz és a többi fiatal isten oldalára állt, mert anyja, Themisz időben kioktatta. Hasznát is vette Zeusz Prométheusz bölcs tanácsainak. Felhozta a Tartaroszból a küklópszokat, akik akkor kovácsolták számára a villámot, Hádész számára pedig a láthatatlanná tévő sisakot, Poszeidón számára a háromágú szigonyt. Ilyen fegyverek segítségével győzték le Zeusz és testvérei Kronoszt és a titánokat, majd maguk között osztották fel a világot. Zeusznak jutott az Ég, Poszeidónnak a tenger, és Hádésznak a föld mélyén az Alvilág. A titánokat pedig Zeusz letaszította a Tartaroszba, és a Hekatonkheireket, a százkezű óriásokat rendelte az őrizetükre. Utóbb Kronosznak megkegyelmezett, felengedte a Tartaroszból, de száműzte, és messze Nyugaton, a Boldogok Szigetein, az üdvözült halottak fejedelmévé tette.

Akkoriban, amikor a titánok harca folyt, már tele volt a világ

istenekkel. És minden isten megszületése teljesebbé tette a világot valamivel, ami addig hiányzott. Az Éjszaka leányai, a Nappal és a Végzet, fiai, a Halál és az Alom és Mómosz, az örök gáncsoskodó, aki még az istenek alkotásaiban is csak kivetnivalót talált. Az Éjszaka leányai voltak a Moirák:

Klóthó, Lakheszisz és Atroposz, akik a sors fonalát fonják, meg Nemeszisz, aki minden bűnt megtorol, és Erisz, a viszály istennője. Ókeanosz és Téthüsz gyermekei voltak a folyók, az ő leányuk volt a széphajú Dórisz is, Néreusznak, a tenger öreg istenének a felesége, a Néreiszek anyja, s az ő házukban nevelkedett Héra is, amíg Zeusz felesége nem lett.

Háromszáz évig szerették egymást Zeusz és Héra, amíg egymáséi lehettek; az ő gyermekeik voltak Arész, a háború istene, Hébé, az ifjúság istennője, valamint Eileithüia, aki az újszülötteket segítette világra. Héra hű feleség volt, s féltékenyen nézte, ha Zeusz más istennőket vagy éppen halandó leányokat ajándékozott meg szerelmével. Zeusz és Démétér leánya volt Perszephoné, de Démétér, a termékeny anyaföld istennője, a halandó Iasziónnal is ölelkezett a barázdák között, s ekkor az istennő halandó szerelmesét a féltékeny Zeusz villáma sújtotta halálra. Démétér és Iaszión fiát, Plutoszt, a Gazdagságot azonban saját leánya, Eiréné, a Béke nevelésére bízta Zeusz, s a bőségszaruval ajándékozta meg. Kronosz leányai közül csak Hesztia nem ismerte soha a szerelmet, ő mások házi tűzhelyére vigyázott, külön temploma sem volt, de valamennyi isten templomában tiszteletben részesült.

Zeusz és Mnémoszüné leánya volt a kilenc Múzsa: Kleió, Melpomené, Thajeia, Euterpé, Terpszikhoré, Erató, Kalliopé, Urania és Polühümnia, az ének és zene, a költészet és a tánc bűvös hatalmú istennői, a költők pártfogói. Pieriában születtek, de a Helikon forrásai körül is otthon vannak, és az istenek palotáit is az Olümposzon az ő énekük tölti be.

Zeusz és Themisz leányai a Hórák, az évszakok istennői, akik a természet rendje felett őrködnek, de őrködnek a rend és igazság felett az emberek világában is, ezért az egyiknek a neve Diké, „Jog”, a másiké Eiréné, „Béke”, a harmadiké pedig Eunomia, „Törvényesség”.

Anya nélkül született Zeusz legkedvesebb gyermeke, Pallasz Athéné, az okos szűz, a városok védője, minden szép mesterség tudója és minden tudomány pártfogója. Apja fejéből pattant ki teljes fegyverzetben, sugárzó szépségben, a Nap is megállította gyors fogatát az égen, hogy megcsodálja, amikor megszületett. Az Olümposz valamennyi istene örült

neki, csak Héra nézte ezt is féltékenyen, s eltökélte, ha Zeusz nélküle hozta világra leányát, ő is fiat fog szülni apa nélkül. Hát úgy is tett, amint mondta; így született Héphaisztosz, de olyan csúf volt, hogy maga Héra is elborzadt látásán, s hogy ki ne nevesse a többi isten, lehajította az Olümposzról. Még szerencse, hogy a tengerbe esett, hol a Néreiszek – Thetisz és nővérei – szelíden karjuk közé fogták, és felnevelték. Örökké sánta maradt, de a kovácsmesterséget nagyszerűen értette, először a tenger mélyén, egy barlangban, jótevői, a Néreiszek számára készített mindenféle drága ékszert, majd visszatért az Olümposzra, itt állította fel ragyogó kovácsműhelyét, és az isteneknek emelt fényes ércpalotát.

Kronosz testvérei, a titánok közül való volt Koiosz és Phoibé, az ő leányuk volt Aszteria és Létó. Aszteria fürjjé változva menekült Zeusz szerelme elől, de Létó engedett a csábításnak, és evvel Héra haragját vonta magára. Szíve alatt hordta már Zeusz ikermagzatát, Apollónt és Artemiszt, de megszületésükig még sokat kellett szenvednie. Ha elfáradt, nem volt egy talpalatnyi hely, ahol fejét álomra hajthatta volna, ha megszomjazott, nem volt forrás, amely megitassa, mert Héra bosszújától félt mindenki. Országról országra, szigettől szigetig bolyongott a szegény földönfutó, de nem akadt földrész, amely befogadja. így jutott Délosz szigetére.

Délosznak nem voltak termékeny földjei, Déloszban kövér nyájak sem legelésztek. Kavicsai között a fű is alig nőtt, nem is törődött vele senki.

– Délosz, köves sziget, akarsz-e Apollón szülőföldje lenni? Most senki sem törődik veled, de ha befogadsz engem, rajtad fog születni Apollón, és rajtad fog állni a messzelövő isten temploma.

Örült neki Délosz, hogyne akarta volna. Csak egyért aggódott:

– Azt beszélik, Létó, hogy féktelen erejű isten lesz a te fiad. Meg lesz-e elégedve olyan kicsi szigettel, mint én vagyok? Nem fogja-e megvetni kavicsos, kopár földemet? Félek, hatalmas lábával a tenger habjai alá lök, és keres más hazát magának, ahol lombos fák közt építhet templomot. Rajtam meg a vízben a fekete fókák vehetnek szállást maguknak.

Erre Létó megesküdött:

– Hallja meg hát az Ég és a Föld és az alvilági Sztüx hömpölygő vize – ennél nagyobb esküt nem ismernek az istenek –, hogy itt lesz örökké Phoibosz Apollón illatos oltára, itt lesz szent ligete, s minden más szigetnél többre fog téged becsülni!

Ebben megnyugodott Délosz. Örült már előre Apollón születésének, és szívesen befogadta Létót.

És Létó Déloszban várta a gyermeket. Az istennők mind nála voltak, Dióné és Rheia, és Themisz, aki az igazságot mindig napvilágra hozza, és Amphitrité, a zúgó tenger asszonya, meg a többi istenasszony is. Csak a fehérkarú Héra maradt távol, meg Eileithüia, mert a féltékeny Héra eltitkolta előtte Apollón születését. így mit sem sejtve ült a magas Olümposzon, az aranyos felhők alatt.

De az istennők elküldték érte szelek szárnyán járó követüket, íriszt, meghagyva neki, hogy óvatosan, Héra háta mögött szóljon Eileithüiának. Mert tudták, hogy Héra különben útját állaná.

Úgy is tett írisz. S amint megparancsolták az istennők, ígért is Eileithüiának mindenféle szépet, borostyánkővel díszített, kilenc hüvelyk hosszú aranyláncot, csak jöjjön Déloszba. Eileithüia ráállt, és most már ketten mentek vissza. Mint megriadt galambok, sebesen szelték a levegőt.

Amint Déloszba ért a gyermekáldást hozó Eileithüia, a Künthosz hegy oldalán, pálmafa tövében megszületett Apollón és Artemisz. A föld is mosolygott alattuk, az istennők pedig ujjongtak örömükben.

Istennők dajkálták, fürösztötték Apollónt, ők pólyálták szépen hófehér gyolcsba, aranyszalaggal. De nem sírt tej után, mint a többi gyermek. Halhatatlan ajkait Themisz istenasszony illette nektárral és édes ambrosziával. S amint megízlelte Apollón az isteni eledelt, tüstént fickándozni kezdett, izmos kis lábával lerúgta magáról a pólyát – az aranyszalag is elszakadt –, és vidám szóval szólt oda az istennőknek:

– Megjöttem közétek! Én leszek a lantnak és a görbe íjnak az istene, én leszek a jósisten is, aki Zeusz megmásíthatatlan akaratát fogom hirdetni az embereknek.

Így szólt a fürtösfejű Phoibosz, és lépkedett is mindjárt nagyokat Délosz földjén. Amultak-bámultak az istennők, a boldog sziget pedig, amint magán érezte az istent, egyszeriben kivirult, ragyogó aranyvirággal.

Létó ikergyermekei hamar megtanulták a messzelövő íj kezelését. Artemisz nem is törődött egyébbel, egész nap csak az erdőt-mezőt járta hű kísérőivel, a nimfákkal, ő azonban szűz maradt, és elűzte magától azt a nimfát is, aki engedett a szerelem csábításának. Apollón ujjai nemcsak az íj idegéhez, hanem a lant húrjaihoz is értettek; az ő birodalma a messzeség, ahová biztosan találó nyilait röpíti, amerre az ének száll a lant húrjairól, és a messze jövendő, amelynek titkait az ő jóslatai tárják fel.

Miután a jóslás művészetét már megtanulta, hátravolt még, hogy alkalmas szentélyt keressen magának. így jutott Delphoiba, a Föld

köldökéhez, ahol valamikor maga Gaia, majd leánya, Themisz mondott jóslatot. De a nyílást, amelyen keresztül a jóslatok feltörtek a mélyből, Püthón, a hatalmas sárkánykígyó őrizte. Az ifjú isten megküzdött a sárkánnyal, íját emelte rá, és leterítette, majd egészen a Tempé völgyéig futott, hogy ott megtisztuljon a vérontás bűnétől. Idővel sok más szentély is épült Apollón tiszteletére, ahová jóslatért fordultak az emberek, de legtekintélyesebb jóshelye Delphoi maradt.

Messze földről zarándokoltak el ide tanácsért. A földhasadék felett háromlábú széken ült a szentély papnője, Püthia, és Apollón nevében hirdette ki kétértelmű jóslatait. Aki eltalálta a helyes értelmet, sikerrel járt, és fényes fogadalmi ajándékát helyezte el hálája jeléül a szentélyben, aki pedig félreértette a homályos szavakat, s vállalkozása balul ütött ki, csak saját ostobaságát okolhatta érte.

A Püthón sárkány legyőzése után a Péneiosz folyó vidékén találkozott Apollón Aphrodité játékos kedvű fiával, Erósszal, a szerelem istenével. Annak is íj volt a kezében.

– Pajkos gyermek, mi dolgod e hősi fegyverrel? – kérdezte. – Az én vállamra illik az ilyen, aki biztos kézzel tudok vele sebeket küldeni a vadakra és az ellenségre. Az imént is leterítettem vele Püthónt, hány hold földet takart be egyszerre dögvészt lehelő, lomha testével, amint elnyúlt! Te elégedjél meg fáklyáiddal, és örülj, ha evvel csip-csup szerelmek lángját lobbanthatod fel, de ne törj az én dicsőségemre!

Csak nevette Aphrodité fia.

– A te nyilad, Phoibosz, utolér mindenkit, de az enyém téged.

Így szólt, és fürgén szelve szárnyával a levegőt, egyszeriben ott termett a Parnasszosz ormán. Ott kivett tegzéből két nyilat: az egyik horgas és csillogó hegyben végződött, a másik tompa volt, és ólom nehezítette a szárát. Az egyik szerelmet kelt, a másik szerelmet űz; emezt a Péneiosz folyó leánya, Daphné szívébe lőtte, amavval Apollónt találta el. Szerelemre gyúlt az isten tőle. De még a szerelem nevétől is futott a nimfa, csak az erdő sötétjének és a vadászzsákmánynak örült, és a szűz Artemiszt akarta követni, haját is egyszerű szalag tartotta össze. Kezét sokan kérték, de ő elfordult kérőitől, nem akart férfit ismerni, és a járatlan berkeket kereste. Atyja vőt és unokákat hiába várt tőle, ő hallani sem akart a menyegzői fáklyáról, ha szó került rá, szép arcát szemérmes pirosság futotta el. Hízelgő karjával fonta át ilyenkor atyja nyakát, és úgy kérte, hogy követhesse Artemisz példáját. Péneiosz engedett, de nem engedett a saját szépsége.

Csak meglátta Phoibosz, s máris heves szerelemre lobbant Daphné iránt. Mint a könnyű szalma vagy mint az útszéli kerítés, ha túlságosan közel vitte vagy virradat után elhajította mellette fáklyáját a vándor, úgy lángolt az isten, úgy égett a keble, és reménységgel táplálta szerelme tüzét. Nézte elszabadult, nyakára leomló fürtjeit a lánynak, nézte csillagként fénylő két szemét, kezét, karjá't, de az könnyű szellőnél sebesebben futott tova, s nem állt meg, hiába hívogatta Phoibosz:

– Péneiosz nimfája, állj meg, maradj nálam, nem vagyok ellenség, maradj, ne félj tőlem, mint bárány a farkast, szarvas az oroszlánt, sast remegő tollal a galambok félik! Szeretlek, és azért űzlek itt az erdőn. Ne fuss hát előlem! Elesel, megsérti lábadat a tüske, és én volnék oka fájdalmadnak. Göröngyös a föld ott, ahol futsz, ne fuss hát, és lassítok én is. Kérdezd, hogy ki vagyok, kinek megtetszettél: nem a hegy lakója, nem vagyok én pásztor. Nem tudod, könnyelmű, nem tudod, kitől futsz, akkor nem is futnál! Delphoi földje és Klarosz és Tenedosz és Patara királyi palotája nekem szolgál, Zeusz az én apám, általam nyílik meg a látók előtt, ami lesz, ami volt, és ami van, és általam csendülnek össze a dalok a húrokkal. Biztos az én nyilam, hej csak egy nyíl talál ennél biztosabban, az, amely gondtalan keblemben sebet ütött. Az orvosság az én találmányom, segítő istennek hív a földkerekség, a füvek gyógyító erejének én parancsolok. De jaj, a szerelmet füvek nem gyógyítják, s nem használ magamnak, bár mindenki másnak használ tudományom!

Beszélt még többet is, de Péneiosz leánya remegve futott előle, és otthagyta félig mondott szavaival. Futtában bizony még szebb volt, amint a szél lágyan lebegtette ruháit, és a könnyű szellő hátrafelé fújta lobogó fürtjeit.

De az ifjú isten sem vesztegette ott tovább gyöngéd szavait hiába, ő is nekieredt, és futott, amerre szerelme hajtotta. Mint a vadászeb, ha nyulat látott meg a réten, ez a zsákmányt, az a szabadságot keresi, az egyik beéri, és a mohó fogak közül ugrik el már a másik: így volt az isten és a szűz, egyiket a remény, a másikat a félelem tette fürgévé. Mégis, az üldözőt szerelme szárnya vitte lankadatlan, már-már utolérte a menekülőt, és lehelete a leány nyakán elomló fürtöket érte. Ez erejehagyottan sápadt el, üldözője győzött, és a leány a Péneiosz habjaira tekintett.

– Segíts, atyám – kiáltott Föld anyám, te nyílj meg, vagy változtasd el vesztemet okozó szép leányalakom!

Alig volt ideje szavát bevégezni, s már nehéz zsibbadás fogta el tagjait,

lágy keblét gyönge faháncs vette körül, haja lombbá, karja ágakká fejlődött, imént még gyors lába gyökeret vert, csak régi szépsége maradt változatlan. De Phoibosz még így is szerette. Törzsére tette jobb kezét – a friss kéreg alatt még érezte, amint a leány keble megremeg –, s karjával átölelte az ágakat, megcsókolta a fát, de még a fa is visszahúzódott a csókok elől.

És megszólalt az isten:

– Hát ha nem lehettél az én hitvesem, mégis az én fám leszel. Homlokomon, lantomon, tegezemen mindig téged foglak viselni, babérfa. Amint az én ifjúi fejemen örökké nyíratlanok a hajfürtök, te is mindig hordozni fogod örökzöld lombjaid büszke koronáját.

Bevégezte Apollón, és imént nyert ágaival intett rá Daphné, a „babérfa”, és ingatta lombkoronáját, mintha a fejével bólogatott volna.

Maiát az arkadiai hegyekben szerette meg Zeusz. Külléné hegyének árnyékos barlangjában lakott a széphajú nimfa. S mikor megszületett fiacskája, Hermész, bölcsőbe fektette. De a kis Hermésznek nem volt sokáig maradása. Kilépett a bölcsőből, és átlépte a barlang küszöbét. Éppen egy teknősbéka legelészett a barlang előtt, hetykén rakta lábait a viruló pázsiton. Nagyot nevetett Hermész, amikor meglátta, és nem állta meg szó nélkül:

– Jókor jöttél, hozott isten minálunk, te kedves kis jószág! Micsoda gyönyörű játék, ugyan honnan-merről? Kicsi cserép teknő, de lába is van, járni is tud. No, majd én beviszlek, már éppen rád vártam, meglásd, megbecsüllek, te vagy a legelső, de nem a legutolsó, kiből hasznot látok. Gyere csak, jobb lesz bent minálunk, idekint még könnyen valami bajod esnék! Bajt hozó igézés ellen leszel varázsszer, amíg élsz, s ha meghalsz, szépen hangzó éneket fogsz mondani.

Így szólt, és két kézre fogta a teknősbékát, és úgy cipelte be magával a barlangba. Ott aztán a puha testet szépen kiemelte a teknőből, fúrt-faragott rajta ügyes kézzel: kimondani és megtenni csak egy gondolat volt Hermész számára. Nádszálakat metszett, arányosan, azokat szúrta át a teknő kőkemény hátán, könyökmódon hajló fogót illesztett hozzá, ezen át gerincet fektetett, és juhbélből készült hét szál szépen összehangzó húrt feszített ki rajta. Amikor elkészült vele, ki is próbálta mindjárt.

Pengette a húrokat, és énekelt is hozzá szépen, mindenről, ami csak eszébe jutott. Megénekelte Anyácskát, a szépcipellős hegyi nimfát, és Zeuszt, Kronosz fiát, megénekelte Anyácska cselédeit is sorjában, és ragyogó lakását és a drága kincseket a barlangban.

De aztán ezt a mulatságot is elunta. Abbahagyta a muzsikát, és az új játékot bölcsőjébe dugta. Húsra éhezett meg, és egy ugrással a barlang szájánál termett újra, onnét körülnézett a vidéken. S amikor a Nap már elpihent az Óceánban, Hermész az éj leple alatt elindult Pieriába.

Pieriában legelészett az istenek gulyája. Hermész hamarosan kiválasztotta Phoibosz Apollón ötven tehenét, és azokat elhajtotta. Homokos volt az út, meglátszottak rajta a lábnyomok. De most sem fogyott ki a ravasz ötletekből. Saruját elhajította, lombos faágakat kötött nyalábba, tamariszk és mirtusz hajlékony vesszejével saru helyett azt illesztette a talpa alá. A teheneket pedig háttal fordította, és úgy hajtotta tovább, hogy a lábnyomok visszafelé vezessenek.

Egész úton csak egy öregemberrel találkozott, az éppen a szérűjén dolgozott. Hermész odaszólt neki:

– Jó öreg, meglátod, munkádon áldás lesz, ha hallgatsz rám: amit láttál, tedd nem látottá, amit hallottál, ne mondd el senkinek! – És továbbsietett a tehenekkel.

Jó is volt sietnie, mert az Éjszakának, a tolvajok segítőtársának, már letelt az ideje.

Püloszban, az Alpheiosz folyó mellett jó tágas istállót talált, abba hajtotta be Apollón széles homlokú teheneit.

Meg is itatta őket, illatos szénával, harmatos lóherével megetette gondosan, aztán tűzrevalót gyűjtött, pompás tüzet rakott, csak úgy lobogott a lángja, csak úgy sercegett, ropogott a jóféle gyantás rőzse. Két tehenet mindjárt meg is sütött rajta.

A maradékot elégette, a parazsat fekete homokkal betakarta, mielőtt továbbállt. Bizony felkelt már a Nap, mikor visszaért Külléné hegyére. De szerencséjére senkivel sem találkozott a hosszú úton, sem istennel, sem emberrel, még a kutyák sem ugatták meg.

Csakhogy Anyácska bezárta a barlang ajtaját. Oda se neki: Hermész behajlította a derekát, és a kulcslyukon át osont a szobába. Odabent aztán lábujjhegyen lopózott a bölcsőjéhez, pólyába bújt ismét, és ártatlanul feküdt ott, mint aki kettőig se tud számolni. Ujjacskáival a pólya szalagjait babrálta, hóna alatt tegnapi játékát, a békateknőből készült lantot szorongatta. De Anyácska eszén nem tudott túljárni.

– Hol kószálsz éjnek idején, te rosszcsont? – kérdezte szigorúan. – Jaj, mennyi bajom van veled, csak tegnap születtél, és már attól kell félnem, hogy eljön érted Apollón, nehéz bilincset rak rád, amitől sohasem szabadulsz meg!

Hermész csak nevetett:

– Sose félts te engemet, Anyácskám! Ha sokat nyomoz utánam Létó fia, akkor még jobban megjárja velem. Elmegyek Delphoiba, behatolok fényes otthonába, ott majd bőséggel találok elemelnivalót: szépséges háromlábú székeket és üstöket, aranyat és vasat és rengeteg ruhát. Megláthatod, ha éppen akarod!

Eközben Apollón is észrevette, hogy ötven szép tehene eltűnt a legelőről. Csak a fekete bika sétált ott rangosan, no meg négy komondor, de az őrizetükre bízott nyájnak se híre, se hamva.

Találkozott ő is a görnyedt hátú öregemberrel, aki az éjt is nappá téve dolgozott folyvást a szérűn. Most éppen a palánk gerendáit igazgatta. Megkérdezte tőle Apollón:

– Hallod-e, te öregember, nem láttál-e valakit, amint kajla szarvú ötven szép tehenemet hajtotta el erre?

– Látok én sok mindent – felelte az öregember de bizony nehéz volna mindent töviről hegyire elmondani. Itt dolgozom késő éjszakáig, s már kora hajnalban kezdem nap mint nap, és annyian járnak az úton; van, aki jóban jár, még több, aki rosszban, de nehéz egyenként az ilyet kitapasztalni. Hanem te, rémlik valami, mintha egy csöppséget láttam volna tegnap tehenekkel. A kezében vessző volt, és a teheneket hátrafelé vezette.

Alighogy bevégezte az öreg, jósmadár repült fel. Attól megtudta Apollón, hogy csak Zeusz újszülött fia lehetett a tolvaj.

Pülosz táján látja már a nyomokat, de nem érti: a paták nyomai mind Pieriába, a legelő felé vezetnek. Hát még a tolvaj lábnyoma, szörnyű nagy, kusza formájú! Emberé nem lehet, sem farkasé, sem oroszláné, de még a medve talpa sem ilyen idomtalan.

Elérkezett hamarosan Külléné hegyére Apollón, és nagy sebbel-lobbal átlépte Maia árnyékos barlangjának kövezett küszöbét. Hermésznek sem kellett több! Amint megpillantotta a haragos istent, fülére rángatta a pólyát, magát összehúzta, mint valami gyámoltalan apróság, mikor langyos fürdő után édesdeden elalszik.

Pedig hát dehogy aludt! Hanem a lantot, azt most is a hóna alatt szorongatta.

Apollón rögtön megismerte Maiát, a hegyek nimfáját, meg a nimfa kisfiát, Hermészt. De előbb még szétnézett a barlangban, minden zugba betekintett, fényes kulccsal három ajtót is kinyitott. Hanem csak nektárt

talált meg illatos ambrosziát, aranyat, ezüstöt és a nimfa bíborszínű, ezüstfényű ruháit.

Akkor a bölcsőhöz lépett, és rápakodott Hermészre:

– Add elő, gézengúz, a teheneket gyorsan, amíg szépen beszélek! Mert tudok én mást is, megfoglak, és lehajítalak a sötét Tartaroszba, onnét aztán anyád sem, apád sem tud felhozni többé!

Hermész csak pislogott értetlenül:

– A tehenek? Micsoda tehenek? Hagyj aludni szépen, az még az én dolgom, de nem teheneket előadni! Nem találtam soha semmiféle tehenet, de nem is tudom, mit akarsz tőlem, hiszen én sem kértem tőled a becsületes megtaláló jutalmát. Csak tegnap születtem, a lábam is gyönge még ahhoz, hogy kilépjek a bölcsőmből a göröngyös földre. Aludni szeretek, meg Anyácska édes tejét, meg a langyos fürdőt, mással ugyan nem törődöm! Az istenek is mind ki fognak nevetni téged, ha megtudják, hogy rajtam kerested teheneidet.

Azzal befelé fordult, és vidám fütyörészésbe kezdett, mint akire semmi sem tartozik az egészből. Erre már a fürtösfejű Apollón is elnevette magát.

– Ne tettesd magad, kis huncut, csak ki a bölcsőből! Úgyis tudom, ki vagy: tolvajok istene, míg a világ világ, ez lesz a te címed az istenek között. – És megfogta Hermészt. – Úgy, most mutasd meg, hova hajtottad teheneimet!

De amaz nem hagyta magát.

– Mit akarsz tőlem? Miért erőszakoskodol velem? Hogy a föld nyelte volna el, amennyi tehén csak van a világon! Színét sem láttam egynek sem, soha életemben. De gyerünk Zeusz elé, tegyen ő közöttünk igazságot!

És Zeusz két szép fia, az ezüstíjas Apollón és Hermész, a kis huncut, fölmentek az Olümposz hegyére.

Ragyogó derű öntötte el a hegy havas fejét, együtt volt éppen valamennyi isten, mikor odaértek.

Haraggal fogadja Zeusz atya Apollónt:

– Phoibosz, ugyan dicső zsákmányt hoztál magaddal: újszülött gyermeket! Ugyan sürgős lehet, hogy az istenek gyűlése elé hozd!

– O, atyám, hallgass meg – felelte Apollón –, s ne engemet gúnyolj zsákmány kedvelőnek! Ez a kicsi gyermek – újszülött, ártatlan – ötven szép tehenemet hajtotta el, vén tolvajokat is megszégyenítő ravaszsággal.

Aztán visszafeküdt bölcsőjébe, magára húzta fülig a pólyát, s mikor teheneimet kerestem rajta, csak a szemét dörzsölte két kis öklével, és tudni sem akart semmit az egészről.

Így szólt Phoibosz Apollón, és leült a többi isten közé. De most Hermész kért szót:

– O, atyám, hallgass meg, elmondom én, hogy volt, a színigazságot, hiszen nem is tudnék hazudni! Anyácska házába, Külléné hegyének árnyas barlangjába egyszer csak beront ez, s vadul nekem támad, hogy adjam elő a teheneit. Igen, és fenyegetőzött is kegyetlenül, hogy ledob az Alvilágba. Persze, könnyű neki, hiszen ő erősebb, daliás, szép ifjú, én meg csak tegnap születtem, és ezt ő is tudja. Hát ilyen egy tolvaj, kicsi, gyönge gyermek, marhák elhajtója? Védj meg, atyám, engem az erősebb ellen!

És még akkor is vele volt a pólya, jobb karján átvetve. De Zeuszt nem lehet kijátszani. Jól tudott ő mindent, és szívből nevetett a kis imposztoron. Aztán kiadta a parancsot, hogy kísérje el Apollónt, keressék együtt a teheneket, úgyis azt a hivatalt szánta neki, hogy az istenek követe és útbaigazítója legyen, ha megnő.

Zeusz parancsának engedelmeskedni kellett. El is értek Püloszba, az Alpheiosz folyó gázlójához. Ott Hermész kivezette a magas gerendájú istállóból a teheneket. Akkor látta csak Apollón, hogy kettő hibázik az ötvenből. Meg is kérdezte Hermészt:

– Hogy tudtál, te gézengúz, egynapos korodban két tehenet megnyúzni? Szörnyű erőd lehet, magam is félek már tőled – s azzal megkötözte erős kötelekkel öccse kezét.

De Hermész sem volt rest, annyi ereje még megkötözve is volt, hogy a teheneket szépen elbűvölje. Mintha gyökeret vert volna a lábuk, se té, se tova nem tudtak elmozdulni. Csodálkozott ám Apollón váltig, aztán kénytelen volt szabadon engedni Hermészt, hogy az feloldja a teheneket a varázslat alól.

Most aztán Hermészre került a sor, hogy kiengesztelje sok bosszúságáért, no meg a hiányzó két tehénért Apollónt. Szerencsére ott volt a lant, melyet egy percre sem tett ki a kezéből. Megpendítette a húrokat, és elkezdett énekelni hozzá.

Édes vágy öntötte el erre Apollón szívét, és ragyogó arca nevetett az örömtől. És Hermész pengette a lantot, és zengő hangon énekelt, megénekelte a Földet és az Eget, és megénekelte sorjában az istenek születését.

– Aranyos kópé – tört ki az elragadtatás Apollónból –, ötven tehenemet sem sajnálnám ezért az énekért! Hol tettél szert erre a gyönyörű muzsikára? Én vagyok a Múzsák karvezetője az Olümposzon, de közöttük sem hallottam még soha ehhez hasonlót. Legyünk barátságban ezentúl, és somfa dárdámra esküszöm, én vezetlek téged a nagy istenek közé, s most már dicső híred – tiéd meg anyádé – fennmarad örökké!

– Szívesen megtanítlak téged is a muzsikára, sőt neked is adom a lantot – mondta Hermész, és hízelkedve simult daliás bátyjához. – Csak máskor aztán nem kell egypár tehénért ekkora lármát csapni!

Akkor kihajtották a teheneket a pázsitos legelőre. Aztán kéz a kézben tértek vissza ketten a havas Olümposzra.

Zeusz atya boldogan gyönyörködött bennük. És derűs fényben ragyogott az Olümposz.

De Gaia, a Földanya, megirigyelve az olümposziak uralmát és bosszút kívánva gyermekeiért, a titánokért, világra hozta a gigászokat, a kígyólábú óriásokat. Elhalványodtak a csillagok, Héliosz, a napisten is elrémülve tartotta vissza lovait, amikor előjöttek a földből a gigászok, akik még meg se születtek, és már háborúhoz készítették jobbjukat. Anyjuk, Gaia, bosszút lihegő szavakkal biztatta őket:

– Ti fogjátok legyőzni az égi isteneket; hadd lássa meg Kronosz fia, hogy van-e fegyvere ellenem! Most dőljön el, hogA Rheia gyermekei hatalmasabbak-e, mint az enyémek! Mert senki sem adja meg a Földnek az illő tiszteletet, s nem válogat Zeusz az eszközökben, ha a titánok ellen harcol. Prométheusz eleven májából lakmározik a sas Szkithiában, Atlasz a tüzes égboltot tartja feje búbján a hüperboreoszok földjén, miközben ősz hajára és szakállára Észak kemény jege rakódik. Hát még Titüosz, akinek folyton megújulnak a belei, de csak azért, hogy a keselyű újra meg újra azt falja! De most itt vagytok ti, bosszúálló hadsereg, oldjátok meg a titánok bilincseit, védjétek meg anyátokat! Itt vannak a hegyek és folyók, Zeusz ellen minden tagomat felhasználhatjátok. Csak győzzétek le az Olümposz isteneit, feloszthatjátok majd magatok között az uralmat, legyen a tiéd, Tüphóeusz, az ég villáma és a királyi jogar, neked szolgáljon, Enkeladosz, a tenger, egy másik ragadja magához a Hajnal gyeplőjét, tiéd legyen Delphoi babérága, Porphürión, és Kirrha minden temploma!

Könnyű volt rávenni a harcra a szilaj óriásokat. Már azt hitték a balgák, hogy kezükben van a győzelem; egyik azt tervezte, hogyan fogja Poszeidónt kiráncigálni a tenger habjai közül, a másik Arészt akarta

leteríteni, a harmadik Apollón szép fürtjeit érezte már goromba keze között, és örültek már, hogy övék lesz Aphrodité, sőt a megközelíthetetlen Artemiszt és a szűz Pallasz Athénét is elhurcolják.

De eközben írisz is összehívta az isteneket Zeusz olümposzi palotájába. Feljöttek a tenger meg a folyók istenei is mind, sőt még az alvilági lelkek is, Hádész és Perszephoné; a halál lovai visszahőköltek a fénytől a szokatlan úton, és bizonytalanul haladtak tovább, sűrű sötétséget fújva orrlikaikból.

Mikor már együtt voltak mindnyájan, így szólt hozzájuk Zeusz, az emberek és istenek atyja:

– Ó, te soha el nem pusztuló isteni sereg, ti, kiket örökre megillet az ég, és akik nem vagytok a halál végzetének alávetve, látjátok, hogy a Föld megint milyen összeesküvést sző a mi világunk ellen? Új fiakat hozott világra ellenünk, de csak azért, hogy annyi sírdombbal legyen több a hátán, mint ahány gyermeket hozott a világra.

S megharsant a felhők trombitája, az isteneknek az Aether, a gigászoknak a Föld adta meg a dörgő jelet a rohamra, a természet újra zűrzavarossá lett, és aggódik uráért. A dölyfös gigászok szétfeszítik a természet határait, a sziget elhagyja helyét a tengerben, a sziklazátonyok felszínre kerülnek, a tengerpartok eltolódnak, a folyók megváltoztatják medrüket. Az egyik az Oita hegyét, a másik a Pangaiont, az Osszát vagy a jégborította Athoszt használja fegyverül, amaz a Rhodopé sziklás hegyét szakítja fel a Hebrosz forrásaival együtt, és a gigászok vállán csorog végig az Enipeusz vize is. Maga Gaia kisimult mezők felületén ül, nincs magaslat többé a földön, a Földanya gyermekei között osztotta szét önmagát.

Irtózatos recsegés-ropogás, vad harci lárma töltötte be a levegőt. Elsőnek Arész hajtotta sebes lovait az ellenségre, aranypajzsa tűznél fényesebben ragyogott, dús fürtjeit sisak szorította le. Pelóroszt érte a kardja, ott, ahol a combja végén szörny alakjához a két kígyótest csatlakozott; mind a három életét egyetlen csapással oltotta ki. Aztán az elterült óriási testen diadallal hajtotta végig harci szekerét.

Mimasz rohant elő, hogy megbosszulja testvére halálát. Már felragadta Lémnosz tűzhányó szigetét, Héphaisztosz műhelyével együtt, és Arészre hajította volna, de az isten megelőzte, dárdája hegyével agyvelejét érte. Mimasz emberi teste meghalt, de a kettős kígyótest élt még, és szörnyű sziszegéssel tört halála után is legyőzője ellen.

Pallasz Athéné nem használta dárdáját, csak a pajzsát mutatta Paliasz gigásznak a Gorgó-fejjel,' de ezt látni is elég volt: rémülten érezte a

gigász, hogy kőkeménység kúszik végig a tagjain, és anélkül, hogy sebet kapott volna, merev lesz és tehetetlen, mint a márvány. Éppen ekkor keresett sziklát a közelben Damasztór, hogy az istenekre hajítsa, s most testvére megmerevedett testét kapta fel szikla helyett.

Csodálkozva látta testvére halálát Ekhión, s hogy megpróbálja az istennőt, szembenézett vele, akivel senki se nézhet szembe kétszer. Vakmerő tekintetével megérdemelte halálát, és a halállal együtt ismerte meg az istennőt. Utána Palléneusz nyújtotta elvakult kezét Athéné ellen; emberi testét dárdája hegyével ölte meg az istennő, ugyanakkor a kígyórész a Gorgó jéghideg tekintetétől fagyott merevvé.

Porphürion Délosz szigetére rontott, hogy a világ tengelyét csavarja az istenek ellen. Elborzadva látta Néreusz, a tengeri öreg, nyirkos barlangjából kiugrott ősz atyjával Thetisz, és Poszeidón palotája magára maradt. A Künthosz hegy csúcsáról segítségért kiáltottak a szelíd nimfák, akik egyszerű nyilaikkal vadászni tanították egykor Apollónt, és akik először vetettek ágyat Létónak, mikor megszületett ragyogó két gyermeke, Apollón és Artemisz. Rémülten kiáltott fel Apollónhoz segítségért maga Délosz szigete:

– Az én ölembe tett Létó, mikor születtél, hát most hallgass meg engem, és segíts, mert kegyetlen kéz felszakít, hogy újra bolyongjak, mint régen! – Mert Délosz szigete, mielőtt Apollón megszületett rajta, állandó hely nélkül bolyongott a tengeren.

Apollón megjelent, és legyőzte Porphüriónt.

A gigászok halála után Gaia még Tüphónt, a százfejű, tűzokádó óriást hozta a világra, hogy ez is az Olümposz uralma ellen lázadjon. Az istenek Egyiptomba menekültek előle, de végül is Zeusz legyőzte, és a szicíliai Aitné (Etna) hegyét borította rá; Tüphón időnként megrázkódik, és ilyenkor láng csap fel a tűzhányó hegy mélyéről. A földön Tartarosz kígyóleányától, Ekhidnától származó szörnyeteg gyermekeit hagyta csak maga után; ezek mindaddig zaklatták a világot, amíg Zeusz halandó fia, Héraklész meg nem ölte őket, és az olümposzi rend oltalmazásával ki nem érdemelte a halhatatlanságot.

Az Olümposz égbe nyúló csúcsán épült fényes palotáikból figyelik a halhatatlan istenek a világot, és féltékenyen ügyelnek a rendre, hogy a Nap, a Hold és a csillagok a számukra kiszabott pályán járjanak örökké, és semmi ne lépje túl a mértéket. Amikor Phaethón elbizakodott apja, Héliosz szekerén felhajtott az égboltra, gyönge kezével nem bírta a szárnyas lovakat fékezni, ezek túlságosan közel ragadták a földhöz a

tüzes Nap-szekeret, majdhogy lángra nem gyúlt tőle a föld, és ekkor Zeusz villámával sújtotta halálra a vakmerőt. Nővérei megsiratták, az ő könnyeikből keletkezett a borostyánkő, ők maguk pedig égerfákká változtak.

PERSZEPHONÉ ELRABLÁSA

A nüszai mezőn szedett virágot Zeusz és Démétér leánya, Perszephoné, társnőivel, Ókeanosz leányaival. Szedték a virágot a lágy pázsiton, rózsát, sáfrányt, szép ibolyát, íriszt és jácintot meg a narkisszosz bíborszínű virágát, amelyet azért sarjasztott Gaia, hogy avval csábítsa a szépszemű leányt, Zeusz tanácsára, a halál „mindenkit befogadó", királyának, Polüdektésznek járva a kedvében. Csodálatos szépségben tündöklött az újfajta virág, megbámulta, aki csak látta, isten és ember egyaránt, amint gyökerétől százfelé ágazott. Pompás illatára nevetett az ég is, nevetett az egész föld és a sós tenger. Csodálkozva nézte Perszephoné, s boldogan nyújtotta, mint szép játék után, a kezét. De ekkor meghasadt a föld, felbukkant halhatatlan lovaival Kronosz soknevű fia, kit Hádésznak és Plutónnak és Polüdegmónnak is hívnak az emberek. Hiába tiltakozott a leány, felkapta aranyszekerére, és vitte magával, akárhogy sikoltozott is.

Rémült kiáltással hívta segítségül atyját Perszephoné, de nem hallotta meg senki a hangját, sem isten, sem ember, csak Perszaiosz leánya, Hekaté, az éjszaka sűrű fátylat viselő, háromtestű istennője, és Héliosz, a Nap istene, Hüperión ragyogó fia. Zeusz az istenektől távol, imádsággal tele templomban ült, hogy fogadja a halandó emberek áldozatait, s hagyta, hogy leányát elrabolja Hádész. Amíg a földet s a csillagos eget látta Perszephoné, és a halakban bő, zúgó tengert meg a nap sugarait, remélte, hogy meglátja még felséges anyját és az örökkévaló istenek családját. Addig még a remény, akárhogy búsult is, csak elcsöndesítette.

De mikor elnyelte a föld mélye őt is Hádész szekerével, kétségbeesetten kiáltott anyja után, minden erejét összeszedve.

Visszhangot adtak a hegyek csúcsai és a tenger mélységei az istennő halhatatlan hangjára. Meghallotta felséges anyja is, és éles fájdalom fogta el a szívét. Ambrosziás haján megtépte a fátylat, kék leplét ledobta válláról, s rohant, mint a saskeselyű, szárazon és vízen, leánya után kutatva. De senki sem akarta megmondani az igazat, sem isten, sem ember, még egy jósmadár sem jött, hogy hírt adjon.

Kilenc napon át bolyongott Démétér, kezében égő fáklyákkal; bánatában nem nyúlt sem ambrosziához, sem édes nektárhoz, és üdítő fürdő sem érintette testét. A tizedik nap hajnalán aztán szembejött vele Hekaté, fáklyával a kezében. De Hekaté sem tudta, hogy ki rabolta el Perszephonét.

– Csak a sikoltását hallottam – mondta de nem láttam, hogy ki rabolta el. Hanem elkísérlek a Naphoz, aki égi útján mindent lát, és mindent hall, ő majd bizonyosan ezt is meg tudja mondani.

Örült a tanácsnak Démétér, és elment Hekatéval a Naphoz:

– Mondd meg nekem, fényes Héliosz, aki mindent tudsz, és mindent látsz, ki rabolta el a lányomat! Mert én csak sikoltását hallottam a föld túlsó végéről, de mire hazaértem, már nyomát sem találtam.

Ekkor Hüperión fia, a dicső Nap, megmondta az igazat Démétérnek:

– Bizony maga Zeusz okozta a te bánatodat, mert megengedte testvérének, Hádésznak, az Alvilág királyának, hogy elrabolja és feleségül vegye leányodat. De ne búsulj érte, Démétér, mert méltó vöd Hádész, ő is testvéred, ő is király, mint Zeusz és Poszeidón!

Így szólt Héliosz, és már hajtotta is tovább gyorslábú lovait.

Démétér szívét most még kegyetlenebb fájdalom fogta el, mert gyűlölte Hádészt, az Alvilág sötét királyát, és haragudott Zeuszra, hogy megengedte a leányrablást. El is határozta, hogy nem megy vissza többé az Ölümposzra, a többi isten közé. Inkább az emberek közé elegyedik, megváltoztatva isteni alakját.

És bolyongott tovább, amíg csak el nem ért Eleusziszba. Ott leült a város határában egy nagy kőre a forrás mellett, és várta, amíg jönnek vizet meríteni a városbéliek. Öreg anyóka képét öltötte magára, az arca ráncos volt és barna, a ruhája is olyan, mint a királyi házak gazdaasszonyáé, mint kis királyfiak dajkájáé szokott lenni. Nem ismerte fel benne senki az istennőt.

Jöttek az asszonyok és a leányok a városból, vedrekkel, karcsú nyakú, festett korsókkal, vizet meríteni. Jöttek Keleosz király leányai is, virágzó fiatalságukban egyik szebb volt, mint a másik, és amint a korsót szép vállukra emelték, istennőkhöz hasonlítottak. Ok sem ismerték fel az istennőt, de szíves szóval megszólították:

– Hová való vagy, ki vagy, nénike? Miért nem jössz be a városba, az asszonyok közé? Akadna köztük hozzád illő, aki örül neked, aki szívesen lát.

És Démétér felelt:

– Szép tőletek, gyermekeim, hogy szíves szóval kérdezitek az idegent. Dósz az én nevem, Krétából raboltak el gonosz kalózok, hogy eladjanak rabszolgának. De én megszöktem tőlük egy óvatlan pillanatban, és most itt vagyok, hosszú bolyongás után ide vetett a sors, és azt se tudom,

micsoda föld ez, miféle emberek laknak rajta. Az istenek áldjanak meg, leánykák, adják meg nektek, amit csak kívántok, derék férjet, szép családot, ti pedig könyörüljetek rajtam, segítsetek valami szolgálatba! Tudok én dolgozni, tapasztalt öregasszony vagyok, vigyáznék a házra, dajkálnék csecsemőt, karomon ringatva, puha ágyat vetnék gazdáimnak éjszakára, és sok minden szépre, finom kézimunkára tanítanám az asszonyokat.

Felelt Kallidiké, Keleosz király szép leányai között a legszebb:

– így van ez, anyóka, nékünk, embereknek, akár jó, akár rossz, tűrnünk kell, amit az istenek ránk mérnek. De jó helyre jöttél, sok nemes család lakik a mi városunkban, akármelyikhez fordulsz, szívesen befogadnak. Hanem tudod, mit gondoltam? Várj itt, amíg visszajövünk, megkérdezzük anyánktól, hátha ő felfogad, és akkor nem is kell házat keresned! Kicsi öcsikénk van, kedves, csöpp fiúcska, szüléink késői öröme-virága, talán őt rád bízza a mi anyánk, Metaneira királyné. S ha őt felneveled, irigyelni fognak az asszonyok téged, annyi dajkabért ad anyánk érte, meglásd!

Így szólt Kallidiké, s három testvérével megtöltve gyorsan a forrás vizéből a fényes korsókat, büszke lépésekkel – válluk sem hajlott meg a nehéz edények alatt – hazasiettek. Otthon elmondták anyjuknak, hogy kivel beszéltek, mit mondtak, és Metaneira mindjárt visszaküldte őket a forráshoz, hogy illő bérért elhívják Keleosz házába a krétai jövevényt.

Örültek nagyon a leányok, hogy az öregasszonyon máris tudtak segíteni. Boldogan szaladtak vissza, mint karcsú szarvasborjak vagy virgonc őzek a legelő édes füvére, csak úgy lobogott sáfrányszőke hajuk, és fel kellett fogniok hosszú ruhájukat, hogy meg ne botoljanak benne.

Az istennőt még ott találták a forrás mellett, ahogyan elhagyták: ott búslakodott a kövön ülve, és eltakarta fátyollal az arcát. A leányok elvezették őt szüleik házához.

Metaneira királyné az oszlop mellett ült – kicsi fia akkor is az ölében volt –, és a leányok előreszaladtak, hogy bejelentsék öcsikéjük új dajkáját. Démétér megállt az ajtóban, kiegyenesedett, majdnem a gerendát érte fejével, és csodálatos fénnyel teltek meg a falak. Kis híja, hogy rá nem ismert a királyné az istennőre, fel is kelt már, hogy helyét tisztelettel átadja, de Démétér nem akart a fényes trónszékre ülni. Könnyező szemét újra eltakarta, s a lányáért való gyászban újra összeroskadt.

Egy jószívú cseléd – Iambénak hívták – gyorsan széket hozott neki. Démétér leült, de sokáig szóhoz sem tudott jutni, elveszett leányára gondolt, és kegyetlen fájdalom szorította össze a szívét. Etellel-itallal

kínálták, de nem nyúlt semmihez; föl akarták deríteni, de nem tudták mosolyra bírni. Akkor Iambé, hogy megnevettesse a szerencsétlen idegent, mindenféle tréfába kezdett, míg végre Démétér is elmosolyodott rajta.

Erre Metaneira piros borral kínálta, de Démétér ezt nem tartotta anyai gyászához illőnek, hanem az árpából készült üdítő italt, a kükeónt, elfogadta. Csak ekkor tudta őt házában üdvözölni Metaneira:

– Légy boldog itt minálunk, szegény asszony! A szemeden látom, hogy jobb sorshoz voltál szokva, de hát nekünk, embereknek, akár jó, akár rossz, tűrnünk kell, amit az istenek ránk mérnek. De az én házamban meglesz mindened, akárcsak nekem magamnak. Kisfiamat bízom rád, ezt a csöpp fiúcskát, akit késői boldogságnak adtak nekem az istenek. Dajkáld őt gondosan, s mire felnevelted, irigyelni fognak az asszonyok téged, annyi dajkabért adok érte, meglásd.

Démétér is köszönt:

– Az istenek áldjanak meg téged minden jóval, asszonyom. Kicsi fiad gondját, amint parancsoltad, magamra vállalom, s hiszem, nem lesz semmi panaszod ellenem. Tudok gyógyfüveket, tudok varázslatot, s meglásd, karom közt nem éri baj a kis királyfit!

Azzal mindjárt át is vette anyja kezéből a kis Démophoónt; boldogan látta Metaneira, hogy milyen gondosan ölelte illatos kebléhez.

A kisfiú pedig növekedett szépen szülei házában. Mint egy isten, úgy nőtt, erősödött. Nem is kenyéren élt, mint a többi ember, hanem ambrosziával, akár az istenek. Démétér készítette ezt el neki, Démétér is dajkálta, ő lehelte rá édes leheletét, és éjszakánként, amikor senki sem látta, ő fürdette a tűz tiszta lángjában.

Örökifjúvá és halhatatlanná tette volna Démétér. De Metaneira egy éjszaka megleste, és nagyot sikoltott, mikor meglátta a tűz lángjában a kisfiát:

– Jaj, szegény gyermekem, az idegen asszony eléget a tűzben! – S hangos jajveszékelése majd felverte a házat.

Megharagudott Démétér, kivette a tűzből és a földre tette a kis Démophoónt, s indulatosan szólt Metaneirára:

– Balgák vagytok, ti halandó emberek, nem látjátok előre sem a jót, sem a rosszat! Örökifjúvá és halhatatlanná akartam tenni fiadat, de te mindent elrontottál ostoba kíváncsiságoddal. Most már emberi sors lesz az ő sorsa is, de az emberek közt örök híre lészen, mivel az én halhatatlan

ölemben nevelkedett. Mert tudd meg: én vagyok Démétér, istenek és emberek örömének az úrnője! Rajta, építsetek templomot számomra, és jöjjön az egész nép, én majd megtanítlak, hogyan szolgáljátok, hogy engeszteljétek ki az én szent lelkemet!

Így szólt, és nyoma sem volt többé a krétai öregasszonynak: az istennő ragyogó isteni mivolta állt már Metaneira előtt. Hosszú szőke haja a vállát verte, csodálatos illat áradt ruhájából, halhatatlan arca messzire ragyogott, s megtelt az egész ház fényességgel. De aztán Démétér elhagyta a termet.

Metaneira szava elállt, térde megroggyant, s nem volt annyi ereje sem, hogy felvegye a földről a gyermeket. Az, szegényke, hangosan sírt, míg nénjei meg nem hallották, és hálószobájukból hozzá nem siettek. Az egyik felvette, ölében ringatta, csitítgatta, a másik a tüzet igazította meg, a harmadik elalélt anyját segítette talpra. Aztán mindannyian a kis öcsikéhez fordultak, kézről kézre adták, becézték, vigasztalták, de az csak nem nyugodott meg. Démétér dajkálását nem tudták neki pótolni. Egész éjszaka reszkető tagokkal imádkozott Metaneira királyné leányaival együtt, hogy kiengeszteljék Démétért, és reggelre kelve elmondta urának az istennő parancsát.

Keleosz király pedig összehívta a népét, és mindjárt munkába fogtak. Magas halmon oltárt és templomot építettek, hamar el is készültek vele, mert a nép apraja-nagyja részt vett a munkában. Akkor aztán a szőke Démétér beköltözött a templomba.

Ott ült a templom közepén, fényes trónszékében, messze az Olümposz boldog isteneitől. Leányát siratta, keserű gyászban emésztődve, és nem gondolt az emberekkel, a szántóföld áldásával, amit az ő kezére bízott a végzet.

Nyomorúságos esztendő köszöntött az emberekre. Hiába szántottak, hiába vetettek, a föld nem adott termést, mert elrejtette a szépkoszorús Démétér.

Éhínség szakadt a világra, s ki is veszett volna az emberi nem a földről, ha nem kapott volna észbe időben Zeusz atya.

Hívatta az aranyszárnyú íriszt, és őt küldte először Démétérért. írisz, mint a madár, sietett Eleusziszba, és meg is találta Démétért a templom közepén, kék ruhájába burkolózva.

– Démétér – szólt hozzá tisztelettel írisz Zeusz atya küldött, hogy hívjalak vissza a többi isten közé.

De Démétér nem engedelmeskedett Zeusz hívó szavának. Hiába küldte érte Zeusz sorjában a többi istent is, senki nem tudta rábeszélni, rendíthetetlenül megmaradt amellett, amit kimondott:

– Nem térek vissza addig az illatos Olümposzra, nem sarjasztok áldást addig a szántóföldön, amíg szemtől szembe meg nem látom újra kedves leányomat!

Végül is Zeusz engedett, és rábeszélő szóval üzente Hádésznak, hogy bocsássa vissza anyjához Perszephonét. Hermészt küldte hozzá a sötét Alvilágba, s Hermész át is adta Hádésznak Zeusz parancsát:

– Sötéthajú Hádész, Zeusz atya küldött, hogy vigyem fel innét az Alvilágból Perszephonét. Mert ha Perszephoné nem tér vissza anyjához, Démétér elrejti a mezők áldását, s ha a mező nem termi meg a kenyeret, az emberek elpusztulnak, s ha az emberek elpusztulnak, senki sem fog többé áldozatot bemutatni a halhatalan isteneknek.

Hádész csak mosolygott, és ravaszul felhúzta a szemöldökét. Szólt is mindjárt Perszephonénak:

– Menj csak, Perszephoné, kékruhás anyádhoz, hogy balga haragjával felhagyjon végre! Hiszen nem vagyok én hozzá méltatlan vő, Zeusz atya testvére vagyok magam is, és az egész Alvilág az én birodalmam. Ezt a királyságot osztottam meg veled.

Így szólt Hádész, és Perszephoné boldogan készülődött vissza édesanyjához. Gyorsan felült a kocsira, Hermész vette kezébe az ostort és a gyeplőt, s mentek nyílsebesen, mély tenger, magas hegy nem volt akadály előttük. Meg is érkeztek egyszeribe az eleusziszi templom elé.

Lelkendezve rohant leánya elé Démétér, ölelték, csókolták egymást, és csak később kérdezte aggódva Démétér a leányától, hogy evett-e valamit Hádész házában.

– Mert ha ettél vele egy tálból – magyarázta neki –, akkor a felesége vagy már, akkor vissza kell térned hozzá.

– Egy szem gránátalmamagot ettem az ő kezéből – mondta Perszephoné, és abból megtudta Démétér, hogy nem maradhat örökre vele a leánya.

Az egész napot együtt töltötték, önfeledt boldogságban örültek egymásnak. Akkor aztán elküldte Zeusz atya a széphajú Rheia istennőt, hogy most már hozza vissza végre Démétért az Olümposzra. Démétérnek volt még egy kérése: ha már vissza kell bocsátania Hádészhoz leányát, legalább annyit engedjen meg Zeusz, hogy az év kétharmad részét vele tölthesse Perszephoné az olümposzi istenek között, és csak az év

egyharmad részére térjen vissza férjéhez, az Alvilágba.

Zeusz erre is ráállt, csak jöjjön már Démétér, és árassza az áldást a szántóföldekre!

Jött is már Démétér a magas Olümposzra, és útközben bejárta a halandó emberek szántóföldjeit is. Mindenütt lankadtan állt a gabona, mert Démétér elrejtette az áldást. De most, a szőkehajú istennő lába nyomán, minden élet felocsúdott, termést hoztak a szántók, levelek és virágok alatt roskadozott az egész föld, a szárakon telt szemű kalász duzzadt, és hamarosan gazdag kévék sorakoztak asztagba.

Démétér, a „törvényhozó” istennő még megmutatta a törvényt szolgáló királyoknak, Triptolemosznak, Dioklésznek, Eumolposznak és Keleosznak a szent szolgálatot, az eleusziszi misztérium rendjét és szertartásait. Ezután leányával együtt visszatért az Olümposzra.

A VILÁG KORSZAKAI

Az emberek első nemzedéke az aranykorban élt, rajtuk még Kronosz uralkodott, mert akkor még ő volt a király az égben. Az aranykorban még gondtalan szívvel éltek az emberek, akár az istenek, munkátlanul és baj nélkül. Nem létezett még nyomorúságos öregség, kezük, lábuk friss ereje nem hagyta el őket; amíg csak éltek, virágzó fiatalságnak örülhettek mindvégig, s úgy haltak meg, mint akit álom ér utol. Nekik még részük volt minden jóban. Termését meghozta a zsíros föld magától, bőségesen és irigység nélkül, s az emberek ráérő idejükben azt tehették, amihez éppen kedvük kerekedett. Gazdagok voltak, és szerették őket a boldog istenek. Mikor pedig ezt a nemzedéket magába fogadta a föld, belőlük lettek a jó szellemek, a nagy Zeusz akaratából, a földön járó szellemek, a halandó emberek oltalmazói. Ok őrzik az igazságot, és figyelik a gonosz tetteket, ködbe burkolózva járják be a földet mindenfelé, a gazdagságot is ők osztják, mert nekik jutott ez a királyi ajándék is.

Ezután már sokkal silányabb második nemzedéket teremtettek az olümposzi istenek. Ez az ezüstkor, és az ezüstkori emberek az aranykori nemzedékkel sem testükben, sem lelkűkben nem mérhetők már össze. Azért még mindig hosszú életűek voltak, s százéves korig nevelkedett a gyermek hű anyja mellett. De mire felnőttek, nem éltek már sokáig, és sok volt a bajuk a saját balgatagságuk miatt, mert erőszakos kezüket nem bírták egymástól visszatartani. S a halhatatlanoknak sem akartak szolgálni, sem áldozni az istenek oltárain, amint az az emberek közt törvény is, szokás is. Kronosz fia, Zeusz, rejtette őket a föld alá haragjában, mert nem adták meg a köteles tiszteletet az Olümposz boldog lakóinak. Miután pedig az ezüstkori embereket is magába fogadta a föld, ezeket a föld alatti boldogoknak nevezik a halandók. Csak második hely az övék, de azért őket is megbecsülés kíséri.

Zeusz atya ekkor a beszélő emberek harmadik nemzedékét is megteremtette, kőrisfából. Ez a rézkorszak, és ez már az ezüstkorral sem ért fel. Félelmetes és kegyetlen fajta élt ekkor, akik csak Arész gyászos mesterségével törődtek, és a gőgös erőszakkal, még a táplálékuk sem volt kenyérféle. Kegyetlen lelkűk kemény volt, mint az acél, nem lehetett a közelükbe férni, hatalmas erejük volt, és győzhetetlen karok nőttek ki vállukból. Fegyvereik rézből készültek, rézből a házaik is, és

rézszerszámmal dolgoztak, a fekete vas még nem is létezett akkor. A rézkor emberei egymás keze által pusztultak el, úgy mentek a fagyos Hádész dohos lakába, névtelenül és nyomtalanul. A fekete halál elvitte őket, akármilyen ijesztőek voltak is, és el kellett hagyniok a fényes napvilágot.

Miután pedig ezt a nemzedéket is magába fogadta a föld, ismét más, negyedik fajtát teremtett Zeusz a sok népet tápláló föld színén, igazságosabbat és derekabbat az előzőnél. Ez a héroszok isteni fajtája, akiket félisteneknek is hívnak a földön. Őket súlyos háború, emberpusztító harc ölte ki, egy részüket Kadmosz hazájában, a hétkapus Thébaiban, mikor Oidipusz nyájaiért küzdöttek, más részüket Trója alatt, hová a tenger széles hátán jöttek hajóikkal a széphajú Helené miatt. Haláluk után az emberekétől eltérő életmódot és szokásokat rendelt nekik Zeusz, a föld széleire telepítette őket, messze a halhatatlan istenektől, és Kronosz lett a királyuk, miután Zeusz feloldotta bilincseit. Ott laktak gondtalan lélekkel a Boldogok Szigetein, a mélyörvényű Ókeanosz mellett, a boldog héroszok, akiknek egy évben háromszor hoz mézédes termést az életet ajándékozó mező.

Végül az ötödik korszak következett, a vaskor. A vaskor nyomorult embereinek sem nappal, sem éjszaka nem enged pihenést a fáradtság és a szükség, súlyos gondokat mérnek rájuk az istenek. Azért a sok baj közé számukra is keveredik itt-ott valami jó is. S egyszer ezt a fajtát is el fogja pusztítani Zeusz, az lesz majd a jel rá, hogy az emberek ősz hajjal fognak születni. Abban a végkorszakban még fokozódni fog minden nyomorúság és minden gonoszság. Atya és gyermeke nem tudnak megférni, sem vendég a gazdájával, sem barát a baráttal, a testvérek sem fogják szeretni egymást, mint azelőtt. Ha szüleik megöregszenek, nem tisztelik őket, sőt még szidalmazzák arcátlan szavakkal a gonoszok, az istenek bosszújától sem félve, s nem adják meg a hála adóját öreg szüleiknek, amiért felnevelték őket. Önkezükkel fognak bíráskodni, és egyik a másik városát dúlja fel. Nem lesz becsülete annak, aki megőrzi esküjét, sem az igaznak, sem a jónak, inkább tisztelik a gonosz kezű és erőszakos embert. A jogot az öklükben hordozzák, és a becsületérzés eltűnik, és kárt tesz a gonosz a derekabb emberben, mert ferde szavakkal szól hozzá, és hamisan esküszik. S az irigység rossz tanácsot ad a szerencsétlen embereknek, s aztán kárörvendve kíséri őket gonosz szemével. Akkor már, szép testüket fehér lepelbe burkolva, a széles térségű földről az Olümposzra mennek fel, a halhatatlan istenek közé, elhagyva az embereket, Aidósz és Nemeszisz: a szemérmes becsületérzés és az igazságos megtorlás istennői.

Csak a szörnyű szenvedések maradnak itt az emberek számára, és nincs semmi, ami a bajt elháríthatná. Annak jó, aki a vaskor előtt halt meg, vagy aki a messze jövendőben születik, és megéri a visszatérő aranykort.

A VÍZÖZÖN

A Föld az olümposzi istenek ellen lázadó gigászok kiömlő véréből sarjasztotta az első embereket.

Ez a fajta is istentelen és erőszakos volt, akárcsak maguk a gigászok, meglátszott rajtuk, hogy vérből sarjadtak. Látta bűneiket Zeusz az Olümposzról, szörnyű haragjában összehívta az istenek gyűlését, és kihirdette köztük, hogy elpusztítja az embereket. Voltak, akik helyeselték Zeusz szavait, s még ösztökélték is haragját, mégis sajnálták az emberi nem teljes pusztulását, és aggódva kérdezték: mivé lesz a föld, ha magára marad, s ki fog az ő oltáraikra tömjént hozni? Vagy a pusztító vadaknak akarja átadni az egész földkerekséget? De az istenek királya leintette az aggodalmaskodó kérdéseket avval, hogy már az ő gondja a többi, és új sarjadékot ígért, csodálatos eredetből, mely már nem lesz hasonló az első emberek fajtájához.

S már-már el is szórta villámait a földre, de félt, hogy annyi tűztől még a szent éter is lángra kap, és a hatalmas világtengely elég. Eszébe jutott a végzet szava is, hogy majd eljő az idő, mikor a tenger, mikor a föld és az ég királyi palotája tüzet fog, és lobogva ég, és a világ mesteri építménye leroskad. Félretette a küklópszok keze alól kikerült fegyvereket, és a büntetés ellenkező nemét választotta, azt, hogy minden világtáj felől esőt bocsátva alá, a halandó fajtát a hullámokba fojtja. Az északi szelet elzárta Aiolosznak, a szelek királyának a barlangjába, s vele együtt a többit, ami csak szétszórja az összegyűjtött felhőket, és kibocsátja Notoszt, az esőt hozó déli szelet. Nedves szárnnyal repül ki Notosz, szuroksötétségbe takarva vészjósló arcát, szakálla felhőktől nehéz, fehér hajáról ömlik a víz, homlokán a ködök ülnek, tollai harmatosak, keble is, és amint széles kezével a lecsüngő felhőket facsarja, recsegés-ropogás támad, a felhőkbe zárt eső zuhog alá az égből. Héra hírnöke, a tarka színekbe öltözött írisz, összeszedi a vizet mindenünnen, s viszi, hogy a felhőket táplálja vele. Leteríti a víz a vetést, amitől annyit remélt a földműves, odalett, és a hosszú esztendő minden fáradsága kárba megy.

Nem is elégedett meg az éggel, saját hatalmával Zeusz. Segédcsapatokkal – habjaival – áll melléje kék színű testvére. Összehívta Poszeidón a folyamokat, s mikor ezek beléptek királyuk palotájába, így szólt hozzájuk:

– Nincs idő most hosszú biztató beszédre, öntsétek ki minden erőtöket, így kell lennie, nyissátok ki tárházaitokat, s a gátat letépve, engedjétek szabadjára folyástokat!

Így hangzott a parancs, a folyamok elhagyták ismét királyuk palotáját, forrásaik száját kitágították, és fékevesztett futással hömpölyögtek a tengerekbe. Maga Poszeidón háromágú szigonyával a földet bökte meg, az megrázkódott, és rengésével szabaddá tette a vizek útját. Medrükből kilépve futottak a folyók a nyílt mezőkön, s a vetésekkel együtt kicsavart fákat, barmokat, embereket, leszakított tetőket, szentélyeket ragadtak tova oltáraikkal. Ha pedig megmaradt egy-egy ház, és ellen tudott állni ekkora pusztulásnak, anélkül hogy összeomlott volna, a túláradt habok mégis betakarták, s még a tornyok is eltűntek az ár alatt. Már nem volt különbség tenger és föld között, minden egy víztükör volt, és partja sem létezett ennek a tükörnek.

Az emberek menekültek, egyik magasabb dombot keresett, a másik csónakba ült, és evezőt fogott ott, ahol a minap még szántott. Ez a vetés fölött vagy elmerült háza oromzata fölött hajózik, amaz halat fogdos a szilfa tetején. Megesik, hogy zöldellő réten vetik ki a horgonyt, vagy a szőlőhegyet horzsolja maga alatt a görbe hajógerinc. És ahol az imént még kecses gödölyék szakították a füvet, most ormótlan fókák hevertetik testüket. Csodálkozva nézik a víz alatt a berkeket, a városokat, a házakat Néreusz leányai, s az erdőket ellepik a delfinek, magas ágakba ütköznek, és meginognak alattuk a tölgyfák. Ott úszik a farkas: a juhok között, viszi az áradat a sárga oroszlánokat, viszi a tigriseket, s nem használ sem villámereje a vadkannak, sem pedig gyors lába az elsodort szarvasnak. Sokáig keresve egy darab szárazai, ahol megpihenhet, ellankadt szárnnyal hull a tengerbe a madár.

Elborította már a halmokat is a tenger féktelen szabadsága, s új habok verdesték a hegycsúcsokat. Az emberek legnagyobb részét az ár ragadta magával, és akiket az ár megkímélt, azokat élelem fogytán a hosszú éhezés pusztította.

Csak a Parnasszosz kettős orma émelkedett szabadon a felhők fölé.

Ezen a hegyen akadt fenn Deukalión, Prométheusz fia, meg a felesége, Pürrha, Epimétheusz leánya. Másutt már mindent tenger borított. A Kórükion-barlang nimfáihoz és a hegy isteneihez fordultak imájukkal, és a végzet szavát hirdető Themiszhez, akinek akkor ott jóshelye volt. Nem akadt Deukaliónnál jobb és igazságszeretőbb férfi, sem az asszonynál istenfélőbb asszony. Amint Zeusz meglátta, hogy már lucskos mocsarak

öntötték el a földkerekséget, és látta, hogy annyi férfi közül csak egyetlenegy maradt életben, annyi asszony közül csak egyetlen asszony, és mindkettő bűntelen, és mindkettő istenfélő: szétszórta a felhőket, s az északi széllel elhordatta az esőt, megmutatta az Égnek a Földet és a Földnek a tiszta Eget.

A tenger dühe is elült, és félretéve hármas hegyű fegyverét, megsimogatta a vizeket a tenger ura. Hívta a mélység fölött ácsorgó kék Tritont, kinek vállát rajta nőtt bíborcsiga borítja, s meghagyta neki, hogy fújjon bele kagyló-trombitájába, úgy szólítsa vissza, megadva a jelt, a tenger habjait és a kiáradt folyókat. Vette Triton öblös, felül szélesedő, hajlított trombitáját; ez, mihelyt magába veszi a levegőt, betölti hangjával a partokat, keleten és nyugaton egyszerre. Akkor is, amint az isten nedves szakállától harmatozó száját megérintette, és a parancs szerint rázendített a takarodóra, minden hullám meghallotta a földön és a tengerben egyaránt. S amint meghallották a hullámok, egybe is gyűlt valamennyi. Az áradat leülepedett, a dombok lassanként előtünedeztek. Már a tengernek újra partja lett, s a folyókat visszafogadta a régi meder. Emelkedett a föld, s nőttek-nőttek újra a szárazföldi tájak, miközben egyre apadt a víz. Végre, hosszú idő múltán, megmutatták újra lombjukvesztett ormaikat az erdők, de még ágaik közt tartották a visszamaradt iszapot.

Helyreállt a világ, de kietlen volt és üres, és az elpusztult mezők fölött mélységes csönd uralkodott. Látta ezt Deukalión, és könnyek között így szólította meg Pürrhát:

– Ó, testvérem, ó, hitvesem, ó, egyetlennek maradt asszony a földön, kit a közös nemzetség, a rokoni származás és végül a nász kötött hozzám, most e veszedelmek magukban is összekötnek! Mi ketten vagyunk most az egész föld népe, amerre csak ellát napnyugat és napkelet, a többi már mind a tenger martaléka. De még a mi életünk sincs biztonságban, még most is fellegek rémítik a lelkünket. Mit éreznél, te szegény, ha nélkülem kímélt volna meg téged a végzet? Magadra maradottan hogyan viselhetnéd el a félelmet, s kinek panaszkodnál, és ki vigasztalna? Mert hidd meg, ha te is a tengeré lennél, én követnélek téged, hitvesem, és én is a tengeré lennék. O, vajha meg tudnám újítani az emberiséget, atyámnak, Prométheusznak a mesterségével, s mint ő, vajha lelket tudnék önteni én is a kiformált agyagba! Most a halandó fajta mi kettőnkben áll fenn, így akarták az istenek, az emberekből hírmondó példaként maradtunk.

Így beszélt Deukalión, és mindketten sírtak. Aztán elhatározták, hogy könyörögnek az égi istenséghez, és szent jóslat útján kérnek segítséget. Nem tanakodtak soká, együtt járultak a Képhisszosz folyó habjaihoz, melyek még nem voltak ugyan egészen kitisztulva, de legalább már az ismerős mederben haladtak. Innen merítettek vizet, és avval hintették be ruhájukat és fejüket, úgy vették útjukat a szentséges istennő temploma felé. Ennek az orma is rút moszattól sárgult, és tűz nélkül álltak az oltárok. Amint a templom lépcsőit elérték, lehajlott fővel borult le mindkettő, és a hideg követ remegve illették csókjaikkal. És így imádkoztak:

– Ha igazságos imánkra meglágyul az isteni akarat, ha elfordul az istenek haragja, mondd, Themisz, mi módon hozható még helyre a mi fajtánk pusztulása? Nyújts segítséget te, legszelídebb istennő, az elmerült világnak!

Meghatották a jámbor szavak az istennőt, és jóslatot adott:

– Távozzatok templomomból, és fedjétek be fejeteket; oldjátok meg felövezett ruhátokat, s nagy szülőanyátok csontjait dobáljátok hátatok mögé.

Sokáig hallgattak, aztán Pürrha szava törte meg a megdöbbent csendet, és megtagadta az engedelmességet. Remegő szájjal kérte az istennő bocsánatát, de félt megsérteni anyja árnyékát csontjai szétdobálásával. Majd elelismétlik magukban a jóslat bujkáló értelmű, homályos szavait, és végül Prométheusz fia szelíd szavakkal simogatta meg Epimétheusz leányát.

– Vagy csalóka minden okosságunk – mondta –, vagy pedig kegyesek a jóslat igéi, és nem tanácsolnak semmi bűnt. Nagy szülőanyánk, a Föld, és a Föld testében a kövek a csontok, azt parancsolja a jóslat, hogy ezeket dobáljuk a hátunk mögé.

Megörült Pürrha férje szavainak, de mindketten féltek, hogy csalóka a remény, annyira nem bíztak az égi intelemben. De mit árt, ha próbát tesznek? Lementek a hegyről, és betakarták a fejüket, ruháikat megoldozták, s amint a parancs szólt, hátuk mögé dobálták a köveket. És a sziklakövek engedtek lassanként merev keménységükből, egyre lágyultak, s amint meglágyultak, alakot kezdtek ölteni. Majd amint megnőttek, és szelídebb lett a természetük, ki lehetett már venni emberi alakjukat, ha még nem is egészen világosan, hanem csak úgy, amint az imént munkába vett márványból alakuló szobrokon. Ami nedvesebb, földesebb rész volt rajtuk, abból lett a hús, az izomzat, ami szilárd és

hajolni nem tudó, abból lettek a csontok, ami pedig ér volt a kőben, ér maradt az emberi testben is.

Nem telt belé sok idő, és az istenek akarata szerint megújult az emberi fajta. A férfikézből elhajított kövek férfiakká lettek, s Pürrha köveiből az asszonyi nem született újjá. Ezért vagyunk kemény, fáradságot tűrő fajta; evvel is megmutatjuk, hogy kemény kövekből lettünk.

PROMÉTHEUSZ

Ott, ahol Próteusz, az Osvíz gomolygó és szeszélyesen alakot váltó tömegei borítottak mindent valamikor, az istenek megszületésével kialakult a világ, és örök törvények uralkodtak szép rendje fölött. Zeusz leányai, a Hórák, a tél után meghozták a viruló tavaszt, majd a gyümölcshozó őszt évről évre, és nimfák táncoltak a források körül. Éósz, a rózsásujjú Hajnal jelezte nap mint nap Héliosz érkezését, és a Napisten, szárnyas paripáit fogva szekerébe, fölhágott a tenger habjaiból az égboltra. Jöttére a csillagok a tengerbe vetették magukat, csak Phószphorosz, a hajnali csillag várta be nyugodtan egy helyben állva a napkeltét. Az égbolt másik oldalán gyors lovon suhant tova Szeléné, a holdistennő, mert ha bátyja megérkezik, neki távoznia kell. A tenger mélyén lakott Poszeidón feleségével, Amphitritével, csak időnként bukkant fel, hogy háromágú szigonyával vihart kavarjon, majd elcsitítsa ismét a háborgó vizeket, s a csillogó habok hátán ilyenkor Néreusz leányai lejtettek végig ezüstcipellőjükkel.

Bizony elégedettséggel nézte őket Zeusz az Olümposz égbe nyúló csúcsáról.

De még nem mutattak be áldozatokat, és nem énekeltek himnuszokat az isteneknek, a világmindenség szépsége tanúk nélkül maradt, és a földet nem szántotta fel senki, városok nem épültek, és a tengert sem járták be karcsú hajók, mert nem voltak még emberek.

Prométheusz végre a phókiszi Panopeusz környékén alkalmas anyagot talált, és Paliasz Athéné segítségével abból formálta az első embereket. Tudatlanok voltak eleinte ezek az emberek, nem sokban különböztek az állatoktól, csak gyöngébbek, tehetetlenebbek és védtelenebbek voltak a legtöbbnél. Homályos barlangok mélyébe húzódtak, vagy a földbe ásták magukat, mint a hangyák, amit láttak, nem értették, amit hallottak, nem fogták fel, öntudatlanul élték végig életüket, mint az álomképek. Ették, amit véletlenül találtak, a jövőre nem gondoltak, s ha veszély támadt rájuk – eső és fagy és vadállat –, nem tudtak védekezni ellene.

Már-már kipusztulás fenyegette az emberi fajtát, amikor Prométheusz lelopta számukra az égből a tüzet, amely idáig csak az olümposzi istenek tulajdona volt. A tűz segítségével azután az emberek megtanulták a mesterségeket, az anyag megmunkálását és a fémek feldolgozását, téglát

égettek, és házat építettek, mindenféle hasznos szerszámot készítettek maguknak, s amint munka közben fokról fokra ügyesedett a kezük, egyre világosabb lett az értelmük is. A tűz használata során az emberi öntudat szikrája is fellobbant bennük, megfigyelték az évszakok váltakozását, és ahhoz alkalmazkodva művelték a földet. Megismerkedtek a számokkal és a csillagok világával, a betűvetéssel és a költészettel, megtalálták erdő-mező füvei között az orvosságot a betegségek ellen, megtanulták, hogy kell szekerük elé lovat és hajóik elé a vitorlát dagasztó szeleket fogni. Messze lövő íjjal és nyilakkal fölfegyverkezve nemcsak védekezni tudott az ember, hanem az elejtett vad sűrű bundáját is megszerezte magának, védelmül a hideg ellen.

Prométheusz ajándékának, a tűznek köszönhette tehát az ember, hogy kiemelkedett az állatok sorából, sőt a természet más erőivel együtt az állatokat is a maga szolgálatába kényszeríthette. Még arra is megtanította Prométheusz, hogyan lehet madarak röptéből, az áldozati állat beleiből, álomképekből és más előjelekből a jövőre következtetni, de ügyelt rá, hogy senki ne lássa meg halála napját előre, nehogy reményét veszítse, amíg él.

Zeusz féltékenyen látta, hogy a tűz a halandók birtokába került. Haragosan megfenyegette Prométheuszt:

– Iapetosz fia, hiába vagy mindenkinél ravaszabb! Most örülsz, hogy engem kijátszottál, de még megkeserülöd te is, és az emberek is megfizetnek érte! Olyan ajándékot küldök nekik, amit mindnyájan szeretni fognak, és észre sem veszik, hogy a saját szerencsétlenségüket ölelik benne.

Így szólt és nevetett az istenek és az emberek atyja, s meghagyta Héphaisztosznak, a kovácsmesternek, hogy gyúrjon össze gyorsan földet vízzel, és abból formáljon istennőkhöz hasonló szépséges alakot, Athéné pedig tanítsa asszonyi munkára, mesteri szövésre-fonásra, az aranyos Aphrodité öntsön kedvességet, vágyat keltő szépséget a fejére, míg Hermész lássa el mindenféle csalafintasággal. Ezek szót fogadtak Zeusznak, hamarosan szemérmes szűz alakját formálta ki az agyagból a sánta kovácsisten, Pallasz Athéné felövezte és kicsinosította, Aphrodité kísérői, a Khariszok, és Peithó, a rábeszélés istennője, aranyláncokat aggattak rá, a széphajú Hórák tavaszi virágból font füzérrel díszítették fel, Hermész hazugságot, csábító sza-vakat és tolvaj szokásokat rejtett a keblébe, s ugyancsak ő, az istenek követe adott nevet is neki: Pandórá-*Prométheusz*nak, „mindenki által megajándékozottnak” nevezte el, mert

az Olümposz minden lakója ajándékozott neki valamit. S Hermészre bízta Zeusz, hogy vigye ajándékba Prométheusz testvéréhez, Epimétheuszhoz.

Epimétheuszt jó előre figyelmeztette Prométheusz, hogy ne fogadjon el semmit Zeusztól, de Epimétheusz megfeledkezett az intelemről, befogadta házába Pandórát, az első asszonyt, s csak mikor már ott volt a baj, akkor kapott észbe.

Jókora agyaghombárok álltak Epimétheusz háza körül, felében-harmadában a földbe süllyesztve. Az egyikben gabona volt, a másikban must vagy olaj, így Pandóra mindent megtalált férje házánál, ami csak kellett. Egyetlen hombártól tiltotta Epimétheusz az asszonyt, de hiába, mert Pandóra oldalát fúrta a kíváncsiság: ugyan mi lehet benne? Egy óvatlan pillanatban leemelte a hombár fedelét, hát a sokféle baj kirepült belőle az emberek közé, akik eddig gond nélkül éltek. Kirepült a hombárból a Fáradtság, a Betegség, az Öregség; Pandóra ijedten csukta vissza a fedelet, de már késő volt, csak a Remény volt már a hombárban, amikor újra lezárult a nyílása. Azóta kell az embereknek fáradságos munkával megkeresniök a mindennapi kenyeret, és azóta töri meg tagjaikat a betegség és az öregség.

Így büntette meg Zeusz az embereket, amiért elfogadták a tüzet Prométheusz kezéből. De kegyetlenül megbüntette Prométheuszt is, hálátlanul megfeledkezve arról, hogy valamennyi titán közül egyedül ő segítette őt Kronosz és testvérei ellen. Hívatta Héphaisztoszt, és megparancsolta neki, hogy a föld peremén, ember nem járta pusztaságban láncolja egy sziklához.

Héphaisztosz szíve megesett az elítélten, még azt is hajlandó lett volna megbocsátani, hogy éppen az ő olümposzi műhelyéből lopta ki Prométheusz a tüzet a kérészéletű halandók számára, de Zeusz parancsának engedelmeskednie kellett. Az alvilági Sztüx két gyermekével, Kratoszszal és Biével, akik mindig készen álltak arra, hogy nyers erejüket Zeusz akarata alá rendeljék, a szkíták földjére hurcolta Héphaisztosz, és ott megbilincselve, magányosan álló sziklához szegezte súlyos pörölycsapásokkal Prométheuszt, hogy tagjait se tudja mozdítani többé, s a szabad ég alatt a nyári nap heve, a tél vihara kínozza örökké.

A pörölycsapások felverték a pusztaság csendjét, de csak Ókeanosz leányai hallották meg messziről, oda is siettek, hogy részvevő szóval vigasztalják elhagyatottságában a titánt. Prométheusz szörnyű kínjai között is büszkén vállalta, amit az emberekért tett. Eljött maga Ókeanosz is – sasparipáját zabla nélkül, puszta gondolatával irányítva –, és

felajánlotta, hogy megszerzi számára Zeusz bocsánatát, ha megalázkodik. De Prométheusz hajthatatlan maradt: ő, aki Uranosz, majd Kronosz bukását látta már, a harmadik istennemzedék királyáról, a zsarnok Zeuszról is tud jóslatot.

Csak egyetlen emberi lény vetődött Prométheusz kínjai színhelyére: az argoszi Ió, Inakhosz király szerencsétlen leánya, akit Zeusz szerelme és Héra féltékenysége űzött el hazájából. Héra papnője volt Ió, s mikor Zeusz beleszeretett, az istennő tehénné változtatta, és Gaia fiára, az ezerszemű Argoszra bízta; ez Mükéné közelében olajfa törzséhez kötve őrizte éjjel-nappal éberen, mert ha egész testét beborító szemei egy részét le is hunyta, maradt még elég nyitva, hogy szemmel tartsa Héra halandó vetélytársát. Csakhogy Zeusz végül Hermészt küldte le hozzá, ez fuvolája bűvös hangjaival Argosz valamennyi szemét arra kényszerítette, hogy lecsukódjanak, s ekkor Hermész lefejezte Gaia szörnyszülött fiát, és eloldotta Ió kötelékét. Hermészt azóta nevezték Argeiphontésznek, az „Argosz-ölőnek”. Argosz ezer szemét szent madarának, a pávának legyezős farkára helyezte Héra, Ióra pedig bögölyt bocsátott, hogy ne örülhessen szabadságának. A bögöly üldözőbe vette, s mint meghajszolt tehén, a fél világon száguldott keresztül a boldogtalan.

Dódóna jóstölgyei már Zeusz hitvesét üdvözölték benne, de hosszú bolyongás várt még reá, bejárta Észak, Kelet és Dél messze vidékeit, a bögöly mindenütt a nyomában volt, és nem engedett lábának pihenést. Reménytelen bolyongásában már-már eszét vesztette, úgy rémlett neki, hogy Argosz jött fel újra az Alvilágból, és űzi étlen-szomjan, úttalan utakon. Kimerültén, éhségtől és szomjúságtól elgyötörtén érkezett a sziklához, amelyhez szögezve Prométheusz szenvedett. Prométheusz előtt anyja, Themisz tárta fel a jövőt, ő tudta egyedül, milyen veszélyes tájakon kell még Iónak megfordulnia, a Kaukázus ormán kell áthaladnia a csillagok szomszédságában, az amazonok asszony népe fogja útba igazítani a Thermódón vidékén, a Maiótiszon keresztülgázolva, azon a tengerszoroson át jut el Európából Ázsiába, amelyet majd róla fognak Boszporosznak, azaz „Tehénátkelőnek” nevezni az emberek. Prométheusz kioktatta Iót, hogy Kelet felé haladva vigyázzon, nehogy a Gorgók sötét országában e borzalmas tekintetű hattyúleányok szemébe nézzen, mert aki ezt teszi, menten kővé válik; kerülje az alvilági rév körül tanyázó szörnyetegeket is, a kutyafejű griffeket és az egyszemű arimaszposzokat.

– A messzeségben vár a föld, amelyen az aithiopszok sötét bőrű, jámbor népe lakik – biztatta a szenvedő Prométheusz a szenvedő Iót.

– Ha elérted a Nílus vízesését, haladj már bátran a szent folyó mentén, a Nílus deltájában érnek véget szenvedéseid. Ott Zeusz szelíd kezével fog megérinteni, attól meggyógyulsz, és fiat szülsz, Epaphoszt, aki Egyiptom királya lesz, és a Nílus által öntözött földet fogja megművelni.

Innét tér vissza öt nemzedék múltán ötven leány utódod Argoszba, és a te ivadékod lesz a tizenharmadik nemzedékben az a hős, aki engem Zeusz akarata ellenére is megszabadít.

Megvigasztalódva folytatta útját a tehénszarvú leány, s minden úgy is történt, ahogyan Prométheusz megjósolta. A Nílus partján megszületett Zeusz és ló fia, de Héra még őt is gyűlölte, és a Kurészeket kérte, hogy rejtsék el. Azok szót fogadtak Hérának, de Zeusz ezért halállal büntette őket, ló pedig fia keresésére indult, bejárta egész Szíriát, és a bübloszi király szolgálatába állt, a kis királyfit dajkálta, amíg rá nem talált saját elveszett gyermekére. Akkor Epaphoszt visszavitte Egyiptomba, az egyiptomi királyhoz ment feleségül, s így ennek halála után Epaphosz lett a király. Feleségül vette a Nílus leányát, Memphiszt, és az ő nevére alapított várost. ló is nagy tiszteletben részesült; az egyiptomiak istennőjüket, a tehén alakú Isziszt látták benne.

Epaphosz és Memphisz leánya volt Libüé, akiről egy egész országot neveztek el, Líbiát. Libüét Poszeidón, a tenger istene szerette meg, az ő ikerfiai voltak Agénór és Bélosz. Agénór és utódai Föníciában uralkodtak, Bélosz Egyiptomban maradt, és Ankhinoét, a Nílus leányát vette feleségül; az ő ikrei voltak Aigüptosz és Danaosz. Aigüptosznak ötven fia, Danaosznak ötven leánya született.

Aigüptosz fiai erőnek erejével feleségül akarták venni Danaosz leányait. Danaosz ekkor Pallasz Athéné tanácsára hajót szerelt fel – mondják, hogy ez volt az első hajó a világon –, és evvel áthajózva a Földközi-tengeren, Argoszban, ősanyja, ló szülővárosában kért a maga és leányai számára menedéket. Pelaszgosz volt akkor Argoszban a király, és róla pelaszgoknak nevezték a népet, amely felett uralkodott; ezek tiszteletben tartva a menedékjogot, védelmükbe fogadták a leányokat, akik fehér gyapjúval koszorúzott lombos ágat – az oltalomkeresők jelvényét – tartva kezükben, könyörögve vették körül az istenek oltárait.

De amikor megérkezett Aigüptosz ötven fia, és erőszakkal követelte magának Danaosz ötven leányát, hiába volt minden ellenkezés. Danaosz végül is cselhez folyamodott. Felkészítette lakodalomra leányait, de titkon egy-egy tőrt adott mindegyiknek, hogy a nászéjszakán öljék meg a gyűlölt vőlegényeket. Úgy is történt, csak Hüpermnésztra kímélte meg

Lünkeusz életét, mert ő volt az egyetlen Aigüptosz fiai közül, aki nem kényszerítette házasságra Danaosz leányát, hanem gyöngéd tisztelettel közeledett hozzá. Hüpermnésztra ezért megszerette Lünkeuszt, és önként ment hozzá feleségül. Evvel azonban atyja haragját vonta magára, aki bírák elé állította, azzal vádolva őt, hogy megszegte az apai parancsot. Ekkor maga Aphrodité istennő jelent meg a bírák előtt, hogy megvédje Hüpermnésztrát.

– Az Ég is vágyódik a Föld után, és szerelem tölti el a Földet is, az ő szent nászukban virul ki a természet, amikor az Ég esője a Föld ölére hull, ettől szaporodik a nyáj, és telik meg a kalász, és én vagyok az, aki szerelmet ültetek minden élőbe – jelentette ki Aphrodité, és a bírák felmentették Hüpermnésztrát, mert az istennő szelíd törvénye előbbre való a szigorú apai parancsnál.

De Aphrodité törvénye a durva erőszakot elveti, és csak a gyöngéd szerelmet igazolja. Argoszt szárazsággal büntette Poszeidón, mert egykor régen, amikor a tenger istene még Hérával vetélkedett a város birtokáért, Inakhosz a fehérkarú istennőnek emelt templomot. Szomjúság gyötörte Danaoszt, s elküldte leányait, hogy keressenek forrásvizet a környéken; ezek elszéledtek, s Amümóné elvesztette már szem elől nővéreit. Forrást nem talált ő sem. Egy szarvas tűnt fel előtte, Amümóné célba vette nyilával, a nyíl célt tévesztett, és csörrenve esett a bozótba, ahol egy szatír aludt éppen. A homlokán szarvat viselő, kecskelábú istenség felébredt a zajra, megpillantotta a leányt, és féktelen vággyal vette üldözőbe. Riadtan kiáltott segítségért Amümóné, mire hirtelen Poszeidón jelent meg előtte, a szatír elmenekült, s a leány boldogan fogadta el isteni megmentőjének a szerelmét. Poszeidón akkor fakasztotta halandó szerelmese kedvéért háromágú szigonyával a tikkadt talajon a bő vizű Lemé forrást.

Aigüptosz fiai azért bűnhődtek, mert erőszakkal akarták Danaosz leányait házasságra kényszeríteni. De Danaosz leányai – a Danaidák – is meglakoltak haláluk után, mert a vőlegényeket orvul megölték. Az alvilági bírák arra ítélték őket, hogy időtlen időkig lyukas hordóba merjenek vizet. Hüpermnésztra és Lünkeusz viszont mint a hű szerelem mintaképei éltek tovább az emberek emlékezetében, haláluk után Zeusz oltára mellé, közös sírba temették őket. Kiváló hősök származtak tőlük, az ő unokájuk volt Akrisziosz, Akrisziosz unokája, Perszeusz. Perszeusz egyik unokája, Amphitrüón feleségül vette unokatestvérét, Alkménét, az ő házasságukból született Iphiklész; Alkménének Zeusztól született fia volt Héraklész: ló ivadéka a tizenharmadik nemzedékben, aki

Prométheuszt megszabadította.

De addig még sokat kellett szenvednie az emberszerető titánnak.

Zeusz fülébe jutott, hogy Prométheusz valami homályos jóslatot emleget, amely az ő uralmát fenyegeti. Elküldte hát Hermészt, csikarja ki a titkot, de Prométheusz nem hallgatott a rábeszélő szóra, és nem rettent meg semmi fenyegetéstől.

– Nyíltan beszélek: minden istent gyűlölök, mert rosszal viszonozták a jót, amit tettem velük – mondta hajthatatlanul, és elutasította az istenek követét.

Megremegett erre a föld, és megdördült az ég, irtózatos vihar csapkodta a tengert, és Zeusz villáma sújtott a sziklára, amely Prométheusszal együtt a mélységbe zuhant. A sötét Tartarosz fogadta magába Prométheuszt, és az volt kimondva rá, hogy csak akkor jöhet fel újra a napvilágra, ha akad egy halhatatlan, aki önként cseréli fel az örök életet a halállal.

Múltak az évek, az évszázadok, s történt egyszer, hogy Héraklész a félig emberi, félig ló alakú kentaurokkal keveredve harcba, véletlenül éppen az istenfélő Kheirónt találta el a leméi hidra epéjébe mártott, mérges nyilával. Héraklész sajnálkozva húzta ki a sebből a nyilat, és Kheirón saját gyógyfüvei közül keresett rá orvosságot. De a seb gyógyíthatatlan volt. Barlangjába visszahúzódva, szörnyű fájdalmai között már a halált kívánta Kheirón, de nem tudott meghalni, mert mint Kronosz fia halhatatlan volt. Akkor engedte fel Prométheuszt az Alvilágból Zeusz, hogy Kheirónnal cseréljen.

Visszatérhetett hát a napvilágra Prométheusz, de szabadságát nem nyerte még vissza: Hermész a Kaukázus egyik sziklájához vezette, ahhoz láncolta őt Héphaisztosz, Zeusz pedig egy vérengző sast rendelt oda, hogy csőrével hasítsa fel Prométheusz keblét, és napról napra megújuló máján lakmározzék.

Akkor már Héraklész számos szörnyetegtől szerzett békét a világnak, megölte többek között a nemeai oroszlánt és a leméi hidrát; mindketten Tüphón és Ekhidna gyermekei voltak, akárcsak a sas, amelyet Prométheuszra szabadított Zeusz kegyetlen bosszúvágya. Amikor kalandjai során a Kaukázushoz érkezett Héraklész, nem is habozott sokáig, biztosan célzó íját felajzotta, nyilat helyezett az idegre, és lelőtte a sast.

Prométheusz hálatelt szívvel üdvözölte, s a gyűlöletes apa kedves fiának nevezte Héraklészt, de Zeusz hős gyermeke nem elégedett meg

avval, hogy a sas kegyetlen csőrétől nyugalmat szerzett Prométheusznak. Vitába szállt Zeusszal, és szemére hányta, hogy míg neki az emberek javára szolgáló hőstetteiért az olümposzi halhatatlanságot ígérte meg, az emberek legnagyobb jótevőjének még mindig nem oldotta fel bilincseit. Helyeslően bólintott Zeusz, mert örült, hogy fia a sas lenyilazásával is gyarapította dicsőségét, s hozzájárult Prométheusz bilincseinek a feloldozásához. Most már Prométheusznak sem volt oka elhallgatni titkát. Mihelyt szabad volt újra, elárulta, hogy Néreusz leánya, az ezüstcipellős Thetisz az, akiről kimondta a Végzet, hogy apjánál kiválóbb fiúnak fog életet adni. Ezért Zeusz felhagyott a szándékkal, hogy Thetisz kezét megkérje, sietve a halandó Péleusz királyhoz adta feleségül, s a jóslat be is teljesedett, mert Thetisz halandó gyermeke, Akhilleusz, hírben-dicsőségben magasan Péleusz fölé emelkedett.

Ezután Prométheusz bebizonyította, hogy ő az emberek és az istenek közös jótevője. Mert megtanította az embereket arra is, hogy a tűz segítségével hogyan kell szobrokat önteni, s az emberek sorra megteremtették az istenalakokat, mindent a saját képmásukra, a legszebb férfiakhoz és asszonyokhoz hasonlóknak. Magának Prométheusznak a szobrát is elkészítették, és Paliasz Athéné meg Héphaisztosz szobra mellett helyezték el. Athénben évről évre a Prométheusz oltára előtt égő tűzről gyújtották meg a fáklyákat, és versenyfutásban vitték az új tüzet a szobrászok és a fazekasok műhelyeibe. És ez a jámbor szokás is azt mutatta, hogy Prométheusz, amikor ellopta a tüzet az istenektől, senkit nem rövidített meg vele. Hiszen a tűznek az a természete, hogy nem fogy, akárhány új lángot gyújtanak meg rajta.

PERSZEUSZ

Akrisziosz, Argosz királya, azt a jóslatot kapta, hogy leányától való unokája fogja megölni. Megijedt Akrisziosz, és egy föld alatti termet (mások szerint érctornyot) építtetett, és abba zárta leányát, Danaét. De Zeusz arannyá változott, és a tető nyílásán mint aranyeső hullott Danaéra. így ült nászt az argoszi királylánnyal.

Mikor megszületett Zeusz és Danaé fia, Perszeusz, Akrisziosz ládába zárta leányát és unokáját, úgy vetette őket a tengerbe.

– Aludj, gyermekem, aludjon a tenger, aludjon a szörnyű veszedelem! – ringatta gyermekét a tenger habjaira vetett ládába zárva is Danaé, és Zeusz atyához imádkozott.

A láda partot ért, Szeriphosz szigetéhez sodorta az ár; ott Diktüsz kihalászta őket, magához vette és felnevelte Perszeuszt.

Diktüsz testvére, Polüdektész volt Szeriphosz királya. Ez, mikor Perszeusz már férfisorba jutott, összehívta barátait, köztük Perszeuszt is, és felszólította őket, hogy hordjanak össze nászajándékot számára, mert Hippodameiával, Oinomaosz leányával készül nászt ülni. Hetykén jelentette ki Perszeusz, hogy ő szívesen elhozná, még ha a Gorgó fejét kémé is tőle a király. Polüdektész szaván fogta, a többiektől paripákat kért, de Perszeusztól nem fogadott el lovat, hanem azt parancsolta neki, hogy hozza el a Gorgó fejét.

Elindult Perszeusz. Hermész és Athéné vezették őt. így érkezett meg Phorküsz leányaihoz, akiket Graiáknak, „vénasszonyoknak” is hívnak, mert már születésüktől fogva öregek voltak. Hárman voltak a Graiák, Enüó, Pephrédó és Deinó, Phorljüsznak és Kétónak a leányai és a Görgők testvérei, de egyetlen szeme és egyetlen foga volt a háromnak, s felváltva használták, egyszer az egyik, másszor a másik. Megtalálta és elvette a szemet meg a fogat Perszeusz, s csak akkor adta vissza, mikor megmutatták az utat a nimfákhoz. A nimfákhoz pedig azért akart eljutni, mert náluk voltak a szárnyas saruk, a kifogyhatatlan tarisznya és a láthatatlanná tévő sisak. Meg is kapta tőlük, amit keresett, a tarisznyát átvetette a vállán, a sarukat a bokájához illesztette, és a sisakot a fejére tette. Most aztán láthatta, amit csak akart, de őt nem pillanthatta meg senki.

Hermész még egy görbe sarlóforma acélkést is adott neki, s most aztán

a szárnyas saruval repülhetett az Ókeanosz mellé. Ott, a föld szélén laktak a Gorgók. Perszeusz éppen álmukban lepte meg őket. Hárman voltak ezek is, Szthenó, Eurüalé és Medusza, de csak Medusza volt halandó köztük, ezért mindjárt az ő fejét kereste Perszeusz. A Gorgók fejét kígyópikkelyek borították, nagy fogaik voltak, mind a disznóagyar, kezük rézből és szárnyuk aranyból volt, s aki csak rájuk nézett, menten kővé vált. Ezért Perszeusz hátat fordított nekik, és csak a rézpajzsban visszatükröződő képmását nézte a Gorgónak, különben is, kezét maga Pallasz Athéné irányította, s úgy fejezte le Meduszát. Abban a percben, hogy lefejezte, ugrott ki a Görgőből a Pégaszosz, a szárnyas ló, a Khrüszaór, az „aranykardú”, Gérüónnak, a háromtestű óriásnak az atyja. Perszeusz pedig tarisznyájába dugta a Medusza-főt, és visszafelé indult. Fölébredt a másik két Gorgó, és üldözőbe vették. De hiába, mert Perszeusz feltette a sisakot, és az elrejtette üldözői elől.

Hazafelé menet Aithiopiába vetődött, ahol Képheusz volt a király. A királyleányt, Andromedát a tenger partján találta, éppen akkor vetették martalékul a tengeri szörny elé. Úgy történt a dolog, hogy Képheusz felesége, Kassziopeia, a Néreiszekkel mert vetélkedni, és azt állította, hogy szebb mindegyiknél. Megharagudtak érte Néreusz leányai, az ő pártjukra állt, és velük haragudott Poszeidón is. Árvizet bocsátott a vidékre, és tengeri szörnyet is küldött ellene. Zeusz Ammón jóshelyéhez fordultak tanácsért, és itt azt a jóslatot kapták, hogy csak akkor fognak megszabadulni a csapástól, ha Kassziopeia leányát, Andromedát vetik a szörny elé, hogy felfalja. Sajnálta leányát Képheusz király, de népe kényszerítette, hogy fogadjon szót a jóslatnak, és mentse meg Aithiopiát a pusztulástól. Odaláncolta hát leányát a sziklához a tengerparton.

Éppen akkor érkezett oda Perszeusz, s amint meglátta a leányt, szerelemre gyulladt iránta. Meg is ígérte mindjárt Képheusznak, hogy megöli a szörnyet, s megmenti a leányt, ha hajlandó hozzáadni feleségül. Miután mindketten esküvel erősítették meg ígéretüket, Perszeusz megölte a szörnyet, és megszabadította Andromedát, fel is oldotta mindjárt bilincseit. Akkor még Phineusszal, Képheusz testvérével kellett leszámolnia, mert ez már előbb eljegyezte Andromedát s most cselt szőtt Perszeusz ellen. Perszeusz csak a Gorgó-fejet mutatta meg neki, mire Phineusz cinkostársaival együtt menten kővé vált. Hazaérve Szeriphosz szigetére, anyját, Danaét és nevelőatyját, Diktüszt szorult helyzetben találta: míg Perszeusz odajárt, Polüdektész király üldözte őket, s csak az oltárnál találtak menedéket. Perszeusz bement a királyhoz, aki rémülten látta, hogy Perszeusz hazatért, mert arra számított már, hogy odaveszett.

Összehívta Polüdektész a barátait is, de Perszeusz a Gorgó fejét megmutatta nekik, amitől mindnyájan kővé váltak. Ekkor Diktüszt tette meg Szeriphosz királyává, a sarut, a tarisznyát meg a sisakot átadta Hermésznek, a Medusza-főt pedig Athénének. Amazokat Hermész visszaadta a nimfáknak, a Gorgó fejét pedig Athéné a pajzsa közepére helyezte.

Perszeusz ekkor anyjával és Andromedával Argoszba sietett, hogy meglátogassa nagyatyját. Akrisziosz rémülten emlékezett vissza a jóslatra, és elhagyva Argoszt, a pelaszgok földjére távozott. Larissza királya, Teutamidész éppen tornajátékot rendezett elhalt atyja emlékére. Megjelent itt Perszeusz is, hogy részt vegyen a versenyen. S amikor a pentatlonban a diszkoszt elhajította, ez véletlenül Akrisziosz lábához esett, akkora erővel, hogy Akrisziosz mindjárt meghalt tőle. Most megértette a hős, hogy beteljesedett a jóslat, és Akrisziosztot a városon kívül temette el.

Nagyatyja halála után ő került volna Argosz trónjára, de bűnnek érezte, hogy az után örököljön, aki az ő keze által ért véget. Ezért átment Tirünszbe, ahol akkor már Akrisziosz testévérének, Proitosznak a fia, Megapenthész uralkodott. Vele cserélt Perszeusz, s így Megapenthész az argosziak fölött, Perszeusz pedig Tirünszben lett király. Ő vette falakkal körül Mideát és Mükénait.

Perszeusz és Andromeda legidősebb fia volt Perszész, akitől a perzsa királyok származtak; az ő gyermeke volt még Héraklész anyai nagyatyja, Elektrüón, nevelőapjának, Amphitrüónnak az apja, Alkaiosz, és Eurüsztheusz atyja, Szthenelosz is.

HÉRAKLÉSZ

Tíz hónapos volt Héraklész, Iphiklész pedig, az öccse, egy éjszakával fiatalabb, amikor először bizonyította be, hogy Zeusznak a gyermeke. Alkméné, az édesanyjuk, megfürösztötte, megszoptatta mindkettőt, és bölcső helyett éjszakára öblös ércpajzsba fektette őket, amelyet Amphitriión hozott haza a háborúból. Búcsúzóul még megsimogatta fejecskéjüket, és így duruzsolt hozzájuk:

Aludjatok szépen, én kicsinyeim, édes és frissítő legyen az álmotok, én lelkecskéim, két kicsi testvérke, vigyázok reátok, mint szemem fényére, boldogan pihenjetek, és boldog hajnalra ébredjetek! – És ringatta a hatalmas pajzsot, amíg csak el nem aludtak.

Aztán elnyugodott az egész ház népe.

Hanem éjfél felé a féltékeny Héra két gonosz sárkánykígyót küldött, hogy pusztítsák el a kis Héraklészt. Kék gyűrűkben tekerőzve csúsztak át a küszöbön, szemükben gyilkos tűz villogott, sziszegő nyelvükön halálos mérget hordoztak. De Zeusz vigyázott Alkméné két szép fiára. Mikor már az ércpajzs közelében tekergőztek a kígyók, ragyogó fény jelent meg a pajzs-bölcső felett, és a gyermekek felriadtak.

Elsírta magát Iphiklész, amint megpillantotta a pajzs peremére felkapaszkodó kígyók fullánkjait, és rémülten rugdalta gyapjas takaróját, mintha el akart volna menekülni apró lábával. De a kis Héraklészt még dajkája sem látta soha sírni. Most is bátran szembeszállt a veszedelemmel, és két kicsi kezével mint kemény bilinccsel ragadta torkon a két kígyót. Azok meg ráfonódtak karjára, hátára, úgy próbáltak szabadulni.

Közben Alkméné is felébredt Iphiklész keserves sírására. Föllármázta urát:

– Ébredj, Amphitrüón, ébredj, kelj fel gyorsan, nincs időd vesződni saruddal, ruháddal! Nem hallod kisebbik fiunk megriadt sírását? Nem látod, éjnek idején milyen csodálatos világosság ömlik el a falakon?

Fölkelt Amphitrüón, és remekbe készült kardját leemelte a szögről. Ekkor már eloszlott a csodálatos fényesség, és újra éjszakai sötétség borult az ágyasházra. A cselédek is ébredeztek,szemükből ásítva dörzsölték ki az álmot.

– Gyorsan, gyorsan, szolgák – kiáltozta Amphitrüón –, hozzatok világot, nyissátok ki az ajtókat!

Egyszeriben nagy lótás-futás támadt, az egyik lámpással, másik a tűzhelyről vett égő csóvával sietett a szobába.

Ki erre kapkodott, ki amarra nézett, senki se tudta, mi történt, és megtelt a szoba álmélkodó cselédekkel.

Volt is ott mit nézni! A kicsi Héraklész, alig karonülő, anyja kebléhez szokott csöppnyi gyermek, ágaskodott már a pajzs-bölcsőből, gyönge két kezével apja felé tartva a két sárkánykígyót. Csengő kacagással, gyermekes örömmel mutogatta, és úgy helyezte őket Amphitrüón lábai elé. Nem volt már pára egyikben sem.

A bölcső másik oldalán Alkméné alig győzte megvigasztalni Iphiklészt. Kebléhez szorítva babusgatta, csitítgatta keserves sírását, melengette halálos rémülettől fagyott kis testét. Héraklészt bezzeg csak vissza kellett fektetnie Amphitrüónnak a báránybőr takaró alá, s mintha mi sem történt volna, szépen elaludt mindjárt, úgyhogy Amphitrüón is megnyugodva feküdt le újra nyoszolyájára.

De Alkméné nem tudott többé lenyugodni azon az éjszakán. Tudta, hogy a két kígyó megjelenése és a gyermek hőstette még nagyobb csodák előjele. Mikor a kakasszó már harmadszor hirdette meg a hajnalt, elküldött Teiresziaszért.

– Tárd fel a jövendőt, ne titkolj el semmit, akár jó, akár rossz, amit az istenek a kis Héraklész felől terveznek! – esdekelt jóslatért az agg jövendőmondó előtt.

– Ne félj, Alkméné! – mondta a vak jós, aki látta a szemesek elől is eltakart jövendőt. – Ne félj, hős gyermek anyja, Perszeusz vére, ne félj! Csak az eljövendő boldogságra gondolj, mert szemem rég kihunyt édes világára mondom, sokan fogják a görög asszonyok, térdükön lágy fonalat sodorva, késő estig Alkméné nevét énekelni, és tiszteltté leszel az argoszi nők közt. Mert ez a te fiad a csillagos égre fog felszállni, a széles mellű hős, kinek karja alá szörnyek és emberek fognak hajolni. El van már végezve, hogy tizenkét munkája után Zeusz házában fog lakni, s ami halandó volt benne, azt az oitai máglya tartja vissza. Halhatatlan istennővel fogja menyegzőjét ülni, s azok az istenek fogják megbecsülni, akik most a barlanglakó két kígyót küldték ellene, hogy elpusztítsák mint csecsemőt. Eljön majd az idő, amikor a farkas nem bántja többé az őzborjat, és a te fiad fogja a föld békességét megszerezni. Hanem jól hallgass rám! Holnap éjszaka égessétek el a gonosz kígyókat éjfélnek

idején, abban az órában, amelyben Hérakleszt meg akarták ölni! Aztán a hamvakat gyűjtsétek össze, bízzátok az egyik cselédre, hogy szórja gondosan a folyóba, ne hagyjon meg egy szemernyit se belőlük, és hátra se nézzen, amikor hazajön! Tisztító kénnel és sós vízzel szenteljétek be aztán a házat, s Zeusznak, a leghatalmasabb istennek mutassatok be áldozatot, hogy ellenségeiteknél mindig ti legyetek a hatalmasabbak!

Így szólt és elballagott az esztendők súlya alatt görnyedezve a vén Teiresziasz.

S Héraklész, mint pompás fává serdülő vesszőcske, ott nőtt, nevelkedett Amphitrüón házában, anyja szeme előtt.

A betűkre és a lant pengetésére Linosz, Kalliopéfia tanította meg, a nyilazásra Eurütosz, Oikhalia királya, a lovak hajtására maga Amphitrüón.

Oroszlán bundája volt Héraklész fekvőhelye, reggelije hús meg egy kosár barna dór kenyér, amennyi egy aratónak is elég lett volna. Napközben azután nem kényeztették főtt étellel, ruhája is mindig egyszerű volt, mert Alkméné tudta, hogy nagy feladatokra neveli fiát.

Héraklész vad indulata már gyermekkorában elhomályosította nemes erejét. Tanítóját, Linoszt, Orpheusz testvérét, amikor ez megfenyítette, hirtelen haragjában a kezében levő lanttal ütötte vissza, és a csodálatos erejű gyermek ütése alatt Linosz meghalt. Amphitrüón félt, hogy Héraklész még máskor is elkövet hasonlót, ezért kiküldte a mezőre, a gulyához. Itt a pásztorok közt nevelkedett, s mindannyiuk közül kitűnt hatalmas termetével és erejével. Négy könyök széles volt a törzse, szemében tűz ragyogott, és nyíllal, dárdával egyaránt mindig célba talált.

Tizennyolc esztendős volt csak, és ott élt még a pásztorok között, mikor a Kithairón hegyi oroszlánt elejtette. Ez a fenevad a Kithairón felől tört a nyájra, és szörnyű pusztítást vitt végbe Amphitrüón és Theszpiosz marhái között. Theszpiosz Theszpiai királya volt. Héraklész megjelent nála, és jelentette, hogy meg akarja ölni az oroszlánt. Örült neki Theszpiosz, ötven napig látta vendégül. Rá is szolgált Héraklész, hogy szívesen lássa, mert megszabadította az oroszlántól a vidéket. A fenevadat megölte és megnyúzta, azóta hordta vállán az oroszlánbundát és sisak gyanánt az állat levágott fejét.

Éppen hazatérőben volt a kithairóni vadászatról, mikor szembetalálkozott Erginosz követeivel, akik az adóért jöttek Thébaiba. Ezt az adót Thébai lakói a következő okból fizették Erginosznak. Klümenoszt, Orkhomenosz királyát, kővel megdobta a thébai Menoikeusz

kocsisa. Félholtan vitték haza, már csak annyi ereje volt, hogy fiának, Erginosznak lelkére kösse a bosszút. Erginosz, amint átvette az uralmat, hadat indított Thébai ellen, sok embert megölt, és kikényszerítette, hogy Thébai húsz esztendőn keresztül fizessen neki adóba száz marhát évenként. Ezekért jöttek az orkhomenoszi követek, mikor Héraklésszal találkoztak. Ő levágta fülüket, orrukat, kezüket hátrakötözte, s még a tetejébe azt üzente velük, hogy itt van az adó, vigyék el Erginosznak. Erginosz erre sereggel támadta meg Thébait, de most Thébai részéről Héraklész volt a vezér, kit Athéné istennő látott el fegyverrel. Héraklész megölte Erginoszt, és Orkhomenosz népét, a minüaszokat megfutamította, s nemcsak hogy megszabadította szülővárosát a megszégyenítő adótól, hanem még az orkhomenosziakat kényszerítette kétszeres adó fizetésére. Héraklészt pedig Thébai királya, Kreón, avval jutalmazta, hogy nagyobbik leányát, Megarát hozzá, a kisebbiket pedig Héraklész öccséhez, Iphiklészhez adta feleségül.

Az istenek ajándékaikkal tüntették ki Zeusz hős fiát, Hermésztől kardot, Apollóntól íjat, Héphaisztosztól vértet, Athénétől pepioszt kapott. Buzogányt maga vágott magának Nemea erdejében.

Csak Héra tekintett gyűlölettel Zeusz és Alkméné hős fiára. Őrületet küldött rá, a hős áldozati állatoknak nézte saját gyermekeit, és a tűzbe vetette őket, s velük együtt Iphiklész gyermekei közül is kettőt. Mikor magához tért, és szörnyű tette tudatára ébredt, számkivetésbe ment. Theszpiosz király fogadta be először a bűnbánó hőst, és megtisztította a vérbűntől. De szülővárosába nem tért vissza. Delphoit kereste fel, hogy Apollóntól kérjen tanácsot, hol telepedjék le. Akkor nevezte őt először a Püthia Héraklésznak, azelőtt nagyatyja, Amphitrüón atyja, Alkaiosz után Alkeidésznek hívták. És azt hagyta meg neki a Püthia jóslata, hogy Tirünszbe menjen lakni, szolgálja aztán Eurüsztheuszt, Mükénai királyát, és teljesítse azt a tíz feladatot, amit Eurüsztheusz fog majd parancsolni.

Szót fogadott Héraklész, és jelentkezett Eurüsztheusznál.

A király azt parancsolta neki először, hogy hozza el a nemeai oroszlán lenyúzott bőrét. Ez megsebezhetetlen állat volt. Tüphónnak, a Föld szörnyű fiának gyermeke. Héraklész elindult, útközben egy Molorkhosz nevű napszámos emberhez tért be, aki szíves vendéglátásban részesítette. Éppen áldozatra készült Molorkhosz, de Héraklész azt mondta neki, hogy várjon még harminc napig. Ha addig épségben megtér Nemea erdejéből, akkor mutassa be Zeusz Szótérnak, a „Megmentőnek" az áldozatot, ha pedig nem jön vissza, akkor neki mint hérosznak, azaz halott hősnek,

hozzon halotti áldozatot.

Nemeába érve, felhajtotta a vadat, és célba vette nyilával. Akkor vette csak észre, hogy azt seb nem éri. Üldözőbe vette buzogányával; a vad egy barlangba menekült, melynek két nyílása volt. Az egyik nyílást gyorsan eltorlaszolta Héraklész, a másikon bement az oroszlánhoz, és addig szorította a torkát, amíg meg nem fojtotta. Aztán egészben a vállára vette. Már letelőben volt a harmincadik nap, amikor útban hazafelé Molorkhoszhoz ért; ez már azt hitte, hogy ott veszett Héraklész, és a halotti áldozathoz készülődött. De megjött a hős, és maga mutatta be Zeusz Szótérnak a hálaáldozatot.

Mikor megérkezett Mükénaiba az oroszlánnal, Eurüsztheusz megijedt Héraklész rettentő erejétől, és megtiltotta, hogy még egyszer betegye lábát a városba – elég, ha a város kapujában felmutatja a parancs teljesítésének bizonyságát. Sőt, még egy föld alá rejtett rézhordóba is bebújt félelmében, valahányszor Héraklész a városhoz közeledett, s csak hírvivő szolgája, Kopreusz révén érintkezett vele.

A második feladat, melyet Eurüsztheusz Héraklészra rótt: ölje meg a leméi hidrát. Ez egy víziszörny volt, mely a Lemé mocsárban tanyázott, és innen indult ki pusztító útjaira, miközben szörnyű kárt tett a vidékben. Rettentő nagy teste volt es kilenc feje, ebből nyolc halandó, de a középső halhatatlan.

Harci szekerébe szállt Héraklész, kocsihajtónak unokaöccsét, IphikIesz fiát, Iolaoszt vette maga mellé. A leméi mocsárhoz érve megállíttatta a lovakat, és megtalálta a hidrát az Amümóné-forrás mellett, ahol a búvóhelye volt. Tüzes nyilakkal kényszerítette, hogy előjöjjön a veremből, és buzogányával akarta leütni ellenfele kilenc fejét. De nem ment vele semmire, mert ha egy fejét leütötte, két másik nőtt a helyén. Egy óriási rák is jött a hidra segítségére. A rákot még csak megölte Héraklész, de a hidrához végül is Iolaoszt kellett segítségül hívnia. Ez felgyújtotta az erdőt a közelben, és a tüzes üszőkkel kiégette a leütött hidrafejek tövét, hogy ne tudjon új nőni a helyükbe. Végre eljutott Héraklész a hidra halhatadan fejéhez, levágta azt is, elásta, és egy óriási sziklát hengergetett föléje. Felhasította a szörny testét, és epéjébe mártotta nyilait.

Így végzett a leméi hidrával, de Eurüsztheusz ezt a munkát nem akarta beszámítani a tízbe, mert nem egyedül, hanem Iolaosz segítségével hajtotta végre.

A harmadik feladat az volt, hogy a kerüneiai szarvast hozza el

elevenen Mükénaiba. Ennek a szarvasnak aranyból volt a szarva, és Taügeta nimfa ajándékozta egyszer Artemisznek. Tudva, hogy a szarvas Artemisz szent állata, kímélni akarta Héraklész, és vigyázott, hogy ne ejtsen sebet rajta. Egy álló esztendeig űzte, végre a szarvas kimerültén keresett menedéket az Artemiszion hegyen, de a hős mindenütt a nyomában volt. Éppen a Ladón folyón akart már átkelni az üldözött vad; Héraklész kénytelen volt íjához nyúlni, könnyű sebet ejtett rajta, vállára vette, és Árkádián keresztül Mükéniai felé igyekezett vele. Útközben Artemisz istennővel találkozott, aki el akarta tőle venni zsákmányát, és szemrehányást tett neki, hogy az ő szent állatára is vadászni mer. Héraklész azzal védekezett, hogy kénytelen volt Eurüsztheusz parancsának engedelmeskedni, és evvel kiengesztelte az istennőt. Artemisz engedelmével el is vitte a szarvast elevenen Mükénaiba.

Negyedszer azt parancsolta Eurüsztheusz, hogy az erümanthoszi vadkant hozza elevenen el neki. Ez a fenevad az Erümanthosz hegyéről járt le, hogy Pszóphisz egész környékét pusztítsa. Útközben Pholosz, Szilénosz és egy nimfa fia, a félig emberi, félig ló alakú kentaur látta vendégül Héraklészt. Neki sült húst adott, maga nyerset evett, de borral nem kínálhatta vendégét, mert a kentauroknak közös hordójuk volt, amit csak akkor volt szabad kinyitni, ha mindnyájan együtt voltak. Hanem addig biztatgatta Héraklész, hogy ne féljen, míg végre kinyitotta. A bor szagát aztán messziről megérezték a kentaurok, jöttek is Pholosz barlangjához, hatalmas sziklákkal és szálfenyőkkel fölfegyverkezve. De Héraklész szétverte és egészen Maleáig űzte őket. Ezen a tájon lakott Kheirón, azóta, hogy a lapithák, kikkel a lapitha király, Peirithoosz lakodalmán keveredtek harcba a kentaurok, elűzték őt is a Pélion hegyéről. Kheirónhoz menekültek most azok a kentaurok is, akiket Héraklész üldözött; Zeusz fia ezeket vette csak célba mérgezett nyilaival, de az egyik nyíl eltévedt, és Kheirónt érte. Az igazságos kentaurt nem akarta bántani Héraklész. Kivonta a sebből a nyilat, és átvette Kheirón kezéből az orvosságot, hogy a sebre tegye. De nem használt semmit, a hidra epéjébe mártott nyíl gyógyíthatatlan sebet ütött. Irtózatos fájdalmával a barlangba menekült Kheirón, és a halált kívánta. De halhatatlan volt, s csak úgy tudott meghalni, hogy Prométheuszt hívta fel Zeusz az Alvilágból helyette. Aki megmenekült a kentaurok közül, ki erre, ki arra futott, egy részük Malea hegyére, Eurütión Pholoéba, Nesszosz az Euénosz folyó mellé, ahol jámbor révészszolgálatot vállalt.

Héraklész visszatért Pholoéba, s itt látnia kellett vendéglátó házigazdája halálát is. Pholosz kíváncsian vonta ki az egyik elesett

kentaur sebéből a nyilat, és elcsodálkozott azon, hogy az óriási kentaurokat ilyen apró fegyver le tudta teríteni. Közben a lábára ejtette, és a mérgezett nyíl rögtön megölte őt is. Héraklész eltemette Pholoszt, aztán továbbment. Felverte az erümanthoszi vadkant nagy lármával, belekergette a hóba, s ott addig zavarta, míg a vad kifáradt, ekkor megkötözte és elevenen vitte Mükénaiba.

Az ötödik parancs az volt, hogy hordja ki egy nap alatt a trágyát Augeiasz istállójából. Augeiasznak, Héliosz fiának, Élisz királyának rengeteg marhája volt. Jelentkezett nála Héraklész (ám elhallgatta, hogy Eurüsztheusz parancsára jött Eliszbe), s vállalkozott arra, hogy egy nap alatt kihordja a töméntelen sok trágyát az óriási istállóból. A gulya tizedrészét kérte jutalmul. Augeiasz nem hitte, hogy meg tudja tenni egy nap alatt, hát könnyen megígérte. Héraklész Phüleuszt, Augeiasz fiát hívta tanúul, és munkához látott. Az épület alapkövét kiemelte, és két hatalmas folyót, az Alpheioszt és a Péneioszt keresztülvezette az istállón. Mikor elkészült vele, kérte a fizetséget a királytól, de Augeiasz, megtudva, hogy Eurüsztheusz parancsára cselekedett, nem adta meg a tizedrészt, sőt még le is tagadta, hogy egyáltalán ígért valamit. Bírák elé került a dolog. Héraklész Phüleuszt szólította, ez atyja ellen tanúskodott. Augeiasz meg sem várta a bírák ítéletét, száműzte országából Phüleuszt is, Héraklészt is. Phüleusz Dúlikhionba ment, Héraklész Ólenoszba, Dexamenoszhoz. Dexamenoszt ez idő tájt Eurütión kentaur arra kényszerítette, hogy adja nőül hozzá leányát, Mnészimakhét. Dexamenosz Héraklészt hívta segítségül; Héraklész megszabadította a leányt, és megölte Eurütiónt. Aztán folytatta útját Mükénaiba, jelentette Eurüszi beúsznak, hogy teljesítette a parancsot, de Eurüsztheusz ezt sem akarta a tíz munka közé számítani, azt az ürügyet hozva fel, hogy Héraklész bért kért érte.

Hatodszorra azt kívánta Mükéné királya, hogy verje fel a Sztümphalosz-tó érclábú, érccsőrű, falánk madarait. Ezek a farkasok elől menekültek a vizenyős vidék sűrű erdőségébe. Athéné segített, Héphaisztosztól rézkereplőket hozott, azokkal akkora lármát csapott Héraklész, hogy a madarak ijedten rebbentek fel, és kirepültek az erdőből. így aztán a hős már célba vehette őket íjával.

A hetedik munka az volt, hogy vezesse Mükénaiba a krétai bikát. Azt Poszeidón adta, amikor egyszer Minósz, Kréta királya megfogadta, hogy ami a tengerből előbukkan, azt Poszeidónnak fogja áldozni. De amikor a tenger partra vetette a bikát, Minósz nem akart a gyönyörű állattól megválni, és a saját csordájához terelte. Megharagudott érte az isten, és

megvadította a bikát. Eurüsztheusz parancsára eljött Héraklész a bikáért, és kérte Minósztól. A király azt felelte, hogy vigye, ha bírja. Héraklész így is tett, de épp csak megmutatta Eurüsztheusznak, aztán megint szabadon engedte. Az elszabadult bika egész Spártát és Árkádiát bebolyongta, sőt átkelt az Huszthmoszon – a korinthoszi földszoroson – is, és elérkezett az Athén közelében elterülő marathóni síkságra. Itt aztán a vidék lakóit addig háborgatta, amíg Thészeusz nem jött ellene; ő leteperte, majd végigvezette Athén utcáin, és Pallasz Athéné oltárán feláldozta.

Diomédésznek, a thrákiai bisztónok királyának, Arész és Küréné fiának, emberevő lovai voltak. Héraklész nyolcadik feladata az lett, hogy ezeket a lovakat hozza el Eurüsztheusznak. Ezt a munkát is végrehajtotta, a vad lovakat elkötötte, és hű barátjára, Abdéroszra, Hermész fiára bízta, amíg ő az ellenszegülő királyt, Diomédészt legyőzi. De ezalatt a lovak agyontaposták Abdéroszt; az ő tiszteletére alapította Héraklész Abdéra városát. A lovakat átadta Eurüsztheusznak, ő pedig szabadon bocsátotta, és az Olümposz lejtőin vadállatok tépték szét őket.

Kilencedik feladatul el kellett hoznia Hippolüténak, az amazonok királynőjének az övét. Az amazonok népe a Thermódón folyó vidékén csupa asszonyból állt, de ezek az asszonyok nagyon vitézül tudtak harcolni. Királynőjük, Hippolüté, magától Arésztól, a háború istenétől kapta az övét, annak jeléül, hogy ő a legelső valamennyiük között. Ezért az övért küldte Eurüsztheusz Héraklészt, mert a leánya, Admété, megkívánta.

Elhajózott néhány társával Héraklész Themiszkürába – vele volt Thészeusz is –, és amikor megmondta Hippolüténak, hogy mi járatban érkezett, az megígérte, hogy odaadja az övét. De ekkor Héra istennő magára vette az egyik amazon alakját, és azt híresztelte, hogy a királynőt akarják elrabolni az idegenek. így aztán ütközetre került a sor, Héraklész megölte Hippolütét, és úgy vette el tőle Arész övét.

Mielőtt hazatért volna az amazonok földjéről, Trójába vetődött. Éppen ez időben nagy szerencsétlenség szakadt a városra Apollón és Poszeidón haragja miatt. A két isten, hogy próbára tegye Laomedón királyt, emberi alakban jelentkezett nála, és illő bérért elvállalták, hogy falat építenek Pergamon körül. De mikor elkészültek a fallal, Laomedón nem adta meg a bérüket. Apollón járványt bocsátott a városra a király bűne miatt, Poszeidón pedig egy tengeri szörnyet, mely a trójai síkságon pusztította az embereket. A jóslat szerint csak az fordíthatta el a szörnyű csapást Trója felől, ha a királyleányt, Hészionét vetik a szörny elé. Már ki is tették

a tenger partjára a leányt, amikor Héraklész megérkezett. A hős megígérte, hogy megmenti Hészionét, ha Laomedón jutalmul neki adja azokat a lovakat, melyeket még nagyapja, Trósz kapott Zeusztól, vigaszul fiáért, Ganümédészért; a szép trójai királyfit egykor Zeusz sasmadara ragadta fel az Olümposzra, s azóta Zeusz asztalánál ő töltögette a nektárt az istenek serlegébe. A veszedelem idején mindent megígért Laomedón, de mikor Héraklész megölte a szörnyet, és megszabadította a királyleányt, Trója királya megint hitszegőnek bizonyult. Héraklész megfenyegette Laomedónt, de most mennie kellett, hiszen még Eurüsztheusz szolgálatában állt. Sietnie kellett Mükénaiba, hogy a parancshoz híven megvigye Hippolüté övét. De miután a szolgálat letelt, hősök válogatott seregével támadta meg Tróját, és győzött. Augeiasz hitszegését is csak akkor büntette meg.

Ezután Gérüonész teheneiért küldte Eurüsztheusz Hérakleszt; ez már a tizedik munka volt. Gérüonész, Khrüszaórnak és Kallirhoé Ókeanisznak a fia, háromtestű óriás, Erütheia szigetén, az Ókeanosz közelében lakott. Bíborszínű tehenei voltak, és ezek pásztorát Eurütiónnak hívták. Mellette Orthosz, a kétfejű kutya, Ekhidna és Tüphón szülötte vigyázott rájuk.

Egész Európán végigment Héraklész, és Tartésszosznál, Európa és Líbia határán, egymással szemben két oszlopot állított nagy útja jeléül; két óriási szikla ez, amelyeket Héraklész oszlopainak neveznek az emberek. Líbiában nagyon sütötte útközben a Nap; Héraklész már az íját feszítette ellene, hogy lelője. Héliosz, a napisten is elcsodálkozott Héraklész bátorságán, és egy hatalmas aranyserleget adott neki, hogy abban ülve keljen át az Ókeanoszon. így ért Erütheia szigetére, és az Abasz-hegyen töltötte az éjszakát. Észrevette a kutya, és rárontott, de Héraklész buzogánnyal leterítette, és a kutya segítségére siető Eurütiónt is megölte. Azon a tájon legeltette Menoitész Hádész teheneit, ő jelentette Gérüonésznek, hogy mi történt. Héraklész akkor már elhajtotta a teheneket, az Anthemusz folyónál érte utol Gérüonész, de vesztére, mert Héraklész lelőtte. Behajtotta a teheneket Héliosz serlegébe, úgy hajózott át velük Tartésszoszig, és itt visszaadta a serleget Héliosznak. De még sok akadály várt reá útközben. Poszeidón két fia, Ialebión és Derkhünosz el akarták venni tőle a teheneket; Héraklész megölte mind a kettőt, és ment tovább, Türrhénián keresztül. Rhégionnál elszakadt egy bika a csordától, és nekifeküdve a tengernek, átúszott Szicíliába. De bejárta az egész szomszédos vidéket, amit éppen erről a bikáról neveztek el Itáliának, mert a türrhének a bikát italosznak mondták. Erüx volt a király Szicíliában, Poszeidón fia; ő a saját nyájába terelte a bikát. Héphaisztoszra

bízta a teheneket Héraklész, míg maga az elszabadult bika keresésére indult. Mikor meglátta Erüx marhái között, kérte vissza tőle, de Erüx azt mondta, hogy csak akkor adja vissza a bikát, ha Héraklész birkózásban legyőzi őt. Héraklész háromszor is földhöz vágta, és akkor megölte, a bikát magához vette, és hajtotta tovább a csordát az Ión-tenger felé. Itt Héra megvadította az állatokat, hogy alig bírta összeterelni őket Héraklész. De végül mégiscsak átadhatta a teheneket Eurüsztheusznak, aki aztán Hérának áldozta fel őket.

Így végre is hajtotta volna a tíz munkát Héraklész, de mivel Eurüsztheusz a második és az ötödik ellen kifogást emelt, elküldte még a Heszperidák arany almáiért; ez valójában már a tizenegyedik feladat volt. Ezeket az almákat Gaia adta egykor nászajándékba Zeusznak és Hérának, majd a négy Heszperisz – Aiglé, Erütheia, Heszperia, Arethusza – kertjében egy százfejű sárkány, Ekhidna és Tüphón magzata, őrizte. A Heszperiszek kertje valahol a föld szélén volt, de Héraklész nem tudta, hogy melyik irányban keresse. Útközben Küknosz, Arész fia szólította párviadalra, de a küzdelem eldöntetlen maradt, mert lecsapó villám választotta szét a két hőst. Az Eridanosz folyónál Zeusz és Themisz leányait, a nimfákat találta, akik azt a tanácsot adták neki, hogy kérdezze ki Néreuszt. Héraklész megfogta az öreg tengeri istent, mikor aludt, s hiába változott át az mindenféle alakba, Héraklész megkötözte, és el sem engedte, amíg útba nem igazította a Heszperiszek felé. Még keresztül kellett mennie Líbián. Itt Poszeidón és Gaia fiával, Antaiosszal találkozott szemközt. Antaiosz Líbia királya volt, s minden idegent birokra szólított és megölt. Mert őt magát nem lehetett a birkózásban kifárasztani: ha ellankadt, csak anyjával, a Földdel kellett érintkeznie, és megújult ereje. Héraklész úgy végzett vele, hogy magasba emelte, és nem engedte, hogy megérintse a Földet.

Líbia után Egyiptom következett; itt Buszirisz volt a király, Poszeidónnak és Lüszianasszának, Epaphosz leányának, Ió unokájának a fia.

Ő meg minden idegent Zeusznak áldozott fel, egy jóslat szavát követve. Történt ugyanis, hogy Egyiptomban kilenc esztendőn át éhínség volt, és egy Küproszból jött jós, Phrasziosz azt mondta, hogy meg fog szűnni az ínség, ha évről évre egy idegent feláldoznak Zeusznak. Phrasziosz megkapta méltó jutalmát: ő lett az első áldozat. Héraklészt is elfogatta Buszirisz, és az oltár elé hurcoltatta, de Héraklész szétszakította köteleit, és megölte Busziriszt, fiával, Amphidamasszal és szolgájával, Khalbészszal együtt.

Keresztülment Ázsián is, útközben egy szántóvető ember igájából kifogta az egyik bikát, megsütötte és megette. Az szegény csak nézte, de nem tudott segíteni magán, s csak messziről, a hegy tetejéről káromkodott. Ezért, ha később Héraklésznek áldoztak, ezt mindig káromkodás, átkozódó, szitkozódó szavak kíséretében tették.

A Kaukázusban találta Prométheuszt, akit Zeusz láncoltatott büntetésből a sziklához. Héraklész megoldotta Prométheusz bilincseit, és lelőtte a sast, mely a titán máján lakmározott. Ez a sas is Ekhidna és Tüphón gyermeke volt. Prométheusz hálából kitanította Hérakl észt, hogy miként juthat a Heszperiszek almáihoz. Az ő tanácsát követve, Atlaszt kérte meg, ki azon a tájon állt, és tartotta a vállán a mennyboltot, hogy hozzon az almákból. Addig Héraklész vette vállára az égboltot. Atlasz három szem almát szakított le a Heszperiszek kertjében, és meghozta Héraklésznek, de örült, hogy egyszer megszabadult az égbolt terhétől, és nem akarta újra magára venni. Hanem Hérakl észt már erre is előkészítette Prométheusz. Csak arra kérte Atlaszt, hogy legalább addig vegye még fel az égboltot, amíg ő kötélből párnát fon a fejére, hogy arra helyezze a terhet. Atlasz nem vette észre a cselt, ráállt – de akkor már Héraklész megszabadult, és mehetett tovább.

Eurüsztheusz az almákat Héraklésznek ajándékozta. Héraklész Athéné istennőnek, az istennő pedig visszavitte a Heszperiszeknek, mert szent gyümölcsök voltak, nem lett volna szabad akárhol hevertetni őket.

Hátravolt még a tizenkettedik, az utolsó és legnehezebb munka: felhozni a Kerberoszt az Alvilágból. Ez az Alvilág őre volt, három kutyafejjel, sárkánykígyófarokkal és a hátán mindenféle kígyófejjel. Hogy lejuthasson az Alvilágba, Eleusziszba ment Héraklész Eumolposzhoz, és kérte a beavattatást az eleusziszi misztériumokra. De idegeneket nem volt szabad beavatni, ezért Hérakl észt egy athéni ember, Püliosz fogadta fiává. Még meg kellett tisztulnia a kentaurok megölésének vérbűnétől, s csak akkor avatta be Eumolposz. Már mint a misztériumok beavatottja ment Lakedaimón déli hegy fokához, a Tainaronhoz, ahol az Alvilág bejárata van. Itt leszállt az Alvilágba.

Amikor meglátták a holtak lelkd, mind elfutottak, csak Meleagrosz cs Medusza, a Perszeusz által megölt Gorgó várták be. A Gorgó ellen kardját vonta ki Héraklész, s csak Hermész, a „lélekkísérő”, aki Hérakl észt is vezette az Alvilágban, figyelmeztette rá, hogy nem éri kard, mert csak testetlen árnyék. Mielőtt belépett volna az Alvilágba, vérrel akarta jóllakatni az alvilági lelkeket; levágott egyet Hádész teheneiből, s Hádész

gulyásának, Menoitésznak, aki birokra szólította fel ezért, betörte a bordáit, s csak azért bocsátotta szabadon, mert Perszephoné kért kegyelmet számára.

Leérve az Alvilágba, egyenesen Plutóntól kérte el a Kerberoszt. Plútón megengedte, hogy felvigye a földre, csak azt kötötte ki, hogy fegyvereit ne használja vele szemben Héraklész. Az Akherón kapuinál találta a Kerberoszt, megragadta torkánál fogva, és úgy hozta fel; megmutatta Eurüsztheusznak, majd visszavitte az Alvilágba.

Evvel le is telt szolgálata Eurüsztheusznál. De még sokat kellett szenvednie, sok hősi tettet végrehajtania, amíg kiérdemelte a halhatatlanságot. Ha sérelem érte, indulata nem ismert határt, de barátaiért bátran szembeszállt a halállal is.

Történt egyszer, hogy Apollónt egy évre száműzték az olümposzi istenek köréből, mert Zeusz kovácsait, a küklópszokat lenyilazta. Apai bánata késztette bosszúra: Zeusz a küklópszok műhelyében készült villámmal sújtotta le Apollón fiát, Aszklépioszt, mert gyógyító művészetével visszahozta az embereket a halálból. De Zeusz törvénye könyörtelen, Apollónnak vállalnia kellett a száműzetést. Ezalatt egy halandó király, Admétosz nyáját őrizte a thesszaliai Pheraiban. S mert Admétosz szelíden bánt szolgájával, az isten bőkezűen megjutalmazta. Amikor Admétosz az iólkoszi Peliasz királynál járt leánykérőben, ez annak ígérte leánya, Alkésztisz kezét, aki vadkant és oroszlánt fog egy igába a szekér elé. Admétosz az isten segítségével megtette, amivel a többi kérő hiába próbálkozott, de boldogságában megfeledkezett a köteles áldozatról, amely minden esküvő előtt Artemisznek kijár. Apollón kiengesztelte ugyan húgát, de Admétoszra ki volt mondva a végzet, hogy fiatalon kell meghalnia. Ekkor Apollón leitatta a végzet istennőit, a Moirákat, s ezek mámoros fejjel beleegyeztek, hogy Admétosz élete fonalát nem vágják el, ha akad valaki, aki elvállalja helyette a halált. De nem volt egyetlen barátja sem, aki kész lett volna Admétosz helyett meghalni, még ősz apja, sőt anyja is jobban ragaszkodott a saját életéhez, mint fiához. Amikor Alkésztisz meghallotta a kegyetlen feltételt, amelytől férje élete függött, önként ajánlotta fel érte életét.

Keservesen meggyászolta hitvesét Admétosz király, s bánta már, hogy nem ő fekszik inkább a halottas ágyon. Az egész nép vele együtt siratta a királynét, mindenki gyászruhát öltött, és levágta haját, még a lovak sörényét is megnyírták a gyász jeléül.

Éppen a temetés napján érkezett Héraklész Pheraiba; akkor még

Eurüsztheusz szolgálatában állt, és a bisztónok földje felé tartott, hogy megszerezze Diomédész lovait. Admétosz király palotájába kért bebocsátást, hogy ott megpihenjen útközben. Tartott tőle a király, hogy ha megmondja vendégének, milyen súlyos gyász érte a házat, mások tűzhelyénél fog szállást keresni, hogy a vendéglátás terhével ne zavarja meg a gyászolókat. Ezért eltitkolta, hogy feleségét temeti, a vendégszoba ajtaját becsukta, hogy a halottsiratás hangjai ne hatoljanak be oda, s ételt-italt küldött be szolgáival Héraklésznek, míg ő maga kedves halottját kísérte utolsó útjára.

Jóízűen evett-ivott Héraklész, míg Admétosz a végső tisztességet adta meg keservesen megsiratott hitvesének, de mire visszatért a szomorú útról palotájába, Héraklésznek az egyik szolga elárulta, milyen fájdalmat leplezett a ház ura, hogy vendégszeretetén csorba ne essék. Önváddal tele tépte le homlokáról a gondtalan lakoma koszorúját Héraklész, amikor ezt meghallotta, de nem állt meg annál, hogy részvevőén megszorítsa a hű barát kezét. Elindult Alkésztisz sírjához, hogy visszahozza őt a halálból.

A sír körül még ott tanyázott Thanatosz, a feketeleplű Halál, mert még nem száradt fel a hantra öntött italáldozat, és Alkésztisz lelke még nem szállt alá az Alvilágba. Héraklész lesbe állt, megragadta Thanatoszt, és addig birkózott vele, amíg az ki nem engedte karja közül áldozatát. Héraklész elfátyolozva vitte vissza Admétoszhoz hitvesét, az fellebbentve a fátylat, meglepetten ismert Alkésztiszre, akire még három nap némaságot parancsolt a halál törvénye, de utána boldogan élhetett tovább férje és gyermekei körében. Héraklész pedig folytatta útját Diomédész országa felé.

Már Eurüsztheusz szolgálatából szabadulva, a maga ura volt, amikor a kalüdóni király, Oineusz leányát, Déianeirát feleségül vette. A királyleány kezét egyszerre kérte meg Héraklész és Akhelóosz, a folyam istene. Héraklésznek párviadalban kellett legyőznie vetélytársát. A folyamisten bikaszarvakat viselt a homlokán, és megvolt arra is a képessége, hogy gyűrűző sárkánykígyóvá változzék; a királyleány irtózva gondolt arra, hogy ha Akhelóosz győz, ilyen szörnyeteghez kell feleségül mennie. De Héraklész súlyos buzogánya letörte a folyamisten szarvát, ez megszégyenülten vonult vissza, és Déianeira boldogan követte a győztest, Zeusz és Alkméné hős fiát.

Hazafelé menet éppen az Euénoszon át vezetett az útjuk, ahol Nesszosz, a kentaur volt a révész. Héraklész belegázolt a vízbe, Déianeirát Nesszosz vette vállára, hogy illő révpénz fejében átszállítsa a megáradt

folyón. De mikor a víz közepére értek – Héraklész már messze járt előttük, és csaknem elérte a túlsó partot –, mást gondolt a kentaur, megtetszett neki a szép ifjú királyleány, és el akarta rabolni. Déianeira sikoltozására lett figyelmes Héraklész, és a lernéi hidra mérges epéjébe mártott nyilával biztosan célozva, halálra sebezte az elbizakodottat. De ez még haldokolva is álnok cselt szőtt ellene. Mielőtt kiadta gonosz páráját, még volt annyi ereje, hogy szóljon, és azt tanácsolta Déianeirának, hogy fogja fel kiomló vérét, és őrizze meg gondosan, mert varázserő rejlik benne: ha úgy érzi egyszer, hogy férje nem szereti már, kenje be Héraklész ingét vele, s ezzel feléleszti a kihűlt szerelmet újra. Hitte is, nem is az asszony a haldokló kentaur szavait, de a megalvadt vért mindenesetre rézedénybe zárva őrizte sokáig.

Teltek-múltak az évek, Héraklész és Déianeira – miután a hősnek barátja, Iphitosz megölése miatt számkivetésbe kellett mennie – Trakhiszba költöztek. Héraklész jobbára hősi kalandok után járt, s csak hosszú időközönként látogatott haza, akár a földműves, aki a tanyájától messze eső szántót csak vetés és aratás idején látja viszont. Déianeira ezalatt hűségesen vigyázott Héraklész otthonára, és aggódva várta haza férjét. Soha türelmetlenebbül, mint akkor, amikor Héraklész egy évre az istenek parancsára Lüdiában Omphalé királynő szolgálatába szegődött, ahol a nagyerejű hősnek női ruhában kellett járnia és asszonyi munkát végeznie. Az év lejárt, sőt már tizenötször változott a hold azóta, hogy Héraklész eltávozott. De csak bizonytalan szóbeszéd adott hírt arról, hogy Héraklész Euboia szigetén Oikhalia falait ostromolja, mert Eurütoszt, Iphitosz apját, Oikhalia királyát okolta azért, hogy felingerelte, s dühében barátját, Iphitoszt megölte, amiért aztán a Lüdiában vállalt megalázó szolgasággal kellett kiengesztelnie az isteneket.

Fokozta a férjét hazaváró asszony nyugtalanságát, hogy Héraklész ezúttal azt tette, amit soha annak előtte, ha bárhová is távozott: végrendeletet hagyott maga után, amelyben ősi földjét felosztotta gyermekei között, Déianeira özvegyi részét is kijelölve. Mert olyan jóslatot kapott a Zeusz dódónai tögyfái között búgó galamboktól, hogy ez lesz kalandjai sorában az utolsó: ha egy évig és még teljes három hónapig elmarad, biztos halál vár reá, de ha időben hazatér, már békességben töltheti hátralévő életét.

Végéhez közeledett a tizenötödik hónap, Déianeira már éppen Hülloszt küldte el, hogy keresse meg apját, vagy hozzon legalább biztos hírt felőle, amikor megérkezett Héraklész követe a hazafelé tartó hős üzenetével és az előreküldött foglyokkal, a feldúlt Oikhaliában rabul ejtett nőkkel.

Héraklész sem várat már sokáig magára, csak a hálaáldozatot mutatja be Zeusznak, Euboia partjánál.

Mit sem sejtve, boldogan fogadta az örömhírt Déianeira, még a rabnőkhöz is volt egy-egy szíves szava, bár hamar szemébe ötlött az egyiknek királyi származásra valló büszke termete és tekintete.

– Ki vagy te, boldogtalan, asszony-e vagy leány, és kik voltak a szüleid? – fordult hozzá részvevőén, de az gőgösen elfordult, és nem felelt. Ekkor már nyugtalanul faggatta Héraklész előreküldött követét: ez előbb kitérően válaszolt, de végül kénytelen volt kivallani az igazat: a leány valóban királyi vér. Oikhalia elesett királyának, Eurütosznak a leánya, s Héraklész nem azért dúlta fel a várost Euboia szigetén, hogy Iphitosz atyján bosszút álljon, hanem hogy lóiét, a szép királyleányt fegyverrel szerezze meg magának.

A megbántott asszony féltékenyen hasonlította össze a maga hervadó szépségét a rab királyleány viruló fiatalságával, és eszébe jutott Nesszosz vére, amelyet rézedénybe zárva őrzött mostanáig. Saját kezével szőtt, hímes inget keresett elő, azt titkon bekente az alvadt vérrel, s úgy adta oda Héraklész követének, vigye gyorsan urához, hogy ünnepi öltözetben mutathassa be Zeusz oltárán a hálaáldozatot. Csak meghitt barátnőit, a trakhiszi leányokat avatta be a titokba.

De alighogy eltávozott a követ a hímes inggel, Déianeira riadtan vette észre, hogy a gyapjúcsomó, amellyel Nesszosz vérét az ingbe beledörzsölte, a nap fényén magától lángra gyúlt, és sustorogva semmivé lett. Akkor ébredt csak lelkében a balsejtelem, hogy a haldokló kentaur álnok tanácsot adott, mert férjén akart bosszút állni vele. És a szörnyű sejtés hamar beigazolódott. Hüllosz tért vissza, akit ő küldött az imént, hogy atyját felkutassa, s most átkozódva támadt a szerencsétlen asszonyra:

– Bár ne élnél, anyám, vagy ha élsz, ne én lennék a fiad!

– Mivel érdemeltem meg, hogy így beszélsz hozzám, fiam? – rebegte szorongó kétségek között Déianeira, és minden aggodalomnál szörnyűbb volt, amit hallania kellett.

Hüllosz az Eoboia partján találkozott éppen hazafelé készülődő apjával, már csak a bikaáldozat volt hátra, amikor a követ is megérkezett Déianeira ajándékával. Héraklész magára öltötte a hímes inget, és az oltárhoz lépett, körötte felsorakoztak már az áldozatra kiválasztott állatok, a hadizsákmány legjava. Még kedvtelve nézett végig önmagán a hős, tetszett neki az új ing, és örült felesége figyelmességének, de hirtelen

irtózatos fájdalom harapott húsába, a ruhadarab a bőréhez tapadt. Kínjában felordított, s még volt annyi ereje, hogy a halált hozó ajándék ártatlan átadóját elvakult dühében a parti sziklához csapja. De az inget semmiféle erő nem tudta lehúzni róla, olyan szorosan simult rá erősen vergődő tagjaihoz. Már nem tudott a maga lábán állni, amikor kocsira tették, hogy hazahozzák.

Végig sem hallgatta Déianeira a fia elbeszélését és az átkokat, amelyekkel anyját mint apja gyilkosát illették Hüllosz szavai: befutott hálótermébe, és önkezével vetett véget életének. Akkor már hiába tanúsította a hű dajka, hogy Déianeira ártatlan, nincs több bűne, mint hogy hitelt adott Nesszosz álnok szavainak. Hüllosz zokogva borult anyja kihűlő tetemére, és siratta a napot, amely egyszerre fosztja meg apjától és anyjától.

De nem volt rá idő, hogy szabadon engedje fájdalmát a fiú, kettős árvaságáért. Hozták már Héraklészt, aki magatehetetlenül feküdt a hordozható kereveten, és rettenetes kínjában csak jajgatni tudott. Amikor megtudta, mi okozza szörnyű szenvedéseit, eszébe jutott a jóslat, amelyet egykor régen atyjától, Zeusztól kapott: élő meg nem ölheti, csak az, aki már az Alvilág lakója. Nesszosz régóta halott, és mégis ő az, aki a legyőzhetetlen hőst megfosztja életétől. Mert gyötrelmei olyan elviselhetetlenek voltak ekkorra, hogy Héraklész élni se kívánt tovább. Megeskette fiát, hogy minden prancsát teljesíti. És akkor így rendelkezett:

Néhány hű barátoddal vigyél fel az Oita csúcsára, ott az erdő kivágott fáiból, fenyőkből és vadolajfákból rakj máglyát, helyezd rá testemet, készíts fáklyát fenyőfaágból, és avval gyújtsd meg alattam a farakást!

Hülloszt kötötte esküje, de mégis el akarta hárítani a kegyetlen parancsot:

– Jaj, én legyek a gyilkosod, atyám?

– Nem a gyilkosom, egyetlen orvosom leszel így, fiam – felelte a Nesszosz vérétől szenvedő Héraklész, de végül is hozzájárult, hogy Hüllosz csak vigye fel elgyötört testét az Oita csúcsára, rakja meg a farakást, és hagyja, hogy társai vessék a máglyára.

Még Ióiéról, a rab királyleányról gondoskodott Héraklész, és meghagyta fiának, hogy ő vegye feleségül, ne legyen idegen háznál rabszolganő az, aki Héraklész szerelmét bírta egyszer.

Zokon esett ez a parancs Hüllosznak, mert a leányt okolta apja haláláért, de esküje kötötte.

Akkor megindult a szomorú menet az Oita hegyére, Hüllosz és Iolaosz, Héraklész hűséges fegyverhordozója vitték fel a hőst halála színhelyére, megrakták a farakást, és a társak ráhelyezték a nagy szenvedőt. Végül is Philoktétész gyújtotta meg szurokfáklyával a máglyát a hős alatt; Héraklész hálából íját és nyilait hagyta rá örökül.

Az Oita hegyi máglya tüzéből Héraklész egyenesen az Olümposzra emelkedett, és tengernyi küzdelme után az istenek halhatatlansággal jutalmazták. Héra is kiengesztelődött iránta, és leányát, Hébét, az ifjúság istennőjét adta hozzá feleségül. Az istenek asztalánál Zeusz pohárnoka, Ganümédész nektárral kínálta, színig telt aranykehelyből.

AZ ARGONAUTÁK

Athamasz királynak Nephelé, a „Felhő” asszony volt a felesége. Volt két gyermekük is, egy fiuk, akit Phrixosznak hívtak, és egy kislányuk, Hellé.

Sokáig boldogan éltek, de egyszer aztán Athamasz elűzte Felhő asszonyt, és Inót vette feleségül. Felhő asszony pedig visszaszállt az égbe, és ott kiadta a parancsot a többi aranybodros felhőnek, hogy ne küldjenek egy csepp esőt sem Athamasz király földjére.

Hiába szántott, hiába vetett abban az esztendőben Athamasz király népe, a felhők nem hullatták az áldást a vetésre. Szárazság, éhínség köszöntött az országra. A nép zúgolódott, és Athamasz kirány zarándokokat küldött Delphoiba, Apollón szentélyébe, hogy kérjenek tanácsot az isten szent jósnőjétől, a Püthiától.

Mit felelt, mit nem a Püthia, Athamasz király sohasem tudta meg, mert a hazatérő zarándokokat a város határában feltartóztatta Inó, és mézédes szavakkal, drága ajándékkal megvesztegette. Hallgatták rá azok, és Apollón jóslata helyett azt jelentették Athamasznak, hogy mindaddig nem éri eső az ország földjét, a föld mindaddig nem hoz termést az ország népének, amíg fel nem áldozzák Zeusz oltárán Felhő asszony két gyermekét.

Phrixosz és Hellé ezalatt kint a réten legeltették a nyájat, mert gonosz mostohájuk addig-addig áskálódott ellenük, hogy már maradásuk sem volt a palotában. A pásztorok között éltek cselédsorban, és a báránykákkal pajtáskodtak. Különösen egy szép szelíd kost szerettek simogatni, mert ennek a gyapja az utolsó szálig ragyogó aranyból volt.

Egyszer aztán, mikor senki se figyelte őket, az aranygyapjas kos odadörgölőzött a gyermekek térdéhez, és megszólalt emberi hangon:

– Hallgassatok rám, anyátlan kis árvák, mert nem vagyok én közönséges kos, hanem az aranybodros felhők közül jöttem! Anyátok küldött le, hogy vigyázzak rátok, mert látta onnét felülről, hogy nincsen már maradástok a királyi palotában. Gonosz mostohátok a halálotokat kívánja. Most is mindjárt jönni fognak a királyi szolgák, hogy a nyáj mellől is el vigyenek titeket, mert Inó szavára Apollón jóslata helyett azt jelentették a delphoi zarándokok, hogy Zeusz oltárán fel kell titeket áldozni. Ne várjátok be őket, hanem üljetek fel hamar a hátamra! Te,

Phrixosz, kapaszkodj jó erősen a szarvamba, te pedig, kis Hellé, fogózkodj hátulról a bátyád nyakába!

Szót fogadott a két gyermek, a kos pedig nekiiramodott, s mire a pásztorok észrevették, már el is tűnt a szemük elől a két gyermekkel. Egyenesen a tengernek, bele a kék habokba, és sebesen úszott az ázsiai partok felé.

A két testvérnek tetszett egy darabig a csodálatos utazás, nem is szóltak sokáig egy szót sem, csak a szemük csillogott az örömtől. De az út közepén megszólalt a kis Hellé:

– Jó volna pihenni, mert belefáradt már a karom a kapaszkodásba.

– Csak még egy kissé szedd össze erődet, kishúgom! – szólt hátra biztatóan Phrixosz.

Haladtak még egy darabig, de megint felsikoltott Hellé:

– Jaj, fáj már a karom, nem bírom sokáig!

– Mindjárt célhoz érünk, megpihenünk mindjárt – vigasztalta Phrixosz.

De Hellé nem bírta tovább. Az abüdoszi révnél eleresztette bátyja nyakát, és lecsúszott a kos hátáról. Még odakiáltotta Phrixosznak:

– Isten veled, édes bátyám, érj célhoz boldogan!

Phrixosz utánakapott, de hiába, a leány már elmerült a kék habokban. Azt a helyet, ahol a kis Hellé meghalt, ma is Hellészpontosznak, azaz „Hellé tengerének” nevezik.

Phrixosz pedig az aranygyapjas kos hátán Kolkhiszban ért partot. Menten jelentkezett az ország királyánál, Aiétésznél, a Nap fiánál, és elmondta, hogy s mint érkezett Kolkhiszba.

Aiétész király szívesen fogadta, később még hozzá is adta feleségül az idősebbik leányát.

Az aranygyapjas kost hálaáldozat gyanánt Arész oltárán áldozta fel Phrixosz, és az aranygyapjat Aiétész királynak ajándékozta. Aiétész király Arész szent berkében akasztotta fel egy tölgyfára, és egy tűzokádó sárkányt rendelt az őrizetére, mert azt jósolták neki az istenek, hogy csak addig lesz ő a kolkhiszi király, ameddig az aranygyapjú Kolkhiszban marad.

Időközben Iólkosz királya, Peliasz, azt a jóslatot kapta, hogy uralkodását senki más nem fogja háborgatni, csak az egycipős ember.

„No – gondolta a király –, ilyen csudát még úgysem láttam

világélelemben, afelől alhatok nyugodtan!” Teltek-múltak a hónapok, Poszeidón isten ünnepe közeledett. Peliasz fényes áldozatra készült, és meghívta hozzá országa előkelőit, közöttük hős unokaöccsét is, Aiszón fiát, Iaszónt.

Iaszón a közeli erdőben vadászott, de most sietve igyekezett a városba, hogy eleget tegyen a király hívásának. Hóolvadás volt éppen a hegyekben, innen is, onnan is megdagadt patakok futottak le a völgybe, és az Anaurosz folyóba vitték a vizüket, hogy az már majd kicsapott a medréből. Zúgva rohant tova a megáradt folyó, s amint odaért Iaszón, látja ám, hogy egy öreg anyóka áll a partján. Ijedten pislogott jobbra-balra szegényke, s hogy megpillantotta az ifjú daliát, megszólította siránkozó szóval:

– Hallod-e, te nemes vadász, átvinnél-e engem a túlsó partra? Mikor eljöttem hazulról, még magam is át tudtam lábalni a folyón, de míg odajártam, úgy megáradt, hogy nem tudok hazatérni egyedül kunyhómba.

– Szívesen átviszlek, öreganyó – mondta Iaszón, és mindjárt vállára vette az anyókát, és átvitte a folyón. A megvadult habok belekapaszkodtak a bokájába, a lába szárába, de nem tudták elsodorni, mert Iaszón erősen állt a lábán.

Alighogy átjutottak szerencsésen a túlsó partra, hát eltűnt az anyóka hirtelenében, és aztán a fehérkarú Héra jelent meg Iaszón ámuló szeme előtt.

– Én voltam az anyóka, akit megsegítettél – mondta az istennő és azért jöttem az Anaurosz partjára öregasszony képében, hogy próbára tegyem az emberek jóságát. Sokáig ácsorogtam a parton, sok embert kértem meg, hogy vigyen át a túloldalra, de mindenki szívtelenül elment mellettem, amíg te meg nem érkeztél.

S még föl sem ocsúdott Iaszón a csodálkozásból, hát villámlott messziről, megdördült az ég, és a mennydörgés szavában Zeusz atya hívta haza feleségét. A fehérkarú istennő indult is már vissza az Olümposzra.

Iaszón pedig folytatta útját a város felé. Akkor vette csak észre, hogy egyik saruja az Anauroszban maradt.

„Most már hiába fordulnék vissza érte, ki tudja, hová sodorták azóta a habok” – gondolta magában, meg aztán sietnie is kellett, hogy el ne késsen Poszeidón isten ünnepéről.

Peliasznak, mihelyt megpillantotta Iaszónt, félig mezítláb, fél lábán

saruval, egyszeriben eszébe jutott a jóslat, hogy uralkodását senki más nem fogja háborgatni, csak az egycipős ember. Megijedt, hümmögött, szóhoz se tudott jutni sokáig, de aztán megkérdezte Iaszóntól:

– Mit tennél te, öcsém, ha király volnál, avval az emberrel, akiről a jóslat azt állítja, meg fog ölni téged?

Nem sokat gondolkodott Iaszón a feleleten, mondta gyanútlanul, amint éppen eszébe jutott:

– Én bizony azt parancsolnám neki, hogy hozza el nekem az aranygyapjat. – Mert mindenki tudta, Iólkoszban is, másutt is, hogy az aranygyapjat Aiétész, a kolkhiszi király, éjjel-nappal tűzokádó sárkánynyal őrizteti.

– No hát – mondta erre Peliasz király – magad mondtad ki magadról az ítéletet. Indulj csak útnak azonnal, és hozd el nekem Kolkhiszból az aranygyapjat.

Álmában se gondolt erre Iaszón, de mit volt mit tennie egyebet, ha egyszer a király éppen ezt parancsolta? Öreg szülei máris mint halottat siratták meg, amint meghallották, hová készül.

De Iaszónnak nem jutott rá ideje, hogy siránkozzék. Gyorsan megácsoltatta a hajót, hogy a tengeren át elvigye Kolkhiszba. Argosznak hívták a mestert, aki elvállalta, hogy megépíti, ezért nevezték el a hajót *Argónak.* Maga Paliasz Athéné, a szép mesterségek bölcs istennője tanította Argoszt az ácsmesterségre, és ő is hozott neki fát Dódónából, Zeusz jóstölgyei közül.

Mikor elkészült a hajó, Iaszón maga köré gyűjtötte a hősöket egész Görögországból. Eljött Orpheusz, az isteni énekes, eljött Zeusz két ikerfia, Kasztór és Polüdeukész, meg Boreasz fiai, aztán Thészeusz és Péleusz és még sokan mások. Jött Héraklész is, óriási léptei alatt csak úgy döngött a föld; amikor a hajóra lépett, megszólalt az *Argó,* hogy Héraklész súlyát alig bírja a hátán. Vele volt kedves apródja is, Hülasz. Ezek voltak az Argonauták, azaz az „*Argó* hajósai".

Az estét még a kikötőben töltötték, búcsúlakomával, vidám poharazással. Szülők és testvérek, hitvesek és gyermekek is eljöttek, hogy még egyszer lássák a veszedelmes kaland előtt a hősöket, eljöttek Iaszón öreg szülei is, sűrű könnyhullatással. Lejött a hegyekből, hegyi barlangjából Kheirón is, a bölcs kentaur, sebesen nyargalt lólábaival a kikötő felé, miközben emberi karjával már messziről magasra emelte növendékét, Akhilleuszt, hogy atyjától, Péleusztól elbúcsúzzék.

Lakoma mellett Orpheusz játszott a lantján, és elénekelte az aranygyapjas kos történetét, Phrixosz és Hellé menekülését, aztán eloszlott a nép a kikötőből, és a hősök pihenni tértek.

Csak Iaszón nem aludt.

Megszólalt a hajó:

– Ugye csodálkozol, hős vezér, hogy szavamat hallod? De Paliasz Athéné a dódónai bölcs tölgyek közül hozott fát, hogy abból faragjon ki engemet Argosz, ezért én beszélni is tudok, a jövőt is látom, és útközben majd mindig megjelentem neked előre a veszedelmeket.

Máskülönben el sem érnél Kolkhiszba, annyi veszedelem les a hajósokra a tengeren. Hajnalban szedjétek fel a horgonyt, és induljunk útnak, amíg kedvező szél fúj!

Úgy is tett Iaszón. Korán fölébresztette társait, fölszedték a horgonyt, két kézre fogták az evezőket, és elindultak. Mindenkinek előre kijelölt helye volt az evezőpadokon, csak Orpheusznak nem, mert őt felmentették az evezés munkája alól, hogy egész úton a lantját pengesse, és énekeljen a hősöknek. Tiphüsz pedig a kormány mellett ült.

Hajnalban indultak, de azért tele volt néppel a kikötő. Az itthon maradottak könnyes szemmel integettek búcsút a hősöknek.

Útközben összetört az evező Héraklész kemény markában. Éppen Müszia partjai felé közeledtek, itt megpihentek a hajósok, és Héraklész kiszállt, hogy evezőnek való fát keressen. Vele tartott Hülasz is.

Hát amint mennek befelé a parton, egy gyönyörű szarvas bukkant fel. Hülasz mindjárt az íja után kapott, és űzőbe vette a pompás vadat. Héraklész még biztatta is kedves apródját, aztán ő másfelé fordult, ment be az erdő sűrűjébe. Gondolta, majd mire Hülasz elejti a zsákmányt, ő is megtalálja, amit keres, és ráérnek akkor találkozni újra, hogy együtt térjenek vissza a hajóra.

Hülaszt pedig hívta-hívogatta maga után a szarvas. Hol eltűnt a fák között, hol újra felbukkant. Hülasz mindenütt a nyomában. így értek el egy tiszta vizű forráshoz. Hülasz lihegő melle nem bírta tovább a futást.

A szarvas hirtelen lebukott a forrás habjai közé, és a habok közül csodálatosan szép nimfa emelkedett ki. Csillogó haja szétomlott a víz színe felett, mintha a hold sugarai játszottak volna a hullámokkal.

Letérdelt Hülasz a forrás mellé, kifáradt a szarvasűzésben, és a friss vízzel akarta felüdíteni magát. Fölé hajolt, és akkor pillantotta meg a nimfát. Az most is őt hívta-hívogatta, kiterjesztette karját, és úgy vonta le

maga után a kedves fiút. Félig magától ment Hülasz, félig a nimfa húzta le, és mindketten eltűntek a forrás kristályos mélyében.

Közben Héraklész is talált kedvére való kőrisfát, gyökerestül kiszakította a földből, egészben a vállára kapta, aztán körülnézett, kereste kedvencét, de sehol se találta.

– Hülasz! Hülasz! Hülasz! – kiáltotta Héraklész, hogy az egész partvidék rengett bele. De Hülasz nem felelt, mert akkorára már a nimfák foglya volt.

Amíg Héraklész kedves apródját kereste, fölszedték a horgonyt a hajósok, és továbbhajóztak Kolkhisz felé. Már jó messze jártak, amikor észrevették, hogy Héraklész és Hülasz hiányoznak. Kapkodtak jobbra-balra, volt aki újra a part felé akarta terelni a hajót, mások siettették előre Kolkhisz felé. Két pártra szakadt a hajó népe, és már majdnem hajba kaptak, amikor felbukott a habok közül Glaukosz, Néreusz bölcs szavú szolgája, és így szólt a hajósokhoz:

– Ne is próbáljatok visszafordulni Héraklészért, mert az bizony Zeusz akarata ellen volna, ha magatokkal vinnétek Kolkhiszba! Héraklészre más feladat vár: a tizenkét nagy munkát kell elvégeznie Eurüsztheusz szolgálatában. Az ifjú Hülaszt pedig egy szépséges nimfa szerette meg, férjül választotta, és már le is vitte magával a forrás kristályos mélyébe.

Ebben megnyugodtak az Argonauták. Egyetértésben hajóztak tovább, evezőjükkel verdesve a bíborszínű habokat. Héraklész pedig mérföldes léptekkel folytatta útját, éppen a Heszperidák arany almáit kellett megszereznie Eurüsztheusz számára.

Thrákia partjait is érintette az *Argó.* Egy öreg jós élt ebben az időben Thrákiában, Phineusznak hívták, akit az istenek vaksággal büntettek, mivel elárulta az embereknek azt is, amit Zeusz titokban akart tartani. A vakságot még más csapás is tetézte: ahányszor csak terített asztalhoz ült Phineusz, a hárpiák, Zeusz szárnyas kutyái, a magasból az ételre szálltak, jó részét befalták, és amit meghagytak, azt is bepiszkolták, hogy már messziről bűzlött. így szegény Phineusz nem jutott egyetlen jóízű falathoz sem.

A tenger partján várta már a jós az Argonautákat, mert vak szemével is látta a jövőt, és tudta, hogy ők hozzák meg számára a szabadulást. Boldogan hallgatta a közeledő evezőcsapásokat, és repesve fogadta a hősöket.

– Szabadítsatok meg, derék hősök, a hárpiáktól! – kérte esengve, és elmondta, hogy mennyit kell szenvednie tőlük. Hozzátette azt is, hogy a

jóslat Boreasz két fia kezéből ígért neki szabadulást.

Boreasz két fia, Zétész és Kalaisz ott volt a hősök közt, és mert fürgék voltak, mint maga Boreasz, az északi szél, vállalkoztak arra, hogy segítenek az öregen.

Hozták a terített asztalt Phineusznak, hát jöttek is mindjárt a hárpiák: ami jó falat csak volt az asztalon, megkaparintották maguknak, a többit bepiszkolták, hogy szegény Phineusznak az orrát is be kellett fognia, ha le akart nyelni egy falatkát. S ez is csak arra volt jó, hogy éppen éhen ne vesszen.

De Boreasz két fia sem volt rest, üldözőbe vették a hárpiákat, a Sztrophasz szigetekig kergették, és ott is csak azért hagyták nyugton őket, mert kemény esküvel fogadták, hogy nem fogják többé a jóst zaklatni.

Nem győzött hálálkodni Phineusz. Hozatott is mindjárt ételt-italt magának, és jóllakott kedve szerint, aztán útra való jó tanácsokat adott az Argonautáknak.

Mert hátravolt még a Planktai-petrai, a két „Bolygó szikla”. Ezek a sziklák folyvást ide-oda járnak a tengeren, ha élőlény kerül közéjük, összecsapódnak, és szétmorzsolják, mint valami óriási malomkövek, azután újra szétválnak. De az Argonauták, Phineusz tanácsát követve, egy galambot küldtek előre; a két szikla összecsapódott, szétmorzsolták a szegény kis galambot, s miközben újra szétváltak, az *Argó* szerencsésen átsurrant közöttük.

Most már hamarosan elérkeztek a Phaszisz folyó torkolatához, Kolkhiszba. Ott a nádas elbújtatta az *Argó*t, Kolkhisz lakói észre se vették. Nem is háborgatta a hősöket senki, a hosszú út után jólesett pihenniök. Ezt az éjszakát átaludták, hogy erőt gyűjtsenek, mert tudták, hogy a java még csak ezután következik.

Addigra Héra istennő már kezébe vette ügyük intézését, mert megemlékezett Iaszón jámborságáról. Szólt Paliasz Athénének is, és együtt tanakodtak azon, hogy és mint segítsék meg Iaszónt.

Volt Aiétész királynak egy hajadon leánya, Médeia, aki varázslónő hírében állott. A két istennő azt eszelte ki, hogy Médeia segítségét kell megnyerni Iaszón számára.

– Menjünk Aphroditéhoz – mondta Héra –, kérjük meg, szóljon fiának, Erósznak, hogy lője nyilát Médeia szívébe, és gyújtsa szerelemre Iaszón iránt!

– Ehhez én nem értek, nem ismerem Erószt – felelte Athéné, aki sohasem volt szerelmes de ha te gondolod, nem bánom, menjünk Aphroditéhoz!

S fel is keresték a szerelem istenasszonyát, és kérték, hogy szóljon Erósznak az ő ügyükben.

– Vásott, rossz fiú az – szólt bosszúsan Aphrodité –, akárkire inkább hallgat, mint tulajdon édesanyjára. A minap már annyira felbosszantott, hogy haragomban az íját meg a nyilait is össze akartam törni. Hát nem ő kezdett el fenyegetőzni, hogy megbánom még, ha megteszem? De a ti kedvetekért megpróbálom, talán most az egyszer szót fogad nekem.

Kereste a fiát, de nem találta. Kereste mindenütt, otthon, az Olümposz termeiben, míg végre rátalált Zeusz virágos rétjén. Ott hevert a fűben, és Ganümédésszel, Zeusz kedves kis pohárnokával kockázott. Ganümédésznek, szegénynek, már-már sírásra görbült a szája, mert mindig Erósz nyert. Erósznak bezzeg tele volt a marka, és jóízűen kacagott.

Éppen akkor ért hozzájuk Aphrodité.

– Mit nevetsz, kis gonosz? – kérdezte, és megveregette fia pufók arcát. – Tán csak nem csaptad be megint a pajtásodat?

Erósz semmit se felelt, csak nevetett, szája körül csengve bugyborékolt a kacagás. Aphrodité előadta, hogy miért jött. De előbb szép ígéretekkel nyerte meg az elkényeztetett gyermeket:

– Hallgass rám, kisfiam, kérni fogok tőled valamit, és adok is majd valami szépet, ha megteszed! Neked adom azt a labdát, amely Zeuszé volt, mikor még gyermek volt az istenek és az emberek atyja. Evvel játszogatott mindig, amikor még Krétában nevelkedett. Hűséges dajkája, Adraszteia készítette számára, s mondhatom, hogy ilyen szép játékot még férjemuram, Héphaisztosz sem fabrikált neked soha. Aranyköröcskék, égszínkék csíkok vannak ráfestve, s meglásd, ha labdázol vele, fénylő barázdát von maga után, mint a hulló csillag. Ezt adom neked, ha Aiétész király hajadon leányában szerelmet ébresztesz Iaszón iránt, de minél hamarabb, mert tudod, kedvesebb a szolgálat, ha gyorsabb.

Ráállt az alkura Erósz, de még odafúrta fejét anyja kebléhez, és követelte, hogy adja meg előre a labdát. De Aphrodité hajthatatlan maradt.

– Megkapod a labdát, de előbb csak tessék nyilat lőni szépen Médeia szívébe! – mondta mosolyogva, és megcsókolta fiát.

Erósz összeseperte a kockákat, amikkel játszott, aztán anyja ölébe szórta mindet, hogy vigyázzon rá, amíg ő odalesz. S azzal fogta az íját, aranyövvel felcsatolta nyilakkal teli tegzét, leszállt a magas Olümposzról, és elindult Kolkhiszba.

Ezalatt az Argonauták is felébredtek a kolkhiszi kikötőben. Iaszón maga mellé vette néhány társát, és bement a városba. A többieket a kikötőben hagyta, hogy ügyeljenek a hajóra, amíg ő visszatér.

Útközben Héra istennő vigyázott Iaszón lépéseire. Sűrű ködöt bocsátott rá és társaira, hogy senki meg ne lássa őket, amíg nem jelentkeztek Kolkhisz királyánál, és háborítatlanul érjenek a városba. Csak Aiétész király palotája előtt oszlott el a köd fölöttük.

Gyönyörű volt Aiétész palotája; maga Héphaisztosz építette. Pompás kert vette körül, magas szőlőtőkék zöldellő ágai fonódtak sűrű lugasba, és alattuk négy patak csörgedezett, egyikben tej folydogált, a másikban bor, a harmadikban színméz, a negyedikben pedig kristálytiszta víz.

Igaz, hogy Iaszón nem ért rá sokáig bámulni a tömérdek szép látnivalót. Sietett a király elé, és előadta, hogy mi járatban jött hős társaival messzi Görögországból Kolkhiszba.

Éktelen haragra gerjedt Aiétész király:

– Mit? Még hogy az aranygyapjat adjam ki nektek?! Takarodj tüstént a szemem elől, arcátlan! Azt hiszed, nem tudom, hogy nem az aranygyapjúért jöttél, hanem az országomból akarsz kiforgatni?

De Iaszón nem hagyta annyiban:

– Nem úgy, uram királyom, nem jöttünk mi csak úgy könnyelmű kalandra a te országodba! Isten küldött engem, meg az iólkoszi király kegyetlen parancsa. De ha kiadod az aranygyapjat, te is jól jársz vele, mert hűséges, vitéz szövetségeseket nyersz bennünk. Mert mindnyájan kiváló hősök, akik velem jöttek, mindnyájan istenektől származnak.

Szeget ütött a dolog Aiétész király fejébe, és így szólt Iaszónnak:

– Ha igazat beszélsz, idegen, és csakugyan istenektől származtok, akkor kiadom az aranygyapjat, mert magamnál derekabb vitéznek szívesen engedek. De tegyünk próbát előbb! Érclábú bikáimat ha te is járomba tudod fogni, és fölszántva velük Arész isten mezejét, a sárkányfogakat ha te is el tudod vetni, ha a sárkányfogveteményt estére le tudod te is aratni, nem bánom, az aranygyapjat is elviheted.

Elbúsult erre Iaszón, földre szegezte tekintetét egy darabig, de aztán mégiscsak fölemelte fejét.

– Kemény dolgot kívánsz – mondta, és bátran a király szeme közé nézett. – De én elvállalom, és lesz, ami lesz.

Szerencse, hogy ekkorára a pajkos Erósz már elvégezte, amit rábízott Aphrodité. Médeia is ott állt atyja trónusa mellett, és ragyogó szemmel hallgatta Iaszónt. Erósz észrevétlenül nyilat röpített a szívébe, és a kolkhiszi királyleány egyszeriben szerelmes lett a nemes idegenbe. S mikor Iaszón elhagyta a termet, Médeia utánalopózott. Először is varázsírt adott neki, hogy avval kenje be testét meg pajzsát meg a fegyvereit; attól sebezhetetlen lett Iaszón és törhetetlenné a fegyverzete. Akkor aztán kioktatta, hogy miként kell igába fogni az érclábú bikákat, hogyan kell elvetni a sárkányfogakat, s ami a legnehezebb volt: hogyan kell learatni a sárkányfogveteményt.

Másnap reggel kivonultak mindnyájan Arész mezejére. Ott volt Aiétész király a családjával, és ott Iaszón is az Argonautákkal. Hozták az érclábú bikákat, azok rúgtak-kapáltak kegyetlenül, és hegyes szarvukkal döfködték Iaszónt, de arra a napra már sebezhetetlenné tette a hőst a varázsír, amit Médeiától kapott. Még a pajzsa sem tört el, mert Iaszón azt is gondosan bekente a varázsírral. így aztán könnyű volt az eke elé fognia a bikákat, s föl is szántotta velük egykettőre Arész mezejét.

Ekkor Aiétész király teleöntötte Iaszón sisakját sárkányfoggal. Iaszón bevetette vele a mezőt. Hát még a mező végére sem jutott, s a mező elején bújt már ki a földből a sárkányfogvetemény: először egy nagy fej, vállak, karok, törzsek, itt is egy, ott is egy szörnyű nagy óriás bukkant lel a göröngyök közül. Iaszón sietett előre, és szórta tovább a sárkányfogakat, de közben folyton hátrapislogott, hogy nem támadják-e már hátba az óriások.

Mikor mind kibújtak a földből, Iaszón fogott egy hatalmas nagy kősziklát, és amint Médeia kioktatta, azt hajította az óriások közé. Azok nekiestek a nagy darab kőnek, mint a kutyák a koncnak, marakodtak rajta, verekedtek érte, úgyhogy Iaszónnak könnyű dolga volt velük. Csak a kardját kellett fognia, és egyszeribe lekaszabolta vele az óriásokat, mint ahogy a szántóvető lekaszálja a gabonát.

Dúlt-fúlt Aiétész király mérgében, mikor estére jelenti neki Iaszón, hogy Arész mezején le van már aratva a sárkányfogvetemény. Sejtette mindjárt, hogy tulajdon édesleánya segítette az idegent.

Médeiának nem is volt többé maradása atyja királyi palotájában. Kjnek idején, mikor mindenki aludt, felkelt ágyából, felöltözött gyorsan, megcsókolta ágyát, az ajtófélfákat, levágott egy hosszú fürtöt a hajából, s

azt az ágyán hagyta.

Isten áldjon, anyám – suttogta magában –, magam helyett csak ezt a hajfürtöt hagyhatom neked. Mennem kell, szöknöm kell atyám palotájából, és az idegen hőst kell követnem!

És lábujjhegyen kilopózott.

Lement a kikötőbe, megkereste Iaszónt, és fellármázta a hajósokat: Fogadjatok be magatok közé, mentsetek meg Aiétész bosszúja elől, és meneküljetek magatok is, mert Aiétész nem tartja meg a szavát, és nem akarja kiadni még most sem az aranygyapjat. De én elvezetlek, hős vezér, Iaszón, Arész ligetébe, megszerzem neked az aranygyapjat, csak te esküdj meg nekem, hogy feleségül veszel!

Iaszón megesküdött Zeusz atyára és Hérára, a házasságot védő istennőre, hogy mihelyt hazatérnek Görögországba, feleségül veszi Médeiát. Akkor aztán a lánnyal együtt elhagyta a hajót, és az éj leple alatt felkeresték Arész ligetét.

Sötét volt még a liget, de az aranygyapjú a magas tölgyfa ágai közül már messziről sugárzott feléjük, mint valami aranyos felhő, mikor a felkelő nap tűzpiros sugarai beragyogják. A tölgyfa tövében hevert a sárkány örökké éber szemekkel, és rettenetes sziszegése betöltötte a levegőt. A szájából pedig tűzpatakok áradtak.

De nem azért volt varázslónő Médeia, hogy ne tudjon elbánni a sárkánnyal. Imádkozott Hekatéhoz, az éj királynőjéhez, a varázslat istenasszonyához, aztán ráolvasott a sárkányra, mire az megszelídült, és hagyta, hogy a királyleány borókafenyő frissen lemetszett ágát varázsnedűbe mártva, behintse vele a szemét. Ettől aztán úgy elaludt, hogy hortyogásától visszhangzott az egész környék.

Iaszónnak sem kellett több. Leakasztotta gyorsan az aranygyapjat a tölgyfáról, megfogta Médeia kezét, és szaladtak vissza a hajóra. Amerre mentek, az aranygyapjú sugárkévével világította be az utat előttük.

Felszedték a horgonyt az Argonauták, és sebesen elhajóztak Kolkhiszból.

Mire Aiétész király felébredt, nem találta többé sem az aranygyapjat Arész szent berkében, sem a görög hajósokat a kikötőben.

Nosza, ő is útnak indította gyorsan legfürgébb hajósait, és meghagyta nekik kemény paranccsal, hogy vissza se jöjjenek, amíg elő nem kerítik Médeiát és az aranygyapjat.

Éppen a phaiákok szigetországánál érték utol Aiétész király emberei az

Argonautákat. De azok Alkinoosz király vendégei voltak, nem lehetett csak úgy nekik rontani. Ezért Alkinoosznál jelentkeztek a kolkhisziak, és jelentették, hogy Aiétész király követeli vissza Médeiát és az aranygyapjat.

Alkinoosz bölcs és igazságos király volt. Most is meghallgatta a kolkhisziakat is meg az Argonautákat is, és azután így ítélkezett:

– Az aranygyapjú Iaszónt illeti, mert megszolgált érte avval, hogy igába fogta az érclábú bikákat, bevetette sárkányfoggal Arész mezejét, és le is aratta estig a sárkányfogveteményt. Nehezebb a döntés Médeia dolgában. Ha már feleségül vette Iaszón, akkor őt illeti, de ha még hajadon, vissza kell küldeni atyjához.

Hallotta Arété királyné is férje ítéletét, s mert látta, hogy Médeia igazán szereti Iaszónt, okos cselt eszelt ki. Gondolta, minek kell Görögországig várni? – megülhetik szépen a phaiákok szigetén is a lakodalmat a fiatalok. Gyorsan összehívta a násznépet, és összeadta annak rendje és módja szerint Iaszónt és Médeiát. Mire sor került volna arra, hogy Médeiát visszaküldjék atyjához, már Iaszón felesége volt, és így őt kellett követnie Görögországba. A kolkhisziak nem is mertek többé Aiétész király színe elé kerülni. Egy részük a szomszéd szigetekre ment, és ott alapított új várost magának, mások meg Alkinoosz királyt kérték, ha már így áll a dolog, fogadja be őket a phaiákok közé. Vezérük azonban, Apszürtosz, Aiétész király fia, kitartott Médeia üldözése mellett, de életével fizetett ezért.

Az Argonauták megköszönték szépen a phaiákok vendégszeretetét, és továbbhajóztak Görögország felé.

Kolkhisztól a görög partokig sok veszedelem várt rájuk.

Utjukba estek a szirének is, ezek a gyönyörű, de gonosz lények, akik szépséges énekükkel csábítják magukhoz a hajósokat a sziklás zátonyra, ahol összetörik a hajó, és a hajósnép menthetetlenül a tengerbe vész. De az Argonauták rá sem hederítettek a szirének bűvös-bájos hangjaira, hiszen velük volt Orpheusz, és ő még a sziréneknél is szebben tudott énekelni. Énekelt is egész idő alatt, hogy a hajósoknak eszükbe se jusson szirénekre figyelni.

A Szküllát és a Kharübdiszt is látták, ott trónolt a két gonosz pára egy-egy magas sziklán, örvénylővé tették a tenger vizét maguk alatt, és úgy lesték, hogy a hajósokat falánk fogaik közé kaphassák. De az A rgonautáknak itt sem esett bántódásuk, mert Néreusz leányai, a tenger jóságos tündérei, Thetisz istennő vezetésével ringatózó vállukra vették a

hajót, és úgy suhantak vele tovább a Szkülla és Kharübdisz között. Thetisz még arra is ráért, hogy a hajón ülő halandó férjének, Péleusznak integessen, csak azt kötötte a lelkére, hogy másnak ne szóljon arról, amit látott.

Végre hazaértek Iólkoszba, Iaszón bemutatta az aranygyapjat Peliasznak, és evvel végrehajtotta az elvállalt feladatot. De bosszút forralt lólkosz királya ellen, mert az Iaszón távollétében – azt remélve, hogy már nem tér élve vissza a kolkhiszi útról – szüleivel nagyon kegyetlenül bánt. Iaszón anyját sírba vitte a bánat, apját, Aiszónt is megtörte a vágyódás fia után, és a sok zaklatás, amelyben Peliasz király részesítette. Mikor Iaszón hosszú távoliét után viszontláthatta apját, ez már beleöregedett a várakozásba. Médeia varázsszerei segítettek rajta: nagy aranyüstben mindenféle bűvös füvet főzött ki a kolkhiszi királyleány, aztán apósát is a forró vízbe vetette, s ennek a forró víz nemhogy ártott volna: levetve magáról az öregség terhét, mint daliás ifjú lépett ki az üstből.

Látták ezt Peliasz leányai, és ők is szerették volna, ha apjuk megfiatalodnék. Gondolta Médeia, elérkezett az idő, hogy ő álljon bosszút férje helyett a gonosz királyon. Még biztatta is Peliasz leányait, hogy darabolják fel atyjukat, s dobják a forró katlanba tagjait, így majd elérik ők is, amit kívánnak. S hogy minden kétségüket elűzze, fogott egy kost, feldarabolta, a forró vízbe dobta, kifőzte, és mint fiatal bárányt emelte ki a katlanból. Ráálltak a leányok – csak Alkésztisz nem volt közöttük, mert ő már Pheraiban élt akkor mint Admétosz király felesége –, úgy tettek, ahogyan Médeia tanácsolta, de Peliasz halálát lelte a tüzes katlanban. így teljesedett végül is a jóslat, amely szerint az egycipős ember – Iaszón – okozta Peliasz bukását.

Peliasz halála után fia, Akasztosz lett a király Iólkoszban; ez eltemette apját, s Iaszónt és Médeiát száműzte országából. Korinthoszban találtak menedéket, s tíz esztendeig éltek itt boldogan, két fiuk is született. De Iaszón idővel elhidegedett Médeiától, elfeledkezett arról is, hogy csak az ő segítségével állta meg sikerrel a halálos veszedelmekkel fenyegető kolkhiszi kalandot, szerezte meg az aranygyapjat, s Médeia az ő kedvéért hagyta el hazáját, őt követte Görögországba. Korinthosz királya, Kreón kínálta oda leánya, Glauké kezét, és Iaszón eltaszította magától Médeiát, lelkiismerete szavát avval hallgattatva el, hogy a barbár királyleánynál méltóbb hozzá a korinthoszi menyasszony.

Kétségbeesetten látta Médeia Iaszón hűtlenségét és hálátlanságát; baljós tekintete Kreónnak is feltűnt, s hogy semmi ne zavarja leánya

boldogságát, kiadta a parancsot, hogy Médeia – gyermekeivel együtt – távozzék Korinthoszból. Csak egy nap haladékot kapott a szerencsétlen, s ezt arra használta fel, hogy kegyetlen bosszút álljon keserű csalódásáért. Alázatos beletörődést színlelve, két fiával ajándékot küldött az esküvőre készülő királyleánynak: méregben áztatott nászruhát. Glauké mit sem sejtve öltötte magára a szép pepioszt, de az a bőréhez tapadt, a méreg beleivódott a testébe, s mikor a segítségére siető Kreón a haldoklót megérintette, a méreg őt is megölte.

Az elhagyott nő bosszúvágya nem ismert határt. Hogy Iaszónt fiaitól is megfossza, erőt vett anyai fájdalmán, és saját kezével oltotta ki gyermekei életét. S mire Iaszón megtudta, mi történt, már büntető keze sem érte utol: Héliosz szárnyas sárkányoktól vont szekeret küldött érte, a fogat felragadta a magasba Médeiát, és elvitte Athénbe.

Athénben Pandión fia, Aigeusz király fogadta házába a menekültet; régi esküje kötelezte erre, meg aztán úgy találta, hogy Médeiát csak Iaszón hűtlensége sodorta bűnbe. Aigeusz és Médeia házasságából született Médosz, aki egy darabig Athénben nevelkedett. De mikor Aigeusz király távolban nevelkedett fia, az ifjú Thészeusz megjött Troizénból, Médeia ellene áskálódott, mire Aigeusz az anyát a fiúval együtt száműzte. Médosz Ázsiában nagy területeket hódított meg, és az országot, amely felett uralkodott, róla nevezték el Médiának, majd India ellen is hadat viselt, de ebben a háborúban életét vesztette.

Médeia hosszas bolyongás után úgy érkezett vissza hazájába, Kolkhiszba, hogy senki rá nem ismert. Ekkor már Aiétész testvére, Perszész uralkodott itt, mert az aranygyapjú elvitele után Aiétészen is beteljesedett a jóslat: Perszész haddal támadt rá, és megfosztotta a hatalomtól. De Médeia megölte a trónbitorlót, és apját visszahelyezte az uralomba.

EURÓPÉ

A türoszi király, Agénór leányára, a szépséges Európéra csodálatos álmot bocsátott egy éjszaka Aphrodité, a szerelem istennője. Két világrész versengett érte, asszonyi alakban álltak meg az ágya fölött, az egyik Ázsia, a másiknak akkor még neve sem volt.

– Az én földemen született, én is neveltem őt – mondta Ázsia, és átöltelte a leányt.

– De nekem rendelte Zeusz, és róla fognak elnevezni engemet – mondta az ismeretlen, és ellenállhatatlan erővel ragadta magához Európát.

Ekkor felriadt álmából a királyleány. Sokáig ült még szótlanul az ágya szélén, dörzsölte szemét, de nem tudta kitörölni belőle a látomást, olyan mélyen vésődött a szívébe a két asszony alakja.

– Melyik isten küldhette szememre ezt az álmot? – tűnődött magában. – És ki lehet az idegen asszony, hogy máris vágy fogta el a szívemet utána? Milyen szeretettel karolt át, és úgy nézett rám, mintha a leánya volnék! A boldog istenek fordítsák jóra az álmomat!

Fölkelt, és felkereste leánypajtásait, s kiment velük a rétre, a tenger partjára, hogy virágot szedjen. Egyik a jácintot, másik a nárciszt szerette, volt, aki az ibolyát, de Európé, ki, mint Aphrodité a Khariszok között, minden pajtása közt a legeslegszebb volt, csak piros rózsát szedett aranykosarába.

Messziről nézte őt Kronosz fia, Zeusz, a szerelem nyila megsebezte szívét, s mátkájának akarta a leányt. De a féltékeny Hérát nehéz volt kijátszania.

Elrejtette magában az istent, és bika alakját öltötte magára. De nem akármilyen közönséges bikáét, amilyen az istállóban ropogtatja a szénát, vagy amilyen a mezőn az ekét húzza. Ennek a bikának véges-végig aranyszőke volt a szőre, csak a homlokán ragyogott egy hófehér kerek foltocska. Hát még a szarva! Hajszálig egyforma volt a két ága, s úgy tetszett, mintha a hold ezüstös sarlóját hordozná fején.

Úgy jött a pázsitos rétre, nem is ijedtek meg tőle a leányok. Mindegyik közelről akarta látni, ragyogó, sima szőrét mindegyik meg akarta simogatni. Csodálatos illat áradt a testéből, mely a virágos rét szagánál is

jobb volt.

Büszke, nyugodt léptekkel járkált a leányok között, és a szépséges Európé mellett megállt. Hízelkedve nyalta meg a királyleány hófehér nyakát, ez pedig átölelte őt, és gyöngéden törölgette szájáról a habot, sőt meg is csókolta. Nyájasan bőgött erre a bika, majd meghajlította térdeit, fejét visszafordította, és okos, nagy szemével széles hátát mutatta Európénak.

A királyleány odaszólt széphajú pajtásainak:

– Jertek, jertek, lányok, üljünk fel a bika hátára, kényelmesen fölférünk rá mindnyájan, akárcsak egy jó tágas hajóra! Nézzétek, milyen szelíd, nézzétek, milyen okos a tekintete, olyan, mint egy ember, éppen csak beszélni nem tud!

Így szólt, s jókedvűen ült a bika hátára. A többiek is nekikészülődtek, de ezt az már nem várta meg. Amint a hátán volt az, akit keresett, egyszeriben felugrott, és nyílsebesen tartott a tenger felé. A királyleány még visszafordult, hívogatva nyújtotta két kezét pajtásai felé, de azok nem tudták utolérni.

A bika pedig egyenesen a tenger felé tartott. Nem riadt vissza a haboktól, csak belesuhant a vízbe, mint valami delfin. Elsimult a hullám, száraz patákkal ment végig a tükörsima tengeren. A tenger népe felismerte az istent a bikában. Cethalak játszottak a lábai előtt, jókedvű delfin bukfencezett a tiszteletére, és a cethalak hátán a szép Néreiszek is felbukkantak a víz alól. Maga Poszeidón, a tenger istene egyengette az utat testvére előtt, a tritonok mind köréje sereglettek, és fújták a kagylótrombitát. Ez volt a nászének a türoszi királyleány lakodalmán.

Európé egyik kezével a bika hosszú szarvába fogózott, a másikkal bíbor ruháját fogta össze, hogy ne érjen a tengerbe. Könnyű peploszába kapaszkodott a szél, és felduzzasztotta, mint hajóvitorlát. Szülőföldje eltűnt már a szeme elől, egy parti szikla sem, egy magas hegycsúcs sem látszott már belőle. Felül kék égbolt, alul a parttalan tenger.

Riadtan nézett körül a királyleány.

– Hová viszel, te csodálatos bika? Ki vagy, hogy a tengertől se félsz, és a fókák útját ilyen bátran járod? Gyors hajóké a tenger, a bika visszaretten tőle. Mert hol veszel itt édesvizet, ha megszomjazol, édes füvet, ha legelni akarsz? Vagy talán isten vagy? Mert az istenekhez méltó, amit cselekszel. Talán, ha úgy tetszik, a kék levegőbe is fel tudsz emelkedni, a röpke madarak közé. De jaj, velem mi lesz, hogy atyám házát elhagytam, s a bika hátán bolyongok, elhagyottan, s azt se tudom, hová, azt sem tudom,

meddig! Legalább te segíts, tengerek királya, földrengető Poszeidón, legalább te vigyázz rám kegyesen! – mondta.

De megszólalt a szépszarvú bika:

– Ne félj, szépséges szűz! Mert tudd meg, Zeusz vagyok, és az emberek közt olyan alakban tudok megjelenni, amilyenben csak akarok. Szeretlek téged, azért kellett bejárnunk ezt a nagy tengeri utat. De mindjárt Krétára érünk, és a kegyes sziget, ahol nevelkedtem, téged is befogad. Ott ülünk menyegzőt, én szépséges mátkám, s híres, nagy királyok származnak majd tőlünk.

Így szólt, és csakugyan feltűnt már Kréta szigete. Ott újra felvette isteni alakját Zeusz, és megtartották a menyegzőt. A három Hóra volt a násznép.

Így lett a szép türoszi királyleány Zeusz hitvese, s amint Zeusz ígérte, híres, nagy királyok lettek gyermekei: Minósz, Szarpédón és Rhadamanthüsz.

KADMOSZ ÉS UTÓDAI

Agénór király nem tudott belenyugodni leánya elvesztésébe. Amikor Európé eltűnt az emberek szeme elől, a király magához hívatta három legény fiát, s megparancsolta nekik, keressék meg testvérüket, amíg őt meg nem találják, ne is kerüljenek szeme elé.

Elindult hát a három fiú, Kadmosz, Phoinix és Kilix, velük tartott anyjuk, Télephassza is, mert gondolta, ha már a leányát elvesztette, legalább maradjon három fiával. Hiszen ki tudja, szerencsével járnak-e, visszatérhetnek-e még hazájukba valaha?

Európé ezalatt Kréta szigetén világra hozta Zeusz fiait, Minószt, Szarpédónt és Rhadamanthüszt, majd a sziget királya, Aszteriosz vette feleségül, s minthogy Aszteriosznak nem voltak gyermekei, Zeusz három fiát úgy nevelte fel, mintha a sajátjai lettek volna. De Agénór fiai Kréta szigetére nem vetődtek el, s így hiába keresték, nem akadtak Kurópé nyomára. Testvérük nélkül nem mehettek haza többé, s így új hazát kellett keresniük. Phoinix meg sem állt Afrikáig, és itt az első föníciai gyarmatot alapította, Kilix az ázsiai Püramosz folyó vidékén telepedett le, amelyet róla neveztek el Kilikiának, Kadmosz pedig anyjával együtt Thrákiában keresett menedéket. Itt is halt meg Télephassza; Kadmosz illendően eltemette és megsiratta, egy darabig élvezte még a thrákok vendégszeretetét, de azután felkerekedett, hogy ismét szerencsét próbáljon: hátha megtalálja Európét, s akkor megnyílik az út hazája felé.

Delphoiban Apollóntól kért jóslatot. Az isten azt felelte, hogy ne legyen többé gondja Európéra, ha otthonra akar találni, menjen el a pásztorok közé, válassza ki a gulyából azt a tehenet, amelyik a hold jelét viseli az oldalán, azt vásárolja meg, és fogadja vezetőjének. Hajtsa csak maga előtt a tehenet mindaddig, amíg az elfárad, és leheveredik valahol, azon a helyen azután építsen várost magának.

Úgy is történt, Phókiszban találta meg a tehenet, amely azután Boiótia íelé vette útját, és éppen ott pihent le, ahol utóbb Thébai városa épült. Látta már Kadmosz, hogy véget ért bolyongása, s hálából Pallasz Athénének akarta feláldozni a szép állatot, amelyik idáig vezette. De az áldozáshoz tiszta vízre volt szükség, ezért kísérői közül elküldött Kadmosz néhányat, keressenek forrást. Csakhogy amelyet találtak, Arész forrása volt, és egy kegyetlen sárkány őrizetére volt bízva.

Ez a sárkány nemcsak hogy nem engedte senkinek, hogy vizet merítsen, hanem aki csak közeledni merészelt a forráshoz, mindenkit elemésztett. így jártak Kadmosz emberei is, csak éppen hírmondónak maradt meg valaki közülük. Ezt már Kadmosz sem hagyhatta: szembeszállt merészen a sárkánnyal, és Paliasz Athéné segítségével legyőzte. De most meg itt állt, emberek nélkül, és hogyan alapítson várost kevés megmaradt szolgájával?

Pallasz Athéné segített rajta megint. Először is azt a tanácsot adta az istennő, vesse el a földbe a sárkány fogait, mint ahogyan a gabonát szokták. Úgy is tett Kadmosz, hát erre óriás termetű emberek keltek ki a földből, teljes fegyverzetben. Talán el is pusztították volna Kadmoszt, de – megint csak Paliasz Athéné tanácsára – nagy követ dobott közéjük, mire a „sárkányfogvetemény” egymásnak esett, mert mindegyik azt hitte, hogy a másik dobta meg kővel. Addig le sem csillapodtak, amíg majdhogy ki nem irtották egymást, csak öten maradtak életben: Ekhión, a „Kígyóember”, Udaiosz, a „Talajból nőtt”, Khthoniosz, a „Földbőllett”, Hüperénór, az „Emberfeletti” és Pelórosz, az „Óriás”. Thébai őslakóinak öt törzse ezektől vette eredetét.

De mielőtt Kadmosz várost alapíthatott volna számukra, és alattvalóivá tehette volna őket, neki magának kellett Arész szolgálatába állnia, hogy engesztelést szerezzen a sárkány megöléséért. Egy álló esztendeig élt cselédsorban; egy esztendő akkoriban nyolc évből állt. Amikor azután letelt a szolgálata, Paliasz Athéné iktatta be a királyságba, Zeusz pedig feleségül adta hozzá Arész és Aphrodité gyönyörű leányát, akinek már a neve is az összecsendülő hangok szépségét jelentette: Harmónia.

Kadmosz szép ruhával és egy nyaklánccal ajándékozta meg menyasszonyát: a láncot maga a kovácsok istene, Héphaisztosz készítette. Kadmosz és Harmónia lakodalmára valamennyi isten lejött az Olümposzról, s a Múzsák és Khariszok mondták a nászéneket:

– Kedvelik azt, ami szép, de ami nem szép, az senkinek sem kedves!

Négy leánnyal ajándékozta meg Harmónia Thébai első királyát, és egy fiúval; Autonoé, Inó, Szemeié és Agaué volt a leányok neve, a királyfié pedig: Polüdórosz. A leányok közül ketten halandó királyokhoz mentek feleségül, Inó Athamaszhoz és Autonoé Arisztaioszhoz; Agaué férje Ekhión lett, a sárkányfogból nőtt kígyóember. Inó és Athamasz fia volt Melikertész, Autonoé és Arisztaiosz fia Aktaión, Agaué és Ekhión fia Pentheusz, akinek Kadmosz, amikor már öregnek érezte magát, átadta

királyi pálcáját.

Szemeiére nem emelhette halandó kérő a szemét, mert szépsége magát a legnagyobb istent, Zeuszt igézte meg.

– Amit csak kérsz tőlem, teljesítem – szólt halandó szerelméhez az isten, még bólintott is rá, és ígéretét visszavonhatatlanná tette.

Csak erre várt Héra, aki kezdettől fogva bosszút forralt halandó vetélytársa ellen. Szemeié dajkája, a hű öreg Beroé alakját öltötte magára, es mézesmázos hízelgéssel azt tanácsolta a királyleánynak, kérje Zeuszt, hogy teljes isteni pompájában látogasson el hozzá, úgy, mint ahogy egykor Héránál jelent meg leánykérőben. Az szegény nem is sejtette, mit kér, amikor elismételte e szavakat Zeusz előtt, de az istent kötötte már az ígéret, nem térhetett ki a leány kérésének teljesítése elől.

Égi szekerén, mennydörögve és villámokat szórva jelent meg Zeusz legközelebb, Szemeié hálószobája lángba borult tőle, és a leány, aki már három hónapja Zeusz magzatát viselte a szíve alatt, ijedtében szörnyethalt. Zeusz a tűzből ragadta ki a még fejletlen magzatot, s a saját combjába varrta. Mikor kitelt az ideje, felvágta a varratokat, és így hozta világra az isteni gyermeket: Dionüszoszt. Az újszülöttet Hermészre bízta, az istenek követe gyöngéden karjára vette kisöccsét, és elvitte nevelőbe Athamasz királyhoz és feleségéhez, Inóhoz.

Inó királyné, aki Athamasz első házasságából származó gyermekeinek, Phrixosznak és Hellének gonosz mostohája volt, szerencsétlenül járt testvére kisfiát szeretettel fogadta, és saját gyermekeivel, Learkhoszszal és Melikertésszel együtt nevelte. Zeusz parancsára leányruhába öltöztette Dionüszoszt, de Hérát így sem tudták kijátszani. A féltékeny istennő rájött, hogy vetélytársa gyermekét rejtegetik Athamasz házában, és ezért őrületet bocsátott a királyra.

Athamasz vadászaton idősebb fiát, Learkhoszt szarvasnak nézte, és halálra sebezte, majd eszébe jutottak korábban elvesztett gyermekei, Phrixosz és Hellé, akiket Inó üldözött el a háztól. így dühe a királyné ellen fordult, s a kisebbik fiával, Melikertésszel együtt menekülő anyát egészen a tengerig hajszolta. Inó, szorosan magához ölelve a gyermeket, egy parti szikláról a mélységbe vetette magát.

Dionüszosz nem feledkezett meg nevelőanyjáról a halálos veszedelemben: a hullámok között új, isteni életre támasztotta Inót is, Melikertészt is. Inót mint istennőt Leukotheának, azaz „fehér istennőnek”, Melikertészt pedig Palaimónnak nevezték a hajósok. És ha viharba kerültek, hozzájuk imádkoztak segítségért. Leukothea a

hajótöröttek alá fehér fátylát terítette, így úszott ki a partra az, aki az istennő kegyét kiérdemelte.

Az élettelen Melikertész-Palaimónt delfin vette a hátára, és vitte el Korinthoszba. Ott Sziszüphosz volt akkor a király, Athamasz testvére. Felismerte az istenben unokaöccsét, és az ő tiszteletére alapította meg az iszthmoszi versenyjátékokat. Templomot is emeltek Palaimón sírja fölé, de Palaimón nem halt meg, csak rejtőzött a szentély mélyén, és fogadta az istennek kijáró áldozatot. Többnyire fekete bikát mutattak be neki. És aki nagy útra indult, hozzá meg Poszeidónhoz és Leukotheához könyörgött jó hajózásért. De aki hamisan esküdött, annak az imája nem talált meghallgatásra.

Látta már Zeusz, hogy hiába öltöztették leánynak Dionüszoszt, ezért, hogy Héra elől elrejtse, kecskebakká változtatta. És megint Hermészre bízta, vigye el az ázsiai Nüszába, ott adja át a nimfáknak. A nüszai nimfák hű dajkái voltak az isteni gyermeknek, ezért Zeusz avval jutalmazta őket, hogy az égbolton adott örök helyet nekik, ők alkotják a Hüadesz csillagképet, amelynek feltűnése a földet megtermékenyítő esőzést jelenti be az embereknek.

Amikor Dionüszosz elvégezte földi útját, és az egész földkerekségen elterjesztette adományát, a szőlő és annak mámorító nedve, a bor ismeretét, fölkerült az Olümposzra, a halhatatlan istenek közé. De előbb lement az Alvilágba anyjáért, és őt is felvitte magával. Kadmosz leánya az istennők között a Thüóné, „Viharzó” nevet kapta. A halhatatlanságot avval érdemelte ki, hogy halandó leány létére tűzhalála árán halhatatlan istennek adott életet.

Kadmosz unokája volt Aktaión is, Autonoé és Arisztaiosz fia. Arisztaiosz maga is kedvelte a vadászatot, de még sokkal inkább a pásztorok szelíd életét meg a méhészetet és a gyógyító füvek gyűjtögetését. De Aktaiónnak semmi másra nem volt gondja, csak a vadászatra, naphosszat az erdőt-mezőt járta vad után hű kutyáival.

Egyszer is a Kithairón oldalán vadászott. A hegyet már mindenféle erdei vad vére öntözte, a nap delelőre hágott, és az árnyékok összehúzódtak. Az úttalan bozótban kószáló társaihoz így szólt akkor szelíd szóval az ifjú:

– Hálóinkat és fegyvereinket a vadak vére festi pirosra. Jó szerencse kísért, de már elég mára a zsákmányból! Majd ha sáfrányszínű szekerén új hajnal derít új napot ránk, folytathatjuk a vadászatot. Most a delelő nap forró lehelete szikkasztja a mezőket, pihenjünk meg, szedjétek fel a

csomózott hálókat, társaim!

Fenyők és ciprusfák sűrű ligetében, a Gargaphia völgyben voltak éppen, Artemisz istennő szent helyén. Itt, a völgy legbenső zugában volt az istennő szent barlangja, melyet nem emberi kéz díszített, hanem maga a művészettel versenyző természet, szüntelenül alakuló habkőből és könnyű tufából feszítve boltozatot föléje. Jobb felől átlátszó vizű, tiszta forrás csörgedezett a pázsitágyak között. Elfáradva a vadászatban, itt szokta az erdők istennője szűzi tagjait a forrás harmatos vizével megöntözni. Míg maga Artemisz a forrásban fürdött, az egyik nimfára, hű fegyverhordozójára bízta dárdáját, tegzét és íját, a másik az istennő köpenyét vette karjára, ketten saruját oldozták meg, és a legügyesebb kezű nimfa az istennő szétszóródott haját tűzte kontyba.

Aktaiónt, miközben az ismeretlen völgyben barangolt, végzete hozta ide. Amint belépett a forrásokkal teli barlangba, meglátták a meztelen nimfák, s kétségbeesetten verték a mellüket, sikoltozásukkal betöltötték ., berket, s mind összefutottak, hogy legalább Artemiszt fedezzék saját lesi ükkel. De az istennő mindnyájuknál magasabb volt, s válltól kiemelkedett a nimfák közül.

Mint amikor a napsugarak festik be a felhőket, vagy mint a hajnal pirossága: olyan volt Artemisz arca a szégyentől, mikor meztelenül látta meg az ifjú.

– Most te elmesélnéd, hogy meztelenül láttál engem, ha ugyan el tudnád még mesélni – mondta vészjóslóan a haragvó istennő.

Nyilai nem voltak keze ügyében, csak vízzel vehette tele a markát, csak azt szórta Aktaión arcába, fejére. S amint behintette a forrás vizével, az ifjú homlokán szarvasagancsok nőttek, füle kihegyesedett, nyaka megnyúlt, keze-lába karcsú állati lábbá alakult, s a testét foltos szőrzet vonta be lassan. Leikébe is a szarvasok félénksége költözött, futásnak eredt, és maga is elcsodálkozott, hogy milyen gyorsan viszik a lábai. Futtában a patak tükrébe tekintett, s meglepetten látta elváltozott arcát és homlokán az agancsokat.

– Jaj nekem, mi történt! – akarta kiáltani, de nem jött ki hang a torkán. Felnyögött, és sírni szeretett volna, de idegen volt az arca, amelyen végigfolytak a könnyei. Csak emberi értelme maradt a régi. Mit tegyen? Térjen-e vissza a királyi palotába, vagy bújjon meg az erdőn?

Tépelődött, visszatérni szégyellt volna, az erdőn maradni nem mert.

Amíg így habozott, saját vadászebei jöttek ellene. Hangos ugatással adtak jelt, örültek a szép zsákmánynak, és űzőbe vették a szarvast,

úttalan utakon kiálló szirteken, szinte megközelíthetetlen sziklákon keresztül. Aktaión menekült, mint űzött vad, ott, ahol ő űzte annyiszor a vadakat, és a saját hű szolgái elől kellett futnia. Hiába akarta mondani nekik: „Aktaión vagyok, ismerjétek már meg a gazdátokat!” – nem jöttek emberi szavak az ajkára, csak a kutyák ugatásától visszhangzott a környék.

Három utolérte, bár később indultak, de a görbe ösvények között rövidebb utat találtak, és elébe kerültek. Az egyik a hátába vágta fogait, a másik a szügyébe, s amikor már hárman estek neki, nem tudott futni tovább, odaért a többi eb is, és harapták, tépték, ahol érték. Már nem volt egy ép folt a testén, felnyögött utolszor, de nem emberi hangon, hanem csak a szarvasokén, és keserves panaszával betöltötte a hegyoldalt. Fél térdre ereszkedve, könyörgő szemmel hordozta körül szelíd tekintetét. Akkor már körötte állt vadászkísérete, szemükkel Aktaiónt keresték, és Aktaión után kiáltottak, mert nem tudták, hogy ő maga fekszik előttük. Neve hallatára felemelte fejét, de társai nem ügyeltek rá, s csak azon panaszkodtak, hogy nincs köztük vezérük, és nem gyönyörködhetik velük együtt a remek zsákmányban. A kutyák még akkor is őt marcangolták, szerencsétlen gazdájukat, akit nem ismertek fel a szarvasban.

Artemisz haragja csak akkor elégült ki, amikor Aktaión már elvérzett sebeiben.

DIONÜSZOSZ

A nüszai erdő szélén, árnyékos barlangban dajkálták a hű nimfák a kis Dionüszoszt. Körös-körül a réten friss források fakadtak, és illatos mézet rejtett a virágok kelyhe. A nimfákkal együtt nevelte a gyermeket a pisze orrú, kopasz, pocakos Szilénosz, a mindentudó öreg, aki ismerte az élet igazságait, de minden tréfához is értett, és sokatmondóan hunyorított a gyermekre, valahányszor hangosan iázó csacsija hátán kóborlásairól megérkezett. Hétágú sípján Pán játszott neki, és a kecskelábú, vidáman ugrándozó szatüroszok voltak a pajtásai; közöttük nőtt fel Szemeié és Zeusz fia, a szőkefürtű Dionüszosz.

De senkit nem szeretett jobban Ampelosznál, egy nimfa és egy szatír fiánál, ő volt a leghívebb játszótársa, s amikor már nagyobbak lettek, ártatlan vetélkedésekben nemegyszer versenytársa.

Csakhogy Até, a káröröm és irigység átkozott istennője, megirigyelte szép egyetértésüket, s kedvében akart járni Hérának is, akiben engesztelhetetlenül élt még a gyűlölet Szemeié fia iránt. Egyszer, amikor a hegyeket járták, Ampelosz messzire tévedt, s Dionüszosz elvesztette szem elől. Akkor Até, fiatal pásztor alakját öltve magára, csatlakozott hozzá, és hízelkedve megszólította:

– Hiába is mondja barátodnak magát Dionüszosz. Ugyan miféle ajándékkal szerzett neked örömet idáig? Engedte-e egyszer is, hogy te hajtsd párducfogatát, vagy engedte-e, hogy felülj a kezéhez szoktatott oroszlán hátára? Gyere velem inkább, amerre mi legeltetünk, van ott daloskedvű pásztor, amilyen én vagyok, több is, és vannak szép ökreink, teheneink meg hatalmas bikánk; ha egyszer felültetlek a hátára, és megtanítalak, hogyan kell megfékezni, tudom, Dionüszosz is meg fog csodálni téged. Nincs mitől félned: Európé gyönge szűz létére fölmerészkedett a bika hátára, két kezével a szarvába kapaszkodott, és gyeplőre se volt szüksége.

Alighogy kimondta ezt, elmerült a ködben az istennő, de Ampelosz szívében már elültette a vágyat, hogy maga szerezzen becsületet Dionüszosz szemében. Nem is kellett soká várakoznia az alkalomra. A hegyoldalról hirtelen eltévedt bika rohant lefelé, száját eltátotta, és szomjasan nyújtotta ki nyelvét, majd megtorpant, és úgy hízelegte körül az ifjút, mintha csak pásztorára ismert volna benne.

Miután a bika a friss harmattal kielégítette szomját, Ampelosz lombos ágakból font ostort és indából gyeplőt, harmatos levelekkel feldíszítette az állatot, bíborpiros almával is teleaggatta, liliomból és nárciszból font koszorút a homlokára, vízirózsából a nyaka köré, két szép szarvát is bearanyozta a szomszédos Paktóloszból kimosott aranyiszappal. Akkor aztán felpattant rá, akárcsak valami szép sörényű paripa hátára. Az nem is várta meg, hogy ostorral hajtsák, nekiiramodott a lejtőnek.

Egy darabig büszke örömmel ült Ampelosz a száguldó bika hátán. De megriadt, amikor beesteledett: Szeléné, a holdistennő már irigyen nézte az ifjú diadalát, s bögölyt bocsátott a bikára, amelytől az megvadult, Ampelosz már alig tudott megülni a hátán.

– Állj meg már, kedves bikám, állj meg, – könyörgött kétségbeesetten –, mára már elég volt, majd holnap folytatjuk!

De a bika tovább vágtatott.

– Ha már mindenáron életemre törsz – mondta ekkor az ifjú –, vigyél legalább vissza a szatüroszok közé, hogy társaim megsirassanak, és sírhalmot emeljenek hamvaim fölé!

A bika nem hallgatott rá, járatlan utakon ragadta magával. A sziklás hegytetőn levetette hátáról, Ampelosz a mélységbe zuhant, és halálra zúzta magát. Temetetlen holtteste ott fehérlett a kövek között, körötte kiomlott vére piroslott.

Így talált rá az egyik szatürosz, s megvitte a gyászhírt Dionüszosznak. Az szélnél sebesebben futott, ahová a szatürosz hívta. Keservesen megsiratta szerencsétlenül járt barátját, s elhalmozta a hideg holttestet az ajándékokkal, amelyeket Ampelosz hiába kívánt meg tőle, amíg élt. Vállára a saját, szarvasbőrből készült kacagányát borította, lábára húzta saját cipőjét, a magas kothornoszt, a halott kezébe adta saját, fenyőtobozban végződő pálcáját, a thürszoszt, elhalmozta rózsával meg liliommal a holttestet, és bekente ambrosziával, amitől olyan lett, mintha élne.

Ampeloszt elhagyta az élet, de szépsége halálában is megmaradt. Ott álltak körötte a szatüroszok, ott állt az öreg Szilénosz is, és társai, a hozzá mindenben hasonló többi szilénosz, ott álltak mind Dionüszosz kísérői, a Bakkhosz névre is hallgató istent utánzó bakkhoszok, és mind együtt gyászolták keserves sírással Ampeloszt.

– Jaj nekem – panaszkodott Dionüszosz –, Hádész, az Alvilág királya könyörtelen, és nem adja vissza azt, aki az övé lett! Pedig idehordanám érte a földkerekség minden kincsét, borostyánkövet és márványt, ezüstöt

és aranyat.

Majd Zeuszhoz fordult imájával:

– Zeusz atya, ha szeretsz, csak egyetlen napra add vissza nekem Ampeloszt, és Ampelosznak add vissza a hangját, csak addig, hogy az ő szájából halljam még egyszer: „Miért siratsz, Dionüszosz, hiszen sírásoddal nem támaszthatsz új életre. Fülem megvan, de jajszavadat nem hallom, szemem is megvan, de nem látom könnyes arcodat!”

Nappal és éjszaka váltották egymást, de Dionüszosz vigasztalhatatlan maradt. A barátját sirató isten mosolytalan arcát látva megállt a folyó, és az örökzöld természet is Dionüszosszal együtt gyászolt. A fenyőfák panaszosan zúgtak, a szelek megtépték a babérfa lombját, s az olajfa levelei is hervadtan lehullottak.

Borzalmas figyelmeztetés volt ez a sors kérlelhetetlen istennői, a három Moira számára is: Klóthó, Lakheszisz és Atroposz a megváltozott természet láttán kénytelen volt megváltoztatni a megváltoztathatatlant, és fölfejteni újra a sors fonalát. A legengesztelhetetlenebb közöttük Atroposz, a „megfordíthatatlan”, maga kereste fel Dionüszoszt, hogy isteni szózattal kiengesztelje:

– Hallgass meg, Dionüszosz, nem halt meg egészen az, akit te siratsz, és nem fog az Akherón keserű vizén keresztülmenni. Ampelosz él halála után is: én magam változtatom bűvös itallá, édes nektárrá, amely a világ négy égtáját fogja gyönyörűséggel eltölteni. Bakkhosznak csak azért kellett könnyeznie, hogy a halandók könnyeit szüntesse.

Szólt, és sietve visszatért nővéreihez Atroposz. Dionüszosz még nem ocsúdott fel a gyászból, amikor isteni szeme előtt megtörtént a csoda: Ampelosz megelevenedett, kígyózó testtel emelkedett föl fekvő helyzetéből, és egész alakja átváltozott. Törzséből szőlőtőke lett, ujjai ágakká, hajfürtjei szőlőfürtökké váltak, két lába pedig gyökeret vert a földben. Könyöke hajlékony vessző lett, tele fürtökkel, szép hosszú nyaka mint inda nyúlt a szomszédos fák felé. Mert az első szőlőtőke körül – amelyet Dionüszosz megsiratott kedveséről neveztek ampelosznak az emberek – csakhamar egész kert keletkezett, borostyán és mindenféle más fa nőtt benne.

Meghozta hamar az első szüretet az ősz: Dionüszosz ragyogó arccal szakította le az érett fürtöt a szőlőtőkéről. Borprést csak azután készítettek az emberek; még az is csak később jött szokásba, hogy kádakba hordják és táncos lábbal tapossák a leszüretelt szőlőt; Dionüszosz két markába fogta a sötétkék fürtöt, úgy préselte ki belőle a

drága nedvet, és ujjai között csorgatta a bika szarvából készített görbe kupába. Megízlelte Dionüszosz a szőlőfürtöt, megízlelte a belőle szűrt bort is, és büszkén tapasztalta, hogy az olümposzi istenek ételével és italával, az ambrosziával és a nektárral vetekszik az, amit feltalált.

– Többet ér Ampelosz ajándéka, a szőlőtőke gyümölcse, Démétér gabonájánál és Pallasz Athéné olajánál is – mondta megvigasztalódva.

– Hiszen a bor az, ami elfeledteti a gyászt az emberekkel, és megvidámítja a szívüket, mint ahogyan, Ampelosz, te is, még halálod után is, örömet szereztél Dionüszosznak.

Megkínálta mindjárt kíséretét, Szilénoszt és a szatüroszokat, a bakkhoszokat és a bakkhánsnőket a borral, s meg is tanította őket, hogyan kell a szőlővel bánni, mert bizony sok vesződséget, fáradságos munkát kíván évről évre a szőlő, hogy a bőséges szüret biztosítva legyen. A szatüroszojí hamar megértették, hogy a szüreti vidámság előtt a szőlőművelés sok aprólékos gonddal jár. Vállalták ezt is szívesen, de utóbb inkább csak a bor mámorából, a szüreti táncból vették ki részüket. A fáradságos munka az emberekre maradt.

Hogy az emberek közül kit ajándékozott meg először a borral Dionüszosz, kiket tanított meg először a szőlőművelésre, abban már a régiek sem tudtak megegyezni. A kalüdóniak avval dicsekedtek, hogy az ő királyuk, Oineusz kapott először szőlőtőkét az istentől jutalmul, amiért szíves vendégszeretettel fogadta palotájában. De akik vonakodtak őt befogadni, akik visszautasították ajándékát, azokat kegyetlenül megbüntette Dionüszosz. A thrákiai édónok királya, Drüasz fia, a hatalmas Lükurgosz még az isten dajkáit, a nüszai nimfákat is botjával kergette szét, azok ijedten hányták el thürszoszaikat, maga Dionüszosz pedig a tenger habjai közé menekült, ahol az aranycipellős Thetisz fogadta magához. A bor nemes ajándékát durván visszautasító királyt Zeusz vaksággal, majd korai halállal büntette.

Egyszer a végtelen tenger partján tűnt fel Dionüszosz. Megállt egy kiugró sziklán, onnan nézett szét büszke tekintettel, mint fiatal férfi, aki csak az imént lépett legénysorba. Hamvaskék haja ragyogó fürtökben omlott alá, hatalmas vállán bíborköpenyt viselt.

De egyszerre pompás hajójukon férfiak lepték meg: türrén kalózok jöttek gyors iramban a borszínű tengeren, rossz sorsuk vezette őket ide. Meglátták az ifjút, szemükkel intettek egymásnak, és fürgén kiugráltak a partra, megfogták őt, és hajójukra tuszkolták, örülve szívükben a szép zsákmánynak. Mert gondolták: bizonyosan valami királyfi került a

kezükbe, akiért majd fényes váltságdíjat fizet felséges apja. Meg akarták kötözni, erős bilincsbe verni, de a kötél nem tartotta meg, a bilincs messzire lehullott kezéről-lábáról. Ő pedig nyugodtan ült, és szép kék szeme mosolygott.

Eszmélt a kormányos, és odakiáltott társainak:

– Ti szerencsétlenek, melyik isten lehet, akit foglyul ejtettetek? Mert csodás az ereje, és hatalmas súlyát remekbe készült hajónk sem tudja elviselni. Vagy Zeusz ő, vagy az ezüstíjas Apollón, vagy Poszeidón, a tenger istene, mert nem halandó emberekhez hasonlít, hanem istenekhez, akik az Olümposz termeiben laknak. Nosza, engedjétek, bocsássuk őt vissza a sötét partra tüstént, ne emeljétek rá kezeteket, mert ha megharagszik, irtózatos szélvészt, rengeteg nagy vihart támaszthat ellenünk!

Így szólt, de a vezér gonosz szóval mordult rá:

– Ostoba vagy, a szél irányát lesd inkább, és bontsd ki aszerint a vitorlát, ez a te dolgod, a többit bízd ránk, férfiakra! Meglehet, eljön még velünk Egyiptomba vagy Küprosz szigetére vagy akár a hüperboreoszokhoz, akik a föld szélein laknak. A végén csak megmondja, hogy kik a barátai, kik a rokonai, akik fényes váltságdíjat fizetnek majd érte, mert a mi kezünkre adta őt az isten.

A kormányosnak engednie kellett, felvonták a vitorlát, a szél belekapott és felduzzasztotta, csak úgy feszültek a kötelek.

De egyszerre csodálatos dolgok történtek. Bor árasztotta el a hajó deszkáit, ivásra ingerlő, jó szagú patakokban csörgedezett, és ambrosziás illat szállt fel belőle.

Amultak-bámultak a hajósok. De még szóhoz sem jutottak, mikor hirtelen a vitorla csúcsa köré innen is, onnan is szőlővenyige fonódott, csüngtek rajta sűrűn a dús szőlőfürtök. Az árbocot feketén futotta be a repkény, virágban állt minden, és gyönyörű gyümölcs kelt a virág nyomán. Minden evezőrúd koszorúkat hordott. Látták a kalózok, s most már ők sürgették a kormányost, hogy fordítsa part felé a hajót.

Ki imént foglyuk volt, szörnyű oroszlánná vált szemük előtt a hajó orrában, és a közepébe bozontos nyakú medvét teremtett. Hangosan elbődült és feltápászkodott, oroszlánszeme haragosan villant meg. A kalózok riadtan húzódtak előle a hajó végébe, mind a kormányos körül tolongtak, hátha most is segít segítő bölcs lelke. De a félelmetes isten is ott termett, megragadta a vezért, a többiek pedig futottak, ki merre látott, és egymás után ugrottak a tengerbe. Ott aztán mindnyájan

delfinekké változtak.

Csak a kormányoson könyörült az isten. Öt boldoggá tette, és így beszélt hozzá:

– Ne félj, derék ember, benned kedvemet leltem! Mert tudd meg, én vagyok Dionüszosz, a hangosszavú isten, az én anyám Kadmosz Szemeié, Zeusz szerelmese!

S miután gazdaggá, minden emberek közt a legboldogabbá tette a kormányost, eltűnt ismét az emberek szeme elől. De hol mámor feszíti dalos kedvet, mindenütt ott van ő, a szépszemű Szemeié fia, Dionüszosz.

Van úgy, hogy hangos jókedvvel érkezik kíséretével, a vidáman ugrándozó, ételben-italban mértéket nem tartó szatüroszok és a bor mámorában őrjöngő asszonyok, a mainaszok vagy bakkhánsnők ünnepi menetével. Van úgy, hogy észrevétlenül lopózik az emberek közé, s csak csodatételei adnak hírt isteni jelenlétéről: források fakadoznak, de nem víz, hanem tej és méz csordul belőlük, és a patakok medre borral lelik meg. Éliszben azt beszélték, hogy Dionüszosz ünnepén nem messze a várostól egy magában álló épületben három üres edényt helyeztek el, az épület ajtaját Dionüszosz papjai lepecsételték, de még valamennyi jelenlevő is, ha akarta, a maga gyűrűjével tehetett rá külön pecsétet. Amikor elérkezett az ideje, hogy kinyissák az ajtót, valamennyi pecsét sértetlen volt, s amikor feltörve a pecséteket, beléptek, ámulva tapasztalták, hogy a három edény színültig tele van borral, pedig emberfia nem léphetett be közben. Ázsia távoli országait járta be először diadalmasan Dionüszosz. Az Istenek Nagy Anyja, Kübelé állította szolgálatába a maga zajos kísérőit, a Korübantokát és a szigetek óriásait, a Kabirokat, meg a Kurészeket, akik valamikor Krétában Zeusz bölcsőjét táncolták körül hangos fegyvertáncukkal. És vele voltak mindenütt a szatüroszok; repkénnyel borított kocsiját párducok vonták, Dionüszosz ostor helyett a thürszoszt suhogtatta fölöttük. Amerre csak megfordult, Phrügiától Indiáig, mindenütt a bortól megmámorosodott asszonyok mint bakkhánsnők csatlakoztak hozzá. És vele maradtak akkor is, amikor Dionüszosz visszatért szülővárosába, Thébaiba, hogy felkeresse anyja sírját, és megnyilatkozzék rokonai előtt, akik megrágalmazták Szemeié emlékét, és kétségbe vonták, hogy ő Zeusz gyermeke.

Kadmosz akkor már öreg volt, és unokájának, Pentheusznak adta át az uralmat. A fiatal király, Szemeié nővérének, Agauénak a fia, riadtan tapasztalta a nyugtalanságot, amelyet Dionüszosz megjelenése keltett a városban. Az asszonyok elhagyták otthonukat, és kivonultak a Kithairón

hegyére, a Dionüszosz kíséretében érkező bakkhánsnők közé. Velük tartottak Kadmosz leányai, az ifjú király anyja, Agaué is. Sőt a városban maradt polgárok is Dionüszosz jelvényeit iparkodtak megszerezni maguknak.

Az agg király, Kadmosz, Teiresziasszal, a vak jóssal együtt pettyes szarvasbőr kacagányt vetett a vállára, és thürszoszt suhogtatott. Bár öreg volt mindkettő, a szőlő ünnepének részegítő gyönyörűségéből egyikük sem akart kimaradni. Kadmosz meg egyenesen úgy érezte, hogy unokájának, Szemeié fiának szolgáltat elégtételt, amikor maga is alaposan kiveszi részét az ünnepből.

Hanem a másik unoka, Pentheusz, Thébai királya, kétségbeesetten látta, hogy a két öreg is részegen tántorog már, holott nekik kellene jó példát mutatniok. Már jóformán csak egymaga volt józan az egész városban, s ezért úgy érezte magát, mint valami száműzött, csupa idegen ember között. De feltette magában, hogy helyreállítja a nyugalmat, és véget vet az őrületnek, hiszen már-már a város rendjét dúlta fel az orgia. Elrendelte, hogy fogják el azt a messziről jött, szőkefürtű, szépszemű ifjút, aki Dionüszosz papjának mondta magát, és csábító tekintetének varázsával meg szép szavainak bűvöletével Dionüszosz szent szertartásainak mindenkit meg tudott nyerni, aki csak találkozott vele. Hiába intette a világtalan szemével jövőbe látó Teiresziasz a királyt:

– Az az ifjú isten, akit te megvetsz, fiam, a legnagyobbak egyike a halhatatlanok között. Mert két dolog van, ami nélkülözhetetlen az emberek számára; az egyik a száraz táplálék, a kenyér, ezt Démétér istennő hozza elő a földből. A másik a szőlőfürt csillogó nedve, a bor, s ezt Dionüszosz nyújtja a halandóknak. Márpedig nincs ennél jobb orvosság a bajra, ez vigasztalja meg bánatában az embert, ez hoz könnyű álmot és feledést a nappal elszenvedett fájdalmak után.

– Igazat beszél Teiresziasz – szólt szelíden, rábeszélő szóval Kadmosz is unokájához. – Tarts velünk, hiszen ha más nem is ismerné el istennek Szemeié fiát, a mi nemzetségünkre dicsőséget hoz a hír, amely őt övezi! Hadd koszorúzzam repkénnyel homlokodat, s menjünk együtt, megadni a tiszteletet az istennek!

De Pentheusz hajthatatlan maradt. Parancsot adott rá, hogy a bakkhánsnőket fogják el mind, és verjék bilincsbe, s főképpen vezérüket, a szép idegent, aki Dionüszosz papjának mondja magát, kerítsék kézre.

Hozták is nemsokára az ifjút, megkötözve a király elé. Nem kellett üldözni őt, nem kellett erőszakkal bilincsbe verni: magától nyújtotta

kezét azoknak, akik foglyul akarták ejteni. A szolga, aki Pentheusz elé vezette, remegve mentegetőzött:

– Nem a magam jószántából bánok így veled, Pentheusz hagyta meg szigorú parancsban, hogy eléje vezesselek.

De ha Dionüszosz papja, akiben ekkor még nem ismerték fel az istent, követte is engedelmesen Pentheusz szolgáját, a bakkhánsnők, akiket összefogdostak és börtönre vetettek, csodálatos körülmények között szabadultak. A bilincs magától hullott le tagjaikról, a börtönajtó zára magától felpattant, anélkül hogy emberkéz érintette volna. Az asszonyok táncolva, szilajon ugrándozva rohantak, amerre láttak, a hangoskedvű isten, „Bromiosz” nevével az ajkukon.

Zárjátok istállóba a csavargót, a lovak jászlai mellé! – rendelkezett Dionüszosz papjáról a király. – Ott aztán kedvére táncolhat! – tette még hozzá gúnyosan.

Az istállóba még bevezették, de a jászol mellé helyette egy bikát kötöttek, s azalatt a fogoly nyomtalanul eltűnt. Mikor Pentheusz megtudta, hogy nyoma veszett, maga fogott kardot, úgy kereste életre-halálra.

Nem is kellett sokáig keresni. Magától ott termett a király előtt, és így szólt:

– Nem megmondtam, vagy talán te nem hallottad, amikor mondtam, hogy lesz, aki engemet kiszabadít?

– Hát körös-körül az egész bástyafalat lezáratom! – felelte a király.

De Dionüszosz papja magabiztosan mosolygott:

– Nem tudod talán, hogy az istenek a falakat is átlépik? – S mikor meglátta, hogy hírnök érkezett a hegyekből, még maga biztatta Pentheuszt, hallgassa meg csak nyugodtan előbb, ő ráér várni, és nem fog megszökni sem közben.

A hírnök egyszerű pásztorember volt, aki nyáját terelte fölfelé a Kithairón oldalán, és véletlenül lett a csodálatos események szemtanúja. A Dionüszosz mellé szegődött asszonyok, vállukon a pettyes szarvasbőrrel, kezükben a suhogó, fenyőtobozban végződő thürszosszal száguldottak a hegytetőn; a szarvasbőr kacagányt öv gyanánt kígyók fogták össze, amelyek szelíden tekergőzve az állukat nyaldosták. Volt közöttük öreg is, fiatal is, asszony és hajadon leány; azok, akik otthon csecsszopó gyermeket hagytak hátra, most őzborjat vagy farkaskölyköt szorították a keblükhöz, hogy túlcsorduló tejüket nekik adják. Ha

valamelyikük thürszoszával a kopár sziklára ütött, friss vizű forrás eredt a helyén; vesszejét elhajította a másik, s ahol a földbe fúródott, bort fakasztott a talajból az isten. Akik tejre szomjaztak, csak ujjuk hegyével kaparták meg a földet, és ihattak mindjárt, amennyit akartak, a thürszosz hegyéről pedig édes méz csöpögött.

– Fogadd be, királyunk, a hatalmas istent, akinek a tettei mindezek, s aki mindezen felül a búfelejtő szőlőtőkét ajándékozta az embereknek! Ha bor nincs, Aphrodité sem ültet szerelmet a lelkűnkbe, és semmi más sem szerez örömet az embereknek nélküle.

Így szólt a pásztor, aki hírt hozott a hegyekből, és a nép helyeselt neki. De Pentheuszt mindez csak arról győzte meg, hogy futótűzként terjed a városban Dionüszosz tisztelete, s már-már lovas katonáit akarta felfegyverezni a Kithairón hegyére kivonult asszonyok ellen. Még ott állt mellette a titokzatos idegen, megtartotta szavát, és meg se kísérelte a szökést, amíg a király mással volt elfoglalva. De ezt már nem hagyhatta szó nélkül.

– Elég szégyen lesz, ha az ércpajzs hátrál meg az asszonyok thürszoszai elől! – mondta a királynak, s azt tanácsolta, inkább lesse meg maga is egyszer a Kithairón hegyén ünneplő bakkhánsnőket. Szívesen felajánlotta segítségét, s Pentheusz valóban már égett a vágytól, hogy a maga szemével lássa, amiben nem hitt. El is indultak együtt, a király, aki tagadta Dionüszosz istenségét, és Dionüszosz papja, aki álöltözete alatt magát az istent rejtette.

Pentheusznak előbb asszonyi ruhába kellett öltöznie, és a bakkhánsok jelvényeit, szarvasbőr kacagányt és thürszoszt vennie magához, mert a dionüszoszi mámorral eltelt asszonyok avatatlant nem engedtek magukhoz közeledni. S hogy senki meg ne lássa, elhagyott úton lopózott ki a király a városból, vele titokzatos kísérője.

A Kithairón hegyén egy magas fenyőszálat, mint valami hajlékony íjat, lehajlított az idegen, hegyébe ültette Pentheuszt, majd óvatosan visszaengedte; a fenyőfa törzse újra kiegyenesedett, s Pentheusz, mintha kilátótoronyban ülne, onnét nézett végig a hegytetőn. Anyját, Agauét és ennek nővéreit is megpillantotta az őrjöngő asszonyok között.

A bakkhánsnők is meglátták a királyt a fa tetején, felismerték benne üldözőjüket. Először kövekkel dobálták, majd thürszoszaikkal vették célba, végül körülvették a fenyőfát, mind nekiestek, és gyökerestül kitépték a földből. Hatalmas reccsenéssel dőlt le a fenyő, vele földre zuhant Pentheusz, s nem volt többé hová menekülnie. Az asszonyok

akkor már elejtett vadnak nézték, és dühödt erővel cibálták tagjait. Nem nyugodtak meg, amíg darabokra nem szaggatták a szerencsétlent. Feje saját anyjának a kezébe jutott; Agaué elvakult örömben ölelte magához vadászzsákmányát, mámorában azt hitte, oroszlánfejet tart kezében.

Ujjongva tértek vissza a városba a bakkhánsnők, a menet élén Agaué haladt, s diadalittasan mutatta fel Kadmosznak a vadászzsákmányt:

– Légy büszke, apám, a leányaidra, és különösen rám! Látod, nem ültem meg a szövőszék mellett, hanem férfiakhoz illő hősi tettet hajtottam végre, puszta kézzel oroszlánt ejtettem el a hegyen, itt hozom a fejét diadal jel vény ül, vedd át, és akaszd ki palotád falára!

Szánakozva nézett elvakult leányára Kadmosz, mert ő már látta, hogy Agaué saját fia véres fejét tartja karja közt. Az csak lassanként józanodott ki, s amikor felismerte már Pentheusz fejét, akkor se tudta még visszaidézni, mi történt.

– Ki ölte meg a fiamat, és hogy került a feje az én karomba? – kérdezte kétségbeesetten, majd amikor megtudta a valót, keserűen vádolta a kegyetlen istent: – Értem már, mi történt, Dionüszosz sodort pusztulásba minket!

De Dionüszosz most már nyíltan leleplezte önmagát, és teljes ragyogásában jelent meg az emberek között. És mosolyogva mondta a jajveszékelőknek:

– Ha józanul fogadtátok volna magatok közé azt, akit megtagadtatok, hű társatok lett volna Zeusz gyermeke, és boldogan élvezhettétek volna ajándékát!

Agaué számára már későn jött a kijózanodás. Elbúcsúzott hazájától, véres tettének vigasztalan színhelyétől:

– Élj boldogul, szülővárosom, én mint földönfutó távozom apám palotájából! Nem lát engem többé a fiam vérével beszennyezett Kithairón, és nem látom többé szememmel a Kithairónt, mások vegyék kezükbe a thürszoszt is ezután!

Boldogok, akik mértéket tartanak italban, és a bor mellett szép himnuszokat énekelnek.

Ezek Dionüszoszt mint a kékszemű nimfák, a bíbor Aphrodité és a játékos Erósz szelíd társát ismerhetik meg, azt az istent, akit hiába hajszolnak a mainaszok a hegyekben, mert a Múzsákhoz menekült. A szépszavú Múzsákkal együtt volt a költészet ihletője Athénben, ahol a költők az ő ünnepein mutatták be drámáikat. Tavasszal az első ibolyákból

az ő oltárán fontak koszorút, és az új borból az ő márványból faragott arca elé hintették az első italáldozatot.

Mikor Athén környékén, Attikában járt Dionüszosz, hogy az embereknek édes ajándékát megmutassa, Ikariosz királynál szállt meg először. Ez leányával, Érigonéval együtt szívesen látta, és bőkezűen megvendégelte. Az isten borral teli tömlőt ajándékozott nekik, és meghagyta, hogy az egész földkerekséget ismertessék meg vele.

Ikariosz király felrakta szekerére a borostömlőt, és leányával meg Maira nevű kutyájával együtt útnak indultak. így érkezett el az attikai pásztorok közé, és megkínálta őket borral. Azok többet ittak belőle a kelleténél, lerészegedtek, s mikor egymás után elterültek a földön, azt hitték, hogy Ikariosz király mérget adott be nekik. Akik még megálltak a lábukon, furkósbotot ragadtak, és megölték Ikariosz királyt, holttestét pedig temetetlenül hagyták egy fa alatt. Érigoné sokáig kereste apját, végül is a hű kutya keserves ugatása nyomán találta meg. Fájdalmában ugyanarra a fára akasztotta fel magát.

Egész Attika népére megharagudott ezért Dionüszosz, és haragjában őrületet bocsátott az athéni leányokra, s többen közülük ugyanúgy vetettek véget életüknek, mint az apját gyászoló Érigoné. Mikor az athéniak jóslatot kértek Apollónt ól, az isten azt felelte, hogy azért érte őket ez a szerencsétlenség, mert bosszulatlan maradt Ikariosz és Érigoné halála. Ekkor halállal büntették Ikariosz gyilkosait, s mikor elmúlt a járvány az athéni leányokról, ünnepet rendeltek Érigoné tiszteletére, a „hintaünnepet”, mert úgy ringatózik az érett fürt a szőlőtőkén, ahogyan Érigoné gyöngéd teste ringatózott a fán apja holtteste fölött. És elrendelték, hogy szüret idején az új termésből először Ikariosznak és Érigonénak mutassanak be áldozatot.

Ők akkor már, Dionüszosz isten akaratából, a csillagos égbe emelkedtek. Érigoné lett a Szúz csillagképe, akit Igazságnak – Dikének – is mondunk, Ikariosz pedig a Nagymedve. Maira kutya maradt: a Kutya csillagzat vagy másként Szeiriosz (Sziriusz).

ZÉTHOSZ ÉS AMPHIÓN

Pentheusz halála után Kadmosz fia, Polüdórosz lett Thébai királya, de ő sem uralkodott sokáig. Az ő korai halálát is Dionüszosz bosszújának tulajdonították az emberek, mert mint mondták, Pentheusszal értett egyet.

Amikor Polüdórosz érezte, hogy halála közeledik, kisfiát, Labdakoszt apósára, Nükteuszra bízta, de nemsokára ez is meghalt, és akkor Nükteusz testvére, Lükosz lett a gyámja, és a kiskorú király helyett ő uralkodott Thébaiban. Amikor Labdakosz felnőtt, átvette nagybátyjától az uralmat, de fia, Laiosz, alig volt egyesztendős, amikor ő is meghalt, s így a kis királyfi nevelését és a királyi hatalmat megint Lükosz vette kezébe.

Nemhiába hívták Lükosznak, azaz „Farkas”-nak ezt a királyt, gonoszszívű, kegyetlen ember volt, feleségével, Dirkével együtt. Bátyjának, Nükteusznak nevelkedett egy leánya, aki olyan szép volt, hogy halandó létére Zeusz ajándékozta meg szerelmével. De az istenek szerelme veszedelmes ajándék a halandók számára. Antiopénak menekülnie kellett apja haragja elől, Sziküón királya, Epópeusz fogadta magához, de itt sem volt nyugovása. Lükosz haddal támadt Sziküónra, Epópeuszt megölte, és Antiopét megbilincselve hurcolta magával. A szegény fogolyra útközben a Kithairón hegyén érkezett el nehéz órája, ikrei születtek, két szép fiúcska, de Antiopé kénytelen volt őket otthagyni az erdő szélén, úgy vánszorgott tovább a város felé, ahol Lükosz sötét tömlöcbe zárta, majd átadta Dirké királynénak, aki válogatott kínzásokkal gyötörte.

A két kitett gyermekre pásztorok akadtak az erdő szélén, fölnevelték őket, s az egyiket Zéthosznak, a másikat Amphiőnnak nevezték.

Idővel aztán szép szál legénnyé serdült mindkettő, Zéthosz minden munkára kész, bátor és erőskarú őrzője lett a nyájnak, míg Amphión inkább csak gyönyörködtette a pásztorokat héthúrú lantjával, amelyet magától Hermész istentől kapott ajándékba. Elbűvölően szép hangokat csaltak ki belőle hozzáértő ujjai. Gyakran korholta ezért testvérét Zéthosz:

Akinek mindig csak a dalon jár az esze, sem magának, sem barátainak nem használ vele. Kövesd az én példámat, gyönyörködjön a füled a fegyverek zajában, kapálj és szánts, őrizd a nyájat, mert ha így folytatod,

üres marad a házad!

De Amphión tudta, amit tudott, és mosolyogva válaszolta:

– A szép gondolat az izmos karoknál is többet ér, s hiába tölteném meg kincsekkel a házamat, ha a szépség kívül maradna, nem lennék boldogabb tőle. – És tovább pengette lantjának húrjait.

Teltek-múltak az évek. Zeusz nem feledkezett meg Antiopéról; bilincsei egyszer önmaguktól lehullottak tagjairól, a tömlöc ajtaja feltárult, a szegény megkínzott asszony kiszabadult, és a Kithairón felé vette útját. El is érkezett arra a vidékre, ahol annak idején világra hozta fiait, de hiába kért szállást a pásztorok tanyáján, maga Zéthosz volt az, aki szökött rabszolgának nézte, és durván elutasította.

Pedig Antiopé nagyon rászorult az oltalomra. Dirké királyné éppen akkor járta a Kithairón hegyét: Dionüszosz ünnepe volt, s a királyné őrjöngő asszonyok száguldó menetében ünnepelt. így akadt rá Antiopéra, akit idáig hiába kerestek Lükosz emberei, miután üresen találták a tömlöcét. Most nem volt hová menekülnie, Dirké szolgái megragadták, és a királyné kegyetlen parancsot adott: kötözzék elvadult bika szarvához a szerencsétlent, hogy az vonszolja halálra.

Az utolsó pillanatban érkezett oda egy öreg pásztor, az éppen, aki a két fiút felnevelte. Felismerte Antiopét, szólította gyorsan a fiúkat, és azok anyjuk segítségére siettek. Antiopét kiszabadították, és helyébe a gonosz királynét kötözték a bika szarvához, az vad száguldozásba kezdett, s meg sem állt, amíg Dirké eltaposott testéből ki nem szállt a gonosz lélek.

Így érte utol a büntetés a kegyetlen királynét, de mert Dionüszoszhoz haláláig hű maradt, az isten halálában is megbecsülte. Ahol szörnyethalt, az isten forrást fakasztott a Kithairón hegyén, amelyet azután Dirké forrásának neveztek el.

Zéthosz és Amphión ezután Lükoszt is halállal akarta büntetni, de megjelent előttük Hermész, és kijelentette, hogy Zeusz megelégelte a bosszút: Lükosz tartsa meg életét, de adja át Kadmosz királyi székét Antiopé két fiának.

Úgy is történt. A két testvér azután hatalmas fallal vette körül a várost, és a falak építése közben bebizonyosodott Hermész szép ajándékának, a héthúrú lantnak a bűvös ereje. Mert mikor Amphión a húrok pengetésébe kezdett, és énekelt hozzá, az erdőből a szálfák, a hegyekből a kősziklák maguktól megindultak. Zéthosznak és izmos társainak könnyű volt már mindent rendbe a maga helyére illeszteni, oda éppen, ahova minden kő és minden gerenda a lant szavát önként követve maga is kívánkozott.

Már a városalapító Kadmosz feleségét, Arész és Aphrodité isteni leányát is Harmóniának hívták; az isteni összhangot tükrözték most a városfalak is: az építők hét kaput emeltek, annak emlékére, hogy hét húrja volt Amphión lantjának. De úgy tudták a régiek, hogy az égbolton is hét bolygó van, s ezek mozgását kíséri a legszebb harmónia, az égi körök, a szférák zenéje, minden földi zene mintaképe…

NIOBÉ

Amphión a messze Ázsiából hozott asszonyt királyi házába; Szipülosz királyának, Tantalosznak a leányát, Niobét vette feleségül. Ez a Tantalosz nagyon elbizakodott ember volt, igaz, hogy az istenek is kitüntették avval, hogy – egyedül minden halandók közül – részt vehetett az istenek lakomáin. De Tantalosz visszaélt az istenek bizalmával, az olümposzi asztalról halandó barátainak vitt nektárt és ambrosziát, sőt arra vetemedett, hogy próbára tegye az istenek mindentudását, s ezért, amikor ő látta vendégül a halhatatlanokat, saját fiát, Pelopszot vágta le és tálalta fel. Az istenek borzadva látták a gonosztettet, kiemelték a katlanból és egymáshoz illesztették a fiú tagjait, de válla hiányzott: Démétér istennő, mielőtt tudta volna, hogy mi van előtte, lenyelt belőle egy falatot, s így elefántcsontot kellett a helyére illeszteni. Csak akkor elevenedett meg Pelopsz, s még szebb lett, mint annak előtte volt.

Tantalosznak halála után bűnhődnie kellett, az Alvilágban rettenetes kínok vártak rá: kielégíthetetlen szomjúság, örökös éhség. Mert állig állt a vízben, de ha lehajolt, hogy igyék belőle, a habok elszaladtak előle, és lába körül csak barna föld maradt. Feje fölött gyümölcsfák roskadoztak, roskadásig tele almával, körtével, gránátalmával, de ha kezét nyújtotta feléjük, szél támadt menten, s a felhőkig hajtotta fel az ágakat.

Hát ennek a Tantalosznak volt a leánya Niobé, s elbizakodottságával apjára ütött. Amphión házában megáldották az istenek boldogsággal;az egész földkerekség tudta, hogy neki vannak a legszebb gyermekei a halandó asszonyok között. De bűnös elbizakodottságában Apollón és Artemisz anyjával, Létó istennővel akarta felvenni a versenyt.

Történt egyszer, hogy a thébai nők áldozatra gyűltek össze Létó oltáránál.

– Jertek, jertek, thébai asszonyok! – hívta őket Mantó, Teiresziasz, a híres jós leánya. – Koszorúzzátok fejeteket babérággal, s hozzatok buzgó imádságot, hozzatok illatos tömjént Létó elé és az istenasszony két ragyogó gyermeke elé! Maga az istennő parancsolja ezt az én számon keresztül.

Már együtt voltak az asszonyok az oltár körül, mikor közéjük érkezett a királyné. Minden szem feléje fordult. Mindenki őt csodálta hét daliás fia, hét gyönyörű leánya között.

És Niobé rájuk szólt gőgösen:

– Őrültség az, amit tesztek, thébai asszonyok, többre becsülve a láthatatlan istennőt, mint engemet, aki előttetek állok! Minek áldoztok Létónak, minek tisztelitek őt illatos tömjénnel, buzgó imádsággal? No hiszen! Szép istennő! Inkább előttem borulnátok térdre! Én dicső királyi házból származom, fényes palotában születtek gyermekeim, őt meg, hiszen tudjátok, mint hazátlan koldusasszonyt a hitvány Déloszon kívül egy sziget sem akarta befogadni. Meg aztán két gyermek! Nekem tizennégy van. Hét fiú, hét leány, egyik szebb, mint a másik! Eleget áldoztatok már a két gyermek anyjának, vegyétek le a babérágat fejetekről!

A thébai asszonyok, mit tehettek egyebet, hallgattak a királyné parancsára. Félbehagyták az áldozatot, letették az ünnepi koszorút, hazamentek, és halk imádsággal engesztelték a megsértett istennőt.

Látta Létó, hogy üresen maradt az oltára. Haraggal eltelve tért vissza Déloszba, a Künthosz hegyére, és elpanaszolta két gyermekének, Apollónnak, az ezüstíjas istennek, meg a nyilazó Artemisznek.

– Ti voltatok eddig az én dicsőségem, és most titeket kicsinyeit a gőgös thébai királyné. Halandó gyermekeit merte fölétek helyezni, s népe asszonyait ünnepi oltárom mellől elzavarta. Hová lesz ezután az én istennői méltóságom?

Nem sok szót vesztegetett rá Apollón és Artemisz, hogy megvigasztalják anyjukat. Ehelyett kezükbe vették ezüstös íjukat, és sűrű felhőkbe burkolózva suhantak a levegőn át Thébaiba.

Nagy, sík mező terült el a város határában. Az idősebb királyfiak éppen ott mulattak, aranyos kantárral felszerelt, pompás paripájukon ültek, bíbor nyeregben.

– Jaj nekem! – sikoltott fel egyszerre Iszménosz, a legidősebb, és szívéhez kapva, lefordult a lováról.Rémülten nyúlt utána Szipülosz, az öccse, de nem volt ideje lehajolni hozzá: a láthatatlan nyilas őt is szívén találta. Forró, piros vére a versenypálya homokjával keveredett össze.

Phaidimosz és Tantalosz a fényes küzdőtéren birkóztak. Éppen egymáshoz mérték domború mellüket, feszülő, izmos karjukat éppen egymásba fűzték, úgy hatolt át rajtuk Apollón kegyetlen nyila. Egyszerre sikoltottak fel, egyszerre rogytak földre, egyszerre lehelték ki lelkűket.

Alphénórt és Damaszikthónt és Ilioneuszt is megtalálták a haragos istenek.

Hét ifjú daliát gyászolt egyszerre a város, hét fia ravatalánál állt egyszerre a szegény Niobé. Egymás után borult a kihűlt ajkakra, csókolta, ahol érte őket, és csodálkozó, haragos indulattal telt meg a szíve, hogy ilyen kegyetlen bosszút állhattak az istenek. De összeszedte anyai büszkesége maradékát, és hervadt karját az ég felé emelte:

– Most, kegyetlen Létó, legeltesd szemedet az én fájdalmamon! De még így is győztem, így kifosztottan is több gyermekem maradt, mint neked boldogságodban! – És újra kiegyenesedve nézett körül.

Ott álltak fekete ruhában, kibomlott hajjal a testvéreiket gyászoló leányok.

De egyszerre, csodálatos messzeségből, feszülő ideg pengése hallatszott, és az elvakult anyát kivéve mindenki összeborzadt.

Az egyik leány bátyjai kihűlt tetemeit melengette csókjával, úgy rogyott holtan a halott mellé. A másik anyját vigasztalta éppen, és akkor akadt el hirtelen a szava. Menekülni próbálnának rohanvást, de a nyíl mindenhol utoléri őket. Az egyik elbújik, hiába, Artemisz ott is megtalálja.

Hat halott leánya közt ocsúdott fel új gyászra a szerencsétlen királyné. Már csak egy volt életben, egy, a legkisebb. Mint megrebbent madár a fiókáját, azt takargatja egész testével, azt rejtené el szárnyaként kiterjesztett ruhája alá Niobé.

– Ezt az egyet kérem, annyi gyermekem közül legalább ezt az egyetlenegyet, őt, a legkisebbet hagyjátok meg nekem! – kiáltja megtörten, de még el sem mondta, ő, a legkisebb is, holtan esett össze anyja karja között.

Ott áll Niobé, anyai boldogsága romjai fölött. Legkisebb gyermeke élettelen testét lassan kiengedi karjából, és az ő tagjai is kihűlnek. Merevedő szemmel nézi halottait, a jajszó is elhal az ajkán. A körülállók szólni sem mernek hozzá, ő pedig meg se mozdul. Lába fölmondja a szolgálatot, arcáról eltűnik az élet, szíve helyén is kemény, hideg kő van.

Könnyű szellő támad, de Niobé kibomlott haja meg se rezdül erre. Kegyetlen fájdalmában kővé vált a thébai királyné.

A könnyű szellő viharrá erősödött, felragadta a kővé vált királynét, és elvitte az ámuló emberek szeme elől. Elvitte a tengeren túlra, Szipülosz bércére, a királyné szülőhelyére, messze Ázsiába.

Mozdulatlan szikla, már messziről látszik a fehér márvány asszonyi alakja. Az élet rég elhalt tagjaiban, de könnyei máig sem álltak el, üres

szemgödréből egyre hull a könnye, mintha verejtéket gyöngyözne a márvány.

Amphión nem tudott beletörődni családja pusztulásába. Fegyvereseivel támadt Apollón templomára, s akkor a kegyetlen isten nyila őt is halálra sújtotta.

PELOPSZ

Miután Tantalosz fiát, Pelopszot az istenek új életre támasztották, magukhoz vették, és az Olümposzon nevelték fel. De amikor fölserdült, és már legénytoll pelyhedzett az állán, visszakívánkozott a földre, nem az ázsiai Szipüloszba, ahol egykor apja uralkodott, hanem az Alpheiosz folyó partjára, Eliszbe, ahova vakmerő kalandvágya és a szerelem reménye szólította.

Az éliszi Pisza királyának, Oinomaosznak volt egy szépséges szép leánya. Flippodameia, akinek a híre az egész földet bejárta, s messze vidékekről összeseregiett kérők versengtek a kezéért. De Oinomaosz király kijelentette, hogy csak az veheti a leányát feleségül, aki őt kocsiversenyben legyőzi, aki pedig alul marad, annak fejét vételi. Mégis egymás után jelentkeztek a daliák. A verseny úgy folyt le mindig, hogy a kérő saját kocsijára vette fel Hippodameiát, a korinthoszi szorosig kellett hajtania vele, ha addig nem éri utol Oinomaosz, feleségül veheti a leányt, de ha igen, nincs számára irgalom. És Oinomaosz egytől egyig utolérte őket, hiszen harci szekere elé olyan lovakat foghatott, amelyeket apjától, Arésztól, a háború istenétől kapott ajándékba; Arésztól kapta a fegyvereket is, amelyekkel egytől egyig lefejezte a pórul járt kérőket. A levágott fejeket sorra kiszögezte palotája falára.

Mikor Pelopsz megérkezett Piszába, már tizenhárom áldozata volt a kegyetlen kocsiversenynek. Pelopsz is elrémült, amikor Oinomaosz palotája elé érkezve megpillantotta a koponyákat, de aztán erőt vett kishitűségén, és bízott isteni pártfogóiban, különösen Poszeidónban, aki eddig is mindig kitüntette kegyével. Nagy bánatában éjnek idején kiment a tenger partjára, ott fohászkodott hozzá, mire háromágú szigonyával megjelent a tenger istene.

– Segíts meg engemet, Poszeidón – fohászkodott az istenhez Pelopsz –, már tizenhárom kérőt ölt meg a kegyetlen Oinomaosz, de én mégsem tudok lemondani a leányról, sem a küzdelemtől nem akarok gyáván visszavonulni. Mert mit ér, ha békén megöregszik is az ember, de nem tett semmi szépet egész életében?

Tetszett a beszéd Poszeidónnak, s négy szárnyas paripát és arannyal gazdagon díszített, kétkerekű kocsit ajándékozott a bátor ifjúnak. Avval hajtott Pelopsz Oinomaosz király palotája elé, hogy Hippodameia kezét

megkérje. Szerencséjére akadt Poszeidónon kívül is pártfogója az istenek között, Aphrodité, aki most először szerelmet ébresztett a királyleányban vakmerő kérője iránt. Amint megpillantotta Hippodameia a Poszeidón szekerén érkező szépséges ifjút, elhatározta, hogy akármilyen áron is, de hozzá megy feleségül.

Volt Oinomaosz királynak egy kocsihajtója, Mürtilosznak hívták. Ez a Mürtilosz Hermész fia volt, és apjától, a tolvajok istenétől örökölte a ravaszságot. Hozzá fordult Hippodameia, Mürtilosz is szerette a királyleányt, és így nem tudta megtagadni tőle a segítséget. Mikor felkészítette a versenyre Oinomaosz kocsiját, kivette belőle a kerékszegeket.

Megkezdődött a verseny, szokás szerint Pelopsz indult először, mellette állt a kétkerekű kocsin Hippodameia, Poszeidón szárnyas lovai szélsebesen vágtattak velük. De Oinomaosz paripái is gyorsabbak voltak Boreasznál, az északi szélnél, talán utol is érték volna Pelopsz kocsiját, ha a kerekek fel nem mondják a szolgálatot. Oinomaosz kocsija felborult, a gyeplő a nyaka köré fonódott, és a tovaszáguldó lovak halálra vonszolták.

Így nyerte el Pelopsz a királyleány kezét. Hazaútban Mürtiloszt is magukkal vitték, de útközben Hippodameia megszomjazott, pihenőt tartottak, és Pelopsz szétnézett a vidéken, hogy tiszta vizű forrást keressen. Ezalatt Mürtilosz el akarta rabolni Hippodameiát. Pelopsz időben ért vissza, s az álnok kocsihajtót belökte a tengerbe – az Égei-tengernek ezt a részét, ahol Mürtilosz halálát lelte, azóta nevezik Mürtóonnak.

Pelopsz és Hippodameia visszatértek az Alpheiosz folyó partjára, Eliszbe, ahol Pelopsz átvette Oinomaosz örökét, és hovatovább kiterjesztette hatalmát a korinthoszi szorostól délre fekvő egész földterületre, amelyet róla neveztek el Peloponnészosznak, azaz „Pelopsz félszigetének”. E vidék különböző városaiban utóbb az ő fiai uralkodtak. így Troizénben Pittheusz, Argosz és Mükéné uralma felett pedig Atreusz és Thüesztész vetélkedtek. Ezek mind Pelopsz és Hippodameia gyermekei voltak.

Pelopsznak egy nimfától is született gyermeke, Khrüszipposz, és Pelopsz fiaival együtt nőtt fel Labdakosz fia, Laiosz is, akinek menekülnie kellett Thébaiból, amikor gyámját, Lükoszt, Zéthosz és Amphión elűzte.

Valamennyi gyermeke közül Khrüszipposzt, a nimfa fiát szerette legjobban Pelopsz, irigykedtek is rá a testvérei, Hippodameia is áskálódott ellene, végül is anyjuk tanácsára Atreusz és Thüesztész egy

kútverembe vetették. Mikor Pelopsz rátalált legkedvesebb fia holttestére, és a bűn kitudódott, a gyilkos testvéreket megátkozta és száműzte.

Voltak, akik azt beszélték, hogy Laiosz volt az, aki, visszaélve a vendégjoggal, Khrüszipposz halálát okozta; Pelopsz szörnyű átkot mondott rá is, amely utóbb egész családjára ránehezedett.

Hippodameiát is száműzte országából, mert bűnrészes volt fia halálában; a királyné Mideában talált menedéket, ott is halt meg, de Pelopsz hazahozatta hamvait, és Olümpiában templomot emelt föléjük.

Ott nyugodtak utóbb Pelopsz csontjai is, és az ő sírja közelében tartották évszázadokon át az olümpiai verseny játékokat, Pelopsz és Oinomaosz kocsiversenye emlékére.

OIDIPUSZ KIRÁLY

Zéthosz és Amphión halála után Laiosz visszatért Thébaiba, és átvette apja örökét. Evvel helyreállt „Labdakosz leszármazottjainak”, a Labdakidáknak, a városalapító Kadmosz vér szerinti utódainak az uralma. De Pelopsz átka fenyegető árnyékot vetett a családra.

Laiosz Pentheusz unokájának, Menoikeusznak a leányát vette feleségül, akit a régi hagyományok hű sáfárai, a költők, egyszer Iokaszté, másszor Epikaszté néven emlegetnek.

Borzalmas jóslat nehezedett erre a házasságra: Apollón templomában, Delphoiban a papnő, Püthia kijelentette, hogy Laiosz születendő fia meg fogja ölni apját, és anyját veszi feleségül. Ezért amikor megszületett a gyermek, szülei átszúrták bokáját, aranyperecet fűztek át rajta, és átadták egy pásztornak, tegye ki a Kithairón hegyén.

De a pásztornak nem volt szíve sorsára hagyni a gyermeket. Magánál nem tarthatta, hiszen nem volt a maga ura, de váltig azon törte a fejét, hogyan tudna szegény kis csecsemőről gondoskodni. Tavasztól őszig hat hónapon át a Kithairón lejtőin legeltették a juhokat, ilyenkor itt találkoztak Thébai és Korinthosz pásztorai, ősszel azután ki-ki a maga városa felé, a királyi akiokba hajtotta a nyáját. A mi emberünk megegyezett az egyik korinthoszival, annak is megesett a szíve a kitett gyermeken, akit hibás lábáról Oidipusznak, azaz „Dagadtlábú”-nak neveztek el. Csak a teleltetés kezdetéig kellett maguk között rejtegetni a kisfiút, akkor aztán a korinthoszi pásztor magával vitte, és átadta Polübosz királynak. Az meg, feleségével, Meropé királynéval együtt, nagyon megörült neki, s mert nekik úgysem volt gyermekük, olyan szeretettel nevelték fel, mintha csak a sajátjuk lett volna.

Így nőtt fel Oidipusz, s nem is gondolt volna arra soha életében, hogy nem édesgyermeke Korinthosz királyának, ha egyszer szóváltás közben valaki fel nem hánytorgatja homályos származását. Nyugtalanította Oidipuszt ez a kijelentés, és feltette magában, hogy utánajár a dolognak. Fölkereste Apollón jóshelyét Delphoiban, s megkérdezte, ki ő valójában, és kinek a gyermeke. De Apollón papnője, a Püthia, az egyenes kérdésre mindig homályos válaszokat adott, így tett most is, nem nevezte meg sem apját, sem anyját, hanem azt mondta, hogy apját meg fogja ölni, és anyját veszi feleségül.

Hogy a borzalmas jóslat teljesedését megakadályozza, Oidipusz nem tért vissza Korinthoszba. Messze elkerülte Polübosz házát, elindult a Thébai felé vezető úton.

Történt éppen ebben az időben, hogy Laiosz, akit nem hagyott nyugodni a lelkiismerete, Delphoiba indult, hogy megkérdezze a Püthiát kitett gyermeke sorsa felől. A Delphoiból gyalogosan Thébai felé közeledő Oidipusz és a Thébaiból kocsin, királyi kísérettel Delphoi felé igyekvő Laiosz Phókisz vidékén találkoztak össze, éppen egy útkereszteződésnél.

Laiosz fegyveresei odakiáltottak Oidipusznak:

– Állj félre, vándor, és engedj utat a királynak!

De Oidipusz maga is királyfinak tudta magát, sértette a durva parancsolgatás, és nem tért ki az útból. Erre Laiosz kihajolt a kocsiból, és botját emelte az ismeretlenre. Éktelen harag fogta el Oidipuszt, kivédte a támadást, és megölte Laioszt, minden emberével együtt, csak egyetlenegyet hagyott meg hírmondónak. Sejtelme sem volt arról, hogy kinek életét oltotta ki, azzal sem törődött, kinek milyen hírt visz az életben maradt szolga, s mint földönfutó folytatta céltalan vándorlását.

Egyszer aztán elérkezett Thébai falai alá.

A várost nagy sírás-rívás között találta: egyik kapujával szemben a halomra emberevő szörny telepedett, az alvilági szörnyetegek, Tüphón és Ekhidna fajzata, a Szphinx, oroszlántestével, madárszárnnyal és szép leányarcán rejtélyes, kegyetlen mosollyal. Onnét a magasból adta fel találós meséjét a város polgárainak, s arra kényszerítette őket, hogy amíg ezt meg nem oldják, napról napra egy embert áldozzanak fel neki.

Alig volt ház Thébaiban, amely ne.gyászolt volna valakit, már a királyi család egy tagját is felfalta a szörnyeteg. Ekkor Kreón, aki sógora, Laiosz halála után Thébai királya lett, kihirdette, hogy azé lesz az özvegy királyné keze és vele a királyság, aki megoldja a talányt. De ki mert volna erre önként vállalkozni? Hiszen aki próbát tett vele, s nem találta cl a helyes választ, azt a Szphinx rögtön elnyelte.

De Oidipusznak nem volt mit vesztenie. Amint megértette, hogy milyen csapás sújtja a várost, és milyen jutalmat ígért a király annak, aki a csapást elhárítja, habozás nélkül jelentkezett, hogy ő majd szerencsét próbál. Ki is állt bátran a Szphinx elé, s az föltette a kérdést:

– Négyláb, kétláb, háromláb – mi az?

Nem sokáig gondolkozott Oidipusz, és ráfelelt:

– Az ember! – Mert úgy okoskodott, hogy az ember az, aki az élet

reggelén mint kisgyermek négykézláb jár, az élet delén két lábon, s mire megöregszik, az élet alkonyán, botjára mint valami harmadik lábra támaszkodik.

Nem tudta elviselni a Szphinx, hogy szégyenben maradt, levetette magát a mélységbe, és szörnyethalt. Oidipusz pedig feleségül vette az özvegy királynét, és Kreón átadta neki a királyságot is.

Azontúl boldogan éltek sokáig. Oidipusznak és Iokasztének két fia született, Polüneikész és Eteoklész, meg két leánya, Antigoné és Iszméné. Oidipusz király igazságosan uralkodott, és nem is sejtette, hogy a szörnyű jóslat beteljesedett: apját megölte, és anyját vette feleségül.

Uralkodása alatt a város is békében és gazdagságban élt jó ideig, amíg az istenek meg nem elégelték a förtelmes bűnöket, amelyeket Oidipusz bár akaratlanul és tudtán kívül – halmozott egymásra. A földekre szárazságot, a nyájra dögvészt, az emberekre gyilkos járványt bocsátottak, a büntető Apollón mint pusztító farkas járt a város falai között.

Segítségért esedezve gyülekezett a nép Oidipusz király palotája előtt, hiszen még mindenki emlékezett rá, hogy ő mentette meg a várost a Szphinxtől. De most a király se tehetett egyebet, mint hogy sógorát, Kreónt Delphoiba küldte jóslatért. Ő meghozta Apollón válaszát, amelyet a Püthia – mint mindig – most is rejtélyes szavakba burkolt: bűn fertőzete tenyészik a városban, azt kell kivetni a falak közül.

Értetlenül hallgatta Apollón parancsát Oidipusz király, hiszen ő még azt sem tudhatta, amit Kreón tudott: amikor Thébaiba megérkezett Laiosz halála híre, senki nem tudta gyilkosát megnevezni, majd a rémület, amelyet a Szphinx megjelenése okozott, minden mást elfeledtetett, s így a kiontott vér bosszulatlan maradt. Oidipusz, aki akkoriban még messze járt Thébaitól, most vállalta, hogy kideríti a tettest. Teiresziaszt, a vak jóst szólította fel először, hogy kérjen madárjóslás útján útbaigazítást az istenektől.

Teiresziasz, aki világtalan szemével többet látott, mint az ép szeműek, s aki máskor mindig kész volt tanácsaival segíteni a város polgárainak, kétségbeesetten könyörgött, hogy ne kelljen beszélnie. Csak mikor Oidipusz fenyegetőzve kényszerítette, hogy ne titkoljon el semmit, vágta a szemébe, hogy ő maga a gyilkos, akit keres.

Felháborodottan utasította vissza Oidipusz király a vádat, s már Kreónt gyanúsította, hogy ő akar király lenni helyette, ezért bérelte fel ellene Teiresziaszt.

Már-már egymásnak esett a két felindult férfi, de Iokaszté békítőén állt férje, Oidipusz, és testvére, Kreón közé:

– Kár volna egy vak jós üres fecsegése miatt két királyi személynek egymás ellen törni! Hogy mit ér a jóslat, arra éppen Laiosz halála a példa: azt jósolták, hogy gyermeke kezétől fog meghalni, és íme, ismeretlen útonállók ölték meg Thébai és Delphoi között, Phókisz vidékén.

Elrémült a királyné szavaira Oidipusz király, hiszen amit hallott, emlékezetébe idézte a régen elfelejtett eseményt: Thébai és Delphoi között az úton ölt meg ő is egyszer egy ismeretlent, aki megsértette önérzetét. Mégis, reménykedve kapaszkodott egyetlen szóba: a királyné útonállókról beszélt, így, többes számban, holott ő egyedül szállt szembe annak idején támadóival.

– Van-e még szemtanúja Laiosz halálának? El-e, aki hírt hozott felőle a városba? – kérdezte nyugtalanul, s mikor megtudta, hogy az egy szál hírmondó is, Oidipuszt találván Laiosz királyi székén, elkéredzkedett az udvari szolgálatból, és kibujdosott a hegyekbe, a pásztorok közé, parancsot adott, hogy kerítsék elő és hozzák vissza tüstént a városba ezt az embert.

Még ez meg sem történt, amikor hírvivő érkezett Korinthoszból, és jelentette, hogy meghalt Polübosz király, s így az ő öröké is Oidipuszra szállt.

– No látod – diadalmaskodott ismét Iokaszté –, nem mertél hazamenni Korinthoszba, mert azt jövendölte neked a Püthia, hogy apádat fogod megölni, és íme: Polübosz meghalt békességben, miután évei beteltek.

– De él még anyám, Meropé, Polübosz felesége – rebegte Oidipusz, mert emlékezett a jóslat másik felére is, amely szerint anyját fogja feleségül venni.

Erre már a korinthoszi hírvivő is közbeszólt:

– Attól ugyan nincs mit tartanod, hiszen sem Polübosz nem volt igazában az apád, Meropé sem az anyád. Mint csecsemőt találtalak a Kithairón hegyén, mert magam is pásztor voltam, és a nyájat legeltettem még akkoriban. Laiosz király pásztorától vettelek át, én tettem szabaddá kegyetlenül átfűzött bokádat, s mert megesett a szívem rajtad, elvittelek ,1/ én gazdáimhoz, Polübosz királyhoz és Meropé királynéhoz Korinihoszba, ők fiukká fogadtak és felneveltek téged.

El-e még Laiosz királynak ez a pásztora? – kérdezte fokozódó rémülettel a város véneit Oidipusz. – Ki ismeri, ki tudná gyorsan

idehívni?

Iokaszté átlátta már, mire vezet a faggatózás, és kétségbeesetten rimánkodott, hogy Oidipusz ne kutasson tovább, mert a teljes igazság elviselhetetlen lesz. De hiába, Oidipusz már mindent tudni akart, s amit még nem tudott, hamarosan meghallhatta Laiosz halálának egyetlen élő szemtanújától, a hegyek közé kibujdosott szolgától. A korinthoszi hírvivő mindjárt ráismert benne arra a pásztorra is, akitől a Kithairón hegyén annak idején átvette a csecsemő Oidipuszt.

Irtózatos titkok tudója volt a hegyek közé bujdosott öreg szolga; ismerte Oidipusz születése titkát, s egyedül ő tudta idáig, hogy Thébai trónján Laiosz gyilkosa ül. De nehéz volt szóra bírni, csak Oidipusz fenyegetéseire vallott ki mindent, félelemtől nyöszörgő hangon, hogy mi történt attól a naptól fogva, hogy Iokaszté, a szörnyű jóslat ismeretében, újszülött gyermekét pusztulásra szánva átadta neki. De a végzetet nem lehet megmásítani, a jóslat beteljesedett, Oidipusz megölte apját, és anyját vette feleségül.

Iokaszté nem tudta túlélni a szörnyű valóságot, berohant a palotába, és saját kezével akasztotta fel magát. Oidipusz utánasietett, de már holtan talált rá. Akkor kivett egy aranytűt a királyné köntöséből, és avval szúrta ki saját két szemét, hogy ne kelljen látnia többé a számára immár elviselhetetlen világosságot.

Ezután Oidipusz királyt megfosztották királyi díszétől, és száműzték az országból. Saját két fia, Polüneikész és Eteoklész egy szóval sem állt melléje, sőt gúnyolódtak vele: Kadmosz ezüstasztala mellé ültették, és aranykupából kínálták borral, mintha csak ünnepre és nem úttalan bujdosásra készülődnék. Ezért Oidipusz megátkozta őket, hogy egyik se uralkodjék békében Thébai felett, hanem folytassanak testvérharcot egymással, és egymás kezétől essenek el.

Csak Antigoné kísérte mindvégig gyermeki hűséggel a szerencsétlen vak embert, s időről időre Iszméné kereste fel, hogy hírt hozzon Thébai felől a bujdosó apának és testvérnek.

Megöregedve, lerongyolódottan érkezett Oidipusz Athén határához, Kolónosz szent ligetébe, ahol véget értek szenvedései. Csak Thészeusz, Athén vendégszerető, igazságos királya látta azt a helyet, ahol a föld magába fogadta a boldogtalant. Isteni kijelentés ígérte, hogy ismeretlen sírhelye áldást fog árasztani Athénre.

OIDIPUSZ GYERMEKEI

Oidipusz két fia, miután rájuk szállt a királyság, békésen megegyezett, hogy felváltva fognak uralkodni. Azt remélték, hogy így megtörik az apai átok, és elkerülik a testvérviszályt. -Az első esztendőben Polüneikész, az idősebbik kezében volt a királyi pálca, azután egy évre átadta öccsének, Eteoklésznek, és türelemmel várta, amíg megint rá kerül a sor.

De Eteoklész túlságosan beleszokott az uralkodásba, s amikor az ő éve is letelt, megszegte a szerződést, nem adta át helyét Polüneikésznek. Mikor Polüneikész vissza akart térni királyi székhelyére, zárt kapukat talált, s hazátlanul kellett bolyongania.

Egy viharos éjszaka érkezett Argoszba, Adrasztosz király udvarába, vállán oroszlánkacagánnyal. Történetesen ugyanakkor kért szállást Argoszban egy másik földönfutó, Tüdeusz, Oineusz fia, akit hazájából, Kalüdónból száműztek. Tüdeusz vadkan bőréből készített subát viselt. Menedéket talált mind a két idegen a vihar elől, de azok, ahelyett, hogy békésen meghúzták volna magukat, éktelen civódásba kezdtek, mert mindegyik magának kívánta a jobb fekvőhelyet.

Adrasztosz királyt is felverte álmából a lárma, s mikor szolgái jelentették, hogy két vándor keresett szállást a pitvarban, és ezek civakodnak, magához hívatta őket, és kikérdezte, honnét valók, és hová igyekeznek. Azok jóformán még szóhoz se jutottak, amikor megpillantotta öltözéküket, az oroszlán és vadkan bőrét a vállukon, és eszébe jutott a jóslat: egyszer egy jövendőmondó tette azt a kijelentést, hogy Adrasztosz király oroszlánhoz és vadkanhoz fogja két lányát feleségül adni. Annak idején nem sokat hederített a király a különös jóslatra, de most megértette, hogy éppen a megígért két vő áll előtte. Mikor azt is meghallotta tőlük, hogy mind a kettő híres királyi család gyermeke, nem habozott tovább, és egyik leányát, Déipülét menten Tüdeuszhoz, a másikat, Argeiát pedig Polüneikészhez adta feleségül. S mindjárt azt is megígérte nekik, hogy mindkettőt haza fogja segíteni, ha kell, akkor fegyveres harc árán.

Állta is a szavát Adrasztosz király, és erős sereget toborzott, hogy hadat indítson két veje érdekében, előbb Thébai, majd Kalüdón ellen. S mert először a hétkapus Thébaira akartak támadni, hét szövetséges vezérre volt szükség. Polüneikész és Tüdeusz mellé harmadiknak maga

Adrasztosz vállalta az egyik csapat vezetését, Argoszból még Hippomedón csatlakozott hozzá, meg Kapaneusz, az óriás termetű, aki öntelten ígérte, hogy tűzcsóvával fogja lángba borítani a várost. Szívesen jött Árkádiából Parthenopaiosz is, de Adrasztosz sógora, a békeszerető, bölcs Amphiaraosz sokáig vonakodott részt venni a harcban, sőt rábeszélő szóval igyekezett a többieket is visszatartani. Mert ő a jövőbe látott, és tudta, hogy Thébai falai alatt mindnyájukra halál vár, csak Adrasztosz fog élve hazakerülni.

De ezek nem hallgattak a jóslatra, sőt Amphiaraoszt is rákényszerítették, hogy velük tartson. Egyszer régen viszály tört ki Adrasztosz és Amphiaraosz között, s amikor kibékültek, Adrasztosz a béke zálogául húgát, Eriphülét adta Amphiaraoszhoz feleségül. Akkor megegyeztek abban, hogy ha máskor is nézeteltérés támad kettőjük között, a döntést Eriphülére fogják bízni, s amit ő mond, annak mindketten alávetik magukat. Tudta ezt Polüneikész is, s mert bujdosásában is magánál tartotta azt a nyakláncot, amelyet egykor Kadmosz ajándékozott Harmóniának, evvel vesztegette meg Eriphülét. A hiú asszony többre becsülte a drága ékszert, mint férje életét, kimondta, hogy Amphiaraosznak kötelessége Adrasztosz seregéhez csatlakozni. Ezek után Amphiaraosz nem tiltakozhatott tovább, elindult ő is Thébai felé, de mikor családjától búcsúzott, két fiának, Alkmaiónnak és Amphilokhosznak a lelkére kötötte, hogy ha a jóslat teljesedik, és nem tér haza többé, haláláért anyjukon álljanak bosszút.

Rémülten látták Thébai falairól a város polgárai az argoszi hadak közeledését. Az asszonyok és a leányok jajveszékelve gyülekeztek az istenek szobrai köré, nekik volt a legtöbb féltenivalójuk, a férjek, az apák, a fiák és a testvérek életéért remegtek, és a saját sorsukért is, hiszen ha az ellenség győz, őket rabságba hurcolják. Ott szorongott a nők között Antigoné és Iszméné is, a legszerencsétlenebbek, hiszen nekik mind a két oldalon volt kiért aggódniuk. Amíg tehették, békéltető szóval álltak Polüneikész és Eteoklész közé, de a testvérharctól nem tudták őket visszatartani. Eteoklész volt az, aki megszegte a szerződést, de most hazáját védi az ellenséggel szemben, Polüneikész pedig megsértett igazának akart érvényt szerezni – de igazság-e még az igazság, ha valaki hazája ellen az ellenséggel szövetkezik érte?

Eteoklész királyi paranccsal fojtotta el az asszonyok siránkozását, mert már attól tartott, hogy a férfiakban is elcsügged tőle a lélek. Pedig soha nem volt még ilyen szükség a bátorságra; az ellenséges hét vezér már megszállta Thébai hét kapuját. Eteoklész mindegyik kapu védelmére egy-

egy kiváló hőst rendelt ki, válogatott fegyverekkel, maga – bár intették az asszonyok, hogy ne emelje testvérére fegyverét – a hetedik kapuhoz sietett. Ezt Polüneikész ostromolta, Dikének, az Igazság istennőjének a képmását hordozva pajzsán, balgatag reménnyel, hogy az majd visszahelyezi királyi székébe. Még tartott a harci készülődés, amikor Teiresziaszt megkérdezték a háború kimenetele felől, és ő azt jósolta, hogy Thébai akkor győz, ha Kreón fiát, Megareuszt – vagy amint nagyapja után nevezték: Menoikeuszt – feláldozzák Arésznak. Hiába tiltakozott Kreón, amikor Megareusz meghallotta, hogy élete árán megmentheti hazája szabadságát, önként vállalta a halált. Fellépett a városfal párkányára, ott kardját a szívébe döfte, kiomló vérével szentelte meg a falakat, és a mélybe vetette magát, ahol az ellenség gyülekezett. A thébaiak akkor törtek ki először az argosziak közé, hogy Megareusz holttestét védelmükbe vegyék. De még az argosziak is tisztelettel adtak utat, amikor a thébai ifjak, vállukra véve Megareuszt, bevitték a városba, apja palotájába. Ott virágokkal halmozták el összetört tagjait, és megadták neki a végtisztességet. Thébai városalapító hősei közé emelték, és méltán, hiszen bár Kadmosz rakta le a város alapjait, és Amphión vette körül erős falakkal, Megareusz volt az, akinek önfeláldozása védte meg az erős falaknál is jobban Thébai szabadságát.

Megareusz hőstette lelkesedéssel töltötte el azokat is, akik idáig kishitűen méregették az argosziak haderejét, a városfalnak szegezett dárdák sokaságát, a sisakon lengedező lófarkak hullámzását, az ezüstfehéren csillogó pajzsokat, amelyek szinte egymásba értek, és úgy lepték el a völgyet, mintha hótakaró ereszkedett volna rá hirtelen.

Az istenek is Thébait segítették. Kapaneusz már-már valóra váltotta gőgös dicsekvését, és magasba emelte az égő szurokfáklyát, hogy átdobja a városfalon, de Zeusz villáma éppen akkor sújtotta halálra. Parthenopaioszt, az arkadiai királyleány, Atalanté fiát Periklümenosz, Poszeidón fia találta el a bástyafalról alágördített sziklányi kődarabbal. Hippomedónt Iszmarosz ölte meg; Tüdeusznak hatalmas pártfogója volt, Pallasz Athéné, de mégsem menekült meg a haláltól. Mikor az istennő meglátta, hogy Melanipposz halálos sebet ejtett rajta, bűvös gyógyírral sietett segítségére, és halhatatlanná akarta tenni őt. De közben Amphiaraosz levágta Melanipposz fejét, és azt nyújtotta oda a halállal viaskodó Tüdeusznak; ez mohón kezdte szürcsölni ellenfele agyvelejét, mert azt remélte, hogy a saját életerejét nyeri vissza vele. Csakhogy Paliasz Athéné a háborúban sem tűri az embertelen vadságot, s amint ezt látta, undorral fordult el pártfogoltjától, és magára hagyta halálos

végzetével.

Periklümenosz sebesítette meg Amphiaraoszt is, de ő az Iszménosz folyó partján messzire menekült előle, sebesen száguldott szekerén, míg egyszer csak Zeusz tüzes mennykövet dobott le. Ahol a villám lecsapott, kettéhasadt a föld, és elnyelte Amphiaraoszt, szekerével és kocsihajtójával együtt. így rejtette el őt Zeusz a föld mélyén az emberek szeme elől, de halhatatlansággal ajándékozta meg, s a föld mélyéről azután is adott jóslatot az embereknek, ha illő módon közeledtek az eltűnése helyén emelt szentélyhez.

A Thébait ostromló hét vezér közül csak Adrasztosz menekült élve: halhatatlan lova, Poszeidón és Démétér gyermeke, az Areión ragadta ki harci szekerét a küzdelemből, és Argoszig meg sem állt vele.

Polüneikészen és Eteoklészen beteljesedett az apai átok: a két testvér egymás kezétől esett el Thébai falai alatt.

A megvert argoszi sereg elvonult, Thébai felszabadult, és Niké, a Győzelem istennője bevonult a nehéz harcban megvédett falak közé. Minthogy Oidipusznak mindkét fia elesett, a legközelebbi rokon jogán Kreón lett ismét a király. És az új király úgy rendelkezett, hogy Eteoklészt, aki hazája védelmében halt hősi halált, temessék el illő halotti pompával, de Polüneikész holttestét hagyják temetetlenül, a kutyák és a keselyűk martalékául, mert hazája ellen viselt háborút. Azt, aki meg merné szegni a tilalmat, és kegyeletet mutatna a hazaáruló iránt, halállal fenyegette meg.

És mégis, alighogy kihirdették városszerte a király parancsát, a Polüneikész holtteste mellé kirendelt őrök észrevették, hogy valaki, kijátszva éberségüket, a kegyelet jeléül vékony földréteggel takarta be a halottat. Tanácstalanságukban már-már egymást vádolták, végül is úgy döntöttek, hogy eltávolítják a földréteget, és jelentik a királynak, mi történt. De melyikük jelentse? Hiszen ezek után egyikük se mert a király szeme elé kerülni. A sorsra bízták a döntést, kockát vetettek, s így egyiküknek vállalnia kellett.

Az elbizakodott király alig akart hinni a fülének, képzelni se tudta, hogy akad valaki, aki megszegi tilalmát. Keményen megparancsolta az őröknek, hogy kerítsék elő a vakmerő tettest, mert különben őket éri utol a büntetés.

Nem sok reménye volt a jelentést tévő őrnek arra, hogy teljesíteni tudja a parancsot, de gondolta, időt nyer legalább, s ha nem sikerül a tettes nyomára akadnia, feléje se néz többé a királynak, hanem menekül,

amerre lát. De nem sok idő múlva újra megjelent a palota előtt, s a téren összegyűlt vének ámulva látták, kit vezet maga előtt, mint valami rabot: a király rokonát, Oidipusz leányát, Antigonét.

Kreón éppen kilépett a palotából, és hitetlenkedve hallotta a jelentést: a leányt Polüneikész frissen emelt sírhalma mellett találták, amint éppen italáldozatot mutatott be a keservesen megsiratott halott szellemének. A sírhantot az őrök megint kitakarták, és a tetten ért leányt elfogták.

Antigoné nem tagadott semmit, fölemelt fővel vállalta a király előtt is, hogy megszegte a tilalmat, de csak azért, hogy magasabb törvénynek engedelmeskedjék, a természet isteni rendjének, amely nem ma vagy tegnap lépett életbe, hanem öröktől fogva fennáll, és az erkölcs íratlan szabályait is magában foglalja.

– Nem azért jöttem a világra, hogy a gyűlölködőkkel együtt gyűlölködjem, hanem azért, hogy a szeretet kössön össze az emberekkel – mondta Antigoné szelíden, de ellentmondást nem tűrő határozottsággal. – És érdemel-e bárki is több szeretetet a testvérnél? Hiszen ha hitvese hal meg valakinek, még találhat helyette másikat, elveszett gyermekei helyett is születhetnek újak, de ha nem él már sem apám, sem anyám, lehet-e még másik testvérem? Ha tettemért halál vár reám, nyugodtan eltűröm, de nem tudtam volna nyugodtan nézni, hogy nem akad kegyeletes kéz, amely szegény testvéremnek holtában megadja, ami minden halottnak kijár.

De Kreón füle süket maradt minderre, csak azt forgatta fejében, hogy hová lesz az ő királyi tekintélye, ha most Antigonénak megkegyelmez. És ridegen mondta ki a halált a leányra, sőt még húgát, Iszménét is bűnrészességgel vádolta. Ez, szegény, nem tudott erőslelkű nővérével tartani a tettben, de most vele együtt szívesen vállalta volna a halált. S már arra is volt bátorsága, hogy figyelmeztesse Kreónt: ha Antigonét halálra ítéli, saját fiát, a kedves Haimónt fosztja meg menyasszonyától. Kreón durván hárította el a figyelmeztetést: Hádész, az Alvilág ura oldozza fel kettőjük frigyét. Hiába jött Haimón is, nemcsak szerelmére hivatkozva, hanem a nép ítéletére is, amely Antigonét máris felmagasztalja, amiért a testvéri szeretet nevében a zsarnokkal mert szembeszállni. De Kreón nem törődött már sem fia szerelmével, sem a nép véleményével, csak királyi tekintélyét védte, és feltétlen engedelmességet követelt.

Kezet emelni mégsem akart Oidipusz lányára. Ezért elrendelte, hogy a város határán kívül egy sziklabarlangba zárják elevenen, s tegyenek

melléje annyi eleséget is, amennyi elég ahhoz, hogy a város a vér bűnétől mentesüljön.

– Ott aztán könyöröghet Hádészhoz, hogy mentse meg életét, hiszen amúgy is mindig csak az alvilági istenek kegyét kereste – tette még hozzá gúnyosan.

De hamarosan megfagyott a gúnymosoly az arcán. Mert alighogy elhurcolták Antigonét, egy kisfiú Kreón elé vezette Teiresziaszt: a vak jós mindenki helyett látta a jövőt, de őhelyette lába előtt az utat ennek a kisfiúnak kellett látnia. Teiresziasz, aki soha nem mondott még olyan jóslatot, amely ne ment volna teljesedésbe, borzalmas előjelekre figyelmeztette a királyt: ahol máskor madárjóslatra szokott várni, izgatott vijjogás, egymással viaskodó madarak karmainak csattogása, szárnyának zúgása hallatszik, s az oltár tüze. hiába ég, nem csap fel a lángja magasba, az istenek visszautasítják az áldozatot.

– Miattad fordulnak el az istenek a várostól – jelentette ki Teiresziasz –, mert az élőt sírverembe zártad, a halottat pedig nem engeded eltemetni.

Úgy tett először Kreón, mintha nem sokat adna Teiresziasz beszédére. Meg is vádolta, hogy titkos vetélytársai bérelték fel ellene. De megrendült a nyugalma, amikor Teiresziasz az Erinnüszekre, a bosszúálló istennőkre hivatkozott, akik Kreón családját hamarosan gyászba fogják borítani.

Sértődötten távozott a jós, de maga után hagyta szörnyű jóslatát, és nyugtalanságot hagyott hátra Kreón lelkében. Még mindig habozott, a jós szavára hallgasson-e, vagy a saját tekintélyét védje tovább, de már hajlott a thébai vének józan szavaira, akik azt tanácsolták, temettesse el illően Polüneikészt, és szabadítsa ki a leányt a sziklasírból, amíg nem késő.

Maga mellé vette szolgáit, csákánnyal, baltákkal, ásókkal felszerelve. Először Polüneikész meggyalázott holttestét keresték fel, friss olajfaágakkal betakarva elhamvasztották, és sírhalmot hántolták föléje. Majd a barlanghoz siettek, ahova Antigonét zárták. A barlang szája elől elgördítették a sziklát, de későn érkeztek: a leányt holtan találták, fátylából sodort kötéllel akasztotta fel magát, hogy ne kelljen lassú kínhalálát bevárnia. Mellette jajveszékelt Haimón: siratta menyasszonyát, és átkozta apját. Már kívülről hallotta Kreón, s türelmetlenül lépett a barlang mélyére hatoló szolgák nyomába. Mikor odaért, kétségbeesetten könyörgött fiának, hagyjon fel a hiábavaló gyásszal, és kövesse őt. De Haimón kardot emelt ellene, s amikor Kreón félreugrott, maga ellen fordította fegyverét, és holtan rogyott halott menyasszonya mellé.

Karjába szorítva hozta ki fia holttestét a király a barlangból, s úgy vitte jajveszékelve a palotába. Itt újabb csapás várt rá: felesége, Eurüdiké, amikor megtudta, mi történt, elsiratta gyermekeit, Megareuszt, akit Thébai szabadulásáért kellett Arésznak feláldozni, és Haimónt, akit most Kreón kegyetlensége döntött romlásba, majd megátkozta férjét, és öngyilkos lett.

Így büntették az istenek Kreón elbizakodottságát.

Tíz eszendő múltán a Thébait ostromló hét vezér fiai – az „epigonok” – megismételték az apák vállalkozását. Az „utódok” több sikert értek el, mint az elődök. Az előző háborúban csak egy vezér maradt életben a hét közül, Adrasztosz, most pedig csak egy esett el, éspedig éppen Adrasztosz fia, Aigialeusz. A többiek diadalmasan vonultak be a városba, és Polüneikész fiát, Therszandroszt visszahelyezték ősei örökébe. A zsákmány javát Apollónnak ajánlották fel, és elküldték Delphoiba vele a menekülés közben elhunyt Teiresziasz leányát is, Mantöt, aki örökölte apja jóstehetségét.

Therszandrosz nem uralkodott sokáig Thébaiban. Vezértársával, Diomédésszel, Tüdeusz fiával együtt csatlakozott a Trója ellen gyülekező görögökhöz, de míg Diomédész a trójai háborút is győzelmesen végigharcolta, Therszandrosz már a kis-ázsiai előcsatározások során Télephosszal, Héraklész és Augé fiával került szembe, és elesett.

THÉSZEUSZ

Thészeusz isteni apja Poszeidón volt, halandó apja Aigeusz, Athén királya, anyja pedig Aithra, troizéni királyleány. Thészeusz anyai nagyatyja, Pittheusz házánál nevelkedett; Aigeusz egy súlyos szikla alá rejtette kardját és saruját, s meghagyta Aithrának, hogy csak akkor küldje el hozzá Athénbe a fiút, ha már a maga erejéből képes lesz a sziklát elgördíteni, hogy apai örökségét magához vegye. Mikor tizenhat éves lett Thészeusz, anyja a sziklához vezette, az ifjú könnyed mozdulattal emelte ki alóla a kardot és a sarut, azt oldalára kötötte, ezt lábára vette, és elindult ősei, az Erektheidák hazájába.

Troizén és Athén között akkoriban mindenféle rabló népség zavarta az útonjárók békességét; Thészeusz bátran szembeszállt velük, és megtisztította tőlük a vidéket. Az egyik Periphétész volt, aki Epidaurosz tájékán vasbunkóval állta útját; Thészeusz legyőzte őt, és a vasbunkót magához vette. A korinthoszi földszorosan garázdálkodott Pitüokamptész, a „Fanyűvő” óriás, aki arra kényszerítette a vándorokat, hogy vele együtt szálfenyőt görbítsenek meg, mint valami íjat, aztán hirtelen elengedte a fát. Akivel így bánt el, hirtelen a magasba röpült, majd lezuhant, és menthetetlenül halálra zúzta magát. Thészeusz a kegyetlen óriást büntette ugyanúgy, majd azon a tájon alapította meg az iszthmoszi versenyjátékokat. Eleuszisz közelében, Prokrusztésznél kért volna szállást, de ennek a gonosztevőnek megvolt az a szokása, hogy mindenkit, aki betért hozzá, ugyanabba az ágyba fektetett, s aki hosszabb volt, mint az ágy, annak a tagjaiból levagdosott annyit, hogy éppen elférjen az ágyban, aki meg kisebb termetű volt, azt az ágy hosszának megfelelően erővel kinyújtóztatta. Thészeusz őt is halállal büntette, és tovább folytatta útját atyja palotájáig. Itt felmutatta a kardot és a sarut, az ismertetőjelekről Aigeusz boldogan ismert fiára.

De még sokféle veszedelemmel kellett Thészeusznak ősei házában is szembenéznie.

Aigeusznak volt egy testvére, Paliasz, ennek meg ötven óriás termetű fia, akik már régen számítottak arra, hogy Aigeusz gyermektelenül fog meghalni, s utána övék lesz a királyság. Ezek mikor hírét vették Thészeusz megérkezésének, megtámadták, de Thészeusz legyőzte őket. Népszerűségét növelte a marathóni bika megfékezésével: Thészeusz

elevenen fogta el az emberek és a barmok életét fenyegető vad bikát, és úgy hajtotta végig a városon, majd Apollón oltárán áldozta fel. Amikor erre a kalandra indult Thészeusz, útközben egy jóságos öregasszony, Hekalé házába tért be. Ez megvendégelte, és megfogadta, hogy ha szerencsésen hazatér, ő maga fog szerény vagyonkájából Zeusz Szótérnak, a megmentő istennek áldozatot bemutatni. De nem érte meg Thészeusz hazatérését, és így a marathóni bika megfékezése után Thészeusz alapította meg az ő tiszteletére Zeusz Hekalaiosz ünnepét.

A marathóni bikához különben szomorú emlék fűződött. Még Troizénban élt Thészeusz, amikor Aigeusz király a Panathénaia ünnepén fényes verseny játékot rendezett, s ezen részt vett Androgeósz is, a krétai Minósz király fia, és mindenkit legyőzött. Féltékenyen nézték az idegen győzelmét az athéniek, s Aigeusz király ekkor a marathóni bika ellen küldte a krétai királyfit, akit a bika halálra taposott. Minósz király méltó haraggal indított hadjáratot fia gyilkosai ellen, és az istenek is megbüntették Athént a vendégjog durva megsértéséért. Járványt és szárazságot bocsátottak egész Attikára, még a folyók is kiapadtak. Apollón isten kijelentette, hogy az istenség haragja csak akkor szűnik meg, és az athéniek csak akkor szabadulnak a csapásoktól, ha kiengesztelik Minószt.

A krétai király kegyetlen sarcot követelt. A békekötés fejében arra kötelezte Athént, hogy kilencévenként hét ifjat és hét leányt küldjenek Krétába. Ezekre borzalmas sort várt: a krétai királynénak, Héliosz leányának, Pasziphaénak szörnyszülött, félig bika, félig ember alakú fia, a „Minósz-bika” – a Minótaurosz – falta fel őket zegzugos barlangjában, a labürinthoszban. Az útvesztőt a Minósz szolgálatában álló, athéni származású ezermester, Daidalosz építette.

Már harmadszor került sor a rettenetes adóra. Minósz maga jött el Athénbe, hogy kiválogassa az athéni fiatalság színe-javából a hét ifjat és a hét szüzet. Az ifjaknak fegyvertelenül kellett hajóra szállniuk. Fzúttal Thészeusz királyfi is közöttük volt, s ő bízott abban, hogy Paliasz Athéné segítségével legyőzi az emberevő szörnyeteget, megmenti társai életét, és megszabadítja hazáját a gyásztól és a gyalázattól. Ősz hajára földet hintett Aigeusz, mert ki tudja, látja-e még valaha fiát. Fekete vitorlát húzott a hajóra, és meghagyta Thészeusznak, hogy ha sikerül legyőznie a Miriótauroszt, s hazaindul társaival, cserélje fehérre a fekete vásznat.

Sebesen suhant a sötét hajó a hős Thészeusszal és tizenhárom ragyogó szépségű athéni fiatallal, már a Krétaitenger habjait szelte. Északi szél

csapott a vitorlába, a harcban viharzó Athéné terve szerint. És ott a hajón a krétai király szerelemre gyulladt Eriboia iránt, s már fehér arcát érintette kezével. Riadtan hívta segítségül Thészeuszt az athéni szűz; Pandión hős unokája látta, mi történik, tekintete sötéten örvénylett szemöldöke alatt, szívét szörnyű fájdalom szaggatta, és így szólt Minószhoz:

– Nem vezérli többé jámborságod a lelked indulatát, Zeusz gyermeke! Ha hős vagy, fékezd meg a gőgös erőszakot önmagadban! Amit az isteni végzet rendelt számunkra, s amire szerződéssel kötelez minket Diké, vállaljuk a sorsot, ha eljön. De te tartsd vissza gonosz szándékodat! Ha valóban a föníciai királyleány isteni nászából születtél, és Zeusznak vagy a gyermeke, hát tudd meg: én is istentől származom! Anyámat, Aithrát, a troizéni királynak, Pittheusznak a leányát a tenger ura, Poszeidón szerette, és az ibolyafürtű Néreiszek ajándékozták meg menyasszonyi fátyollal. Ezért mondom neked, bajt hoz az erőszak, fékezd meg a gőgöt, mert én nem kívánom az isteni Hajnal kedves fényét sem látni többé, ha te egyet is az ifjú lányok közül akarata ellenére kényszerítesz szerelemre. Mérjük össze előbb karunk erejét, s döntsön az istenség, hogy mi lesz azután!

Mondta a derék hős, és bámulták bátorságát a hajósok. De Minósz haragra lobbant, és cselt szőve Thészeusz ellen, váratlanul így szólt:

– Hallgass meg, Zeusz atya, te hatalmas erejű! Ha valóban a te fiad vagyok, küldj nekem a magas égből hirtelen villámot, lánghajú csodajelt igazolásomra! – Majd lehúzta fényes aranygyűrűjét az ujjáról, és Thészeuszhoz fordult. – Ha te is igazán isteni sarjadék, a földrázó Poszeidón fia vagy, hozd fel ezt a gyűrűt a tenger mélyéről, hiszen bátorsággal járhatsz apád házában!

Alighogy kimondta Minósz e szavakat, villámlott az ég: Zeusz meghallgatta a vakmerő imát, és azt akarta, hogy mindenki lássa, milyen tiszteletet szerez kedves fiának. Minósz pedig, amint megpillantotta a kívánt csodajelt, az ég felé tárta két kezét, és szólt:

– Láthatod, Thészeusz, hogyan tett mellettem bizonyságot atyám. Most rajtad a sor, ugorj az örvénylő tengerbe, ha igazán Poszeidón az apád, dicsőséget szerez neked az egész földön! – És azzal a gyűrűt a tengerbe dobta.

Nem hátrált meg Thészeusz; a hajó párkányára állt, és onnét vetette le magát a zöld tarajos hullámok közé. Zeusz fia, Minósz örömmel látta ezt, s azután megnyugodva adott parancsot, hogy állítsák a hajót a szél

irányába, és menjenek tovább. De a sors másként rendelte.

Sebesen suhant a hajó, hátába kapott az északi szél, és űzte, űzte maga előtt. Megremegtek az athéni ifjak, amint látták, hogy a hős, akibe idáig minden reményüket helyezték, a tengerbe vetette magát. Liliomszemükből csak úgy hullott a könny, és várták a súlyos végzet beteljesedését.

Ezalatt a tenger mélyén a delfinek Thészeuszt atyja palotájához vezették. Belépett az isteni terembe, meglátta Néreusz leányait, és megdobbant a szíve: ragyogó tagjaik fénylettek, mint a tűz, hajukba aranyszalagok fonódtak, s nedvesen csillogó lábbal boldog kartáncot jártak. Meglátta a palotában atyjának kedves feleségét is, a tiszteletreméltó Amphitritét; az istennő bíborpalástot dobott a szívesen látott ifjú vállára, csapzott haját sötétpiros rózsákból kötött koszorúval szorította le, amelyen nyoma sem volt a hervadásnak, bár még nászajándékul kapta egykor a csalfa Aphroditétól.

Így oltalmazták meg Thészeuszt az istenek. Minósz király rémülten látta, amint fellép a karcsú hajóra, száraz bőrrel, kezében az aranygyűrű, s az isteni ajándékok csillognak rajta, vállán a bíborpalást, fején a sötétpiros rózsakoszorú. Az ifjak és a szüzek új örömtől voltak hangosak, már messziről diadalénekkel köszöntötték Thészeuszt, a tenger visszhangozta dalukat. És a hajó siklott tovább, s az ifjak és a szüzek növekvő bizalommal tekintettek sorsuk elé, hiszen Thészeusz ismét közöttük volt.

A könnyű hajó és a szelíd szelek elvitték Thészeuszt Minósz büszke székvárosába. Meglátta az athéni hőst a krétai királyleány, a szép Ariadné, ki anyja lágy karja között nevelkedett eddig, mint ahogyan a tavaszi szellő sarjasztja a tarka virágzást. El sem mozdította vágyódó szemét az ifjúról a királyleány, amíg lelkét át nem járta a szerelem, s Erósz lángja el nem hatolt a velőkig.

Erósz, ki gonddal keveri az emberek örömeit, és Aphrodité, aki úrnő a szerelem és a tenger habjai felett, milyen hullámokon dobálták a szerelmes leányt, míg a szőke idegen után sóhajtozott! Mennyi aggodalom töltötte el bágyadó szívét, hogyan sápadt el, mikor Thészeusz jelentkezett a királynál, hogy megbirkózzék a szörnyeteggel, vagy a halált, vagy a dicsőséget várva!

Titkon megegyezett Ariadné az idegennel, és egy gombolyag fonalat adott neki. Mert a labürinthoszban az is eltévedt volna, akit esetleg megkímél a szörnyeteg. De Thészeusz Ariadné fonalát gombolyította, s

mikor Paliasz Athéné segítségével megölte a Minótauroszt, a fonál mentén szépen megtalálta a kijáratot is a labürinthoszból. Akkor aztán megmentett társaival együtt hazahajózhatott Athénbe, és vitte magával a krétai királyleányt, kinek megígérte, hogy segítségéért feleségül fogja venni. Meg aztán Ariadnénak nem is lett volna maradása Krétában, ha Minósz megtudja, hogy saját leánya segítette az idegeneket.

Thészeusz szerelméért hagyta el apját, anyját és testvéreit Ariadné, de Thészeusz hűtlen lett hozzá, és megfeledkezett arról is, hogy neki köszönheti életét. Mikor Naxosz szigetére érkeztek, Ariadnét elnyomta az álom, Thészeusz partra tette az alvó leányt, és úgy hajózott tovább hazája felé. Felébredt Ariadné, és egyedül találta magát a lakatlan szigeten. Hangos panaszszóval öntötte ki keserves haragját a hűtlen Thészeusz ellen, felment a magas hegyekre, ahonnét messzire el lehet látni a tengeren, majd a tenger remegő habjai közé futott, meztelen bokája fölé emelve lágy ruháját. Szája tajtékzott a vérfagyasztó, keserves jajveszékelésben:

– Hát itt hagytál engem e magányos szigeten, álnok Thészeusz? Hát így törődsz az istenekkel, hogy esküszegéssel mersz hazádba térni, engem elfeledve? Hát semmi sem tudta kegyetlen lelked szándékát megmásítani? Nem volt egy csepp szánalom sem benned? Bizony nem ezt ígérted nekem, hanem víg menyegzőt, a várva várt nászdalokat, miket most mind meghiúsultán szórtak szét a szelek a levegőben. Én ragadtalak ki a halál örvényéből, s íme, ez a jutalmam: a vadak tépnek szét, és a ragadozó madarak prédája leszek e szigeten, ha meghalok, senki sem hántol a föld rögeiből sírdombot fölém. Oroszlán szült téged, magányos kőszirten, a kegyetlen tenger hullámai dobtak partra, valamelyik tengeri szörny volt az anyád, hogy így jutalmazod azt, aki az édes életnek megmentett. Ha nem is kívántad, hogy hitvesed legyek, vagy ha nem akartál idegen asszonnyal ülni lakodalmat, mert attól tartottál, hogy mit szólnak hozzá hazádban, akkor is legalább hazavittél volna, hű rabszolganődnek, hogy szolgáltalak volna, kedves tagjaidat üdítő fürdővel simogatva s bíbortakaróval megvetve pihenőre ágyad! Most hová forduljak, kitől várhatok még segítséget? Nincs egy árva tető e puszta szigeten, s a tenger habjai zárnak körül, nincs rá mód, nincs remény, hogy elfussak innét. Erinnüszek, ti bosszú istennői, kiknek a homlokát hajfürt helyett kígyók koszorúzzák, jertek, hallgassátok meg az én panaszos szómat, mert jaj, csak panaszkodni tudok, tehetetlenül, eszeveszett dühtől elvakultan! De panaszos szavam keblem mélyéről jön, ti ne is hagyjátok gyászom bosszulatlan: ahogyan engemet elhagyott, úgy

döntse gyászba Thészeusz azokat is, kiket legjobban szeret!

Ariadné sokáig nézett a hajó után, keserves gondok között. De egyszerre a sziget másik oldalán, gazdag virágzással feltűnt Dionüszosz, a szatüroszok és a szilénoszok ünnepi menete – thiaszosza – élén. Ariadnét kereste, mert Ariadné iránt gyulladt szerelemre. Kíséretében voltak a mainaszok, és őrjöngő bakkhoszi mámorukban hangos rival-*Thészeusz* ligással kiáltoztak: evőé! A fejükön repkénykoszorú volt. Egy részük a thürszoszt suhogtatta, mások szétszaggatott bikaborjú véres tagjait dobálták, voltak, akik tekergőző kígyókkal övezték fel magukat. És orgiát ültek, mély üregű szekrényben hordozva körül a szent tárgyakat, titkos ünnepet, amelyet nem szabad kihallgatni a beavatatlanoknak. Hosszú tenyerükkel verték a dobot az asszonyok, vagy réztányérral idézték elő a csengő-bongó lármát, rekedten búgtak a kürtök, és a barbár sípok borzalmas, sziszegő hangot adtak.

Ilyen kísérettel közeledett Dionüszosz az elhagyott leányhoz, és Thészeusz hűtlensége után az isten szerelme vigasztalta meg Ariadnét.

Thészeusz ezalatt már messze hajózott, a feledékenység vak sötétsége borult a lelkére. Amint Ariadnénak tett esküjéről megfeledkezett, úgy feledkezett meg atyja szavairól is. Nem vonta fel a fehér vitorlákat, s mikor meglátta a fellegvárból Aigeusz, hogy fekete vitorlával közeledik a hajó, azt hitte, a kegyetlen végzet megfosztotta kedves fiától. Kétségbeesetten vetette magát a sziklláról a tengerbe, amelyet azóta neveznek Aigaionnak, azaz Égei-tengernek.

Thészeusz meggyászolta atyját, és átvéve örökét, igazságosan uralkodott. Ő egyesítette Athén négy ősi kerületét egységes állammá, jó törvényeket hozott, és rendezte az istenek ünnepeit. A népet három osztályba – nemesek, földművesek és iparosok – sorolta, de a népgyűlésen mindenkinek beleszólást engedett a közügyek intézésébe. Gondosan ügyelt rá, hogy a vendégjogot többé senki meg ne sértse Athénben; a város gyakran fogadta be és részesítette védelemben azokat, akiket hazájukból száműztek.

Így biztosította hazája szabadságát, felvirágzását és tekintélyét a többi görög város előtt Thészeusz. De azután sem tudott békén megülni otthon, gyakran járt hősi kalandokra. Részt vett a kalüdóni vadkan elejtésében, az Argonauták kolkhiszi útjában, s különösen sok emlékezetes vállalkozást hajtott végre két hű barátjával, Peirithoosszal és Héraklésszel. Amikor Peirithoosz, a lapithák királyának, Ixiónnak a fia Hippodameiát, Adrasztosz leányát vette feleségül, fényes násznép gyűlt

össze, jelen volt a görög hősök színe-virága, meghívták a félig embertestű, félig lótestű kentaurokat is, mert rokonságban álltak a királyi családdal.

Meggyújtották már a menyegzői fáklyát, s mint ilyenkor szokás, nászdalt énekeltek, amely az élete virágjában, esküvője napján eltűnt Hümenaiosz emlékét idézte. És előlépett ünnepi öltözetben, tisztes asszonyoktól kísérve, a menyasszony: szépségén mindenki elcsodálkozott, és boldognak mondták Peirithooszt, hogy ilyen asszonyt vezethet házába.

De a vidám lakodalmat csakhamar megzavarta a részeg kentaurok durvasága. Eurütosz, aki közöttük is a legféktelenebb volt, boros fejjel megtámadta a menyasszonyt, duhaj kedvében hajánál fogva ragadta meg, mire felborult a rend a teremben, feldöntötték az asztalokat, s míg Eurütosz a menyasszonyt akarta elrabolni, a többi kentaur is felkapta és vitte kifelé azt, aki megtetszett neki. Olyan lett egyszerre a lakodalmas ház képe, mint valamely elfoglalt városé, a nők sikoltoztak, és a férfiak, amint első meglepetésükből magukhoz tértek, a védelmükre siettek. Elsőnek az athéni Thészeusz eszmélt, Peirithoosz hűséges barátja.

– Eurütosz, miféle őrület szállt meg?! – förmedt a magáról megfeledkezett kentaurra. – Hogy mered Peirithooszt megsérteni, amíg bennem csak egy leheletnyi élet is van?! Nem tudod, hogy velem is ujjat húz, aki őt bántja?!

Nem felelt semmit a kentaur, de nincs is szó, amivel ilyen durva tettet menteni lehetne. Inkább megtetézte vétkét: durván Hippodameia védelmezőjének arcába és domború mellébe csapott. Egy hatalmas borosedény esett Thészeusz keze ügyébe, fölkapta, és támadójára sújtott vele. A kentaur halálra sebzetten rogyott le, a vér és a bor összekeveredve folyt ki belőle.

– Fegyvert, fegyvert! – üvöltötte a többi kentaur, amikor látták, hogy testvérük holtan maradt ott, ahová esett.

Bosszúvágyukat a bor mámora is tüzelte. Először serlegeket, kelyheket, üstöket és más edényeket hajigáltak egymásra. Aztán kitódultak a palotából, a közeli és távoli erdőket is betöltötte a harci zaj, szálfákat téptek ki tövestül, és sziklákat szaggattak a hegyoldalról, hogy ellenfeleikre hajítsák. A lapithák és szövetségeseik közül maga Peirithoosz, valamint Thészeusz, Péleusz és Nesztor tüntették ki magukat leginkább, meg Mopszosz, a jós, és Kaineusz, akit Poszeidón változtatott leányból legénnyé, de szerencsétlenségére, mert a kentaurok

kegyetlenségének vált áldozatává. A kentaurok vagy ott lelték halálukat, vagy az éj leple alatt megfutottak.

Thészeusz és Peirithoosz vakmerősége nem ismert határt, különösen ha együtt voltak, és a maguk ereje mellett egymás segítségében is bízhattak. Megfogadták, hogy Zeusz egy-egy leányát szerzik meg egymásnak. Előbb Peirithoosz segítette Thészeuszt az akkor még csak tizenkét éves Helené elrablásában: Thészeusz Aphidnai várában anyja, Aithra őrizetére bízta Helenét, s mert Zeusz és Léda leányánál csak Zeusz és Démétér leánya, Perszephoné lehetett szebb, a két hű barát leszállt érte az Alvilágba.

De nem jutottak messze a Hádész kapujától, fáradtan leültek egy kőpadra, és nem tudtak többé felállni, mert ez a kőpad a Feledés Széke volt. Így ott kellett ülniök mindaddig, amíg Héraklész nem jött le a Holtak Birodalmába a Kerberoszért, a háromfejű kutyáért. Könyörögve nyújtotta ki karját Héraklész felé a két jó barát, de ez csak Thészeuszt tudta kimenteni: amikor Peirithooszt is el akarta oldani a kőtől, földrengés figyelmeztette, hogy ne kísértse tovább a lehetetlent.

Míg Thészeusz az Alvilágban időzött, Kasztór és Polüdeukész bevették Aphidnait, kiszabadították nővérüket, Thészeusz anyját pedig foglyul ejtették. így az ősz athéni királyné Spártába került rabszolgának, és cselédsorban kísérte el Trójába Helenét, amikor ezt később Parisz megszöktette.

Héraklésszel együtt harcolt Thészeusz az amazonok ellen; Antiopét megszerette, és feleségül vette, s már ifjúvá serdült az amazon fia, Hippolütosz, amikor Thészeusz Phaidrátz Minósz király leányát és Ariadné húgát – vette feleségül. A krétai királyleánynak is született két fia, Akamasz és Démophoón.

Hippolütosz a rét vadvirágaiból font koszorút Artemisz istennő oltárára, valahányszor megtért a vadászatról. De Aphrodité oltárát elhanyagolta, hiába intette hű öreg szolgája, hogy valamennyi istennek meg kell adni azt, ami jár neki. Aphrodité, a szerelem istennője bosszút forralt: fiatal mostohaanyja, Phaidra szívében keltett szerelmet Hippolütosz iránt. És egyszer, Thészeusz távollétében, kitört a titkolt szenvedély; Hippolütosz felháborodottan utasította vissza a csábítást, de ekkor Phaidra önkezével vetett véget életének, Thészeuszhoz intézett búcsúlevelében Hippolütoszt vádolva meg, hogy el akarta őt csábítani. A hazatérő Thészeusz hitelt adott a vádnak. Poszeidónhoz imádkozott saját, hálátlannak vélt fia haláláért, s mert az isten egyszer azt ígérte, hogy

három kívánságát teljesíti, az átok beteljesedett. A tengerből vad bika tört elő, megvadította Hippolütosz paripáit, és azok az ártatlan ifjút halálra hurcolták. Artemisz se tudta megmenteni, mert törvény az istenek között, hogy egymás terveit nem keresztezik. Csak miután betelt Hippolütosz végzete, világosította fel a kétségbeesett Thészeuszt, hogy meggondolatlan átkával ártatlant sújtott: Hippolütosz nem szegte meg hűségét apja iránt, s Phaidra szívében is Aphrodité keltette a kettejüket elpusztító szenvedélyt, féltékenységből, amiért Hippolütosz mindig csak a szűz Artemiszt tisztelte az istenek közül. Halála után megbecsülés kísérte az emlékét: a troizéni leányok esküvőjük előtt még századok múltán is neki áldozták fel levágott hajfürtjüket, és gyászénekben siratták korai halálát.

A trójai háborút már Thészeusz sem érte meg. Kasztór és Polüdeukész segítette vele szemben Athén trónjára Menesztheuszt; Thészeuszszámkivetettségében Szkürosz szigetére jutott, ahol Lükomédész király egy szikláról a mélybe taszította.

A trójai háborúban két fia vett részt, Akamasz és Démophoón; ezek Trója feldúlása után a rabszolganők között ismertek rá nagyanyjukra, Aithára. Magukhoz vették, és vele, valamint Pallasz Athéné városvédő szobrával együtt tértek vissza Athénbe, ahol átvették apjuk örökét.

A Pallaidon tehát, amely eddig Tróját oltalmazta, Thészeusz városát, Athént védte ezután. De óvta Thészeusz szelleme is; századokkal később, amikor a görög nép szabadságát a perzsákkal szemben védelmezték a marathóni harcmezőn az athéniak, sokan látni vélték, hogy Thészeusz árnyéka fegyverbe öltözötten vezette őket győzelemre.

DAIDALOSZ ÉS IKAROSZ

Daidalosz, az athéni ezermester, féltékenységből megölte unokaöccsét és tanítványát, Talószt, a fazekaskorong és a fűrész feltalálóját. Ezért halálra ítélték, de ő Krétába menekült, és itt Minósz király szolgálatába állott. Mikor Minósz feleségének, Pasziphaénak, félig bika alakú gyermeke született, a Minótaurosz, Daidalosz építette számára a labürinthoszt. De Minósz azután sem engedte el maga mellől.

Daidalosz megunta a hosszú számkivetést, és megérintette lelkét a honvágy, de minden oldalról tenger állta útját.

– A földön és a tengeren feltartóztathat, de az ég bizton nyitva áll – gondolta magában –, meneküljünk arra! Mindent elfoglalhat, de nem foglalja el a levegőt Minósz.

És elmerült a még ismeretlen művészetben, és megújította a természetet. Tollakat rakott szépen egymás mellé, a legkisebb után egyre nagyobbakat, majd a legnagyobbakat egyre kisebbre váltva, mintha halmon nőttek volna, vagy mint ahogy a pásztorsípon a különböző nagyságú nádszálak sorakoznak egymás után lassú emelkedéssel. Aztán a közepén lenfonállal fűzte össze őket, alul viasszal kötötte meg, s amint így összeállította, egy kevéssé meghajlította, hogy az igazi madarakat utánozza vele. Mellette állt fia, Ikarosz, s nem tudta, hogy a saját vesztében gyönyörködik. Ragyogó arccal majd a szélben libegő pelyhek után kapdosott, majd hüvelykujjával a sárga viaszt puhítgatta, és játékával hátráltatta atyja csodálatos munkáját.

Mikor az utolsó simítást is elvégezte alkotásán a művész, a kettős szárny közé lendítette testét, és függve maradt a meglebegtetett légben. Kitanította gyermekét is:

– Mindig középre tarts, nehogy, ha alant repülsz, a tenger habja nehezítse el tollaidat, ha pedig magasabban, a tűz égesse össze! A középen haladj, nem kell a csillagokat se vizsgálnod, hogy tájékozódj, elég, ha engemet követsz!

S megmutatta, hogy kell repülni, és a fiú vállához illesztette az újfajta szárnyakat. Míg evvel babrált, és oktatgatta fiát, könny áztatta ráncos, öreg arcát, és remegett az apai kéz. Megcsókolta, mintha tudta volna, hogy ezek az utolsó csókok, s szárnyán felemelkedve, ő repült elől, és aggódott útitársáért, mint a madár, mikor gyönge fiókáját a magas

fészekből az égi útra bocsátja. Még biztatta, hogy jöjjön utána, és tanítgatta a vészt hozó művészetre, s mozgatta a saját szárnyát, és hátrahátranézett fiára.

Megbámulta őket a halász, miközben remegő nádszállal leste a zsákmányt, egy pásztorember, botjára támaszkodva, szántóvető az eke szarva mellett. S aki látta, amint a levegőt szelték, isteneknek hitte őket.

S már bal felől Héra szigete, Szamosz, és Délosz és Parosz mind elmaradtak, jobbra Lebinthosz volt, és a mézben gazdag Kalümné, mikor a fiú örülni kezdett a vakmerő repülésnek, elhagyta vezetőjét, és az ég felé vágyódva, magasabbra vette útját. A hevesen tűző nap szomszédságában meglágyult a viasz, ami összetartotta a tollakat, és szétfolyt. Szárnyát elvesztve, meztelen két karját már hiába rázta, nem tudott a levegőben megkapaszkodni. Zuhanás közben még atyja nevét kiáltotta. De hamarosan elnyelte a kék víz, amelyet aztán róla neveztek el Ikaroszi-tengernek.

A szerencsétlan apa – de már nem is apa – utánakiáltott:

– Ikarosz! Ikarosz! Hol vagy? Merre keresselek? Ikarosz! – ismételte hangos szóval, amíg csak meg nem pillantotta a tollakat a habokban. Akkor már mindent értett, és elátkozta saját művészetét, és fia holttestét átadta a sírnak. Ahol eltemette, Ikaroszról kapott nevet a vidék.

A KALÜDÓNI VADÁSZAT

Mikor hétnapos volt Meleagrosz, a kalüdóni Oineusz király és Althaia gyermeke, megjelentek bölcsőjénél a Moirák, a sors istennői. A szobában égett a tűz, a Moirák rámutattak az egyik fahasábra, és így szóltak:

– Mihelyt ez a fahasáb végigég, Meleagrosz is meg fog halni.

Ijedten kapta ki Althaia a fahasábot a lángok közül, és elzárta ládájába, ahol senki se férhetett hozzá. így aztán fel is nevelkedett Meleagrosz, és derék hős lett belőle, akin nem fogott a fegyver.

A termés zsengéiből évről évre áldozatot szokott bemutatni Oineusz az isteneknek. De Artemiszről megfeledkezett. Megharagudott az istennő, és egy óriási vadkant küldött Kalüdón földjére. Ez aztán feltúrta Oineusz féltve őrzött venyigéit, a barmokat elpusztította, sőt ha emberrel találkozott, annak se kegyelmezett.

Erre Oineusz király összehívta egész Görögország hőseit, és kihirdette köztük, hogy aki megöli a vadkant, lenyúzott bőrét kapja jutalmul. Sokan jöttek el a kalüdóni vadászatra, ott volt mindenekelőtt Oineusz fia, Meleagrosz, és Oineusz sógorai, de eljött Zeusz és Léda két fia, Kasztór és Polüdeukész is Spártából, Thészeusz Athénből, Admétosz Pheraiból, Amphiaraosz Argoszból, Peirithoosz, a lapithák királya, Larisszából, Péleusz Phthiából, Telamón Szalamiszból, Iaszón Iólkoszból, Iphiklész, Héraklész öccse, Thébaiból és még sokan mások. Eljött Árkádiából egy hős leány is, Atalanté, s bár a hősök méltatlannak találták magukhoz, Meleagrosz szavára a leányt is bevették maguk közé.

Kilenc napig lakomáztak az egybesereglett hősök Oineusz király vendégszerető házában, a tizedik napon aztán elindultak a vadkan ellen.

Meg is találták hamarosan Kalüdón határában, és körülállták, ahányan csak voltak. De a vadászok még jóformán rá sem értek felajzani íjaikat, s a fenevad máris elkapott kettőt közülük. Erre hatalmas nyílzáport zúdítottak rá; először Atalanté nyila sebezte meg a vadkant a hátán, másodszor Amphiaraosz nyila a szemén. Végül Meleagrosz mártotta dárdáját a véknyába, mire kiadta páráját. így aztán Meleagroszt illette meg a vadkan lenyúzott bőre, de Meleagrosz megszerette Atalantét, és neki engedte át a jutalmat.

Meleagrosz nagybátyjai – Althaia testvérei –, akik már előbb is

elégedetlenkedtek, amiért a leányt is magukkal kellett vinniök a vadászatra, most méltatlankodtak csak igazán:

– Ahol ennyi férfi van együtt, majd éppen egy nőnek engedjük, hogy elvigye a jutalmat! – S mondván, hogy ha Meleagrosznak nem kell a vadkan bőre, családi jusson őket illeti meg, senki mást, menten el is vették Atalantétól. Éktelen haragra gerjedt ezért Meleagrosz, dühében megölte nagybátyáit, és a vadkan bőrét visszaadta a leánynak.

Mikor Althaiának hírül vitték, hogy testvérei saját fia kezétől haltak meg, első felindulásában fogta a fahasábot, melyet évek hosszú során át rejtegetett ládájában, és a lángok közé hajította. A tűz gyorsan belekapott, és egykettőre felemésztette.

Meleagrosz éppen útban volt hazafelé. De mikor a fahasáb végsőt lobbant, egyszerre holtan esett össze az úton.

Akkor eszmélt csak Althaia arra, hogy mit tett, mikor meghozták fia holttestét. Nem tudta elviselni szörnyű fájdalmát, és Meleagrosz feleségével, Kleopátrával együtt felakasztotta magát.

BELLEROPHONTÉSZ

Abban az időben, amikor Korinthoszt, a híres tengerparti várost még Ephürának hívták, élt itt egy kegyetlen király, Sziszüphosz. Ez a Sziszüphosz, átkelve a korinthoszi földszoroson, gyakran háborgatta támadásaival a békeszerető Attikát, s mikor odahaza volt, akkor is kereste az alkalmat, hogy ártson az idegeneknek. Ha vándor vetődött cl ide, a gonosz király arra kényszerítette, hogy mossa meg a lábát a tengerben, s egy óvatlan pillanatban a habokba lökte a szerencsétlent, vagy hatalmas kővel zúzta agyon. Végül Athén igazságos királya, Thészeusz bosszulta meg rajta a sok ártatlan életet, s Sziszüphosznak halála után is bűnhődnie kellett: az Alvilág legsötétebb mélységébe, a Tartaroszba került, hogy ott időtlen időkig egy kősziklát gördítsen fel a hegytetőre, de hiába verejtékezik, a kőszikla mindig visszagördül a lejtőn.

Ennek a Sziszüphosznak volt az unokája a derék Bellerophontész, akit minden kívánatos tulajdonsággal, szépséggel, bátorsággal megajándékoztak az istenek. Nem is hitték az emberek, hogy ő Sziszüphosz fiának, Glaukosznak a gyermeke; azt tartották, hogy az apja maga Poszeidón, a tenger istene, akit Korinthosz hajósnépe különösen tisztelt, s amikor nyugodt hajózásért imádkoztak hozzá, szívesen nevezték a csöndes víztükör színéről Glaukosznak, azaz „Kék”-nek.

Ugyancsak Poszeidón gyermeke volt Pégaszosz, a szárnyas paripa, aki akkor jött a világra, amikor anyját, a három Gorgó egyikét, a borzalmas tekintetű Meduszát Perszeusz lefejezte. Medusza véréből ugyanakkor született Khrüszaór, az aranykardos hős, akit sokan Bellerophontésszal azonosítottak, s ha ez igaz, akkor Bellerophontész és a fehér szőrű, szárnyas paripa ikertestvérek voltak.

Az isteni származású paripa a források tiszta vizét szerette, és ahol nem talált ilyet, kemény patáját vágta a sziklába, s menten víz fakadt a lába nyomán. így keletkezett a híres Hippukréné, a „Lóforrás” a Helikon ormán; ebben fürödnek a Múzsák, és ebből isznak a Múzsák kedveltjei, a dalnokok, és ihletet merítenek belőle.

Korinthoszban is a hegytetőn, a Peiréné-forrás mellett legelt a legszívesebben a Pégaszosz, itt leste meg gyakran Bellerophontész, de sokáig hiába sóvárgott utána, nem tudta hatalmába keríteni. Polüidoszhoz, a híres jóshoz fordult a kérdéssel, hogy tudná

megzabolázni a szilaj paripát, s az ő tanácsára Paliasz Athéné oltáránál töltötte az éjszakát. Almában megjelent neki az istennő, és így szólította meg:

– Alszol, királyfi? Fogd ezt az aranyos féket, mutasd meg atyádnak, a lófékező Poszeidónnak, és áldozz neki fehér szőrű bikát!

Eltűnt az álomkép, fölébredt Bellerophontész, de az aranyfék ott maradt a kezében.

Úgy tett, amint az istennő meghagyta, fehér szőrű bikát áldozott Poszeidőnnak, de az istennőről se feledkezett meg: új oltárt emelt a tiszteletére, és felavató imájában Lovas Athénének nevezte őt. Akkor azután kezében Paliasz Athéné ajándékával, biztos léptekkel ment ki újra a forrás partjára, ahol a Pégaszosz ficánkolt; Bellerophontész az álla köré feszítette a féket, mire a szilaj paripa megadta magát, és lovasa kezéhez szelídült. A hős a paripa hátára pattant, s azontúl bizony nem is váltak el egymástól.

Történt egyszer, hogy Bellerophontész véletlenül megölte testvérét. Menekülnie kellett, Tirünsz királya, Proitosz fogadta be és tisztította meg az akaratlanul elkövetett bűn szennyétől. De Bellerophontésznek itt sem volt sokáig maradása. Proitosz felesége szemet vetett rá. A dalosok, akik a hős Bellerophontész hírét fenntartották, abban már nem tudtak megegyezni, hogyan hívták ezt a királynét; egyesek Anteia, mások Szthenebоia néven emlegették, de azt mindegyikük egyformán tudta róla, hogy az ő álnok cselszövése sodorta Bellerophontészt halálos veszedelembe. Mert a gonosz asszony nemcsak férjével szemben vetemedett hűtlenségre. Amikor Bellerophontész visszautasította szerelmét, a hiúságában megsértett királyné bevádolta őt.

– Halj meg, Proitosz – szólt színlelt felháborodással férjéhez –, vagy öld meg Bellerophontészt, mert szerelmemet kívánta, de én ellenálltam csábításainak!

Éktelen haragra gerjedt a király, amikor ezt meghallotta, de félt megölni Bellerophontészt, hiszen az nála keresett oltalmat. Elküldte hát apósához, Iobatészhoz, az ázsiai Lükia királyához, és levelet bízott rá: két összeillesztett táblácskát, titkos jelekkel teleírva.

Útnak indult Bellerophontész, s nem tudta, hogy az írás, amelyet Lükia királyának át kellett adnia, az ő halálos ítéletét tartalmazta. Az istenek kísérték lépteit, s így baj nélkül érkezett el Lükiába, a Xanthosz folyó partjára. Iobatész király barátságosan fogadta, kilenc napon át látta vendégül, és kilenc ökröt vágatott le tiszteletére. Amikor azután a tizedik

nap felvirradt, s megjelent a rózsásujjú Hajnal az égen, megkérdezte, mi járatban van itt, mi jót hozott vejétől, Tirünsz királyától. Előadta erre Bellerophontész az egymásra hajtott két agyagtáblát. Iobatész felnyitotta, és a vészt hozó sok jelből kiolvasta, hogy Proitosz arra szólítja fel apósát a levélben, tegye el valamiképpen láb alól azt, aki az ő levelét átadja.

Élt a szomszédos Kariában egy pusztító szörnyeteg, a Khimaira, a száz fejéből tüzet okádó Tüphón és a kígyótestű Ekhidna fajzata, akit Karia királya, Amiszódarosz nevelt fel az emberek veszedelmére. Elölről oroszlán, hátulról kígyó, közepén kecske volt ez a Khimaira, s mind a három szájából tüzet lehelt, amellyel felperzselte a vidéket, és irtózatos kárt tett a jószágban. Iobatész azt parancsolta Bellerophontésznak, hogy ölje meg a szörnyeteget, s bizton remélte, hogy ez el fogja pusztítani Bellerophontészt, hiszen nem egyetlen ember, de egy egész hadsereg számára is legyőzhetetlen ellenfélnek tartották idáig. De Bellerophontésznak olyan lova volt, amelynek a természetét nem ismerte Lükia királya. A szárnyas Pégaszosz hátán felemelkedett a magasba, ahová nem értek fel a Khimaira három torkából felcsapó lángnyelvek, s így a hős felülről nyilazta le a szörnyeteget. Hamarosan jelentette a királynak, hogy a feladatot végrehajtotta.

Ekkor a szolümoszok ellen küldte őt Iobatész. Magas hegyekben lakott ez a nép, onnét tört elő időnként, hogy a Xanthosz folyó völgyében lakó lükiaiakat háborgassa. De Bellerophontész nem várta ezt be, szárnyas paripáján a hegyek fölé emelkedett, onnét nyilazott rájuk, és heves harcban legyőzte őket.

Iobatésznek még ez sem volt elég. Harmadik feladatul azt tűzte ki Bellerophontész elé, hogy győzze le az amazonok harcias asszonynépét, akik minden férfit megvetettek. Száguldó lovakon, biztosan találó nyilakkal támadtak az amazonok, de a Pégaszosszal az ő lovaik sem vehették fel a versenyt, s az ő nyilaik sem értek fel a puszta levegőnek abba a hűvös magasságába, ahová Bellerophontész szárnyas lova hátán felemelkedett, s ahonnét sorra lenyilazta őket.

Diadallal indult vissza Iobatészhoz, de amikor ez hírül vette, hogy Bellerophontész a harmadik feladatot is győzelmesen teljesítve közeledik, rettenetesen megijedt, s válogatott harcosokat állított lesbe, hogy azok orvul megöljék a hazatérőt. Csakhogy Bellerophontész ezekkel is bátran szembeszállt, egytől egyig végzett velük, hírmondó se maradt belőlük.

Ebből már felismerte Lükia királya is Bellerophontész isteni származását, magánál tartotta a hőst, és leánya kezét, fele királyságát

neki adta. A nép kiváló osztályrészt juttatott neki Lükia termékeny földjéből, s Bellerophontésznak három gyermeke is született, két fia, Iszandrosz és Hippolokhosz, meg egy leánya, Laodameia, akit Zeusz ajándékozott meg szerelmével; a hős Szarpédón született ebből a szerelemből.

De Bellerophontész nem tudta elfelejteni a sérelmet, amelyet Proitosz király házában szenvedett. Visszatért Tirünszbe, szemére hányta a királynak, hogy ártatlanul el akarta pusztítani, s a királynét is megfenyegette. A királyné titokban ismét szerelmét kínálta neki. Bellerophontész most úgy tett, mintha engedne a csábításnak, fölültette maga mellé a Pégaszosz hátára, mintha meg akarná szöktetni, de amikor már magasan repültek a tenger felett, Mélosz szigete táján a mélységbe taszította. Halászok találtak a királyné holttestére, és elvitték Tirünszbe. Bellerophontész maga jelentkezett a királynál, és bevallotta tettét, de azt is hozzátette, hogy kettejükért állt jogos bosszút: saját magáért, mert a királyné vádaskodása sodorta halálos veszedelembe, és Proitosz királyért, mert a bűnös asszony kész volt kétszer is elárulni férjét.

Így Proitosznak be kellett látnia, hogy ha kegyetlen volt is a büntetés, a királyné méltán bűnhődött.

Bellerophontész azontúl is mindig az igazságot kereste, az isteneket jámboran szolgálta, az idegeneket oltalmazta, és a barátoktól soha meg nem vonta segítségét. Az istenek mégis meggyűlölték, megfosztották gazdagságától és egészségétől, gyermekei közül Iszandroszt a háború kegyetlen istene, Arész pusztította el, amikor kiújult a harc a szolümoszokkal. Laodameiát pedig Artemisz istennő ragadta el hirtelen halállal.

Magára maradva bolyongott a hős a Bolyongás Mezején, kerülte az emberek lábnyomait, és kétségek emésztették lelkét. Hol van az igazság, ha az esküszegő, várospusztító zsarnokok boldogulhatnak, s a jámbor embereket balsors éri utol? Igazságosak-e az istenek, ha ezt engedik, és istenek-e még, ha maguk is igaztalanul cselekszenek? így, az igazságtalanságok láttán, megrendült a hite az istenek létezésében. És mikor barátai felkeresték, hogy a sorscsapások után vigasztalják, felindultan utasította el őket magától:

– Ha gyógyítani akar az orvos, ismernie kell a betegséget! A betegség sokféle lehet, s ezért nem lehet mindegyiket ugyanavval az orvossággal gyógyítani. Van betegség, amit maga szerzett magának a halandó, de van, amit az istenek mértek rá méltatlanul. De én kimondom nyíltan: az

istenek, ha rútul cselekszenek, nem istenek többé!

És hogy bizonyságot szerezzen az istenek felől, elhatározta, hogy felmegy az Olümposzra, kihallgatni az istenek gyülekezetét. Felült – utoljára – a Pégaszosz hátára, az merész szárnycsapásokkal emelkedett a magasba, de a felhők között megbokrosodott, és levetette lovasát. A szárnyas paripa eltűnt az emberek szeme elől, azt beszélték, hogy Zeusz befogadta az olümposzi istállóba, és aranyjászol elé kötötte. Bellerophontész pedig lezuhant a mélybe, és halálra zúzta magát, de mielőtt lelkét kilehelte, még gyászéneket mondott önmaga felett, mint a hattyú, amely akkor zengi legszebb énekét, amikor elmúlását érzi közeledni. Bellerophontész emelkedett lélekkel búcsúzott tiszta életétől, amelyet az igazság megismerésének áldozott fel, s mint a haldokló hattyú, boldogan és félelem nélkül lépte át a halál küszöbét.

PARISZ ÍTÉLETE

Valamikor réges-régen, amikor az istenek még szívesen jártak le az emberek közé, Péleusz, a mürmidónok hős királya feleségül vette Thetiszt, az egyik tengeri istennek, Néreusznak a leányát. Az ezüstcipellős Néreisz kezéért halhatatlan istenek vetélkedtek előbb. Zeusz és Poszeidón, de ezek lemondtak róla, amikor meghallották a jóslatot, hogy Thetisz gyermeke felül fogja múlni az apját. Az istennő nagyszülei, Ókeanosz és Téthüsz is beleegyeztek a házasságba, de Thetisz eleinte vonakodott attól, hogy halandó embernek legyen a felesége. Elrejtőzött a habokban kérője elől, ám Péleusz, megfogadva Kheirón, a bölcs kentaur tanácsát, egy barlangban leselkedett, amíg fel nem bukkant a tenger partján a Néreisz. Akkor már hiába öltötte fel kígyó és oroszlán, tűz és víz, majd végül ficánkoló tintahal alakját az istennő, nem menekülhetett Péleusz elől, mert maga Zeusz döntött úgy, hogy halandóhoz kell férjhez mennie.

A Pélion ormán, Kheirón barlangjában tartották meg Péleusz és Thetisz lakodalmát. Ünnepi díszt öltött és fényes násznéppel telt meg a kentaur máskor magányos tanyája, drága poharak kerültek az asztalra, elefántcsontból volt a nászágy, ragyogóan hímzett, bíbor lepel rajta. Először a halandók hoztak nászajándékot, Thesszalia egész népe, félbehagyva minden munkát, sem a szőlőt nem kapálták, sem a fákat nem nyesték, sem a földeket nem szántották-boronálták aznap. Azután a halhatatlanok adták át ajándékaikat, elsőnek a vendéglátó kentaur, az erdő virágaiból font koszorúkat és a Pélion egy szép szál kőrisfájából faragott dárdát. Poszeidón két széltől fogant halhatatlan paripát, a Xanthoszt és a Balioszt ajándékozta a halandó vőlegénynek, a többi istenek fényes fegyvereket.

Miután a föld egyszerű népe elvonult, a halhatatlanok tovább mulatoztak. Ott volt Zeusz és Héra is, Aphrodité és Peithó, a rábeszélő hízelgés istennője, Pallasz Athéné és Arész, meg Phoibosz Apollón a Múzsák kara élén. A Múzsák zengő szóval nászdalt énekeltek, Apollón lantot pengetve kísérte őket. Majd a három Moira, a sors istennői mondtak jóséneket, miközben a Végzet fonalát pergették orsójukon: feltárva a jövőt, a még meg sem született Akhilleusz hőstetteit hirdették.

Az istenek pohárnoka, Ganümédész töltögette a kelyheket, a

szépségesen szép trójai királyfi, akit Zeusz sasmadara ragadott fel egykor az Olümposzra. Csak egyetlenegy istenség hiányzott a vendégseregből, Erisz, a viszály istennője, mert őt sem Péleusz, a vőlegény, sem Kheirón, a násznagy nem akarta meghívni.

Sértődötten ült márványszékében az istennő, távol a vidám lakomától, elvonulva, mint az üsző, amelyet bögölycsípés vert el a nyájtól. De nem volt maradása, hol felállt, hol visszaült ismét, magát emésztve, majd a föld színét verte öklével. A sötét mélység zárait akarta feltörni, hogy kiszabaduljanak az olümposzi istenek régi ellenfelei, a titánok, és Zeusz fényes palotáját, az eget ostromolják újra. De a föld mélye néma maradt. Már-már maga nyúlt a tüzes villámhoz, hogy fenyegetően emelje a magasba, de tűz és vas Héphaisztosz őrizetére van bízva, a viszály istennője nem fért hozzá. Fegyverzajjal, pajzsok tompa csattogásával akarta felriasztani a lakomázó isteneket, de Arész is közöttük ült, és így Erisznek cselhez kellett folyamodnia, hogy bosszút álljon a rajta esett sérelemért, és viszályt keltve a békésen lakomázók között, bebizonyítsa, hogy ő sem alábbvaló a meghívottaknál.

Eszébe jutottak ekkor az aranyalmák, amelyeket a Heszperiszek őriznek kertjükben ott, ahol a Nap esténként lenyugszik. Nem restellte a hosszú utat érte, a Heszperiszek almái közül szakított le egyet, majd – egyetlen szót karcolva rá – a lakodalmas házba gurította. Menten felborult a rend az istenek, de különösen az istennők között. Csábítóan csillogott az aranyalma, hogy mindnyájan megkívánták, kivált, amikor a feliratot is megpillantották, mert ez volt olvasható rajta:

– A legszebbnek!

– Engem illet az aranyalma! – mondta egyszerre három istennő is. Az egyik Héra volt, aki avval dicsekedhetett, hogy ő a legfőbb istennek, Zeusznak a felesége. A másik Paliasz Athéné, a szűz istennő, kinek szép szeméből sugárzott az értelem. A harmadik Aphrodité, a szerelem istennője, aki vágyódva nyújtotta kezét az aranyalma felé, azt állítva, hogy fia pajtásai, a pajkos Erószok küldték, senki másnak, csak neki, mert nála szebb senki nem lehet a világon.

Látta már Zeusz, hogy az istennők vetélkedése felborítja a szép egyetértést, s hogy a civakodásnak elejét vegye, szólította Hermészt, az istenek követét.

– Menj el Trójába, fiam – hagyta meg neki –, és keresd fel Priamosz király fiát, Pariszt, ott legelteti a nyájat az Ida hegyén! Vidd el neki az aranyalmát, és bízd rá nevemben a döntést: ő a legszebb férfi a halandók

között, ítélje meg, melyik a legszebb istennő, és a győztes az ő kezéből vegye el a jutalmat!

Felöltötte Hermész szárnyas saruját, kezébe vette a hírvivő pálcát meg az aranyalmát, és a három istennővel együtt útra kelt Trója felé. Ott találta a királyfit az Ida hegyén, mert Parisz a pásztorok között élt. Még születése előtt anyja, Hekabé azt álmodta, hogy égő fáklyát hozott a világra, melynek lángjából kígyók támadtak. A baljóslatú álmot úgy értelmezték, hogy az újszülött lángba fogja borítani hazáját, és ezért úgy határoztak, hogy nem maradhat életben. Királyi szolgákra bízták a kegyetlen parancs végrehajtását, de ezek megszánták a csecsemőt, nem ölték meg, hanem kitették az Ida hegyén az erdőben, ott pásztorok leláltak rá, és fölnevelték. Szépséges ifjúvá serdült a gyermek, erejével és bátorságával kitűnt a pásztorok közül, s mert gyakran kelt társai védelmére, Alexandrosznak, „Férfivédőnek" is nevezték. Hosszú évek múlva egy versenyjátékra bement ugyan a városba, ott mindenkit legyőzött, és jóstehetségű nővére, Kasszandra felismerte benne a királyfit. De Pariszt akkor már Oinóné, a legszebb nimfa az Ida hegyén, Kebrenosznak, a folyóistennek a leánya méltatta szerelmére, s ezért nem maradt a városban, hanem visszatért feleségéhez, a pásztorok közé.

Akkor is az Ida hegyén legeltette Parisz a királyi nyájat, s miután a patak partján megszámolta a bikákat és a juhokat, visszavonult egy kissé a sziklás lejtőn a barlangba, leheveredett, kampós pásztorbotját maga mellé fektette, nádszálakból összerótt pásztorsípját ajkához illesztette, és a pásztorok szép szokása szerint Pán meg Hermész tiszteletére játszott rajta. Csend volt, a kutyák sem ugattak, a bikák se bőgtek, csak Ékhó visszhangozta messziről a dallamot, míg a jóllakott állatok lomhán heverésztek körötte.

Akkor váratlanul Hermész alakja bontakozott ki előtte a sűrűből. Riadtan ugrott fel, nádsípját a barlang bejáratánál álló bükkfára akasztotta, és menekülni akart, hogy ne kelljen szemtől szembe találkoznia az istennel. De Hermész már megszólította:

– Hagyd ott a nyájat, és dobd el a fejőedényt, lépj közelebb hozzánk, és válassz, melyik a legszebb a három istennő közül! A te ítéleted dönti el, hogy kit illet az aranyalma.

Tágra nyitotta szemét a pásztor, mert akkor már megpillantotta az istennőket is Hermész kíséretében, és alig tudott szépségükkel betelni. Tetőtől talpig szemügyre vette mind a hármat, szinte el vakította a ragyogás, de nem akart elhamarkodottan dönteni. Ekkor közelebb lépett

hozzá Paliasz Athéné, és így szólt:

– Ha nekem ítéled az aranyalmát, minden művészetemre megtanítalak, és szülővárosod hős oltalmazójává teszlek!

– Én egész Ázsiát vetem uralmad alá, ha engem választasz – ígérte az istenek királyának a felesége, Héra.

De Aphrodité teljes szépségét feltárta Parisz előtt, és édes mosollyal suttogta a fülébe.

– Én a legszebb földi asszony szerelmével foglak megjutalmazni.

Még be se fejezte szavait a szerelem istennője, s Parisz elbűvölten neki nyújtotta az aranyalmát. Gúnyosan mérte végig két vetélytársát Aphrodité, és diadalittasan ellibegett. Sérelmüket szívükbe zárva a legyőzőitek is távoztak Hermésszel.

A királyfi egyedül maradt, de nem volt nyugovása már többé. Egyre csak Aphrodité ígérete járt az eszében, s hiába hívta már hű szerelemmel Oinőné, vele sem törődött. Szép szál tölgyeket válogatott az Ida hegyén, és rábízta a királyi udvar mesterére, Pherekloszra, hogy ácsoljon belőlük hajót, s mikor ez elkészült, átkelt a Hellészpontoszon.

Vihar fenyegette, szélvész csapkodta, hullámok hányták-vetették a hajót, de Parisz minden veszéllyel szembeszállt, és az evezők szelték sebesen a habokat. Elhajóztak Thrákia, majd Makedónia partjai mellett, felfeltünedeztek a távolból a görög városok, de Parisz nem engedett hosszabb pihenőt társainak, amíg az Eurótasz folyó torkolatáig és a folyó mentén épült Spártáig nem érkeztek. Ott aztán kiszállt a hajóból, megfürdött az Eurótasz jéghideg habjaiban, és egyenesen a királyi palota felé tartott.

Menelaosz király éppen Kréta szigetén járt, csak a felesége, Helené volt odahaza.

A királyné csodálatos szépsége isteni származására vallott. Anyját, Lédát, Tündareósz király feleségét, Zeusz hattyú alakjában látogatta meg, és Léda két hattyútojást hozott a világra. Az egyik tojásból Helené és Klütaimnésztra, a másikból Kasztór és Polüdeukész kelt ki; Helené és Polüdeukész Zeusz gyermekei voltak, Klütaimnésztra és Kasztór a halandó Tündareósz királyé. Az ikernővéreket két testvér, Menelaosz és Agamemnón – Mükéné királya – vette feleségül. A két ikerfiú közül Polüdeukész halhatatlan volt, de nem tudta elviselni, hogy testvére meghaljon, és ezért megosztotta vele a halhatatlanságot: ők a Dioszkuroszok, „Zeusz fiai”, akik felváltva egy-egy napot az élők között,

egyet meg az Alvilágban töltenek.

Ezek voltak Helené testvérei, s két szép gyermeke nevelkedett Menelaosz házában, Hermioné és Nikosztratosz. De a tündöklő szépségű idegennek nem tudott ellenállni.

– Ki vagy, és honnét jössz? – kérdezte a vendéget. – Ismerek minden hőst a görögök földjén, de veled még sohasem találkoztam – tette hozzá, s már-már arra gondolt, hogy valamelyik ifjú isten, Erósz vagy Dionüszosz látogatott el hozzá.

Pariszt is elbűvölte Helené szépsége, és így felelt:

– Hallottad-e hírét a messze Phrügiában Trója városának, amelyet Poszeidón és Apollón emeltek egykor Laomedón királynak? Ott van az én hazám, a dúsgazdag Priamosz király fia, Laomedón unokája, Zeusz kedves fiának, Dardanosznak a leszármazottja vagyok. Apám nyáját őriztem az Ida hegyén, amikor megjelent három istennő előttem, hogy tegyek igazságot pörükben, és mert Aphrodité javára ítéltem, téged ígért nekem jutalmul.

Lesütött szemmel rebegte a királyné:

– Ha így van, követem Aphrodité parancsát. Vigyél magaddal, hadd lássam meg én is a falakat, amelyeket istenek építettek!

Kétszer sem kellett ezt mondani: az éj leple alatt Parisz elrabolta Menelaosz vendégszerető házából a királynét, hajóra szállt ismét, és Helenével együtt tért vissza Trójába.

Reggel felébredt Hermioné, és nem találva anyját maga mellett, sírva fordult a szolgálókhoz:

– Hová lett anyám, miért hagyott itt engem?

Akkor már a szolgálók maguk is észrevették úrnőjük eltűnését, és aggódva keresték mindenfelé, de a könnyező leányt vigasztaló szóval igyekeztek megnyugtatni:

– Ne sírj, gyermekem, anyád elment, de nemsokára hazajön! A nimfákhoz ment látogatóba, és hazaútban talán letért az útról, vagy virágot szed a réten, vagy megfürdik az Eurótasz habjaiban.

De felelt a leány:

– Ismerem a tisztást, ahol a nimfák járják táncukat, voltam a folyó partján is, és tudok minden utat, amely a rózsaligetbe és a virágos rétre visz, de sehol nem akadtam a nyomára. Ne biztassatok hát üres szóval, asszonyok! így telt el a nap, s már feltűntek az égen a csillagok; de Hermioné hiába várta haza anyját. S miután egész nap erdőn-mezőn őt

kereste, fáradtan lepihent, és álomba sírdogálta magát. Kétféle kapun át jönnek az álmok az emberekhez: az egyik fényes szaruból van, a másik hófehér elefántcsontból, csalóka álmok lépnek ki ez utóbbin, de ami az elsőn halad át, megvalósul.

Nyugtalanul forgolódott álmában a leány, megfoghatatlan álomképek gyötörték, míg hirtelen úgy látta, hogy anyja áll meg ágya szélénél. Szemrehányóan szólította meg:

– Itt hagytál tegnap, és én ma reggeltől estig hegyen át, dombon át hiába kerestelek!

– Bocsáss meg nekem, gyermekem – felelte szomorúan az álomkép.

– Az idegen férfi, akit házunkba fogadtunk tegnap, elrabolt, és elvitt magával.

Felugrott ágyából a leány, dajkáját kereste, de nem találta, futott ki a házból, s madarak húztak el a feje fölött.

– Szálljatok, madarak, szálljatok – kiáltott feléjük fennszóval –, s vigyétek el az én üzenetemet apámhoz, Menelaoszhoz: távollétében álnok idegen járt Spártában, és kifosztotta palotáját!

Amíg a madarak megvitték a hírt Kréta szigetére, Parisz hajója a megszöktetett asszonnyal és a rabolt kinccsel messze járt már, átszelte ismét a Hellészpontoszt, és kikötött Trójában.

Trója kitárt kapukkal fogadta a hazatérőt, csak Kasszandra, Priamosz leánya öltött gyászt, haját megtépdeste, és elhajította aranyos fátylát. Kasszandrát Apollón szerette egykor, és megajándékozta jóstehetséggel, de mert a királyleány nem viszonozta szerelmét, az isten szörnyű átkot mondott saját ajándékára: lásson a jövőbe a királylány, de jóslatainak senki ne adjon hitelt!

Így most is hiába tárta fel Kasszandra, hogy milyen veszedelmet hoz Trójára, ha befogadja falai közé a spártai asszonyt: mindenki azt hitte, hogy őrület szállta meg, s maga Priamosz király záratta be, szigorú őrizetet rendelve melléje.

Parisz pedig nem tért vissza többé a pásztorok közé, hanem Oinónéről megfeledkezve, Helenével együtt a királyi palotában lakott azontúl.

AGAMEMNÓN ÉS SZÖVETSÉGES TÁRSAI

Mikor Menelaosz hazaérkezett Krétából, csak anyjuk után síró gyermekeit találta otthon.

Helené akkor már messze járt csábítójával, és a királyi kincstár is ki volt fosztva. De az égbolton feltűnt a szivárvány istennője, írisz, az istenek követe, az jelentette Menelaosznak, hogy feleségét a trójai királyfi szöktette meg, s ráadásul királyi kincseinek javát is magával vitte gyorsan járó hajóján.

Menelaosz erre felkereste bátyját, Agamemnónt, Mükéné királyát, akinek szavára hallgatott a többi fejedelem. Először neki panaszolta el szégyenét és bánatát, azután Atreusz két hős fia együtt látogatta meg Pülosz bölcs királyát, Nesztort, Néleusz fiát, hogy vele beszéljék meg, hogyan vegyenek elégtételt a trójaiakon.

Sokat tapasztalt öreg király volt Nesztor, egymást követő három nemzedék küzdelmeiben vett részt már, harcolt annak idején a kentaurok ellen a lapithákkal, segítette Meleagroszt a kalüdóni vadkan elejtésében, és még sok más hősi kaland emléke gyarapította hírnevét. Azt vallotta ő is, hogy a sérelem, amely Menelaosz házát érte, nem maradhat bosszulatlanul: ha szép szóval nem megy, fegyverrel kell a trójaiakat arra kényszeríteni, hogy adják vissza Helenét és áz elrabolt kincseket. Hiszen ha most magára hagyják Menelaoszt, ki tudja, holnap melyik görög királynak kell az ő sorsában osztoznia.

De arra is emlékezett Nesztor, hogy mit fogadtak a görög hősök Tündareósznak, amikor Helené kezéért versenyeztek; Nesztor már öreg volt akkor, de fia, Antilokhosz ott volt a világszép királyleány kérői sorában, s vele Menelaoszon kívül Odüsszeusz, Diomédész, a két Aiasz, Philoktétész, Próteszilaosz és még sokan mások, valamennyien nagy hírű hősök, gazdag királyok fiai.

– Tudjátok ti is, hogy Tündareósz nem mert határozni – emlékeztette Atreusz két fiát a beszédes öreg. – Mert félt, hogy ha egyet kitüntet leányai kérői közül, a többit magára fogja haragítani. Te, Agamemnón, Tündareósz másik lányát, Klütaimnésztrát bírod feleségül, de Helené kérői között Tündareósz nem tudott választani. Ekkor előlépett Odüszszeusz, és kijelentette, hogy ha Tündareósz szól egy jó szót az érdekében Ikariosz királynál, hogy adja hozzá nőül leányát, az okos

Pénelopét, ő lemond Helené kezéről, sőt olyan tanáccsal is szolgál, amely Tündareósz király aggodalmait eloszlathatja. Tündareósz megígérte, hogy segíteni fogja Odüsszeuszt az okos Pénelopé kezének elnyerésében. Erre Odüszszeusz, Laertész fia, azt javasolta, hogy Tündareósz bízza Helenére, melyiket választja a sok kiváló kérő közül. De előbb eskesse meg valamennyit, hogy Helené választásába belenyugszanak, és ha bárki ezután erővel vagy csellel Helené és választottja frigyét meg akarná bontani, mindannyian egy emberként kelnek Tündareósz vejének a védelmére. Úgy is történt, a kérők szent esküvéssel fogadták, hogy akit Helené választ, annak a jogait a többiek védik, és akkor választása jeléül Helené a te szőke fürtjeidre helyezte koszorúját, Menelaosz. Hát most itt az idő, hogy az egykori kérők beváltsák fogadalmukat, s egész Görögország színe-java hozzájuk fog csatlakozni. Engemet se tart vissza az öregség, és velem jön Antilokhosz, akit fogadalma kötelez erre, de testvére, Thraszümédész se marad hátra, amikor a görögök becsületéért kell harcolni.

Jó reménységgel töltötték el Nesztor bölcs szavai Menelaoszt, s Agamemnón is látta már, hogy hatalmas seregnek lesz a fővezére, ha hadba szólítja a görögöket Trója ellen. De bizony nem mindenki csatlakozott első szóra hozzájuk, voltak, akik nem szívesen cserélték fel békés otthonukat a háború kiszámíthatatlan viszontagságaival.

Maga Odüsszeusz is, Ithaka ravasz királya, tudott jó tanácsot adni annak idején Tündareósz királyának, de most azon törte inkább a fejét, hogy térjen ki a rég vállalt kötelezettség teljesítése elől. Gondolta magában, jobb nyugodtan uralkodni Ithakában és boldogan élni öreg szüleivel, okos feleségével és újszülött kisfiával, mint messze idegenben keresni a kétes hadiszerencsét. Eszelősnek tettette magát: úti kalapot tett a fejére, ökröt és lovat egymás mellé fogott be ekéje elé, a fölszántott földbe mag helyett sót vetett, amikor Agamemnón és Menelaosz toborzóútjukon Ithakába érkeztek.

Még szerencse, hogy Atreusz fiait elkísérte Palamédész, Naupliosz fia, az egyetlen ember, aki találékonyságban felvette a versenyt Odüsszeusszal, s aki már előbb sok elmés találmánnyal gazdagította az embereket; mondják, hogy ő találta fel a mérleget, a kockajátékot, sőt talán a betűket is.

Ez a leleményes ember most sem fogyott ki az ötletekből, amikor Odüsszeusz eszén kellett túljárnia. Kivette Pénelopé karja közül a csecsemő Télemakhoszt, mintha csak játszani akarna vele, és hirtelen

letette a földre, éppen ott, amerre az egymás mellé fogott ló és ökör vonta a barázdát. Odüsszeusz óvatosan kikerülte az ekével gyermekét, ebből mindenki láthatta, hogy eszénél van, csak játssza a bolondot. De most már nem színlelhetett többé, kénytelen volt elbúcsúzni családjától és követni Agamemnónt és Menelaoszt, sőt segíteni őket a továbbiakban a Trója ellen induló sereg megszervezésében, abban, hogy megnyerjék a közös ügynek a többi hőst.

Fejszecsapásoktól visszhangoztak az erdők, döntötték a szálfákat, hogy hajókat építsenek belőlük, az üllő és a kalapács feleselt csengő hangon egymásnak a kovácsműhelyekben mindenütt, készültek az öblös ércpajzsok, a dárdák, a kardok, az íjak és fürge nyilak a harcosok számára. Csak a thesszaliai Phthia királyának, Péleusznak a házában nem készülődött senki, Péleusz maga már öreg volt, fiát, az ifjú Akhilleuszt pedig Thetisz bújtatta el, mert az volt a jóslat, hogy a halhatatlan istennő halandó fia Trója alatt veszti el fiatal életét.

Mihelyt hírül vette Thetisz, hogy a görögök háborúra készülődnek Trója ellen, elhagyta kristálypalotáját, felbukkant a tenger habjaiból, és Thesszalia felé úszott. A Pélion ormán felkereste Kheirón barlangját, ahol a bölcs kentaur fegyverforgatásra, a gyógyfüvek ismeretére, a lant pengetésére és a józan élet okos szabályaira tanította Akhilleuszt. Az istennő fia gyorsan megtanult mindent, a Tempé völgyében a nimfák is szívesen hallgatták, amikor a lanton játszott, és énekelt hozzá. Amíg kicsi volt, engedelmeskedett is nevelőjének, s csak a barlang közelében játszott, de mikor nagyobb lett, kiütközött szilaj természete. Kheirón szomszédsága, a többi kentaur tele volt panasszal ellene, mert féktelen jókedvében gyakran háborította meg nyájaik nyugalmát.

Messze járt akkor is a hegyekben, amikor anyja megérkezett. Kheirón mint vendégszerető házigazda igyekezett az istennő kedvébe járni, de bizony nem tudott számot adni arról az aggódó anyának, hogy fia merre csatangol. S mikor megérkezett az ifjú, örömtől ragyogott izzadt és porlepett arca: hű pajtásával, Patroklosszal ment ki oroszlánvadászatra, a legyőzött anyaoroszlánt otthagyta odvában, de kölykeit puszta kézzel magával hozta. Nem ember fiához, hanem a vadászatról megtérő Apollónhoz hasonlított. De mikor rég nem látott anyját megpillantotta, ledobta vadászzsákmányát, és karját ölelésre tárta, majd asztalhoz ültek, ettek-ittak, és Akhilleusz lantja játékával gyönyörködtette Thetiszt, míg erőt nem vett rajta a fáradtság, és a kentaur vállára hajtva fejét, el nem aludt.

Kiment a tenger partjára Thetisz, odarendelte delfinfogatát, az alvó fiút gyöngéden karja közé vette, kivitte a barlangból, elhelyezte a kocsin, és elbúcsúzott Kheiróntól. Az csak könnyes szemmel inthetett távozó növendéke után, mert tudta, hogy soha többé nem fogja viszontlátni.

A delfinfogaton egyenesen Szkürosz szigetéhez hajtott a tenger ezüstcipellős istennője, csak ott ébredt fel Akhilleusz, és csodálkozva nézett körül az ismeretlen vidéken. Még jobban elcsodálkozott, amikor anyja női ruhát adott át neki, és kérte, öltse azt magára. Hiába biztatta Héraklész és Dionüszosz példájával: volt úgy, hogy őket is női ruhába öltöztette a szükség, Akhilleusz nem tudta mire vélni anyja különös kívánságát, és szégyellte hősi öltözetét asszonyi ruhára cserélni.

Éppen akkor értek ki a partra Szkürosz királyának, Lükomédésznek a leányai. Paliasz Athéné tavaszi ünnepét tartották, és a szűzi istennőnek a tenger partján álló szobrához hozták el ajándékaikat, az istennő fejét olajfalombbal koszorúzták, és virágokat hintettek dárdájára. Szép volt valamennyi, de a legszebb Déidameia, fejjel volt magasabb a többinél, mint Artemisz a nimfák között. Csak távolról látta, de alig tudott betelni nézésével az ifjú, aki még nem ismerte idáig a szerelmet. Nem bánta már, ha őt is leánynak öltözteti Thetisz, csak Déidameia közelébe juthasson. Még abba is belenyugodott, hogy ezentúl Pürrha legyen a neve.

Thetisz először Lükomédész királynak mutatta be leánynak öltöztetett gyermekét.

– Házad oltárai legyenek a tanúk rá, király, hogy rád bízom gyermekemet, Akhilleusz húgát! Nekem meg Péleusznak elég gondot ad a fiú nevelése, meg aztán Akhilleusz mellett ez a leány is már túlságosan férfias szokásokat vett fel. Valóságos kis amazon lett, aki az íjat és a nyilakat kedveli, félek, hogy így soha férjhez nem tudom adni. Neveld te tovább, leányaiddal együtt, tartsd szigorúan, szoktasd női munkára és női kedvtelésekre, ne engedd, hogy az erdőben vagy a tengerparton kóboroljon egyedül!

Lükomédész király nagy megtiszteltetésnek vette, hogy az istennő rá bízta gyermeke nevelését. Thetisz megnyugodva távozott, és Akhilleusz ott maradt Szkürosz szigetén, Lükomédész leányaival. Mindegyik szívesen fogadta nővérének a jövevényt, de az Déidameiával barátkozott a legszívesebben. Naphosszat együtt voltak, egymást tanítgatták. Déidameia szövésre-fonásra Akhilleuszt, akit ekkor még ő is Pürrhának nevezett, és Akhilleusz a lant pengetésére Déidameiát, s a szíve melegséggel telt el, amikor megfogta a leány ujjait, és – ahogyan egykor

Kheirón tette vele – végigvezette oktatóan a húrokon. Déidameia szívből viszonozta társának ragaszkodását, feltűnt leánynál szokatlan ereje is, de Akhilleusz, bár egyre nehezebb volt anyja parancsának engedelmeskednie, sokáig nem árulta el magát.

Megjött Dionüszosz ünnepe: az asszonyok és velük együtt Lükomédész leányai is szarvasbőr kacagányt vetve vállukra, kezükbe véve a thürszoszt, kivonultak a hegyekbe, hogy mámoros táncban ünnepeljék Szemeié fiát. Férfiaknak tilos volt ezen az ünnepen részt venni. Akhilleusz rejtélyes mosollyal hallotta az ünnepélyesen kinyilatkoztatott tilalmat, s szőke fürtjeit bíbor szalaggal övezve, vállán pettyes szarvasbőrrel, maga is a thürszoszt suhogtatta. Ámulva látta Déidameia, hogy most már nem ő a legmagasabb a leányok között: akit ő Pürrhának nevezett, vállal magasabb nála is. És ámulva csodálta mindenki, milyen erőteljes mozdulatokkal lóbálja a thürszoszt, mintha csak dárdát akarna hatalmas jobbjából elhajítani.

Leszállt az este, az ünnep zaja elcsendesedett, a dobok is elhallgattak, és a vad száguldásban kifáradt asszonyok lepihentek. Az erdő szélén Akhilleusz és Déidameia egyedül maradtak, csak Szeléné, a holdistennő látta őket az égen tovasuhanó rózsaszínű kocsijából. Akkor megvallotta Akhilleusz Déidameiának, hogy ő Péleusz és Thetisz fia, és nincs is leánytestvére.

– Anyám, az ezüstcipellős Thetisz unszolására öltöztem női ruhába, de nem tettem volna, ha meg nem látlak a tenger partján, mert csak így remélhettem, hogy melletted maradhatok! – tette hozzá, s a leány elértette a szót, és ő is megvallotta szerelmét.

De elhatározták, hogy még nem árulják el senkinek, azt sem, hogy Akhilleusz az, aki leányruhában rejtőzik Lükomédész leányai között. Csak Déidameia hű dajkáját avatták be a titokba.

Ezalatt a görög vezérek felfegyverzett hadinépükkel az auliszi kikötőben gyülekeztek. Már csak Akhilleusz hiányzott, pedig nélküle nem indulhattak útnak, mert Kalkhasz, a jós megmondta, hogy ha ő távol marad a trójai háborútól, soha nem győzik le Priamosz népét. De hiába küldenének érte apja házába, Phthiába, hiába keresnék a Pélion havas ormán, Kheirón barlangjában is, mert Thetisz, mint a fiókája számára biztos fészket kereső anyamadár, Szkürosz szigetén rejtette el gyermekét.

Odüsszeusz, aki akkor már maga is az auliszi kikötőben várakozott útra kész hajóhadával, vállalkozott rá, hogy felkutatja Akhilleuszt. Diomédész, Tüdeusz fia csatlakozott hozzá.

Mint nemes vad után szimatoló kopók, úgy érkezett meg a két vezér Szkürosz szigetére. Lükomédész király gyanútlanul fogadta a vendégeket, de azok csak jobbra-balra kapkodták a fejüket, hol akadnak Akhilleusz nyomára. így járták végig a palota termeit, mintha csak házigazdájuk gazdagságában gyönyörködnének, majd lakomához ültek. Lükomédész király a vendégek tiszteletére a leányokat is az asztalhoz ültette, azok csillogó szemmel hallgatták a két idegent. De különösen Akhilleusz arca pirult ki a lelkesedéstől, amikor ezek a Trója ellen készülő görögök fényes fegyvereiről, karcsú hajóiról, a Menelaoszon esett sérelemért közösen vállalt háború reményeiről beszéltek Lükomédésznek.

– Irigyellek titeket – sóhajtott az öreg király. – Bárcsak fiatalabb lennék, hogy veletek mehetnék én is, vagy fiam lenne, akit magam helyett küldhetnék! De látjátok, csupa leányom van, és ki tudja, mikor lesz egyiktől is unokám?

Alig tudta magát fékezni Akhilleusz, s már-már eldobta volna női ruháit, hogy leleplezze magát, és a harcosok közé álljon, de Déidameia idejében észrevette, intett testvéreinek, hogy vonuljanak már vissza hálótermeikbe, s kézen fogva Akhilleuszt, őt is kivezette.

Másnap azonban Lükomédész király úgy rendelkezett, hogy a leányok kartánccal gyönyörködtessék a vendégeket. A megadott jelre egyszerre emelték magasba, egyszerre hajtották alá a thürszoszt a leányok, szapora lépéseiket egymáshoz igazították, s hajlékony tagjaik minden mozdulata csupa gyöngédség volt és csupa összhang. De Akhilleusz akkor már nem tudott beleilleszkedni ebbe az összhangba, és türelmetlenségében gyakran elvétette a lépéseket.

Dicsérték a vendégek a szép kartáncot, s mikor bevonultak a terembe, kirakták ajándékaikat, hogy ki-ki válassza jutalmul a táncért azt, ami legjobban tetszik neki. Hajlékony thürszoszok, szép hangú dobok, gyöngyökkel kivarrt szalagok hevertek a székeken, a leányok lelkendezve válogattak a sok szép női holmi között. Fegyvert ha találtak, ügyet se vetettek rá, gondolták, azt biztosan királyi apjuknak szánták a bőkezű idegenek. De nem úgy Akhilleusz: mihelyt meglátta a fényes pajzsot és a melléje támasztott lándzsát, menten megfeledkezett anyja parancsáról, és a pompás fegyverekre vetette magát. Hát még amikor saját magát pillantotta meg az arannyal futtatott pajzs fényes tükrében! Szégyellte női ruháját, és szilaj mozdulattal fogta fegyverhez szokott kezébe a dárdát.

Odüsszeusz már régen sejtette, hogy ő az, akit keresnek. De most már

semmi kétsége nem volt többé: ahogyan a hozzá méltó ajándékot kiválasztotta, Akhilleuszra vallott. Odalépett hozzá, és halkan a fülébe súgta:

– Mit késlekedsz tovább? Úgyis tudjuk, ki vagy: Kheirón, a bölcs kentaur növendéke, halhatatlan istennő fia, a hős Akhilleusz, akit már útra készen vár Aulisz kikötőjében a hajóhad. Kövess minket, s Trójára pusztulás, a görögökre győzelem, reád pedig örök dicsőség vár!

Nem volt itt már szükség több biztatásra, Akhilleusz kihúzta magát, s már senki se nézte volna leánynak, amikor kezében a dárdával a csodálkozó Lükomédész elé állt.

– Apám, királyom – mondta tisztelettel, de férfias határozottsággal –, én vagyok Akhilleusz, engemet bízott rád anyám, Thetisz istennő, de ne félj, neked jut a dicsőség, hogy útnak indíthass a hajótáborba, ahol már várnak reám a vezérek! És az én szívemnek is kedves maradsz mindig, kedvesebb apámnál és nevelőmnél is. Búcsúzóul leányod kezét kérem, akivel titokban már régen szeretjük egymást.

Mi mást tehetett volna a király, beleegyezett Akhilleusz és Déidameia házasságába, s megbocsátott leányának is, aki most szemlesütve vallotta be, hogy régóta tudja, ki rejtőzik a leányruhában. Gyors követeket menesztettek Phthiába, hogy Péleusz királytól hajókat és válogatott legénységet kérjenek fia számára, maga Lükomédész is kőrisfából ácsolt két hajót bocsátott szküroszi hajósnéppel Akhilleusz rendelkezésére, ezekkel követte Akhilleusz az auliszi kikötőbe Odüsszeuszt és Diomédészt.

Indulás előtt még megtartották Akhilleusz és Déidameia lakodalmát. Másnap szomorúan vett búcsút a királyleány ifjú férjétől, akitől el kellett válnia, alighogy nyíltan megvallhatták az emberek előtt szerelmüket. Akhilleusz hűséget ígért és fényes ajándékokat a trójai hadizsákmányból, de a Moirák úgy akarták, hogy életükben már csak egyszer lássák viszont egymást. Gyermeküket, Pürrhoszt is Lükomédész király nevelte fel, Akhilleusz távollétében.

Mire Akhilleusz megérkezett az auliszi kikötőbe, ott vesztegeltek már a thesszaliai hajók is, rajtuk a híres mürmidónok, akiknek az őseit az istenek hangyákból változtatták emberekké, amikor Akhilleusz nagyapjának, Aiakosznak a népe kipusztult.

Ott volt a hajókon Akhilleusz hűséges barátja, Patroklosz, és öreg nevelője, Phoinix, akit Péleusz maga helyett küldött, hogy bölcs tanácsaival legyen mindig Akhilleusz segítségére.

IPHIGENEIA

Ujjongva fogadták az auliszi kikötőben a görög vezérek Akhilleuszt. Már útra készen állt a hajóhad. Mielőtt felszedték volna a horgonyt, áldozatot mutattak be a halhatatlan isteneknek, száz ökörből álló teljes áldozatot, hekatombát. A forrás körül álltak az oltárok, szép sudár platánfa alatt, amelynek tövében tiszta víz csörgedezett.

Ám egyszerre súlyos értelmű előjel mutatkozott meg előttük: vérpiros hátú, utálatos kígyó bújt elő az oltár alól, és felkúszott a platánfára. A legmagasabb ágon verébfészek rejtőzött a levelek között, benne nyolc fióka, az anyamadár volt a kilencedik. Riadtan csipogtak a verébfiókák, a kígyó sorra fölfalta mindet. Az anyamadár keseregve repdesett fölöttük, de megmenteni nem tudta őket, verdeső szárnyát elkapta a kígyó, és nyolc fiókája után őt is felfalta. Ha még kételkedtek volna a görögök, ennél is világosabb jel bizonyította, hogy a látottakkal az embereket akarták valamire figyelmeztetni az istenek: Zeusz a kígyót a szemük láttára kővé változtatta.

Néma csendben álltak ott a görögök, amíg megszólalt közöttük Thesztór fia, Kalkhasz, a híres jövendőmondó, és megmagyarázta, amit láttak, de nem értettek:

– Ahogyan nyolc verébfiókát emésztett el a kígyó, és utána az anyamadarat kilencediknek, úgy fogunk mi is kilenc esztendeig harcolni Trója alatt, de a tizedik évben elfoglaljuk a várost.

Sötét gond ülte meg a görögök lelkét, amikor megtudták, hogy tíz hosszú évig fogja őket családjuktól távol tartani a háború. De adott szavuk kötötte meg aztán a gazdag hadizsákmány reménye is biztatta őket. Dagadó vitorlákkal szelték át fürge hajóik a tengert, s megérkeztek Ázsiába. A müsziai Teuthraniában szálltak partra, azt hitték, hogy már Trójába érkeztek, megostromolták a várost, és kegyetlenül feldúlták.

Télephosz volt Müszia királya ekkoriban, Héraklész és Augé fia, akit egykor mint kitett gyermeket pásztorok találtak meg, amint egy szarvasünő táplálta, majd TeuthraSz, Müszia fejedelme fogadta fiává, és tette meg örökösévé. Télephosz haddal sietett a szorongatott város segítségére, el is űzte a görögöket, de harc közben Akhilleusz dárdája súlyos sebet ejtett a combján.

Fejvesztetten menekültek a görögök Teuthrania alól, hajóikat vihar

érte utol, és szétszóródtak a tengeren. A legtöbben hazájukba tértek vissza, mert gondolták, hogy már eleget tettek annak, amivel Agamemnónnak tartoztak. Akhilleusz útba ejtette Szkürosz szigetét, meglátogatta Déidameiát, majd elkísérte Agamemnónt Argoszba; velük maradt Odüsszeusz is.

Argoszban kereste fel Akhilleuszt Télephosz, isteni jóslat tanácsát követve. Mert a seb, amelyet Akhilleusz dárdája ejtett rajta, nem akart gyógyulni, s ekkor Apollón papnője, a Püthia, Delphoiban kijelentette neki:

– Aki a sebet ejtette, az fogja meggyógyítani!

Koldusgúnyában érkezett Müszia királya Agamemnón udvarába, mert meghallotta, hogy Akhilleusz ott tartózkodik. Argosz és Mükéné királya szívesen fogadta, amikor kitűnt, hogy ki rejtőzködik a koldusgúnya alatt, mert gondolta, hogy ha Müszia szövetségét megnyeri, segítségére lehet Trója ellen. Csakhogy Télephosz felesége Laodiké volt, Priamosz egyik leánya, s így ő nem harcolhatott apósa ellen. Csak anyit vállalt, hogy megmutatja a Trója felé vezető utat. Ez is elég volt ahhoz, hogy Agamemnón közbenjárjon Akhilleusznál, és megkérje, tegyen eleget a jóslatnak, és gyógyítsa meg a sebet, amelyet Télephosz királyon ejtett.

– Nem vagyok én orvos – mondta kelletlenül Akhilleusz, mert a gyógyfüvek, amelyek használatára egykor Kheirón tanította a Pélion ormán, most nem segítettek.

Szerencse, hogy ott volt a leleményes Odüsszeusz, aki elértette a rejtélyes jóslatot:

– Nem te ütötted a sebet Télephosz combján, hanem a dárdád!

Akkor odanyújtotta neki dárdáját Akhilleusz, arról alaposan lekaparták a rozsdát, amely az érchegy alatt aztán szépen a kőrisfából faragott dárdanyélre rakódott, azt helyezték Télephosz combjára, és a seb egykettőre összeforrott.

Most már jó reménységgel gyűjtötte össze újra a hajóhadat Agamemnón, szerteszét küldözte követeit a görög városok és szigetek királyaihoz: térjenek vissza az auliszi kikötőbe, van már biztos vezetőjük, aki megmutatja az utat Trója felé! Maga is azonnal útra kelt, s amíg valamennyien egybegyűltek újra, a környéken vadászgatott. Egy gyönyörű szarvast ejtett el a berekben, nem tudva, hogy az elejtett vad Artemisz szent állata volt, s a szép vadászzsákmány láttán még fennhéjázó szóval is megsértette az istennőt:

– Maga Artemisz se talált volna célba jobban!

De mikor már mind együtt voltak újra az auliszi kikötőben, és indulni akartak, hiába vártak kedvező szélre, amely a görögök útra kész hajóit a tenger hullámain tovarepítette volna. Türelmetlenkedtek már a vezérek, s a tétlen várakozás elcsüggesztette a sereget. Akkor megint Kalkhasz mondott jóslatot, és kijelentette, hogy a haragvó Artemisz tartja vissza a kedvező szelet, mindaddig, amíg Agamemnón a rajta esett sérelemért nem szolgáltat neki elégtételt. És nem elégszik meg akármilyen engesztelő áldozattal az istennő: Agamemnón elsőszülöttjét, Iphigeneiát követeli magának.

Szerette volna már Agamemnón elhallgattatni a jövendőmondót, de elkésett vele, mert Menelaosz és Odüsszeusz hallotta a jóslatot. Ekkor hírvivőjét, Talthübioszt szólította Agamemnón, hirdesse ki fennszóval, hogy feloszlatja a sereget, mehet ki-ki haza békességben. De vezértársai ellentmondtak: ha már Agamemnón másodszor is idecsődítette a hadinépet, nem térhetnek vissza szégyenszemre, dolguk végezetlen és üres kézzel családjukhoz.

Kénytelen-kelletlen engedett Agamemnón, és Odüsszeusz álnok tanácsára levelet küldött Klütaimnésztrának, hogy jöjjön az auliszi kikötőbe sietve, hozza magával leányukat, Iphigeneiát, mert a legnagyobb görög hős, Thetisz istennő fia, Akhilleusz kérte meg kezét, és még mielőtt elindulnának Trója alá, itt a kikötőben akarják megtartani a lakodalmat.

A levélről nem tudott más, csak Agamemnón, Menelaosz és Odüsszeusz.

Így múlt el a nap, és leszállt az éjszaka. A kikötő elcsendesedett, de Agamemnón szemére nem jött álom. Addig gyötrődött magában, amíg megváltoztatta elhatározását, titokban új levelet írt, és ebben meghagyta feleségének, hogy ne keljen útra sem ő, sem leánya, a lakodalmat későbbre halasztják. Hívatta hű öreg szolgáját, arra bízta, siessen, hogy az első hírvivőt utolérje, s ne adja senki más kezébe a levelet, csak Klütaimnésztráéba.

De nem jutott messzire a hű cseléd a levéllel, Menelaosz rosszat sejtve feltartóztatta, erővel vonszolta vissza a fővezér sátra elé, és kiragadta kezéből a levelet. Keserű szemrehányással támadt Agamemnónra:

– Hízelgett bezzeg hiúságodnak, hogy fővezérré választottunk, de ha cselekedni kell, félrevonulnál!

– Vigyáztál volna jobban házad becsületére! – vágott vissza Agamemnón. – Miért haljon meg éppen az én ártatlan leányom a te

hűtlen feleséged miatt?

Klütaimnésztra anyai büszkeséggel készülődött leánya lakodalmára. Hamarosan megérkezett a táborba, vele Iphigeneia; a kis Oresztészt is elhozták magukkal, hogy kivegye részét nénje öröméből. Keserű könnyeket hullatott Agamemnón, amikor a hírvivő jelentette családja közeledését; bátyja fájdalmát látva Menelaosz szíve is meglágyult, és kész volt már lemondani Helenéről, hogy Iphigeneia életét megkímélje. De akkor már az egész táborban elterjedt Kalkhasz jóslata, és a hadinép fenyegetően követelte az áldozatot, amely megnyitja a görögök útját Trója felé. így csak egy kérése maradt már Agamemnónnak: Menelaosz vonja el Klütaimnésztra figyelmét, amíg az áldozat megtörténik, hogy ne kelljen az anyának látnia leánya halálát. S mikor érkező családja ölelő karokkal lépett eléje, zavartan fordította el tekintetét.

– Oly rég nem láttuk egymást, miért nem örülsz nekem, apám? És miért vonod össze gondban a szemöldöködet? – kérdezte félénken Iphigeneia, aki megszokta apja kényeztető szeretetét.

– A királynak és hadvezérnek sok gondja van mindig, leányom – tért ki a felelet elől Agamemnón.

– Tedd félre egy kissé a gondokat, és csak velem törődj! – kérlelte apját a leány, és hízelkedve hozzásimult.

De Agamemnónnak most terhére volt a gyengédség. A lakodalomra készülődő Klütaimnésztra kérdezősködését is durván elhárította. A sátorba parancsolta őket, s titkát magába zárva, elindult Artemisz ligete felé, hogy Kalkhasszal előkészítse az áldozatot.

Akkor lépett a sátorhoz Akhilleusz. Mit sem sejtve kereste Agamemnónt, hogy türelmetlen mürmidónjai nevében az indulást sürgesse. De Agamemnón helyett csak Klütaimnésztrát találta, aki leánya vőlegényét üdvözölte benne. így tudta meg Akhilleusz, hogy Agamemnón visszaélt nevével.

– Én ugyan soha nem kértem meg leányod kezét, királyné! – mondta meglepődve, s Klütaimnésztra is elcsodálkozott, hiszen Agamemnón éppen azért hívta őt Auliszba, hogy leányát Akhilleuszhoz adja feleségül.

Az öreg szolga oldotta meg a rejtélyt; őt még Tündareósz ajándékozta Agamemnónnak, és még most is jobban ragaszkodott régi gazdája leányához, mint Agamemnónhoz. így hát elmondta, amit tudott: a lakodalom híre csak ürügy volt, hogy tőrbe csalják a leányt, mert Ivalkhasz kegyetlen jóslata szerint az ő kiomló vérével kell Artemiszt kiengesztelni.

– Hallod ezt, Akhilleusz? – fordult kétségbeeséséből felocsúdva Péleusz és Thetisz hős fiához Klütaimnésztra.

Az felháborodottan felelte:

– Hallom, és nem tűröm, hogy az én nevemmel ilyen csalárd játékot űzzenek! Anyám, Thetisz apjára,

Néreuszra, a tenger istenére esküszöm: kardomat mártom annak vérébe, aki leányodhoz nyúlni merészel!

Hiába alakoskodott már Agamemnón, amikor visszajött a leányért, azt állítva, hogy csak azért viszi el Artemisz ligetébe Iphigeneiát, hogy ott a lakodalom előtt szokásos áldozatot bemutassák az istennőnek. Klütaimnésztra már mindent tudott, és gyűlölettel vetette férje arcába:

Miért nem Menelaosz áldozza fel a leányát, Hermionét? Hiszen az ő kedvéért szálltak hadba a görögök!

Iphigeneia könyörögve kulcsolta át apja térdét:

– Bárcsak Orpheusz varázsénekét vehetném ajkamra, hogy a kemény köveket is magam mellé állíthatnám! De csak könnyeim vannak, úgy kérlek, ne kelljen ilyen fiatalon megválnom az édes napfénytől! Emlékezz rá: én voltam első gyermeked, s térdeden ringatva hányszor tervezgetted, hogy én leszek egykor öregséged vigasztalása. – Majd öccséhez, Oresztészhez fordulva folytatta: – Kicsi vagy még, szólni is alig tudsz, de ha együtt könnyezel velem, talán meglágyítjuk apánk szívét, és megkíméli nénéd életét!

De akkor már ezrével tolongtak az indulást sürgető görögök Agamemnón sátra körül. Akhilleusz is hiába kelt Iphigeneia védelmére: saját mürmidónjai fenyegették, hogy megkövezik, ha útját állja az istennő parancsa teljesítésének. A görög nép becsülete forog kockán, a görög nép szabadsága követeli ezt az áldozatot! – zúgta a tömeg itt is, ott is, s ennek hallatára Iphigeneia erőt vett félelmén, és feloldozta Akhilleuszt ígérete alól. Még síró anyját is ő vigasztalta:

– Nemcsak magadnak szültél, anyám, hanem egész Görögországnak, s nemcsak én áldozom fel életemet a hazáért, hanem sok ezer férfi is, aki most fegyverbe öltözötten várja, hogy elindulhassanak a hajók Trója felé. Reám tekint most a nagy Görögország, rajtam áll, elindulhatnak-e a hajók, meglakol-e Trója, és biztonságban élhetnek-e a jövőben a görögök. Halálom árán én szerzek szabadságot a görög népnek és dicsőséges hírt magamnak mint a haza megmentőjének. Artemisz istennő kívánja testemet – útjában állhat-e halandó leány az ő akaratának? Hellásznak

szentelem fel magamat, áldozzatok fel az istennő oltárán, és induljatok útnak, dúljátok fel Trójját, ez lesz az én soha el nem múló emlékjelem!

Ezt mondta, s fölemelt fővel indult Artemisz ligete felé. Friss fű zöldellt, és a rét vadvirágai nőttek ott az oltár körül. Feszült várakozásban álltak a görögök, velük Agamemnón, eltakarva arcát, hogy senki ne lássa könnyeit. Iphigeneia egyenesen hozzá lépett, és így szólt:

– Itt vagyok, apám, önként szánom fiatal életemet áldozatul hazámért. Csak egyet kérek: egyetlen harcosod se nyúljon hozzám, erős lélekkel, némán magam nyújtom nyakamat az áldozó pap kése alá!

Erre Talthübiosz kiállt a középre, és áhítatos csendre intette a harcosokat, Kalkhasz pedig, a jóspap, aranykosarába helyezte hüvelyéből kirántott kardját, és megkoszorúzta a leány homlokát. Akhilleusz fogta a kosarat, és forrásvizet hintve járta körül az oltárt, miközben így imádkozott:

– Ó, Zeusz leánya, ó, te vadat űző istennő, te, ki az éjszakában a fényes Holdat gördíted tova az égbolton, fogadd szívesen ezt az áldozatot, amelyet Agamemnónnal az egész görög sereg ajánl fel neked, fogadd el a szép szűz nyakából kiomló tiszta vért, és adj jó hajózást nekünk, add meg dárdáinknak, hogy bevegyék Trója fellegvárát!

Atreusz fiai és mind, akik ott voltak, a földre sütötték szemüket, a pap pedig kivette kosarából a kardot, s a szűz hófehér nyakára emelte. Lesújtott vele, de a leány hirtelen eltűnt az emberek szeme elől. Ahol Iphigeneia állt még az imént, megsebzett szarvas vergődött a földön, és felszökő vérével pirosra festette az oltár kövét.

Boldogan hirdette meg Kalkhasz a csodát:

– Nézzétek, milyen áldozati állatot helyezett maga az istennő az oltárra! Szívesebben fogadja a szarvast áldozatul, s nem kívánja, hogy a nemes szűz vére mocskolja be oltárát. És most már megadja a jó hajózást, rajta, készüljetek fel, hogy még ma elhagyjátok Aulisz kikötőjét! – Azzal az oltár lángjai közé vetette a szarvast, s míg a lángok elemésztették az áldozatot, a görögök szerencsés hazatéréséért imádkozott.

Boldogan tért vissza sátrába Agamemnón is a hírrel, hogy Artemisz az istenek közé ragadta Iphigeneiát. De Klütaimnésztra nem hitt már neki, és vigasztalanul tért haza Argoszba Oresztésszel.

A görög hajók pedig még aznap elindultak Trója felé.

A GÖRÖGÖK TRÓJA ALATT

Jó szél kapott a fehér vitorlákba, és a görögök hajói fürgén szelték át az Égei-tenger habjait. Sorra elmaradtak mögöttük a szigetek. Az ázsiai partok előtt, Tenedosz szigetén kötöttek ki először. Itt Tenész uralkodott, Apollón fia, akit nevelőapja, Küknosz, ládába zárva bocsátott egykor a tengerre. Mostohaanyjának hamis vádaskodása űzte el hazájából az ifjút, nővére, Hémithea osztozott sorsában, de az istenek megóvták a két testvér életét, a láda partot ért a szigeten, amelyet régebben Leukophrüsznek, majd – miután Tenész várost alapított rajta – új királyáról Tenedosznak neveztek.

Tenész barátságtalanul fogadta az idegeneket, kövekkel dobálta meg őket, amikor a partra igyekeztek, de a görögök nem hagyták magukat. Akkor nyúltak először fegyverükhöz, melyet Trója számára tartogattak. Thetisz, aki a távolból mindvégig aggódva követte a hajókat, most felbukkant a habok közül, hogy fiát, Akhilleuszt figyelmeztesse: ne emelje kezét Tenészre, mert ha megöli őt, Apollón haragját vonja magára. De Akhilleusz indulatát már nem fékezte anyja intelme, kardjával halálos csapást mért Tenedosz királyára.

Fényes lakomával ünnepelték a görögök győzelmüket, és engesztelő áldozatot mutattak be Apollónnak. Agamemnón sokáig habozott, meghívja-e a lakomára Akhilleuszt, aki Tenész vérét ontotta. A többiek már ünnepeltek, amíg ő sértődötten vonult félre. Kiment a tenger partjára; Thetisz a többi Néreisz kíséretében odaúszott, megvigasztalta és türelemre intette fiát. Ezalatt Apollón máson töltötte ki bosszúját fia halála miatt.

Az oltár kövei közül mérges kígyó kúszott elő, és megmarta Poiasz fiát, Philoktétészt, aki Héraklész íjával felfegyverkezve indult Trója ellen. A seb elmérgesedett, és elviselhetetlen bűzt terjesztett maga körül. Amikor Tenedoszból továbbhajóztak, senki sem tudott megmaradni Philoktétész mellett. Visszafordították hát a vitorlákat, s Lémnosz szigetéig meg sem álltak; ott Agamemnón parancsára Odüsszeusz partra tette a szerencsétlent, és magára hagyta. Ettek-ittak a görögök, mielőtt újra felszedték a horgonyt, a bor megoldotta nyelvüket, és előre felemlegették a hőstetteket, amelyeket Trójában fognak végrehajtani.

– Ha száz vagy kétszáz trójai jut is egy görögre, győzni fogunk! –

fogadkoztak dicsekedve.

De Philoktétész már nem mehetett velük, hatalmas íja, amelyet Héraklész hagyott rá örökül az Oita hegyén, csak arra volt jó, hogy a puszta szigeten a madarakat vegye célba vele, s egyedül maradva úgy tengesse nyomorult életét.

A többiek most már megállás nélkül hajóztak Trója felé. Mikor megközelítették a trójai partokat, Menelaoszt és Odüsszeuszt küldték követségbe Priamosz királyhoz fenyegető üzenettel: adja ki Helenét és az elrabolt kincseket, mert különben nem marad kő kövön a városban! A békeszerető Anténórt, Hekabé királyné sógorát, Theanó férjét keresték fel először; a bölcs öreg szívesen fogadta és vendégül látta palotája termeiben a két görög vezért, s aztán ő vezette őket a trójai vezérek tanácsába, Priamosz elé. Amíg ott álltak, hogy előadják, amit rájuk bíztak a görögök, Menelaosz vállal volt magasabb a többinél, de amikor leültek, Odüsszeusz látszott tekintélyesebbnek. A szót is Menelaosz ragadta előbb magához, röviden és határozottan adta elő a követelést, majd felpattant Odüsszeusz, mozdulatlanul tartotta jogarát a kezében, és szótlanul állt egy darabig, csak a szemében lobogott az indulat, de mikor megszólalt végre, téli hóviharhoz hasonlóan omlottak ajkáról a fenyegető kijelentések.

A trójaiak elbizakodottan utasították vissza a békeajánlatot, nem adták ki Helenét, sem az elrablóit kincseket, sőt már-már kezüket emelték a követekre, hogy megöljék mindkettőt. Anténór vette védelmébe őket, mert tudta, hogy a követek az istenek oltalma alatt állnak, halálukért Zeusz állna bosszút, s neki, miután már házában látta vendégül őket, különösen kötelessége volt a vendégj ogot oltalmazó Zeusz Xeniosz parancsainak érvényt szerezni. A.z ő bölcs szavára lecsillapodtak a trójaiak, s így Menelaosz és Odüsszeusz bántatlanul visszatérhetett a hajókhoz az elutasító válasszal.

Felháborodottan hallották a görögök a trójaiak válaszát. Türelmük elfogyott, elhatározták, hogy fegyverrel szerzik vissza, amit, a jó szóra nem hallgatva, megtagadtak tőlük. Felkészültek Trója ostromára, és hajóikat elhagyva partra szálltak. Harci vágytól égve sietett előre Akhilleusz, és már-már lábával érintette a földet, de mellette termett Thetisz, és figyelmeztette a jóslatra, hogy aki elsőnek lép a görögök közül Trója földjére, elsőnek leli ott halálát.

Phülaké királyának, Iphiklosznak hős fia, Próteszilaosz vállalkozott rá, hogy feláldozza fiatal életét a görögökért. Bátran a partra lépett, és

megkezdte a harcot a trójaiakkal, de tüstént ott termett Hektór, és leterítette.

Félig épült házát és szép fiatal feleségét hagyta otthon Próteszilaosz. Amikor az auliszi kikötőbe szólította Agamemnón parancsa, csak egy nap telt el azóta, hogy lakodalmát tartotta Akasztasz leányával, Laodameiával. S ki mondaná meg, mikor nagyobb az özvegy bánata: ha az elesett hős árváját egyedül kell nevelnie, vagy ha még nem áldották meg frigyüket gyermekkel az istenek?

Megsajnálták az istenek Laodameiát, s meghagyták Hermésznek, hozza fel Próteszilaoszt az Alvilágból. De csak három boldog órát engedélyeztek neki, hogy meglátogassa feleségét, utána vissza kellett térnie megint Hádész birodalmába. Repeső örömmel sietett férje elé Laodameia, azt hitte, vége már a háborúnak, és Próteszilaosz élve tért haza. Annál keservesebb gyászba fordult hamar a viszontlátás öröme, a boldog együttlét három órája gyorsan elrepült, s Próteszilaosznak örökre búcsút kellett vennie. Ércből öntötte ki az alvilági mezőkre távozó férje képmását Laodameia, s özvegyi gyászának magányos napjaiban abban keresett vigasztalást. Egy szolga megleste a szoborral, azt hitte, hogy Laodameia idegen férfit fogadott szobájába, jelentette a királynak, amit látott. Akasztosz felháborodottan rontott be leányához, s mikor meglátta a szobrot, megesett a szíve a szerencsétlenen. Azt gondolta, nem gyötrődik tovább, ha megszabadítja az ábrándképtől, ezért parancsot adott, hogy vessék tűzre a szobrot. Úgy is történt, de Laodameia nem tudta elviselni, hogy utolsó vigaszától is megfosztották, maga is a lángok közé ugrott, és a szoborral együtt elégett.

Ezalatt Trója előtt félelmetesen bontakozott ki a küzdelem. A görög hajók ontották magukból a harcosokat, a trójaiak – élükön Hektórral, Priamosz hős fiával – elkeseredetten védték a falakat. Ha a görögöket a hosszan húzódó ostrom alatt csüggedés fogta el, Akhilleusz öntött új lelkesedést beléjük; Thetisz és Aphrodité úgy intézték egyszer, hogy közvetlen közelből láthatta meg Helenét, és ez a látvány csak fokozta harci kedvét.

Priamosz király már ötven gyermeke közül hármat gyászolt: Akhilleusz fosztotta meg mind a háromtól. Egyikük, a zsenge Tróilosz, kimerészkedett a falak felé, hogy lovait legeltesse a forrás körül, amelyből béke idején a trójai asszonyok hordták a vizet a városba. Akhilleusz megpillantotta a szép gyermekifjút, lovára kapva menekült előle Tróilosz, de Apollón templománál utolérte, és nem törődve a hely

szentségével, az oltár mellett ölte meg. Az odasiető Hektór már csak öccse holttestét menthette ki a harcból, hogy felvigye a városba, ahol szülei és nővérei mondtak siratóéneket fölötte.

Priamosz fia volt Lükaón is, de nem Hekabé, hanem egy Laothoé nevű rabnő gyermeke. Ezt is a városon kívül, apja kertjében találta Akhilleusz, ahol éles késsel egy olajfáról vagdosta az ágakat a fiú, hogy a szekér párkányának való léceket faragjon belőle. Akhilleusz akkor megkímélte az életét, csak foglyul ejtette, s Lémnoszban adta el rabszolgának; onnét Imbroszba, majd Ariszbébába került Lükaón. Apja már őt is meggyászolta, mert nem tudta, hova lett, csak évek múlva, sok viszontagság után szökött meg a rabszolgasorból, és tért vissza titkon hazájába. De nem örülhetett sokáig szabadságának, hazaérkezése után a tizenkettedik napon újra szembekerült Akhilleusszal, s ez ekkor már nem kegyelmezett életének.

Mésztór, Priamosz fia, Aineiasszal, Ankhiszész fiával együtt legeltette a gulyát az Ida hegyén, amikor Akhilleusz megtámadta őket; Aineiasz elmenekült, de Mésztórt és a többi pásztort megölte Akhilleusz, és a marhákat elhajtotta.

Így dúlták fel Trója egész környékét, a szigeteket és a part menti városokat a görögök, megölve sok férfit és rabszíjra fűzve sok asszonyt meg gyermeket, senki annyit, mint Akhilleusz. Bár Trója falai még épségben álltak, és oltalmazták a várost, keserű gyümölcseit érlelte a bűn, hogy a hitszegő Parisz kedvéért Helenét és a kincseket visszatartották a falak között.

De bűnt követtek el nemcsak a falakon belül, hanem a falakon kívül, a görögök táborában is. Odüsszeusz nem tudta megbocsátani Palamédésznek, hogy ő volt az, aki túljárt az eszén, és leleplezve alakoskodását, arra kényszerítette, hogy elhagyja házát, és részt vegyen a sokáig elhúzódó háborúban. Álnok cselt szőtt ellene: Palamédész sátrában nagy halom aranyat rejtett el, s egy trójai hadifoglyot rávett arra, hogy hamis levelet adjon át, mintha azt Priamosz írta volna Palamédésznek, egy halom aranyat ígérve neki, ha elárulja a görögöket. Agamemnón elolvasta a levelet, s mert az aranyat is megtalála Palamédész sátrában, mint árulót halálra ítélte, és megköveztette. Mikor Naupliosz hírét vette fia halálának, maga is elhajózott Trója alá, hogy elégtételt kérjen ártatlanul elpusztított fiáért, de Agamemnón, a többi vezér egyetértése mellett, elutasította az apát, mire Naupliosz hazatért, s bejárva a görög városokat, az asszonyokat a távolban harcoló férjek ellen

ingerelte. Különösen Argoszban járt sikerrel, hiszen Klütaimnésztrában amúgy is forrott a keserű indulat Iphigeneia feláldozása miatt.

A görög vezérek akkor még nem értek rá a hazatérésre gondolni. A bevehetetlen városfalon keresték a rést, ahol behatolhatnak, mint farkas az akolba. Addig is a Trója előtt elterülő síkon ütköztek össze a falak mögül előmerészkedő ellenséggel, s a környéken portyázva, békés városokat dúltak fel. Evvel Trója szomszédságát is magukra haragították, s miután kilenc év telt el így, sokan léptek a görögök ellen Priamosz népével szövetségre.

Nemcsak Priamosz rokonai, Ankhiszész fia, Aineiasz, és Anténór két fia, Arkhelokhosz és Akamasz, hanem Ázsia sok más kiváló hőse is a trójaiak oldalán harcolt már. Megérkezett Trója erősítésére az Ida hegy lábánál épült Zeleiából Pandarosz, akinek Apollón ajándékozott íjat, Adrészteiából eljött Adrésztosz és Amphiosz, Meropsznak, a híres jósnak a fia, akiket hiába akart apjuk visszatartani a reménytelen harctól. A müsziaiak segítő csapatait Khromisz és Ennomosz, a madárjós vezette, az érthetetlen nyelvű kariaiakat Nomión két ragyogó gyermeke, Amphimakhosz és Nasztész, akik még a csatába is arannyal gazdagon díszített ruhában vonultak. Messze Lükiából, az örvénylő Xanthosz mellől jött el seregével Bellerophontész két unokája, Glaukosz, Hippolokhosz fia, meg Szarpédón, Zeusz és Laodameia gyermeke.

Kegyetlen portyázásaikkal nem gyengítették hát Trója ellenállását a görögök, csak saját ellenfeleik számát szaporították. Meg fényes hadizsákmányt ejtettek a feldúlt városokban, sok drága kincs mellett rabszolgákat, köztük fényesszemű leányokat hurcoltak magukkal. A fővezér jogán Agamemnón választotta ki elsőnek a maga részét, a többin megosztoztak a vezérek.

Így került Apollón khrüszéi papjának a leánya, Khrüszéisz, az „Aranyvárosból” Agamemnón sátrába, és így került Akhilleusz sátrába Briszéisz, akit a hős, bár csak dárdával szerzett rableány volt, a szeme fényénél is jobban szeretett.

AKHILLEUSZ HARAGJA

Khrüszész, Apollón papja, az isten szalagjával koszorúzott aranypálcával a kezében jött a görögök hajótáborához, hogy kiváltsa leányát a rabságból. Fényes váltságdíjat is hozott magával, s könyörögve fordult valamennyi göröghöz, de kiváltképpen Atreusz két fiához:

– Adják meg nektek az olümposzi istenek, hogy feldúlhassátok Priamosz városát, és épségben térjetek haza! De az én leányomat engedjétek szabadon,‘és fogadjátok el érte ezt a váltságdíjat, tisztelve Zeusz fiát, a messzelövő Apollónt!

Hiába intették a többiek, hogy tisztelet jár a papnak, Agamemnónnak nem tetszett a beszéd, és a leányáért könyörgő apát durván elutasította:

– Nehogy még egyszer itt találjalak az öblös hajóknál, mert akkor nem fog megvédeni téged az isten pálcája, sem a koszorúja! A leányt nem bocsátom szabadon, előbb éri utol az öregség az én palotámban, Argoszban, messze hazájától, a szövőszék mellett. Te pedig takarodj, ne ingerelj tovább, amíg még jó dolgod van!

Így szólt Agamemnón, az öreg megijedt, és engedelmesen odébbállt. Hallgatagon ment ki a zúgó tenger partjára, s a többiektől félrevonultan imádkozott a felséges Apollónhoz, akinek szent egereit khrüszéi templomában tartották. Legfélelmetesebb nevén szólította, Szmintheusznak, „Egéristennek” nevezte most a pap a széphajú Létó fiát, hogy pusztító erejét felidézze:

– Hallgass meg, ezüstíjas isten, aki Khrüszét és Killát oltalmazod, és hatalmaddal Tenedosz felett uralkodsz, ó, Szmintheusz, ha valaha is emeltem tetőt kedves szentélyed fölé, ha valaha is égettem oltárodon bikák és kecskék kövér combjait, most teljesítsd ezt az egy kívánságomat: bűnhődjenek a görögök az én könnyeimért a te nyilaid által!

Apollón meghallgatta az imát, haragosan szállt le az Olümposz csúcsáról, íjjal és tegezzel a vállán, félelmetesen csendült meg az ezüstideg, s a messzelövő isten nyilai irtózatos járványt hoztak a görög táborra. Először az állatokra, az állatokról az emberekre terjedt a vész: szüntelenül égtek a halotti máglyák kilenc napon keresztül.

Aggódott már Héra, a fehérkarú istennő a görögökért, s ezért a tizedik napon azt az elhatározást ültette Akhilleusz szívébe, hogy hívja gyűlésbe a népet. így is történt, s amikor mindnyájan együtt voltak már, szólásra emelkedett Akhilleusz:

– Úgy látom, Atreidész, dolgunk végezetlen fogunk hazatérni, ha ugyan a haláltól megmenekülünk, s a harc és a járvány nem pusztítja el az akhájokat. Kérdezzünk meg egy jóst vagy egy papot vagy egy álomfejtőt – mert hiszen az álmot is Zeusz küldi az mondja meg nekünk, miért haragszik ránk ennyire Phoibosz Apollón! Hátha be nem váltott fogadalom vagy elmaradt áldozat az, amivel magunk ellen ingereltük, s ha bárányok és hibátlan kecskék égő zsírjában részesül, hajlandó lesz tőlünk elhárítani a járványt.

Így szólt, és leült a helyére.

Utána Kalkhasz, Thesztór fia kért szót, a kiváló madárjós, aki tudott mindent, ami van, ami lesz, és ami volt, és tanácsadásra készen, tele jó szándékkal mondta:

– Azt kívánod tőlem, Zeusz kedveltje, hős Akhilleusz, hogy tárjam fel, miért haragszik ránk a messzelövő Apollón. Hát én meg is mondom, de te esküdj meg előbb, hogy szóval és tettel védelmemre kelsz, mert azt hiszem, azt fogom magamra haragítani, akinek a legnagyobb a hatalma a görögök között.

– Bátran mondd ki a jóslatot, legjobb tudásod szerint! – nyugtatta meg Akhilleusz. – Apollónra esküszöm, Zeusz kedves fiára, akinek a nevében te feltárod a jövőt a görögöknek, hogy amíg én élek, senki nem emelhet kezet rád, még ha Agamemnón volna is az, akire gondolsz, s aki magát most a legnagyobbnak vallja közöttünk.

Akkor nekibátorodott a jós, és kimondta:

– Nem beváltatlan fogadalom és nem elmaradt áldozat az, ami Apollónt felingerelte, hanem papja miatt haragszik, mert tiszteletlenül bánt vele Agamemnón. Nem is fogja előbb a vészt elhárítani fejünkről, csak ha a fényesszemű leány kedves apjához visszatérhet, de most már váltságdíj nélkül. És vigyünk száz ökörből álló fényes áldozatot, hekatombát Khrüszébe: avval engeszteljük ki az istent!

Ezt hallva, haragosan pattant fel Agamemnón, s szívében sötét indulattal, szemében szikrázó tűzzel támadt Kalkhaszra:

– Gonosz jóslatok papja, soha nem mondtál még olyat, ami az én javamra szolgálhatna! Most is azt kívánod, hogy Khrüszéiszről lemondjak, pedig őt hites feleségemnél, Klütaimnésztránál is többre becsülöm. De legyen szavaid szerint, visszaadom őt, mert a nép javát, és nem pusztulását akarom. Hanem a görögök adjanak más ajándékot helyette, mert ha ez, a legkedvesebb, el is távozik tőlem, nem való, hogy éppen én maradjak itt mindenemből kifosztva!

Ezt már nem hagyhatta szó nélkül Akhilleusz:

– Atreusz dicső fia, te mindenkinél haszonlesőbb, hogyan adhatnának neked ajándékot a görögök? Hol van közös vagyon, amiből választhatnánk? Magad is tudod, hogy ha egy-egy várost feldúltunk, a zsákmányt mindig felosztottuk, és nem volna illő ezt most visszavenni a néptől és újra begyűjteni. Te teljesítsd, amit az isten követel, engedd szabadon a leányt, mi pedig majd, ha egyszer Zeusz megadja nekünk, hogy Tróját bevegyük, háromszor vagy négyszer annyit juttatunk neked érte a zsákmányból!

– Kiváló hős lehetsz, Akhilleusz, istenekhez hasonló – felelte gúnyosan Agamemnón –, de az én eszemen nem jársz túl! Azt tartanád helyesnek, hogy te légy csak megajándékozott, én pedig kárpótlás nélkül maradjak, ha a leányt visszaadtam? Vagy adnak nekem az akhájok önszántukból vele felérő ajándékot, vagy pedig magam megyek el érte, s elveszem vagy a tiedet vagy Aiaszét vagy akár Odüsszeuszét! De ráérünk még erről vitázni, most sötét hajónkat bocsássuk a tengerre, rendeljünk ki elég evezőst, rakjuk meg áldozati állatokkal, s tegyük fel rá a széparcú Khrüszéiszt. És egy megfontolt férfi legyen a vezető, vagy Aiasz vagy Idomeneusz vagy az isteni Odüsszeusz vagy akár te magad, Péleusz fia, akinél senki sem elviselhetetlenebb közöttünk, a hekatombát bemutatva engeszteld te ki a messzelövő Apollónt irántunk!

Megvetően mérte végig tekintetével Agamemnónt a gyorslábú Akhilleusz.

– Te tetőtől talpig gyalázatba öltözött kapzsi! Hogy is várhatod ezután még, hogy akadjon görög, aki szavadra adjon, és akár messze útra, akár harcra vállalkozzék a kedvedért? Hiszen nekem nem volt semmi bajom a trójaiakkal, ökreimet nem hajtották el soha, lovaimat sem, a termést sem tették tönkre jó földjén hősöket nevelő hazámban, Phthiában, hiszen sok árnyas hegy és a morajló tenger fekszik közöttünk. Téged követtünk mindnyájan ide, gyalázatos, hogy te örülj, és hogy a te testvéred, Menelaosz becsületét szerezzük vissza. De evvel nem gondolsz, ebszemű, sőt még fenyegetsz is, hogy elveszed, amiért magam fáradoztam, és amit az akhájok nekem adtak osztályrészül. Pedig a harc javát az én két kezem végzi el, de ha a zsákmány felosztására kerül sor, neked jut a nagyobb rész; édeskevés az, amit én vihetek magammal a hajókhoz. Elég volt már ebből: hazamegyek Phthiába, jobb lesz az nekem, mint itt megvetetten a te kincseidet gyarapítanom.

Gőgösen felelt Agamemnón:

– Fuss hát meg, ha úgy tetszik, nem fogok könyörögni neked, hogy a kedvemért itt maradj! Elegen vannak velem, akik megbecsülnek,

mindenekfölött Zeusz, aki tanácsot ad a királynak. Nincs senki, akit jobban gyűlölnénk nálad, mert mindig csak a viszályon és a háborúságon jár az eszed, isten az, akinek féktelen erődet köszönheted. Parancsolj hát otthon mürmidónjaidnak, én ugyan rád sem hederítek, haragoddal se törődöm, de most már nyíltan kimondom: ahogyan Khrüszéiszt elveszi tőlem Phoibosz Apollón, s én őt társaimmal saját hajómon küldöm vissza, úgy veszem el tőled a széparcú Briszéiszt, magam megyek érte sátradba, hogy lásd, mennyivel érek többet nálad, és rettegjen más is magát összemérni velem!

Irtózatos fájdalom töltötte el Akhilleusz szívét, s már-már kardot rántott Agamemnónra, amikor hirtelen megjelent előtte Paliasz Athéné; a fehérkarú Héra küldte le az Olümposzról, mert mind a kettőt egyformán szerette, és mind a kettőért aggódott. Csak maga Akhilleusz látta az istennőt, csak ő hallotta békéltető szavát, senki más a halandók közül, de engedelmeskedett, és ezüstmarkolatú, hatalmas kardját visszadugta hüvelyébe. így hát megkímélte Agamemnón életét, csak tovább szidalmazta, mert ezt már nem tiltotta az istennő:

– Népeden élősködő király, te megteheted, mert semmirekellők fölött uralkodsz! Hanem én kimondom, és nagy esküvel pecsételem meg, amit mondok: erre a királyi pálcára fogadom, amely nem hajt többé lombos ágat, miután törzsét az erdőben hagyta. Ahogyan ez nem fog kizöldülni többé, te se tudsz segíteni, amikor Hektór keze alatt hullani fognak a görögök, és vágy szállj a meg őket Akhilleusz után, de te hiába bánod már, hogy megsértetted azt, aki a legkiválóbb valamennyiük között!

Hiába engesztelte őket Pülosz agg királya, Nesztor:

– Örülhet Priamosz és Priamosz népe, ha meghallják majd Trójában, hogy a görögök két legjobb vezére egymás ellen tör. Hallgassatok meg, hiszen mindketten fiatalabbak vagytok nálam. És hallgattak a tanácsomra valamikor régen olyan hősök is, akikkel a ma élők közül senki sem vetélkedhetne, Peirithoosz és Thészeusz és a többiek, akik engemet arra méltattak, hogy harcaikban társukká fogadjanak. Szívleljétek meg hát ti is a jó tanácsot, te, Agamemnón, hagyd meg a leányt Akhilleusznak, te pedig, Akhilleusz, bár erősebb vagy, és anyád istennő, ne ingereld tovább Agamemnónt, hiszen neki adta Zeusz a legnagyobb hatalmat!

Nem használt a szép szó, Agamemnón és Akhilleusz haragban váltak el, amikor a tanács szétoszlott.

Khrüszéiszt küldöttség vitte haza, Odüsszeusz vezetésével, s vitték az áldozatra szánt ökröket is. Boldogan ölelte karja közé kedves leányát

Khrüszész, bemutatta a görögök engesztelő áldozatát Apollón oltárán, és így imádkozott az istenhez, egérvészt és járványt felidéző, baljóslatú nevét most már elhallgatva:

– Hallgass meg, ezüstíjas isten, aki Khrüszét és Killát oltalmazod, és hatalmaddal Tenedosz felett uralkodsz! Aminthogy eddig is hallgattál imámra, megvédted becsületemet, és súlyos csapást mértél az akhájok népére, most is teljesítsd ezt az egy*kívánságomat: hárítsd el a méltatlan pusztulást a görögök fejéről!

Meghallgatta Phoibosz Apollón Khrüszészt, a papot, elfogadta a görögök engesztelő áldozatát, és a járványt megszüntette. Odüsszeusz és társai Khrüszében lakomáztak egész nap, még az éjszakát is ott töltötték, majd amikor feltűnt a rózsásujjú Hajnal, visszatértek a görög táborba; Apollón kedvező szelet küldött nekik, így hamarosan hazaértek, s ment ki-ki a saját hajójára vagy sátrába.

Míg Odüsszeusz Khrüszében járt, Agamemnón elküldte két hírvivő szolgáját, Talthübioszt és Eurübatészt a mürmidónok sátraihoz, Briszéiszért. Hű fegyvertársának, Patroklosznak hagyta meg Akhilleusz, hogy vezesse ki Briszéiszt, s miután Agamemnón követei eltávoztak kedves rabnőjével, maga kiment a tenger partjára, hogy anyjának, Thetisznek sírja el fájdalmát.

Thetisz a tenger mélységében, agg atyja, Néreusz tengeri isten mellett hallotta meg halandó fia panaszát; felszállt a tengerből, mint a köd, melléje ült, megsimogatta kezével, és úgy kérdezte ki bánatát:

– Gyermekem, miért sírsz? Milyen gyász érte szívedet? Mondd ki, ne rejtsd magadba, hadd tudjuk mindketten!

Azután vele sírt, halandó gyermekével, mert legalább azt a rövid életet szerette volna boldogabbnak látni, amit a sors engedett neki. Akkor éppen az aithiopszoknál vendégeskedett Zeusz – az aithiopszok istenfélő népét gyakran látogatták meg az istenek –, de mikor a tizenkettedik napon hazaért, Thetisz fölment hozzá az Olümposzra. Régi érdemekre hivatkozhatott: mikor a többi isten fellázadt, és meg akarták kötözni Zeuszt, csak ő tartott ki mellette, és felhívta az Olümposzra Briareószt, a százkezű óriást, védelmére. Most melléje ült, baljával átfogta térdét, jobbjával az állát simogatta, úgy kérte, hogy rövid életében legalább tiszteletet szerezzen halandó fiának.

Zeusz bizony kedvetlenül hallgatta: tartott feleségétől, Hérától, ki úgyis szidta folytonosan, hogy részrehajló a trójaiak iránt. De mégis igenlőleg intett világkormányzó szemöldökével Thetisz kérésére, hogy mindaddig a trójaiak győzzenek, amíg Agamemnón elégtételt nem ad

Akhilleusznak.

Thetisz visszatért a tengerbe, Zeusz pedig palotájába. Az istenek mind együtt voltak, és felálltak, mikor belépett. De Héra rátámadt, mert meglátta rajta, hogy az ezüstcipellős Thetisz járt nála, és az ő háta mögött ígértetett meg valamit magának. Féltette a görögöket, de Zeusz visszautasította Héra bevatkozását, s csak Héphaisztosz szava vetett véget a civódásnak: még csak az hiányzik, hogy a halandók dolga zavarja meg az istenek lakomáját! Anyját béketűrésre intette: nem jó Zeusszal szembeszállni. És serleget nyújtott Hérának, nektárt töltött a többi istennek is. Olthatatlan kacagás támadt a boldog istenek között, amint látták Héphaisztoszt végigsántikálni a termen. így lakomáztak aztán naphosszat. Apollón játszott a lantján, és a Múzsák édes hangon felváltva énekeltek.

Mikor pedig a nap leszállt, az istenek pihenni tértek, ki-ki a maga lakosztályába, melyet Héphaisztosz, a sánta kovács készített mesteri hozzáértéssel. Zeuszt is elérte az édes álom, ott aludt az aranytrónusú Héra mellett.

A többi isten és az emberek egész éjszaka aludtak, de Zeuszt elkerülte az álom. Thetisznek adott ígérete járt az eszében. Végül is vészt hozó álomképet küldött Agamemnónra.

Az álomkép Nesztor alakját öltötte magára, úgy ment Agamemnón sátrába. Ott aludt a vezér, ambrosziás álom ömlött el körülötte. Megállt az álomkép Agamemnón feje fölött:

– Alszol, Atreusz fia, pedig nem kell egész éjszaka aludnia a férfinak, akitől a határozat függ, akire ennyi nép van bízva, és akin ekkora a felelősség. Most hallgass rám, mert Zeusz követe vagyok számodra; ő visel gondot rád a távolból, és ő parancsolta, hogy szólítsd fegyverbe a hosszúhajú akhaioszokat, gyorsan, mert most be tudnád venni Tróját, már nem oszlik meg az olümposziak akarata, mert megtörte ellenkezésüket Héra könyörgése.

Agamemnón, mihelyt felébredt, össze is hívta a vezéreket Nesztor hajójánál, elmondta álmát, és új támadásra szólította fel őket. A gyűlésben azt is elhatározták, hogy előbb próbára teszik a nép harci kedvét. A vezérek tanácsa feloszlott, és népgyűlést hirdettek. Mikor már mind együtt voltak, szólásra emelkedett Agamemnón, és kihirdette, hogy erejüket felemésztette a trójaiak kilencesztendős ellenállása, szálljanak hajóra, forduljanak vissza, hazájukba; ha eddig nem, már ezután úgysem fogják Tróját elfoglalni.

A görögök – mármint a nagy tömeg, mely nem vett részt előbb a vezéri

tanácsban – kaptak Agamemnón szaván. Megmozdult a gyűlés, mint a viharzó tenger, s ujjongva futottak a hajókhoz. Bizony már haza is indultak volna, de Héra ijedten vette észre, hogy Priamosz kívánsága teljesül: a görögök hazamennek, és ott hagyják Helenét a trójaiak között. Pallasz Athénét küldte le a görögök közé, Athéné egyenesen Odüsszeuszt kereste fel. Odüsszeusz hamarosan átlátta a helyzetet, ledobta köpenyét, kivette gyorsan Agamemnón kezéből a királyi pálcát, és úgy sietett a nép közé. Ha előkelő vitézzel találkozott, annak rábeszélő szóval magyarázta, hogy csak próbára tette őket Agamemnón, az egyszerű közembereket a bottal tanította meg kitartásra és engedelmességre. Csak a csúf Therszitész ellenkezett még, a leghitványabb ember a görögök között, de Odüsszeusz alaposan ellátta baját a bottal, és evvel egyszerre mindenkit a maga pártjára vont.

Sok derék tette közt ez a legderekabb, hogy a gyalázkodó szószátyárt
elhallgattatta – hallatszott itt is, ott is.

Hogy helyreállt a rend, szólásra emelkedett Odüsszeusz – maga Athéné istennő intette hírvivő képében csendre a népet, hogy figyeljenek szavára. Odüsszeusz a jóslatra figyelmeztette őket, mely éppen a tizedik esztendőre ígérte Trója bevételét.

A nép eltelt újra harci kedvvel, a vezérek áldozatot mutattak be, s a harcosok már gyülekeztek. Lábuk alatt döngött a föld, és ellepték a Szkamandrosz folyó partján a mezőséget. Csak Akhilleusz népe, a mürmidónok maradtak ki a készülődésből. Mükéné népét Agamemnón hozta, a spártaiakat Menelaosz, a kephalléneket – Ithaka és a környező szigetek lakóit – Odüsszeusz. Lokroi népét Aiasz, Oileusz fia, a szalamisziakat Aiasz, Telamón fia, aki Akhilleusz távollétében a legnagyobb hős volt közöttük.

A trójaiakhoz Zeusz elküldte íriszt. Ezek éppen Priamosznál gyűléseztek. írisz Priamosz fiának, az őrszolgálatot teljesítő Politésznek az alakjában jelent meg közöttük, hírül adta a görögök készülődését, mire Hektór feloszlatta a tanácsot, és a trójaiak is fegyverbe álltak.

Hatalmas porfelhőt verve fel, közeledett egymáshoz a két ellenséges tábor. A trójaiak éktelen lármát csaptak, akárcsak a darvak, mikor a törpe pügmaioszok „öklömnyi” népére támadnak, az akhaioszok pedig néma méltósággal vonultak fel. A trójaiak élén Parisz harcolt, s két érchegyű dárdát rázva a kezében, szólítgatta viadalra a görögök legjobbjait.

Mint az oroszlán a biztos zsákmánynak, úgy örült meg Menelaosz, mikor meglátta. De előle ijedten húzódott félre Alexandrosz, s csak akkor

emberelte meg magát, mikor Hektór rátámadt, és fennhangon asszonyok bolondjának, elpuhult csábítónak bélyegezte.

– Hektór, megérdemlem, hogy így korholsz – felelte Parisz, akit Alexandrosznak is neveztek. – Mert a te szíved, mint a kemény bárd, mely áthatol a gerendán a hajóács kezében, s még növeli is a férfi keze lendületét. De ne vesd szememre az aranyos Aphrodité fénylő ajándékát, mert nem szabad megvetni azt, amit az istenek adnak, bár senki nincs, aki magától nyúlna hozzája! Am ha azt kívánod, hogy most harcba menjek, tedd, hogy álljon félre a többi trójai s az akhájok mind, és állítsatok engemet a középre Arész kedveltjével, Menelaosszal, hogy Helenéért és a kincsekért megvívjunk! Amelyikünk győz, azé legyenek a kincsek, az vezesse haza az asszonyt, ti többiek pedig, barátságot kötve igaz esküvéssel, lakhatnátok bizton Trója termékeny mezőin, ők pedig térjenek haza a lovakat nevelő Argoszba és a szép asszonyok hazájába, Görögországba!

Örült Hektór Parisz szavainak, a görögök is elfogadták a feltételeket, csak ahhoz ragaszkodtak, hogy Priamosz király maga jöjjön a szerződéskötéshez.

– Mert az ifjabbak lelke kevésbé megbízható, de amiben öregember vesz részt, előre és hátra egyszerre tekint, hogy mindkét fél számára a lehető legjobban üssön ki a dolog – mondogatták.

Agamemnón Talthübioszt küldte hátra a hajókhoz áldozati bárányért, Hektór a városba menesztett követeket, hogy hozzanak bárányt, és hívják el Priamoszt.

Írisz ezalatt Helenét hívta a bástyákra.

A bástyán, a Szkaiai-kapu fölött ültek a nép vénei Priamosz körül, öregkoruk miatt a harccal már felhagytak, de hasznos tanácsaikat jó volt meghallgatni. Tücskökhöz voltak hasonlóak, akik az erdőben fán üldögélve liliomtiszta hangon ciripelnek. Ilyenek voltak és így ültek a bástyán a trójai vének. S amint meglátták Helenét a bástyához közeledni, röpke szavakat váltottak egymással:

– Nem lehet csodálni, de még haragudni sem illik érte, hogy a trójaiak és az akhaioszok egy ilyen asszonyért sok időn át annyi nyomorúságot szenvednek, félelmetesen hasonlít szépségében a halhatatlan istennőkhöz. De még így is, még ha ilyen szép is, térjen csak haza a hajókkal, s ne maradjon itt a magunk s utánunk gyermekeink bajára!

Priamosz jóságos szavakkal szólította maga mellé a menyét:

– Nem téged okollak, mindennek az istenek az okai a szememben, akik ellenem indították az akhaioszok könnyet árasztó háborúját.

És együtt nézték a magasból a görög tábort. Helené egyenként mutatta a hősöket, Agamemnónt – egykori sógorát –, Odüsszeuszt, Idomeneuszt és a többieket.

Ekkor jött a követ Priamoszért. Lement az agg király Anténór kíséretében a síkságra, görög részről Agamemnón és Odüsszeusz léptek elő az eskütételhez, hozták a hírvivő szolgák a bárányokat meg a bort, és a királyok kezére vizet öntöttek. Fekete juhot áldoztak a Földnek, fehér kost a Napnak, egy harmadik bárányt Zeusznak, minden szerződés legfőbb védőjének.

Így kötötték meg a szerződést.

Ezután Priamosz visszament a várba, mert nem tudta volna nézni, amint fia Menelaosz dárdájával kerül szembe. Hektór sorsot vetett, a sors Pariszt jelölte ki, hogy elsőnek hajítsa el a dárdát. De Parisz nem találta el Menelaoszt, s amikor ezen volt a sor, Aphrodité ködbe burkoltan elragadta Pariszt az emberek szeme elől.

Az istenek az Olümposz aranypadozatos termeiben lakomáztak, Hébé töltötte a nektárt, s miközben egymásra köszöntötték a serlegeket, letekintettek Trója városára. Zeusz gúnyolódva szólt Hérához:

Menelaoszt, íme, két istennő is segíti, Héra és Athéné, de bizony ezek csak a távolból nézik, nekik így is jó, míg a mosolygó Aphrodité mindig ott van Alexandrosz mellett: most is megmentette a biztos haláltól. Beszéljük meg tehát, hogy ezután hogy lesz: keltsük-e fel újra az öldöklő harcot, vagy küldjünk közéjük békés egyetértést? Mert ha mindenki a békét választja, akkor tovább is lakhatja a nép Priamosz városát, de az argoszi Helenét Menelaosz vigye magával!

Duzzogva hallgatta Zeuszt a két istennő, Athéné magába fojtotta haragját, de Héra kifakadt:

– Kegyetlen Kronidész, mit mondasz már megint! Hagynád annyi fáradságomat kárba menni!

Nehéz szívvel felelt a felleggyűjtő Zeusz:

– Mit vétettek ellened Priamosz gyermekei, hogy ennyire gyűlölöd őket? Ha bemennél a kapun, a nagy falak mögé, s elevenen nyelnéd el Priamoszt egész népével, akkor talán megnyugodnál. Tégy hát tetszésed szerint, ez ne legyen ok többé köztünk civódásra!

Így határozták el az istenek Trója pusztulását, s’hogy beteljen a mérték, előkészítették a trójaiak esküszegését. Ezért Athénét küldték le ismét.

Athéné Anténór fiának, Laodokosznak képében Pandaroszt biztatta fel, hogy vegye célba nyilával Menelaoszt. Pandarosz, a híres íjász,

kivett tegzéből egy érintetlen nyilat, imádkozott Apollónhoz, és megfogadta, hogy száz elsőszülött bárányt fog áldozni neki, amint hazaér. Aztán megfeszítette íját, megpendült az ideg, repült a hegyes nyíl a sokaság felett.

De Pallasz Athéné vigyázott Menelaoszra. Mint anya, ha alvó gyermeke felől hessegeti el a legyet, félrehajlította Pandarosz nyilát, így ez csak a hős bőrén ejtett sebet. Kicsordult a vér, rémülten hívatta Agamemnón testvéréhez Makhaónt, Aszklépiosz isten fiát, a híres orvost; az kiszopta a sebet, és bekente gyógyító írral.

Míg ezek Menelaoszt gyógyítgatták, a trójai hadsorok már készülődtek. Pandarosz békebontásától vérszemet kapva, újra fegyverbe álltak.

Agamemnón is bejárta a görög tábort, egyenként biztatta a hősöket, egyiket dicsérte, másokban kötődő, kicsinylő szavakkal ébresztett harci indulatot:

– Argosziak, ne engedjetek a szilaj harci kedvből, mert nem lesz Zeusz az esküszegők oldalán!

Újra szemben állt egymással a két tábor.

Folyt a harc keményen, senkit sem érhetett gáncs. Aki sértetlen maradt a viadal forgatagában, azt maga Paliasz Athéné vezethette kézen fogva, s csak ő fordíthatta el felőle a nyilak lendületét. Mert azon a napon trószok és akhaioszok sokan hullottak homályosuló szemmel egymás mellé a porba.

Kivált Tüdeusz fiába, Diomédészbe öntött Paliasz Athéné rettenthetetlen bátorságot.

Meglátta Aineiasz, mint pusztít Diomédész a trójaiak között. Kereste Pandaroszt, s őt szólította fel, hogy biztos nyilával vegye célba az ismeretlen harcost, aki már annyi trójai halálát okozta.

– Ha ugyan nem valamelyik isten áll szemben velünk, aki elmaradt áldozatokért haragszik a trójaiakra – tette hozzá elborzadva, mert a bosszúálló istenekkel nem merte volna felvenni a harcot.

Pandarosz tudta, hogy ez Diomédész: egyszer már célba is vette, de hiába, íja cserbenhagyta. Aineiasz szekerére kéredzkedett, együtt mentek Diomédész ellen, de az halálos sebet ejtett Pandaroszon, nyilával tőből metszve el dicsekvő nyelvét.

Ekkor Aineiasz pajzsával és hosszú dárdájával leugrott a harci szekérről, hogy megvédje bajtársa holttestét. Tüdeusz fia óriási követ ragadott fel, akkorát, hogy a mai emberek közül ketten se bírnák fölemelni; ájultan rogyott le Aineiasz a szörnyű ütés alatt.

El is pusztult volna ott a hős Aineiasz, de megjelent Aphrodité, fehér karját fonta kedves fia köré, s fényes ruhája redőivel eltakarta a görögök szeme elől. Már-már ki is vitte a harc forgatagából, de Diomédész a nyomában volt, és az istennő lágy keze fején ejtett sebet dárdájával. Nagyot sikoltott Aphrodité, és kiejtette kezéből fiát; Phoibosz Apollón mentette meg végül Aineiaszt, kék felhőbe burkolva.

Aphroditét Írisz ragadta ki a harc közepéből, és vitte fel az Olümposzra. Egyenesen anyja, Dióné ölébe rogyott a sebesült istennő, az karjába vette leányát, megsimogatta, és kikérdezte baja felől. Héra és Athéné kárörvendve gúnyolták.

Zeusz atya is mosolygott, és maga mellé szólítva, mondta az aranyos Aphroditének:

– Nem terád van bízva, gyermekem, a háború dolga!

Ezalatt Aineiaszt Apollón védte. Diomédész ugyanis már őt se tartotta tiszteletben. De félelmetes hangon rákiáltott a Messzelövő:

– Térj észre, és vonulj félre, Tüdeusz fia, ne akarj te az istenekkel vetélkedni!

Diomédész meghátrált, Apollón pedig a szent Pergamonba vitte Aineiaszt, ott, temploma nagy csarnokában, Létó és Artemisz gyógyították, és tették még daliásabbá. Apollón elkészítette Aineiasz alakmását: míg a hős a fellegvárban volt, addig azt bocsátotta a harcmezőre, s trójaiak és görögök a puszta képmásért harcoltak egymással.

Aztán Arészt hívta Phoibosz Apollón az emberi mértéket áthágó Diomédész ellen; maga visszavonult Pergamonba, Arész pedig újra a csatába elegyedett.

Athéné ismét Diomédész mellé állt. Most már arra biztatta, hogy Arészt is támadja meg, s ő maga felöltötte Hádész láthatatlanná tevő sisakját, hogy Arész előtt is rejtve maradjon. Athéné segítségével Diomédész sebet ejtett Arészen is, ő felment panaszra Zeuszhoz. Az istenek atyja megvetéssel mérte végig:

– Ne nyöszörögj mellettem, te állhatatlan! Az Olümposz minden lakói közt te vagy a leggyúlöletesebb nekem, mert te mindig a viszályt szereted és a háborúkat és az öldöklést. De mégse tudom soká elnézni, hogy fájdalmat szenvedsz, hiszen az én fiam vagy. Bizony, ha más istentől származnál, már mélyebbre taszítottalak volna, mint Uranosz fiait; a titánokat.

És hívatta Paiéónt, az istenek orvosát, az gyógyító írral kente be a sebet, ettől egykettőre meggyógyult Arész. Hébé megfürösztötte, és szépséges ruhát adott rá, úgy ült Zeusz mellé, csak úgy sugárzott a büszkeségtől.

Héra és Athéné is visszatértek Zeusz palotájába, hiszen már elérték, hogy az emberpusztító Arész felhagyjon az öldökléssel.

Így magukra maradtak az egymással harcoló emberek, a Szimoeisz és a Xanthosz folyók között elterülő síkságon.

Hangos szóval biztatta Nesztor a hősöket:

– Társaim, görögök, Arész szolgái, senki se maradozzon hátra, zsákmánnyal törődve! Rontsunk az ellenségre, ráérünk majd aztán a halottakról leszedni a fegyvereket!

A trójaiak már vissza is futottak volna a városba, csak Aineiasz és Hektór tartották bennük a lelket. Priamosz jóstehetségű fia, Helenosz biztatta a két hőst, hogy ne hagyják szétzülleni csúfos futással a hadsorokat, aztán Hektórt a városba küldte:

– Mondd meg anyánknak, hogy gyűjtse össze az asszonyokat a fellegvárban Athéné templomába, és azt a peploszát, amelyik a legszebb és legnagyobb és a legkedvesebb neki magának, helyezze a széphajú istennő térdére. ígérjen tizenkét egyéves, hibátlan üszőt, és úgy kérjék, hogy könyörülve a városon, a trójaiak asszonyain és balgatag kisgyermekein, tartsa vissza a szent Iliosztól Tüdeusz kegyetlen fiát.

Hektór eltávozott a városba. Mikor a Szkaiai-kapuhoz és Zeusz szent bükkfájához ért, tódultak eléje a trójai nők: ki gyermekét, ki testvérét, ki férjét kérdezte tőle. Hektór imára szólította fel mindannyiukat, és ment tovább, Priamosz szépséges palotájába. Szelíd, jó anyja, Hekabé jött eléje:

– Gyermekem, miért hagytad ott a harcot? Hiszen az akhájok átkozott fiai még ott dúlnak a város körül. Jöttél, hogy innét a fellegvárból tárd ki kezedet imára Zeuszhoz? Hozok mézédes bort, hogy önts ki belőle először áldozatul Zeusz atyának és a többi halhatatlan istennek, aztán magad is igyál; jól fog esni, hiszen a fáradt embernek erőt ád a bor, s te kifáradtál véreid védelmében.

De a sisakrázó Hektór elutasította:

– Ne tölts nekem mézédes bort, mert a lábamba szállna, és elvenné erőmet; Zeusznak sem áldozhatok belőle vérrel szennyezett kezemmel!

– És elmondta Helenosz üzenetét, Hekabét az asszonyokkal Athéné templomába küldte, aztán elindult, hogy felkeresse Pariszt. Hekabé

bement először illatos hálószobájába, ott válogatott a pompás tarka ruhák között, kiválasztotta közülük a legszebb és legnagyobb pepioszt, mely úgy ragyogott, mint a csillag. Társnőivel azt vitte Athéné templomába a fellegvárba.

A széparcú Theanó, Anténór felesége volt Athéné papnője Trójában. Kinyitotta a templom ajtaját, bementek az asszonyok, és hangos siránkozással tárták ki kezüket az istennőhöz. Theanó átvette a pepioszt, a széparcú Athéné térdére helyezte, és így imádkozott hozzá:

– Felséges Athéné, városvédő istennő, törd össze Diomédész dárdáját, és add, hogy ő maga is elbukjék a Szkaiai-kapu előtt, hogy mi is tizenkét egyéves, hibátlan üszőt áldozzunk fel templomodban, ha megkönyörülsz a városon és a trójaiak asszonyain és balgatag kisgyermekein! – így imádkozott, de Paliasz Athéné nem hallgatta meg a fohászt.

Feleségét, a fehérkarú Andromakhét nem találta otthon Hektór. A gazdasszonytól tudta meg, hogy Andromakhé keserves jajszóval a bástyatoronyra ment, hogy letekintsen a harcmezőkre, mert hallotta, hogy a görögök előretörtek, és a trójaiak pusztulnak. Mint az őrjöngő rohant el, s a dajka a gyermeket utánavitte. Hektór visszafordult azon az úton, amelyen jött, s a Szkaiai-kapunál találkozott feleségével. Vele volt a szolgáló is, ölében a gyermek, Hektór édes kisfia, szép csillaghoz hasonló, kit Hektór Szkamandriosznak hívott, de a többiek Asztüanaxnak, a „Város Fejedelmének”. Szótlanul rámosolygott a gyermekre a hős, Andromakhé könnyes szemmel ragadta meg a kezét, úgy tartóztatta:

– Az istenért, el fog pusztítani téged a te harci kedved! Nem szánod kisfiadat és engem, akit nemsokára özvegyen fogsz hagyni? Nekem jobb is volna, ha téged el vesztlek, a föld alá jutnom, mert nem marad számomra más vigasztalás, ha téged utolér a sorsod, csak a gyász meg a gyász. Mert nekem nincs atyám, se felséges anyám, mert anyámat Akhilleusz ölte meg, mikor Thébát feldúlta. Hét testvérem is volt: egy napon szálltak le Hádész birodalmába, mert mindet megölte a gyorslábú, isteni Akhilleusz. Anyámat, aki királyné volt az erdős Piakosz alatt, foglyul elvezette, de aztán fényes váltságért szabadon engedte: atyám termeiben nyilával érte utol Artemisz istennő. Hektór, hiszen te vagy atyám és anyám és testvérem, és te vagy viruló hitvesem, könyörülj hát rajtam, és maradj a bástyán, ne tedd gyermekedet árvává és özveggyé asszonyodat! Népedet pedig állítsd ide a vadfügefa mellé, mert itt a legkönnyebb a városba jutni, és a falat itt rohanják meg leginkább; már háromszor tettek vele próbát.

Hektór így válaszolt:

– Nekem is gond mindez, hitvesem. De szörnyen szégyellném a trójaiak és a hosszúruhájú nők előtt, hogy – mint valami hitvány ember – a harctól távol bujkáljak. Lelkem se hajt erre, mert én azt tanultam, hogy mindig az első sorban kell küzdeni derekasan, védve atyám és a magam jó hírét. Mert tudom szívemben: eljön majd a nap, hogy elpusztul a szent Iliosz és Priamosz és a dárdás Priamosz népe. De nem fáj annyira a szívem a trójaiakért, még magáért Hekabéért sem, se Priamosz királyért, se testvéreimért, akik sokan vannak, s mint derék vitézek hullanak a porba ellenséges kéztől, mint érted, ha egyszer egy ércinges görög elvezet majd, sírót, és megfoszt téged a szabadság napjától. S talán majd Argoszban más asszony szövőszékén fogsz szőni, és vizet hordani a Messzéiszből vagy a Hüpereia forrásból, s hiába vonakodsz, mert erős kényszer fog hajtani. S ha lát majd valaki, amint könnyed omlik, ezt mondja felőled: „Ez Hektór asszonya, azé, ki vitézül harcolt a lófékező trójaiak között, amikor Iliosz körül folyt a háború.” így szól majd valaki, s neked kiújul a fájdalmad, mert vágyódsz hős férjed után, hogy elhárítsa felőled a szolgaság napját. De engem akkor már sírhalom takar, jajszavad és elhurcoltatásod híre nem jut már el hozzám.

Így szólt, és gyermeke felé nyújtotta kezét a dicső Hektór. De az sírva fordult a dajka kebléhez, megijedt atyjától, az érctől és a lósörényes sisaktaréjtól. Nevetett rá édesapja, nevetett felséges anyja is, levette fejéről fényes sisakját a hős, és letette a földre. Úgy csókolta meg fiát, és meglóbálta, és imádkozott Zeuszhoz és a többi istenhez, hogy magánál is derekabb hős váljék majd belőle. Aztán kedves felesége kezébe tette a gyermeket; az felvette illatos ölébe, könnyein át mosolyogva; férje szíve megesett rajta, megsimogatta, és szelíd szóval hazaküldte. Maga pedig felvette a lósörényes sisakot. Az asszony hazaindult, de útközben vissza-visszatekingetett, amíg csak haza nem ért, Hektór házába. Ott együtt talált sok cselédet, azoknak rákezdett a siratóénekre, így ezek elsiratták még életében Hektórt a házában, mert nem hitték, hogy még haza fog jönni egyszer.

Hajnalban Zeusz az Olümposz legmagasabb csúcsán gyűlésbe hívta az isteneket, s megtiltotta nekik, hogy a harcba elegyedjenek.

Aztán befogta aranysörényű, gyors lovait, maga az isten is aranyba öltözött, s szép aranyostort vett a kezébe. Fölszállt kocsijára, megostorozta a lovakat, azok könnyedén repültek a föld és az ég között. Hamarosan megérkezett a forrásokban bő Ida hegyére, a Gargaron

csúcshoz. Ott kifogta lovait, maga pedig a csúcsra ült, dicsőségében tündökölve, s onnan nézett le a trójaiak városára és az akhaioszok hajóira.

A görögök is fegyverkeztek, a trójaiak is tódultak ki a városból, és találkoztak a harcmezőn. Mindaddig, amíg a nap az égbolt közepére nem ért, eldöntetlen volt a küzdelem. Ekkor Zeusz atya kezébe vette aranyos mérlegét, az egyik serpenyőbe a trójaiak halálos végzetét tette, a másikba a görögökét. A görögök végzetével süllyedt alá a serpenyő, lesüllyedt egészen a földig, miközben a trójaiak végzetével az égig emelkedett a mérleg. Maga Zeusz az Ida hegyéről mennydörgőit, s fényes villám csapódott a görögök felé; ezek elsápadtak rémületükben.

Ettől kezdve a trójaiak győztek, a görögök Zeusz villámai elől ijedten hátráltak.

Héra és Athéné újra lejöttek volna a görögöket segíteni, de Zeusz az Ida hegyéről meglátva készülődésüket, az aranyszárnyú íriszt küldte hozzájuk avval a fenyegetéssel, hogy ha tilalma ellenére részt vesznek ismét a küzdelemben, lovaikat megbénítja, szekerüket összetöri, rajtuk magukon meg villámával olyan sebet ejt, mely tíz év alatt se fog begyógyulni. Kénytelen-kelletlen engedelmeskedett a két istennő, a Hórák kifogták fényesszőrű lovaikat, és az ambrosziás jászol elé kötötték, a szekeret pedig a fal mellé támasztották. Héra az Athéné háborgó szívvel bár, a többi isten közé vegyült!

Zeusz atya is megjött az Ida hegyéről az Olümposzra, tilalmát megújította: feltartóztathatatlanul fog Hektór mindaddig pusztítani a görögök között, amíg csak Akhilleusz vissza nem tér a harcba.

Már Agamemnón is keservesen megbánta elvakult haragját. Kész volt megkövetni a megbántott Akhilleuszt, ígérte, hogy Briszéiszt is visszaadja, drága kincsekkel, szép rabnőkkel hajlandó már engesztelni, ha pedig Tróját beveszik, a zsákmány legjavát engedi át neki. S ha majd hazatérnek Argoszba, vejévé fogadja, édesfiával, Oresztésszel fogja egy sorba helyezni, és két leánya közül azt veheti nőül s viheti magával Péleusz házába, amelyik tetszik, jegyajándék nélkül, sőt még Agamemnón ajándékozza meg hét népes várossal, ahonnan majd gazdag adókat szedhet. Küldöttséget menesztettek a vezérek Agamemnón ígéretével Akhilleuszhoz: a nagy Aiaszt, Telamón fiát, és Odüsszeuszt, két hírvivő szolgával, és Phoinixnak, Akhilleusz öreg nevelőjének a vezetésével.

Akhilleusz éppen egy finom művű, ezüstgerincű hárfa tiszta hangjában gyönyörködött, és férfiak dicső tetteiről énekelt hozzá. Egyedül

Patroklosz ült vele szemben, ő is némán leste, hogy mikor hagy fel az énekkel Aiakosz unokája. Mikor meglátták a jövevényeket, Akhilleusz csodálkozva hagyta el a helyét, Patroklosz is fölkelt, és a vendégek elé mentek. Szíves vendégszeretettel fogadta őket Akhilleusz, és meghagyta rögtön Patroklosznak, hogy készítsen lakomát. A lakmározás végénél tartottak már, mikor Odüsszeusz ráköszöntötte Akhilleuszra a serleget, s étel-ital derűt szerző bőségéről a görögök szorult helyzetére terelte a szót. Előadta Agamemnón békéltető ajánlatát, de Akhilleusz szíve nem engedett föl.

– Gyűlöletes szívemnek Agamemnón, mint a Hádész kapuja. Hajóimmal tizenkét tengerparti várost támadtam meg, gyalogosan tizenegyet Trója rögös földjén, a zsákmányt átadtam mindig őneki, ő a legjavát tartotta meg belőle, de a legvitézebb királyoknak adott ajándékot mégis, s máig megtarthatták, csak tőlem vette el, ami nekem jutott, asszonyomat, aki kedves volt szívemnek. Hát miért harcolnak a trójaiakkal a görögök? Miért vezetett ide ennyi népet Atreusz fia? Hát nem a széphajú Helené miatt? Vagy talán más nem is szereti asszonyát, csak Atreusz két fia? Hiszen minden férfi, kiben ép a lélek, szereti hitvesét, s gond emészti érte, így én is szívemből szerettem Briszéiszt, bár dárdám hegyével szerzett rabnőm volt csak. De most már hiába, többé nem csal lépre Agamemnón engem, csak védje meg veletek a hajókat a pusztító tűztől, hiszen látom, sokra megy már nélkülem is: falat is épített, széles, mély árkot is vont a tábor köré, s cölöpöket vert le. Hanem így se tudja a férfiölő Hektór erejét feltartani. Amíg én is közietek harcoltam, nem merészkedett el ilyen messzire Trója városából, legfeljebb a Szkaiaikapuig és a bükkfáig ha elment, ott várt be, és ott is alig menekült meg tőlem. De nem akarok Hektórral megvívni. Holnap áldozatot mutatok be Zeusznak s a többi istennek, hajóimmal hazaindulok, s ha jó hajózást ad a földrengető Poszeidón, a harmadik napon megérkezem hazámba, a termékeny földű Phthiába. Jobb nekem így: Trója minden kincse nem ér fel az életemmel, ha a lélek átröpült egyszer fogaim sövényén, semmi zsákmány között nem lelek újat helyette. Megmondta anyám is, az ezüstcipellős Thetisz istennő, hogy két sors között választhatok: ha itt maradok, és a trójaiak városa alatt harcolok, elvétetik tőlem a hazatérés, de örökké tartó lesz a hírem, míg ha hazatérek kedves szülőföldemre, elvétetik tőlem a hírnév, de hosszú életben lesz részem. Nektek is azt tanácsolnám, hajózzatok haza, mert nem veszitek be Tróját már soha, oltalmazólag tartja fölötte kezét a messziredörgő Zeusz, és bátorsággal telt el a népe. Most menjetek, vigyétek meg az én válaszomat.

De Phoinix maradjon, háljon az én sátramban, hogy holnap reggel, ha neki is úgy tetszik, együtt induljunk haza!

A többiek némán hallgatták Akhilleusz kemény szavait, csak az agg Phoinix próbálta meg rábeszélni, könnyes szemét törülgetve. De ő is hiába hivatkozott arra, hogy gyermekkorában hányszor hordta ölében Akhilleuszt, s akkor is, amikor Trója alá indultak, azért adta Péleusz őt a fia mellé, hogy segítségével, tanácsával mindig mellette álljon.

Így hát visszamentek megvinni a választ. Csak Phoinix maradt ott: Patroklosz a szolgálókkal Akhilleusz sátrában teríttetett fekvőhelyet számára.

Agamemnón sátrában várták már Akhilleusz üzenetét. Megdöbbenve hallgatták végig Odüsszeusz szavait, de Diomédész felpattant.

– Dicső Agamemnón, kár volt Akhilleuszt engesztelni, csak amúgy is gőgös szíve gőgjét növelted vele!

Maradék borukat a földre hintették a királyok, ki-ki sátrába indult. Lepihentek, és kivették részüket az álom ajándékából.

Hanem Agamemnónt, a népek pásztorát elkerülte az édes álom. Szíve mélyéből keserves sóhajok törtek elő, remegett a lelke a görögökért. Amint áttekintett a trójai síkságon, megbámulta a sok őrtüzet, hallgatta a fuvolák és a sípok hangját meg az embertömeg morajlását. Aztán a görögök hajóit és az akhaioszok pusztuló népét nézte, s kétségbeesésében már a haját tépte. Összehívta hát éjnek idején a vezéri tanácsot.

Nesztor szólalt meg először, s szárnyas szavakkal kérdé: ki vállalkoznék rá, hogy a trójai táborba lopóddzék, megtudni, mi a szándékuk: a görög hajókat szorongatják-e tovább, avagy visszatérnek-e reggel?

Diomédész vállalta a feladatot, de kísérőt kért maga mellé, mert ketten többre mennek, egyik a másikat segíti, és amit az egyik nem vesz észre, meglátja a másik. A hősök versengtek, sokan akarták elkísérni; Diomédész Odüsszeuszt választotta társának, mert a maga vakmerősége mellett éppen Pallasz Athéné másik kedveltjének körültekintő okosságára volt szüksége.

Ezalatt Hektór se hagyta aludni a trójaiakat, ő is éppen át akart küldeni valakit a görögökhöz, hogy kémlelje ki, őrzik-e még a hajótábort, vagy pedig már menekülésre készülődnek. Jelentkezett Dolón, rút, de gyorslábú vitéz, arannyal és rézzel dúsan megrakott fegyverzetben. Ő vállalta, hogy elmegy Agamemnón hajójához, s ott kihallgatja a görög

vezérek tanácskozását. De bizony nem hozott hírt Dolón Hektórnak soha a görög táborból! Mert még nem juthatott messzire, mikor Odüsszeusz és Diomédész elfogták. Odüsszeusz kivallatta a trójai tábor felől, és Dolón Odüsszeusz kérdéseire töviről hegyire elmondta a trójai tábor elhelyezkedését. Őreik nincsenek: minden trójai éberen őrködik a maga tűzhelye mellett. De a szövetségesek alszanak nyugodtan, a trójaiakra hagyták a virrasztás gondját, hiszen az ő gyermekeik és asszonyaik nincsenek a közelben. Különösen arra figyelt fel a két hős, mikor Dolón az imént érkezett thrák szövetségest, Rhészosz királyt és lovait emlegette:

– A legszebb és legnagyobb lovak az övéi. Hónál fehérebbek, és szélsebesen futnak. Szekere arannyal, ezüsttel kirakva, óriási aranyfegyverzetben jött, hogy nézni is csoda volt. Nem is való halandó embernek viselnie ilyet, csak a halhatatlan isteneknek.

Mikor kivették Dolónból, amit tudni akartak, megölték, és fegyverzetét Athénének ajánlotta fel Odüsszeusz. Aztán folytatták útjukat, arra, amerre Dolón szavai szerint Rhészosznak kellett aludnia. Megtalálták, őt tizenharmadmagával megölték, a lovakat elkötötték; akkor Athéné Diomédész mellé állt, és figyelmeztette, hogy ideje már hazatérniök.

A thrák lovakra kaptak, s már messze jártak, amikor Rhészosz rokonát, Hippokoónt felébresztette Apollón. Ez meglátta a szörnyű mészárlást, és hangos jajszavára felriadtak a trójaiak. De Odüsszeusz és Diomédész már elérték a hajókat. Lemosták magukról a tenger vizében az izzadságot, megkenték magukat olajjal, lakomához ültek, s tele serlegükből áldozat gyanánt Athéné számára loccsantották ki a mézédes bort.

Felkelt Eósz, a Hajnal, ágyából, a dicső Tithónosz mellől, hogy megvigye a fényt a halhatatlanoknak és a halandóknak. Zeusz pedig Eriszt küldte az akhaioszok gyors hajóihoz. Most már kívánatosabb volt számukra a háború, mint a hazatérés.

Agamemnón hangos szóval adott parancsot, hogy fegyverkezzenek, maga is fegyverbe öltözött, s mikor két dárdáját vette kezébe, és az érchegy fénye az ég felé villant, Athéné és Héra dörgő hanggal üdvözölték felülről, úgy becsülték meg az aranyban gazdag Mükéné királyát. Lovait mindegyik hős a kocsisára bízta az árok mentén, maguk pedig nehéz fegyverzetben, gyalogosan törtek előre. Irtózatos harcot ébresztett Kronidész, s a magasból véres harmatot bocsátott alá, mert ezen a napon el volt rá tökélve, hogy sok vitéz lelkét küldi a Hádészba.

A trójaiak is jöttek, Hektór vezetésével; mint a farkasok rohantak egymásra az ellenfelek. Örült Erisz, amikor látta őket, mert ő volt az

egyetlen isten, aki a harcolók mellett maradt, a többi az Olümposzon vesztegelt, Zeusz meg az Ida hegyére telepedett, onnét nézte az ütközetet. S az aranyszárnyú íriszt küldte Hektórhoz, avval az üzenettel, hogy vonuljon félre a harctól, mindaddig, amíg Agamemnón sebet nem kap, és el nem hagyja a mezőt. Akkor majd visszatérhet az ütközetbe, és akkor neki fogja juttatni a győzelmet.

Hektór engedelmeskedett és félreállt. De Agamemnónt Koón dárdája érte, s bár még volt annyi ereje, hogy lesújtsa támadóját, neki is vissza kellett vonulnia. Ekkor Hektór, mint szélvész, ha az ibolyaszínű tengerre lecsap, rohant újra az ütközetbe. Irtózatos öldöklést vitt végbe, csak Odüsszeusz és Diomédész tartotta még magát a görögök oldalán, amíg Diomédész is, Parisz nyilától találva, kénytelen nem volt a hajókhoz visszavonulni. Odüsszeusz magára maradt, sebet is kapott, és minden oldalról körülfogták már a trójaiak, de Aiasz és Menelaosz kiragadta szorongatott helyzetéből. Makhaón is megsebesült Parisz nyilától; az ő védelmére Nesztort hívta Idomeneusz, mert az orvos sok más férfival fölér, ő vágja ki a nyilakat, és ő keni be gyógyító írral a sebet.

PATROKLOSZ

Akhilleusz távolról nézte a küzdelmet, a görögök szorult helyzetét, s a szíve örült, mert már látta, hogy az ő segítségéért fognak nemsokára könyörögni. De Nesztor bölcs szavai már a harci lelkesedést ébresztgették Akhilleusz hű társa, Patroklosz szívében.

Már a görög hajótábor sáncfalait szaggatták a trójaiak, maga Hektór hatalmas követ ragadott fel – ketten se bírnák el a mai emberek –, és avval betörte a kaput. Sötét tekintettel, mint a hirtelen leszakadó éjszaka, de ragyogó vértezettel ugrott be a kapun Hektór, kezében két dárdával. Halandó ember nem tudta őt feltartóztatni. És hívta maga után a trójaiakat – azok elözönlötték a falakat. A görögök odvas hajóik mellett rémülten látták a kérlelhetetlenül zajgó tömeget.

Apollón isten is segített a trójaiaknak. Könnyedén bedöntötte az árok oldalát, és úgy hidalta át, hogy utat nyisson. A falakat is ledöntötte; mint gyermek a tengerparton a maga építette homokvárat, úgy tiporta el az isten, amit a görögök fáradságos munkával emeltek.

Patroklosz, mihelyt meglátta, hogy a hajókhoz rontottak a trójaiak, és a görögök között irtózatos rémület támadt, Akhilleuszhoz sietett, hátha rá tudja venni már a harcra.

A hajóknál nagy volt a kavarodás, a görögök nem tudták visszaverni a trójaiakat, de a trójaiak se bírtak a sátrakba és a hajókra hatolni. Teukrosz már Hektórt vette célba íjával, melyet Apollón ajándékozott neki valamikor, de a megfeszített ideg elszakadt, pedig csak reggel szerelte föl frissen a hős. Hektór látta s tudta, hogy Zeusz tette használhatatlanná Teukrosz íját, s még nagyobb rohamra serkentette a trójaiakat: aki meghal, hazájáért, hitveséért, gyermekeiért, házáért és ősi birtokáért hal meg! Már égő fáklyákkal jöttek, hogy felgyújtsák a görög hajókat, az egyik elesett, helyébe másik lépett: maga Aiasz tizenkét trójait ütött le, akik mind tüzet akartak vetni a hajókra.

Patroklosz ezalatt sírva panaszolta Akhilleusznak a görögök szörnyű veszteségeit:

– Mit ér az utókor a te vitézségeddel, ha most nem hárítod el a görögök felől a méltatlan csapást? Kegyetlen, nem lehet Péleusz az atyád, sem Thetisz az anyád, a kék tengertől eredsz meg a meredek kősziklától, azért ilyen kemény a szíved. Legalább engem küldj a mürmidónok népével, s

engedd, hogy felöltsem a te fegyvereidet!

Akhilleusz még mindig gyűlölettel gondolt Agamemnónra, de azt megengedte, hogy Patroklosz menjen. Csak azt hagyta meg, hogy ne kövesse a városig az ellenséget, térjen vissza, mihelyt a hajókat megszabadította. Akkor már Hektór eltörte Aiasz dárdáját is, és evvel az utolsó akadályt is elhárította, a trójaiaknak sikerült felgyújtaniok az első hajót.

Most már Akhilleusz maga sürgette Patrokloszt, ez felöltötte Akhilleusz fegyverzetét, csak hatalmas dárdáját kellett otthagynia: ezt Kheirón, a kentaur hozta egykor a Pélion csúcsáról Péleusznak, és olyan súlyos volt, hogy csak maga Akhilleusz tudta felemelni. Automedón befogta a harci szekérbe Akhilleusz szélsebes, halhatatlan lovait, a Xanthoszt („Fakót") és a Balioszt („Tarkát"); ezeknek Zephürosz, a nyugati szél volt az apjuk, és Podargé hárpia, a „gyorslábú" viharistennő az anyjuk. Akhilleusz maga szólította fegyverbe a mürmidónokat. Mikor együtt voltak, és hadi rendbe álltak, Akhilleusz rövid beszédet intézett hozzájuk: menjenek, töltsék ki harci kedvüket, hiszen idáig is folyton unszolták Akhilleuszt, hogy vezesse már csatába őket. Szorosan felzárkóztak – pajzs pajzsot támasztott, sisakot sisak, férfit a férfi –, élükön Patroklosz és Automedón haladtak. A trójaiakat már puszta megjelenésük is megriasztotta. Azt hitték először, hogy Akhilleusz tért vissza a háborúba. S Patroklosz kitett magáért. A trójaiakat elűzte a hajóktól, a már lángban álló hajót eloltotta.

A görögök fellélegzettek, a trójaiak után vetették magukat, s maga Hektór is menekült már. A lükiai szövetségesek álltak legtovább helyt. Zeusz fia, Szarpédon tartotta a lelket bennük. De mikor szembekerült Patroklosszal, meg kellett halnia. Hiába szánta meg Zeusz, hiába szerette volna a harc forgatagából Lükiába ragadni, a Moirával, a halandó ember kiszabott osztályrészével szemben nem tehetett semmit ő sem. Csak Szarpédon holttestét bízhatta Apollónra. Ez most lejött az Ida hegyéről, a hulló nyilak közül kiragadta a holttestet, megmosta a folyó vizében, megkente ambrosziával, és isteni ruhákba öltöztette. S rábízta a két ikertestvérre, Hüpnoszra és Thanatoszra, az „Alomra" és a „Halálra"; azok gyorsan vitték, s letették Lükiába, hogy ott testvérei és rokonai eltemessék, s hántoljanak rá sírt, emeljenek oszlopot, mert ez az ajándék jár a halottaknak.

Patroklosz pedig megfeledkezve Akhilleusz szaváról, a városig űzte a trójaiakat és a lükiaiakat. S keze által már be is vették volna Tróját a

görögök, ha nem állt volna meg oltalmazólag a bástyatorony fölött Apollón. Háromszor rohanta meg a falat Patroklosz, és háromszor taszította el Apollón, halhatatlan kezével a fényes pajzsra ütve. Hanem amikor negyedszer szaladt neki, istenhez hasonlóan, akkor félelmetesei kiáltva szólt a messzelövő Apollón:

– Fordulj meg, isteni Patroklosz, mert nem az a végzet, hogy a te dárdádtól pusztuljon el Trója, de még Akhilleuszétól sem, pedig ő tenálad sokkal derekabb hős!

Patroklosz meghátrált, Apollón pedig Hektórt buzdította Patroklosz ellen. Mikor szembetalálkoztak, Patroklosz megölte Hektór kocsisát, Kebrionészt, s most Kebrionész holtteste körül tört ki a küzdelem. De Phoibosz Apollón harcolt Patroklosz ellen; a hős nem vette őt észre, mert sűrű ködbe volt burkolózva. Homlokát és vállát ütötte meg az isten, és leverte fejéről a sisakot – Akhilleusz sisakját, melyet így juttatott Hektórnak Zeusz –, dárdája eltörött, vértje megoldódott, ő maga elkábult: meztelenül és kiszolgáltatottan állt már ott, amikor Euphorbosz dárdája eltalálta. Még életben volt ekkor, és Hektór fegyvere ölte meg. De még haldokolva se tűrte el Hektór gúnyolódó szavait, és megjósolta neki, hogy Akhilleusz keze által fog elesni. Akkor elborította a halálos vég, lelke testéből kiröppenve a Hádészba szállt, saját pusztulását siratva, hogy el kellett hagynia a férfias erőt és az ifjúságot.

Hektór elgondolkozott a halott jóslatán, de megbiztatta magát, kihúzta a dárdát a halott sebéből, a holttestet félrelökte, s Automedónt, Akhilleusz derék szolgáját akarta megtámadni. Csakhogy ezt elragadták előle a fürge, halhatatlan lovak, melyeket Péleusznak az istenek adtak ajándékba.

Menelaosz Telamón fiát, Aiaszt hívta segítségül Patroklosz holttestének a védelmére. Akkor már megfosztotta Hektór a holttestet a fegyverektől, és már húzta magával, hogy levágja válláról a fejét, s magát a holttestet a trójai kutyák elé dobja. De Aiaszt meglátva, meghátrált, a lükiai Glaukosz bosszúságára, ki már azt remélte, hogy Patroklosz holttestével Szarpédón fegyvereit fogják kiválthatni. Hektór nem akart elbújni a harc elől, csak félrevonult, hogy felöltse előbb Akhilleusz fegyverzetét, melyet Patroklosztól szedett el, s melyet Akhilleusz atyjának az égi istenek ajándékoztak.

Eközben Akhilleusz lovai már messze jártak a harc forgatagától, és sírtak, mert ők tudták meg először Patroklosz halálát. Hiába ütötte őket Automedón az ostorral, hiába noszogatta őket mézédes szavakkal, s hiába

átkozódott, nem akartak sem a hajókhoz visszatérni, sem pedig a csatába, hanem álltak mereven, mint az oszlop halott férfi vagy nő sírja felett, fejüket a földre szegezték, s forró könnyük hullott Patrokloszért. Szánakozott rajtuk Zeusz, és a fejét csóválta:

– Szegények, miért is adtunk titeket Péleusz királynak, a halandó embernek, mikor ti örökifjak és halhatatlanok vagytok! Hát azért, hogy a nyomorult emberek között titeket is fájdalmak érjenek? De nem fog Hektór, Priamosz fia, rátok és a mesteri harci szekérre felhágni, mert ezt már nem engedem meg. Hát nem elég, hogy a fegyverekhez jutott, s még dicsekszik is vele? Nektek erőt adok inaitokba és lelketekbe, hogy Automedónt is mentsétek ki a harcból, és vigyétek az odvas hajókhoz, mert most még a trójaiaknak juttatom a dicsőséget, hogy öljenek, amíg a hajókig érnek, s lenyugszik a nap, és a szent este eljön.

És Pallasz Athénét küldte le, hogy Menelaoszt és társait kitartásra buzdítsa; a másik oldalon Hektórt Apollón szavai tüzelték. Zeusz atya pedig a bojtos, ragyogó aigiszt vette kezébe, az Ida hegyét felhők közé rejtette, villámlott és mennydörgött, és rázta a pajzsot, a győzelmet a trójaiaknak adta, és megriasztotta az akhaioszokat. Látták a vitézek, hogy maga Zeusz segíti a trójaiakat. Aiasz, Telamón fia körülnézett, hogy legalább elküldjön valakit Akhilleuszhoz a gyászos hírrel, de a sűrű ködben nem ismerte fel társait. Imájára Zeusz eloszlatta a ködöt, a nap kisütött, és eléjük tárult az egész küzdelem. Aiasz Menelaosznak szólt, hogy menjen hátra, keresse meg Nesztor fiát, Antilokhoszt, és vele üzenjen Akhilleusznak. Mikor meghallotta Antilokhosz a hírt, elborzadt a szóra, szeme megtelt könnyel, és a hangja elakadt. De szót fogadott, és ment, hogy megvigye Akhilleusznak a hírt legkedvesebb társa haláláról.

Menelaosz visszatért a harcba. A trójaiak egyre féktelenebb erővel támadtak. A görögök már csak azért küzdöttek tovább, hogy kiragadják Patroklosz holttestét. Végül is sikerült, Menelaosz és Mérionész vállukra emelték a tetemet, és úgy futottak vele a hajókhoz. Csak a két Aiasz tartotta még fel valamennyire a trójaiakat, azok mindjobban előretörtek Aineiasz és Hektór vezetésével, a görögök pedig megfutottak.

Még folyt a harc, mikor Antilokhosz megvitte a gyászos hírt a mürmidónok hajóihoz:

– Jaj nekem, Péleusz fia, gyászos hírt tudsz meg tőlem, bár ne kellett volna megtörténnie! Elesett Patroklosz, s meztelen holttestéért folyik most a küzdelem, a fegyverek már a sisakrázó Hektór kezében vannak.

A fájdalom sötét köde borult Akhilleuszra. Mindkét kezével port

hintett a fejére, és beszennyezte kedves arcát, nektáros khitónján fekete hamu ült, és maga a föld porában hosszan elnyúlva feküdt, kezével haját tépte és zilálta. A szolgálók is, Akhilleusz és Patroklosz rabnői, fájdalmasan kiáltoztak, kiszaladtak az ajtón, és körülvették a hős Akhilleuszt, mindnyájan mellüket verték, s megroggyant a térdük. Antilokhosz is ott állt, és fogta Akhilleusz kezét, félt, hogy fájdalmában magában is kárt tesz. Irtózatosan jajgatott a hős, meghallotta felséges anyja is, ülve a tenger mélyében agg atyja mellett, s ő is jajveszékelt. Köréje gyűltek az istennők mind, ahány Néreisz csak volt a tenger mélységében. Megtelt velük az ezüstös barlang, s mind a mellüket verték, és Thetisz kezdte el a siratást:

– Halljátok, testvéreim, Néreusz leányai, mennyi fájdalom van az én lelkemben! Jaj, én szerencsétlen, hogy csak fájdalomra hoztam a világra a legderekabb hőst! Felnőtt, mint a hajtás, én magam gondoztam, mint fácskát a kert jó, termékeny földjében, s engedtem a görbe hajókon Ilioszba, hogy harcoljon a trójaiakkal! De nem fogom többé már fogadni otthon, nem tér haza többé Péleusz házába. S addig is, amíg a nap ragyogó fényét látja, csak baj éri, és nem tudok segíteni rajta. De megyek, hadd lássam kedves gyermekemet, s tőle halljam, mi bánat gyötri.

Így szólva, elhagyta a barlangot. Könnyes szemmel mentek vele a többiek is, körülöttük a tenger habjai elültek. Trójához érkezve, kiléptek a partra sorjában, ott, ahol a mürmidónok hajói álltak. A keservesen síró Akhilleusz mellé állt felséges anyja, éles jajszóval megfogta gyermeke fejét, és panaszosan szólt hozzá:

– Gyermekem, miért sírsz, mi gyász ért szívedben? Mondd ki, és ne titkold! Hiszen azt már megadta Zeusz, amit előbb kértél, hogy a hajókig űzessenek a görögök, és megérezzék, hogy rád vannak szorulva.

Keservesen sóhajtva felelt a gyorslábú Akhilleusz:

– Anyám, ezt megadta az olümposzi Zeusz. Hanem mi örömöm lehet még benne, ha elveszett kedves bajtársam, Patroklosz, akit mindegyik közt a legjobban szerettem? Szerettem, mint ennenmagamat, és most elvesztettem, megölte Hektór, és elszedte tőle a csodálatos fegyvereket, melyeket Péleusznak az istenek adtak fényes ajándék gyanánt azon a napon, amikor tégedet halandó férfival házasságra kényszerítettek. Bárcsak a halhatatlan tengeri istennők mellett maradtál volna, s Péleusz halandó asszonyt vett volna feleségül! Most nem fogod többé hazatérő fiadat fogadni, mert nem hagy lelkem élni, amíg Hektór, dárdámtól érve, el nem veszti életét, s nem lakói meg Menoitiosz fiának, Patroklosznak

haláláért.

Thetisz könnyek közt figyelmeztette sorsára rövid életre szánt fiát: Hektor halála után rögtön meg kell halnia.

– Hát haljak meg rögtön! – felelte Akhilleusz, s keservesen bánta haragját, amiért nem volt ő is Patroklosz mellett a csatában. – Hanem itten ülök hajóimmal, fölösleges teher a földnek, pedig az ércinges akhaioszok között senki sem ér fel velem a harcban. Bár kiveszne Erisz az istenek és az emberek közül, és a harag, amely a józan embert is clvakítja, s a pergetett méznél édesebben száll le a férfiak szívére, és növekszik, mint a füst! De hagyjuk a régi haragot, most megyek, hogy megtaláljam, aki e kedves fejet elpusztította, Hektórt, s a halált akkor fogadom, amikorra Zeusz és a többi isten ki akarja mérni rám.

Csakhogy Akhilleusznak már fegyvere se volt; Thetisz megígérte, hogy másnap hajnalban hoz neki újat Héphaisztosztól, csak addig ne elegyedjék harcba. S tengeri testvéreit kérte, hogy térjenek vissza a tengerbe, és vigyenek hírt atyjuknak, a tengeri öregnek, ő maga pedig felment az Olümposzra, hogy megkérje Héphaisztoszt, adjon fegyvereket a fiának.

Ezalatt a görögök tovább hátráltak, s Patroklosz holtteste is újra veszedelembe jutott. Hektór háromszor is hozzáért, már megfogta lábát, és vonszolni akarta, a két Aiasz háromszor is ellökte, de Hektór nem tágított. Ekkor Héra, Zeusz és a többi isten háta mögött, íriszt küldte Akhilleuszhoz, hogy hívja a sánchoz. Akhilleusz, bár még nem volt fegyvere, s Thetisz parancsát sem akarta megszegni, engedett írisz szavának. A sánchoz ment, Athéné vetette az aigiszt a vállára, és csodálatos fényt gyújtott a fején. Háromszor kiáltott Akhilleusz az árok fölött megállva, háromszor zavarodtak meg Akhilleusz puszta látásától és hallásától a trójaiak. Most már végleg biztosították Patroklosz holttestét a görögök, hordágyra helyezték, s körülvették siránkozva, köztük Akhilleusz hullatta forró könnyeit, meglátva sebektől hasogatott bajtársát, akit ő küldött a harcba, de ki nem tért többé élve vissza.

Egész éjszaka siratták Patrokloszt a görögök. Holttestét megmosták, és bekenték olajjal, de Akhilleusz megfogadta, hogy addig nem temetik el, amíg meg nem öli Hektórt, és vissza nem szerzi a fegyvereket, máglyájánál tizenkét trójai ifjat fog megölni, és addig a trójai rabnők fogják éjjel-nappal siratni.

Thetisz ezalatt fölkereste Héphaisztoszt. A kovácsisten, feleségével, Kharisszal együtt, szívesen fogadta, s örömmel vállalta a fegyverek

elkészítését, hiszen Thetisz iránt régen hálára volt kötelezve. Hozzá is látott mindjárt a munkához.

Mire felkelt sáfrányszín leplében Éósz az Ókeanosz hullámaiból, megérkezett Thetisz a hajókhoz az istentől az ajándékokkal. Fiát Patroklosz mellett találta, hangos sírás közben; vele sírtak bajtársai is. Thetisz átadta a fegyverzetet, és Patroklosz holttestét bebelzsamozta nektárral meg ambrosziával.

Akhilleusz összegyűjtötte maga köré a vezéreket. Dárdájukra támaszkodva sántikált a gyűlésbe Diomédész és Odüsszeusz, Agamemnón is meg volt sebesülve. Akhilleusz kibékült Agamemnónnal, keservesen bánva haragját, mely annyi derék görögnek okozta halálát.

El is hozták még a gyűlés színe elé Agamemnón dús ajándékait, drága kincseket, pompás edényeket, tizenkét lovat, hét ügyeskezű rabnőt és nyolcadiknak a széparcú Briszéiszt. S felállt Agamemnón, áldozatot mutatott be, és Zeuszhoz emelve kezét, megesküdött, hogy Briszéiszre kezét sem emelte, amíg nála volt. Bevitték Akhilleusz sátrába az ajándékokat, a kincseket elhelyezték, az asszonyokat leültették, a lovakat a többi közé hajtották. Belépett Briszéisz is, szép volt, mint maga az aranyos Aphrodité. S mikor meglátta Patroklosz sebektől eléktelenített holttestét, éles sikoltással omlott le melléje, kezével a mellét tépte, és gyönge nyakát és szépséges orcáit. És mondta zokogva:

– Patroklosz, ki legkedvesebb voltál nekem, szegény nyomorultnak, éltél, hogy elmentem, s most holtan talállak, népek vezetője, mikor visszatérek! Szüntelen siratlak, meghaltál, ki mindig jóságos voltál hozzám!

Jöttek a nép vénei, unszolták Akhilleuszt, hogy vegyen magához valami eledelt, de ő elutasította. Már csak a két Atreidész, Odüsszeusz, Nesztor, Idomeneusz és Phoinix maradtak mellette. Ő egyre csak Patrokloszt siratta:

– Nem érhet nagyobb gyász, az sem, ha atyámnak halálát hallanám, aki most Phthiában hullatja a könnyét, vágyódva utánam.

Így szólt, és zokogott. A vének is felsóhajtottak, mindnek az jutott eszébe, amit otthon hagytak. Látta és megszánta őket Kronosz fia. Leküldte Athénét, és az istennő cseppentett nektárt és kívánatos ambrosziát Akhilleusz mellébe, hogy össze ne essen az éhségtől.

HEKTÓR HALÁLA

Zeusz megparancsolta Themisznek, hogy hívja gyűlésbe az isteneket. Ez elment, és elhívta mindet Zeusz palotájába. Nem maradt el senki, a folyók sem, az egy Ókeanosz kivételével, a nimfák sem, akik a szép ligeteket lakják, és a folyók forrásait és a pázsitos réteket. Zeusz kihirdette, hogy most leszállhatnak a trójai harcmezőre, segítheti ki-ki, akit segíteni akar, de ő maga az Olümposzon marad, és innen gyönyörködik a küzdelemben. Mentek az istenek és az istennők: Héra, Pallasz Athéné, Poszeidón, Hermész és Héphaisztosz a görögök mellé álltak. Arész, Apollón, Artemisz, Létó, Aphrodité és Szkamandrosz folyamisten, akit az istenek Xanthosznak neveztek, a trójaiakat segítették.

Mikor az istenek lejöttek, már a görögök győztek, mert megjelent köztük Akhilleusz.

A hős csak Hektórt kereste, de Apollón Aineiaszt küldte ellene. Az istenek félrevonulva nézték a két istennő halandó fiait: Thetisz fiát, Akhilleuszt, és Aphrodité fiát, Anieiaszt, de mikor azt látták, hogy Akhilleusz már-már megöli Aineiaszt, Poszeidón, bár mindig a görögök pártján volt, beleavatkozott:

– Menjünk, mentsük meg Aineiaszt a haláltól, nehogy ránk haragudjék meg Kronosz fia, ha Akhilleusz megölné! Mert az a végzete, hogy megmeneküljön, nehogy magvaszakadtan, nyomtalanul elpusztuljon Dardanosz ivadéka; mivel Dardanoszt szerette Zeusz legjobban minden halandó gyermeke közt. De Priamosz ágát már meggyűlölte és elvetette Kronidész, így most Aineiasz fog uralkodni a trójaiak felett, ő és az ő unokái, nemzedékről nemzedékre.

Amikor már az örvénylő Xanthoszig űzte Akhilleusz a trójaiakat, ezek hanyatt-homlok rohantak a folyóba, mint a sáskák, amelyeket tűzcsóvákkal űznek el a mezőkről. Maga Xanthosz, a mélyörvényű folyó istene is megsokallta, és rászólt, a mélységből férfi alakjában felemelkedve:

– O, Akhilleusz, nincs ember, ki nálad erősebb volna, és gonoszabbat tenne! Ha már megadta neked Kronosz fia, hogy minden trójait elpusztíts, legalább ne az én medremből a mezőre vonulva vidd végbe a szörnyű pusztítást! Szépséges habjaim holtakkal telnek meg, nem tudom

már az isteni tengerbe önteni hullámaimat, mert eltorlaszolják a holttestek, s te irtózatosan öldökölsz tovább. Hanem elég volt már, hagyd abba, borzadok, s csodálkozom rajtad, népek vezetője!

Akhilleusz meghallgatta a folyó szavát:

– Úgy lesz, amint parancsolod, isteni Szkamandrosz! – De a harc mámora vitte tovább, és nem tudott megállni, amíg a városig nem űzte a trójaiakat. Égett a vágytól, hogy Hektórral megmérkőzzék.

A folyamisten összeszedte minden erejét Akhilleusz ellen. A holtakat zúgó morajlással kivetette magából, az élőket elrejtette, hogy megmentse a hős kezétől. Irtózatosra dagadva dobta hullámait Akhilleusz után; az már elvesztette lába alól a talajt, kezével hatalmas szilfába kapaszkodott, de a part leomlott, a fa gyökerestül kidőlt. Sűrű lombja gátat vetett a haboknak, és áthidalta az áradatot, ennek a segítségével a partra ugrott Akhilleusz. De a folyó se nyugodott, sötét hullámai űzőbe vették a hőst, és elnyeléssel fenyegették. Szorongatott helyzetéből Poszeidón és Pallasz Athéné mentették ki.

Folyótestvéréhez, a Szimoeiszhez fordult segítségért a Szkamandrosz, úgy támadt újra Akhilleusz ellen, magasra felcsapva, tajtékkal és vérrel és holttestekkel kavarogva. Már majdnem elnyelte, mikor Héra Héphaisztoszt küldte hozzá – az istenek harcában ő volt Xanthosz méltó ellenfele –, hogy állítsa meg tüzével a folyó parttalan áradását. Már magát a folyó erejét sorvasztotta a tűz, csak akkor szólította vissza sánta fiát a fehérkarú Héra, amikor megígérte a Szkamandrosz, hogy felhagy Akhilleusz üldözésével, és nem segíti a trójaiakat többé, még ha felgyújtják is a várost a görögök.

Akhilleusz már közel volt a városhoz, a trójaiak futottak előle, s Priamosz kinyittatta a város kapuit, hogy a menekülőket befogadják. Csak Hektór maradt a falakon kívül, a vészt hozó Moira által gúzsba kötve, a Szkaiaikapunál.

Priamosz látta meg először Akhilleusz közeledését, látta Hektórt is a kapunál, s könyörögve terjesztette feléje kezét a falakról. Sírva hívogatta fiát Hekabé is, de Hektór nem hallgatott rájuk.

Jött is már Akhilleusz, óriási dárdáját rázva. Hektór szembefordult vele, csak arra kérte, hogy kössenek szerződést: a győztes elveszi a legyőzött fegyverét, de a holttestét kiszolgáltatja. De Akhilleusz nem hallgatta meg:

– Hektór, gonosztévő, ne emlegess nekem megegyezést! Amint nem lehet az oroszlánok és az emberek közt szerződés, sem a farkasok és a bárányok nem egyezkednek, hanem szünet nélkül csak a vesztét kívánják

egymásnak, úgy én sem ejthetek veled baráti szót, s nem lehet közöttünk egyezség, amíg egyikünk el nem esik! Most szedd össze minden erődet, mert nem menekülsz meg! Pallasz Athéné győz le az én dárdám által, s most mindenért egyszerre lakolsz, társaim pusztulásáért, akiket megöltél! – És dárdájával kereste már rajta azt a helyet, ahol legkevésbé védi a Patroklosztól zsákmányolt fegyverzet.

Már alig pislákolt az élet Hektórban, de még mindig kérlelte Akhilleuszt, hogy szolgáltassa ki holttestét. Apja, anyja fényes váltságdíjat adnak majd érte, hogy ne marcangolják szét a kutyák, hanem a trójaiak asszonyai máglyán égessék el. De Akhilleusz kérlelhetetlen volt. Ekkor haldokolva még így szólt a sisakrázó Hektór:

– Vigyázz, hogy ne értem haragudjanak majd reád az istenek azon a napon, amikor majd Parisz és Phoibosz Apollón, akármilyen hős vagy, téged is megölnek a Szkaiai-kapunál!

Akhilleusz ügyet se vetett a jóslatra:

– Halj meg! S én majd akkor fogadom a halált, amikorra Zeusz és a többi isten be akarja teljesíteni.

Szörnyű gyalázatot eszelt ki ekkor. Átfúrta bokában Hektór két lábát, és szíjat fűzött belé, úgy kötözte harci szekeréhez, s hagyta, hogy szépséges feje a porban húzódjék utána, miközben a lovak közé csapott, és a hajók felé vágtatott velük. Akkor Zeusz megadta az ellenségnek, hogy Hektórt saját szülőföldjén érje ez a gyalázat. Apja, anyja a falakról nézték, amint por lepte be fejét. Anyja haját tépte, s messzire eldobta fényes fátylát, úgy sikoltozott, amikor látta. Kedves apja szánalmasan jajveszékelt, s alig bírták visszatartani, hogy ne rohanjon Akhilleuszhoz fiáért könyörögni.

Iszonyú jajgatás töltötte be az egész várost. Meghallotta Andromakhé is, ki addig mit sem sejtve szőtt-font otthonában, s éppen a széphajú szolgálóknak adott parancsot, hogy készítsenek meleg fürdőt a csatából hazatérő Hektór számára. Őrjöngő fájdalommal rohant a falakhoz, vele a szolgálók. Amikor meglátta férje meggyalázott holttestét Akhilleusz lovai mögött, eldobott magától minden díszt, a fátylat is, amelyet az aranyos Áphrodité adott neki azon a napon, amelyen Hektór elvezette a szülői házból, és eszméletét vesztve rogyott össze. Körötte álltak és tartották őt a sógornői, s mikor magához tért, iszonyú panaszba kezdett:

– Hektór, jaj nekem már, mert egy közös sorsra születtünk mi ketten: te Trójában, Priamosz palotájában, én pedig Thébében, Piakosz erdős hegye alatt, Eetión házában, aki nevelt, amíg kicsi voltam, de csak bajra

és szomorú sorsra! Ó, bár ne is születtem volna! Most te a föld alá, Hádész házába mégy, és engemet itt hagysz irtózatos gyászban, özvegyen lakunkban. S gyermekünk – még balgatag kicsi, a kettőnk gyermeke, s te nem fogsz már mellette állni, nem fogtok már többé egymásnak örülni. Ha az akhaioszok annyi könnyet hozó pusztítását túléli, akkor is csak bánat és szenvedés vár reá, mert mások fogják majd földjeit is elszántani. Árvasága napja pajtásaitól is megfosztja, elborul a sorsa, és könnyel telik meg orcája. Koldulva megy fel szegényke atyjának barátaihoz, egyiknek ingébe, másiknak köpenyébe kapaszkodik, egyik-másik talán megszánja, és nyújtja poharát egy kevéssé, az ajkát még megnedvesítheti, de az ínyéig már nem jut az italból. Egy boldog, akinek élnek a szülei, még el is taszítja a lakomától, kezét emelve rá, s szitokkal illetve: „Eridj, a te anyád nem lakomázik köztünk!” Sírva jön a gyermek majd özvegy anyjához, a kis Asztüanax, aki régen kedves atyja térdén ülve a legjobb falatot, velőt, juhok kövér zsírját eszegette...

Így panaszkodott ott Andromakhé, és siratta kedves férjét, és vele sírtak az asszonyok.

A mürmidónok könnyeitől ázott a homok, könnyeiktől ázott fegyverzetük is, amíg Akhilleusz vezetésével Patrokloszt siratták. Mikor éjszakára lepihent Akhilleusz a szabadban, a tenger partján, alighogy elaludt, megjelent előtte Patroklosz lelke: ugyanaz a termet, még szép szeme is Patrokloszéhoz hasonlított, és ugyanolyan ruhákba is volt öltözve, mint életében. Megállt feje fölött, és így szólt hozzá:

– Alszol, és nem gondolsz velem, Akhilleusz! Míg éltem, sohasem feledkeztél meg rólam, csak most, amióta meghaltam. Temess el mielőbb, hogy Hádész kapuján átjuthassak! Most kivetnek maguk közül a lelkek, az elhaltak képmásai, s nem engednek át a folyón, hogy közéjük elegyedjem, csak így céltalanul bolyongok Hádész nagy kapus háza körül. Neked magadnak is az a végzeted, hogy Trója alatt halj meg, tegyék hát egymás mellé csontjainkat! Amint együtt nevelkedtünk a ti palotátokban, úgy a csontjainkat is egy aranyláda őrizze!

Akhilleusz kinyújtotta kezét, és meg akarta ölelni, de nem fogott semmit: a lélek, mint a füst, a föld színén futott végig vinnyogva. Csodálkozva ébredt Akhilleusz, és kezét összecsapta:

– O, hát van valami lélek és képmás Hádész házában is, de élet nincs benne! Mert egész éjszaka a szegény Patroklosz lelke állt fölöttem, sírva, panaszkodva, s rendelkezett mindenben, és csodálatosan hasonlított rá magára.

Így szólt, s a többiek rákezdtek a sírásra. Ott sírtak, amikor felkelt a rózsásujjú Hajnal. Agamemnón ekkor embereket küldött öszvérekkel fáért az erdőre. Mikor ezek megtértek az Ida hegyéről, halomba rakták a fát, és feltették a máglyára a holttestet, sok juhot és szarvasmarhát vágtak le, kivették mindnek a zsírját, avval födte be Akhilleusz a holttestet, és a megnyúzott állatokat körös-körül felhalmozták. A gyászkerevethez mézzel és olajjal telt korsókat támasztott, négy büszke nyakú lovat és kilenc kedves kutyájából kettőt nyakaztatott le, s tizenkét trójai ifjat is megölt, és a máglyára vetette őket. Aztán jajveszékelve siratta és nevén nevezte társát:

– Légy üdvözölve általam, Patroklosz, Hádész lakában is, és örülj, mert mindent teljesítek, amit ígértem neked! A hős trójaiak tizenkét derék fiát veled együtt fogja a tűz megemészteni, de Hektórt nem a tűznek adom, hogy megeméssze, hanem az ebeknek.

Így fenyegetőzött, de Hektórhoz nem értek az ebek, mert Zeusz leánya, Aphrodité, távol tartotta őket éjjelnappal tőle, és ambrosziás rózsaolajjal kente be, hogy ne sértsék meg a rögök, amikor Akhilleusz a szekérhez kötve vonszolta. És Phoibosz Apollón sötét felhőt bocsátott az égből a földre, ott, ahol a holttest feküdt, hogy az védje meg a nap erejétől is.

Patroklosz halotti máglyája pedig nem fogott tüzet. Ekkor Akhilleusz Boreaszhoz, az északi szélhez, és Zephüroszhoz, a nyugati szélhez imádkozott, és áldozatot fogadott nekik, ha felélesztik a máglya tüzét. Jött a két szél isteni zúgással, hamarosan Trójába értek, a máglyának estek, s mindjárt ropogni kezdett a tűz. Egész éjszaka ébren tartották fúvásukkal, és Akhilleusz egész éjszaka öntötte a bort aranykehelyből, öntözte a földet, és hívogatta a szegény Patroklosz lelkét. Mint atya, ki gyermekét siratja, úgy sírt Akhilleusz bajtársa csontjait égetve, a máglya mellett vánszorogva és keservesen nyögve.

Reggel eloltották a máglyát borral, Patroklosz megmaradt csontjait aranyedénybe gyűjtötték, s hamvai fölé kis dombot hántolták, hogy majd Akhilleusz halála után emeljenek az életben maradt görögök széles és magas sírhalmot kettejük fölé.

Akkor aztán versenyjátékokat rendezett Akhilleusz Patroklosz emlékére, s a győzteseket fényes versenydíjjal jutalmazta. Kocsiverseny, ökölvívás, birkózás, versenyfutás, tőrvívás, diszkoszvetés és céllövés után dárda vetésre került volna a sor. Erre Agamemnón is jelentkezett, s Akhilleusz, még mielőtt megkezdhették volna, neki adta az első díjat:

– Atreidész, mindnyájan tudjuk, hogy te vagy a legelső. – A

versenyjátékok végeztével eloszlott a nép, ki-ki sátrába. Akkor már este volt, megvacsoráltak, és aludni tértek. De Akhilleuszhoz nem jött el a mindent leigázó álom, egész éjszaka Patrokloszra gondolt, s csak hánykolódott fekvőhelyén. Majd fölkelt, és a tenger partján bolyongott; hajnalban pedig befogott, szekeréhez kötötte újra Hektórt, és háromszor körülvágtatta vele Patroklosz sírját. Aztán megpihent sátrában, Hektórt pedig otthagyta a porban. De Apollón vigyázott a holttestre, és távol tartott tőle minden csúfságot: aranypajzsát tartotta föléje. A többi isten is megszánta már, mikor látta, hogy Akhilleusz keservében hogyan bánik vele. Hermészt, az élesszemű Argeiphontészt biztatták, hogy lopja el a holttestet. De Héra, Poszeidón és Pallasz Athéné kitartottak régi haragjuk mellett, minden ellen, ami trójai.

A tizenkettedik napon aztán Apollón újra felszólalt az istenek gyűlésében, s akkor már hiába szólt ellene Héra, Zeusz elhatározta, hogy véget vet Hektór gyalázatának. Mert ha nem is jár egyforma megbecsülés Hektórnak és Akhilleusznak, Thetisz istennő gyermekének, Hektórt is szerették az istenek. Hívatta is mindjárt Thetiszt. írisz ment el érte a tenger mélyére. Thetisz akkor is halandó fiát siratta, és szégyellt megjelenni a boldog istenek között, de Zeusz hívatta, jönnie kellett.

És szólt hozzá az emberek és istenek atyja:

– Feljöttél az Olümposzra, Thetisz istennő, nagy bánatodban is, elviselhetetlen gyászt hordva szívedben, tudom én is. De mégis megmondom, miért hívattalak. Kilenc napja már, hogy viszály tört ki a halhatatlanok között Hektór holtteste és a városdúló Akhilleusz miatt. Hogy lopja el, biztatgatják már Hermészt a többiek. Hanem én megmondom, milyen dicsőséget szántam Akhilleusznak, megbecsülve téged és irántad való szeretetemet továbbra is őrizve. Indulj gyorsan a táborba, és fiadnak vidd meg az én parancsomat! Mondd, hogy neheztelnek rá az istenek, és a legjobban én haragszom, hogy elvakult dühében Hektórt a görbe hajóknál tartja, és nem adja ki. Én pedig a nagyszívű Priamoszhoz íriszt küldöm, hogy menjen el kedves fiát kiváltani a görög hajókhoz, s ajándékot vigyen Akhilleusznak, mert az meglágyítja szívét.

Szót fogadott az ezüstcipellős Thetisz, leszállt az Olümposz csúcsáról, és belépett fia sátrába, melléje ült, megsimogatta, nevén szólította, és így beszélt hozzá:

– Gyermekem, meddig fogod még siránkozva és gyászolva lelkedet emészteni, nem gondolva se kenyérre, se pedig szerelemre? Mert nem

élsz már soká nekem, hanem közel áll már hozzád a halál és az erőszakos végzet. – És elmondta gyorsan Zeusz üzenetét is.

És felelt Akhilleusz:

– Hát legyen így, az meg a váltságot hozza, s a holttestet vigye, ha már maga az olümposzi parancsolja!

Megvitte írisz is Zeusz üzenetét Priamosznak. Hiába tartóztatta az agg királyt Hekabé, kiválogatta a kincseket, amelyeket Akhilleusznak szánt, befogott szekerébe, s csupán egy szolgáját, Idaioszt vitte magával.

A síkságra érve, Hermésszel találkoztak, de nem tudták, hogy isten: előkelő görög ifjúnak nézték, ki jó szívvel van hozzájuk, mert öreg apjára emlékeztette Priamosz. Hermész vezette végig az aggot a görög táboron, az őrök szemét elbűvölte, úgyhogy senki se vette észre őket. Akhilleusz sátrához érve, Hermész nyitotta ki az óriási ajtót, melyhez három szolga kellett máskor, és csak Akhilleusz tudta egyedül kinyitni. Akkor aztán megnyilatkozott Priamosz előtt az isten, és eltűnt, hogy ne lássa meg senki, amikor halandóval barátkozik.

Priamosz egyenesen Akhilleuszhoz lépett, megfogta térdét, s megcsókolta kezét, a félelmetes, férfiölő kezet, mely annyi gyermekét ölte meg. És könyörögve mondotta:

– Fiam miatt jövök a görög hajókhoz, hogy kiváltsam holttestét, s hozok fényes váltságdíjat. Te meg félj az istenektől, Akhilleusz, és könyörülj rajta, gondolva atyádra! Én még nála is szerencsétlenebb vagyok, mert azt tettem, amit egy ember se bírt volna a földön: gyermekem gyilkosának a kezét vontam a számhoz.

Sírva fakadt erre Akhilleusz is, sírtak mind a ketten, volt mind a kettőnek mire emlékezni: Priamosznak Hektórra, Akhilleusznak pedig atyjára és Patrokloszra. Aztán Akhilleusz szelíden felemelte az aggastyánt, megszánva ősz fejét és fehér szakállát. Tudta, hogy csak valamelyik isten vezetésével jöhetett át a görög táboron, s csak egy isten nyithatta ki a hatalmas ajtót. Eszében volt Zeusz parancsa is, melyet az imént hozott meg Thetisz. És résztvevőén mondta:

Így fonják a sorsát az istenek a nyomorult haladóknak, hogy bánatban éljenek, ők pedig örökké gondtalanok. Mert két hombár áll Zeusz küszöbén, tele az ő ajándékaival: az egyik csupa bajjal, a másik örömökkel. Amelyik embernek keverten adja a villámaiban gyönyörködő Zeusz, azt egyszer baj éri, máskor valami jó. De akinek csak a csapásokból ad részt, azt gyalázatossá tette, az éhség kergeti végig az isteni földön, s bolyong istenektől, emberektől megvetetten. így Péleusznak is az istenek

adtak dicső ajándékokat születésétől fogva, minden ember közt első volt boldogságban is, gazdagságban is, és uralkodott a mürmidónok felett, s halandó létére istennőt adtak hozzá feleségül. I lanem azért rá is mért az isten szomorúságot, hogy nem származott tőle palotájában királyi utódok sora, egyetlen fia van, s arra is korai halál vár. Nem is ápolhatom őt öregségében, mert távol hazámtól időzöm Trójában, reád hozva gondot és gyermekeidre. Rólad is hallottuk, öreg, hogy azelőtt boldog lehettél, Leszbosz szigetétől fölfelé és Phrügia és a Hellészpontosz között minden a tiéd volt, mondják, gazdagságban és bakban nem volt, ki veled mérkőzhetnék. Csakhogy mióta ezt a csapást hozták rád az égi istenek, városod körül mindig harc folyik és férfipusztító öldöklés. De türtőztesd magad, ne sírj féktelenül, mert nem érsz el semmit bánatoddal, fiadat nem támaszthatod fel többé, csak még engem is magad ellen ingerelsz! – mondta, mikor már nem bírta hallgatni a sírást. S székébe kényszerítette Priamoszt, bár az nem akart leülni, amíg fia holtteste kiváltatlanul, dicstelenül hever. Csak Akhilleusz indulatos szavára ült le, mire ez kiment, és intézkedett Hektór holtteste felől.

Aztán visszatért Priamoszhoz, jelentette, hogy fia már a gyászkereveten nyugszik, és étellel kínálta az agg királyt. Priamosz evett és ivott, Hektór halála óta először. Aztán megcsodálták egymást, Priamosz Akhilleusz szépségét és óriási termetét, Akhilleusz Priamosz jóságos tekintetét és szelíd szavait.

Mióta Hektór elesett, Priamosz szemét nem érte álom, csak az udvar szennyében hentergett álmatlanul. Most nyugodni tért; Akhilleusz szolgálói a pitvarban vetettek neki ágyat, hogy ne lássák a görög vezérek, ha Akhilleusz sátrába jönnek tanácskozni. De mielőtt lefeküdtek, Akhilleusz tizenkét napig tartó fegyverszünetet ígért Priamosznak, hogy idejük legyen bátorságban fát gyűjteni az erdőn a máglyára, megsiratni Hektórt, eltemetni és sírhantot emelni föléje. Akkor aztán lefeküdtek, Priamosz és hírvivő szolgája a pitvarban, Akhilleusz bent a sátorban.

De Priamosz nem aludt soká. Megjelent előtte Hermész, felébresztette, befogott kocsijába, s kivezette őt és szolgáját a görög táborból. Mikor a Xanthosz folyó átkelőjéhez értek, Hermész visszament az Olümposzra. Akkor már a sáfrányszín leplű hajnal hintette fényét az egész föld felé. Priamosz a városba érkezett szolgájával és a holttesttel; leánya, Kasszandra látta meg először a fellegvárból, és hívta a népet a halott Hektór elé. Tódult a nép mindenfelől, Priamosz alig tudott utat nyitni közöttük. Bevitték a híres palotába a holttestet és felravatalozták, és énekeseket ültettek a ravatal köré, akik vezették a gyászéneket. Ezek

énekeltek, s az asszonyok velük sírtak; a fehérkarú Andromakhé kezdte meg a siratást, tenyerében tartva halottjának fejét:

– Férjem, fiatalon kellett meghalnod, és özvegyen hagysz engem hátra palotánkban. Gyermekünk kicsiny még, s nem hiszem, hogy fel fog nőni az árva, előbb lesz a város tűz martaléka, hiszen elvesztette oltalmazóját, téged, aki védted, s benne a hű asszonyokat és a még beszélni se tudó gyermekeket. Most öblös hajókon már hamar viszik el őket szolgaságba, s velük engemet is, te pedig, kisfiam, vagy az én sorsomban osztozol, s szívtelen uradnak a szolgálatában méltatlan munkával fogod törni magad, vagy akad egy görög, aki haragjában lehajít a bástyáról, bosszúra szomjazva, talán mert testvérét vagy apját vagy fiát ölte meg Hektór a háborúban, hiszen harc közben nem ismert könyörületet, és sokan estek el az ő kezétől. Ezért siratja őt a nép a városban... Kimondhatatlan gyászt és fájdalmat okoztál szüleidnek, Hektór, de senkinek akkorát, mint nekem, hiszen haldokolva nem nyújtottad felém búcsúra kezedet, vigasztaló szót se mondtál utoljára, amelyre örökké emlékeznék, éjjel-nappal könnyeimet hullatva.

Így szólt, és zokogott, s vele sírtak az asszonyok. Ekkor anyja, Hekabé lépett Hektór ravatala mellé, és gyászénekével vezette a siratást:

– Hektór, minden gyermekem közül te vagy szívemnek a legkedvesebb, hiszen az istenek is kedveltek, amíg éltél, és íme, törődnek veled halálodban is. Mert többi fiamat, ha egyszer elfogta, rabszolgának adta el a gyorslábú Akhilleusz, Szamoszra, Imbroszra vagy Lémnosz tűzhányó füstjébe burkolózó szigetére. Téged, miután érchegyű dárdájával elvette lelkedet, meghurcolt bár barátja, Patroklosz sírja körül, akit te öltél meg, de feltámasztani így se tudta többé. Most pedig itt fekszel, a palotában, frissen, mint a harmat, mintha csak most szállt volna el belőled a lélek, mint akit az ezüstíjas Apollón szelíd nyilai értek el hirtelen halállal.

Így szólt, és zokogott, és alig akart szűnni az asszonyok sírása. Harmadiknak Helené kezdte a siratást:

– Hektór, minden sógorom között téged szerettelek a legjobban, hiszen sógorom voltál, mert az isteni Alexandrosz a férjem, aki engemet Trójába hozott – bárcsak előbb meghaltam volna! Mert húsz év telt el azóta, hogy eljöttem, hazámat elhagyva, de tőled nem hallottam soha egyetlen szemrehányást vagy rossz szót, ha rám támadt valaki, sógor vagy sógornő vagy az anyósom – mert az apósom mindig gyöngéden bánt velem, apám se bánhatott volna gyöngédebben –, te mellém álltái jóságosán, és szelíd

szavaiddal vettél védelmedbe. Ezért veled együtt magamat is siratom, mert nincs többé senki a széles Trójában, akinek egy jó szava lenne hozzám, mindenki csak gyűlöl engem.

Így szólt, és zokogott, és az egész nép felnyögött.

A tizedik napon máglyára tették és elégették a holttestet, majd borral eloltották a tüzet, és összegyűjtötték a csontokat, aranykoporsóba, puha bíbor lepellel betakarva. Azután mély sírboltba tették, és hatalmas köveket görgettek föléje. Sírhalmot is hántolták gyorsan, aztán Priamosz palotájába tértek gyászlakomára.

Így tartották meg a lófékező Hektór temetését.

PENTHESZILEIA

Még Hektórt gyászolták, s mint megriadt nyáj, amelyet kegyetlen oroszlán fenyeget, rettegve néztek a jövő elé a trójaiak, amikor váratlan segítség érkezett a városba. Megjött Pentheszileia, Arész hős leánya, a Tbermódón folyó vidékéről, az amazonok serege élén. Mint a szántóvetők, amikor hosszú szárazság után írisz, a szivárvány bukkan fel a tengerből, esőt ígérve a tikkadt mezőknek, úgy örültek a trójaiak Pentheszileiának. Még Laomedón fia, az ősz Priamosz király is felderült, bár nem feledte a gyászt elesett gyermekeiért és a legkedvesebbért valamennyi között, Hektórért. Az amazonok királynőjét úgy fogadta mégis, mintha saját leánya tért volna meg hozzá, húszesztendős távoliét után. Nagy lakomát rendezett a tiszteletére, gazdagon megajándékozta, s ígérte, hogy még többet is fog adni, ha megszabadítja Tróját ellenségeitől. Az magabiztosan vállalta, hogy szembeszáll Akhilleusszal, legyőzi a görögöket, és hajóikat lángba borítja. Reménység töltötte el a trójaiakat, csak Andromakhé nem tudott bízni többé.

– Nem tudod, mire vállalkozol elvakult bátorságodban – mondta szánakozva Pentheszileiának a biztos halál vár rád, te szerencsétlen! Hiszen Hektór nálad is nagyobb hős volt, mint istenre tekintett fel rá mindenki a városban, büszkeségünk volt, nekem is, szüleinek is, amíg élt, s látod, özveggyé tett Akhilleusz! Bárcsak előbb szálltam volna sírba!

De Pentheszileia nem hallgatott rá. S mikor beesteledett, és a fényes lakoma után pihenni tértek, csalfa álomképet küldött hozzá Pallasz Athéné. Az álomkép is győzelemmel biztatta.

Feltűnt a rőzsásbokájú Hajnal, Pentheszileia frissen ébredt, és felugrott fekvőhelyéről. Felöltötte ragyogó fegyverzetét, amelyet Arész ajándékozott neki, arany láb vértjét csatolta fel először, majd csillogó mellvértjét s ezüsttel és elefántcsonttal díszített markolatú kardját, két dárdát vett magához, kétélű bárdot és kerek pajzsot, mely olyan volt, mint a tenger fölött ragyogó telihold.

Zeusznak az Ida ormán álló temploma felé tárta karját Priamosz, és így imádkozott:

– Hallgass meg, Zeusz atya, hadd térjen vissza győzelemmel Arész leánya, s annyi gyász és veszteség után engedd végre fiad, Dardanosz megfogyatkozott maradékát fellélegzeni!

Még be se fejezte könyörgését a király, amikor bal felől vijjogó sas bukkant fel a levegőben, karmai közt vergődő vadgalambbal. Megremegett Priamosz, és sejtette már, hogy hiába imádkozott.

Pentheszileia ezalatt az amazonok élén felbukkant a görögök előtt. Az amazonokat felbátorodva követték a trójaiak és szövetségeseik. A görögöket meglepte a támadás, és csodálkozva kérdezgették egymástól:

– Ugyan ki lehet az, aki Hektór helyére lépett, és újra ellenünk meri vezetni a trójaiakat?

De az első meglepetés után hamar összeszedték magukat, fegyvereiket magukhoz vették, és sűrű rajokban léptek ki hajóikról a csatamezőre. Mindkét oldalon sokan elhullottak a véres küzdelemben. Pentheszileia, mint a sötét vihar, feltartóztathatatlanul tört előre. És fenyegetőzve rázta dárdáját a görögök felé.

– Most aztán meglakoltok a sok szenvedésért, amit Priamosznak okoztatok! Hol van Diomédész, és hol van Akhilleusz, vagy hol lapul Aiasz, akiket a hír a legnagyobbaknak magasztal? Egyik se mer szemem elé kerülni, mert tudják, hogy a keselyűknek vetem oda martalékul őket, miután az életüket kioltottam!

Aiasz és Akhilleusz ezalatt Patroklosz sírjánál időzött, szomorúan emlékezve kedves társukra. Valamelyik isten vonta el figyelmüket a kiújult harctól. A trójaiak győzelmesen rontottak a görögökre, ritkították soraikat, Pentheszileia jelenléte bátorságot öntött a szívükbe. Még a trójai nők is, akik a falakról nézték a küzdelmet, föllelkesedtek az amazon példáján. Különösen Tisziphonét, Meneptolemosz feleségét fogta el a harc vágya.

– Miért maradjunk el a férfiak mögött? – biztatta társnőit. – Van a mi tagjainkban is erő, ugyanaz a napfény süt reánk, ugyanaz a levegő vesz körül, ugyanaz a föld táplál kenyérrel minket, mint őket. Vagy nem látjátok ott az amazont? Asszony az is, és nincs, aki bátrabban harcolna nála, pedig nem is szülővárosa Trója, és Priamosz király is idegen neki, minket pedig hazánk és kisgyermekeink védelme szólit fegyverbe, meg a bosszú elesett kedveseinkért, a férjekért és fiakért, az apákért és testvérekért, akik nincsenek többé.

Mint a méhraj, amikor a tél elmúltával kitódulnak a kasból a virágos rétre, úgy zsibongtak a trójai nők, egyik sem akart már a falak között maradni, egymást biztatgatták, a fonalat és a kosárkákat félredobták, s fegyver után kapkodtak. És a férfiakkal meg a harcra edzett amazonokkal együtt rohantak volna mind a halálba, csak Pallasz Athéné papnője,

Theanó, Anténór felesége őrizte meg józanságát.

– Hová gondoltok, ti szerencsétlenek! – intette a többieket. – Ne hasonlítsátok magatokat az amazonokhoz, azok kicsi koruktól fogva szoktak a fegyverforgatáshoz meg a lóhajtáshoz, s nem is szorulnak a férfiak segítségére, meg aztán úgy hírlik, vezérük, Pentheszileia, magának a háború istenének, Arésznek a leánya. De ti soha fegyvert nem fogtatok még gyönge kezetekbe, nem tapasztaltátok ki a harc szörnyű mesterségét. Igaz, minden embernek egy a természete, de mást tanult a férfi, mást a nő, s legjobb, ha mindenki azt teszi, amihez legjobban ért. Hagyjuk hát a harcot a férfiakra, s maradjunk a házban, a szövőszék mellett, most a leginkább, amikor a harc kedvező fordulatot vett, s a jó remény biztat, hogy a férfiak nélkülünk is legyőzik az ellenséget.

Így szólt, és hallgattak rá az asszonyok, hiszen ő volt a legidősebb közöttük. Csak távolból nézték a küzdelmet, s látták, hogyan hátrálnak a görögök Pentheszileia elől. A trójaiak mindenütt a nyomában, s már-már tűzcsóvát vetettek a hajókra, amikor Aiasz meghallotta a távolból a görögök vészkiáltását. Figyelmeztette Akhilleuszt, aki még mindig mély bánatban függesztette tekintetét Patroklosz sírjára.

– Hallod, Akhilleusz? Siessünk társaink segítségére, nehogy méltatlanná váljunk a hős apákhoz, Aiakosz két fiához!

Arra a korábbi trójai háborúra célzott evvel Aiasz, amelyet még Héraklész indított Priamosz apja, a hitszegő Laomedón ellen. Nem kellett elismételnie az egész történetet. Akhilleusz is sokszor hallotta apjától, Péleusztól, aki testvére volt Aiasz apjának, Telamónnak. Aiasz és Akhilleusz tehát rokonok voltak, mindketten Aiakosz unokái, és mindketten tudták, hogy Aiakosz két fia annak idején mint fiatal daliák Héraklész oldalán harcoltak, s mikor legyőzték Laomedón királyt, és Tróját feldúlták, a hadizsákmányból Hészioné, a királyleány éppen Telamónnak jutott, rabszolganő gyanánt hites felesége, Eriboia mellé. A régi harcok emléke, a hős apák példája fokozta bátorságukat.

– Most rajtunk a sor! – hangoztatta Aiasz, és Akhilleusz egyetértett vele, mind a ketten bíztak erejükben, és bizton remélték, hogy most ők veszik be fegyverükkel Tróját.

A görögök megkönnyebbültek, amikor feltűnt közöttük a két hős. Olyanok voltak ők fényes fegyverzetükben, mint Alóeusz két fia, Otosz és Ephialtész, a fiatal óriások, akik az Osszát és a Péüont akarták merészen az Olümposz fölé helyezni, de Apollón még idejekorán lenyilazta őket. Ám Aiasz és Akhilleusz vakmerőségét semmi nem fékezte.

Pentheszileia Akhilleusz felé hajította dárdáját, de az visszapattant a pajzsról, mintha kősziklába ütközött volna; nemhiába volt a pajzs is, mint Akhilleusz egész fegyverzete, Héphaisztosz ajándéka. Akkor Aiaszt vette másik dárdájával célba az amazon, de csak Aiasz lábvértjét súrolta könnyedén a dárda hegye. A hős sértetlen maradt, és nevetve állt odébb, a trójaiakra rontott, és Pentheszileiát Akhilleuszra hagyta.

Sóhajtva nézett a leány két hiába elhajított dárdája után, de szégyellt volna már megfutamodni Akhilleusz elől. Az gúnyosan vetette oda neki:

– Üres dicsekvéssel vetted fel a harcot ellenünk. Tudd meg, hogy Zeusz véréből származunk mindketten: Zeusz fia, Aiakosz volt a nagyapánk, s az én dárdám sújtotta le Hektórt, akinél te se vagy különb! Nem hallottad volna, hogy a Xanthosz mentén hány jó vitézt küldtem a halálba, vagy az istenek vették el hamis jóslattal az eszedet, hogy itt érjenek utol a Kérek, a halálos végzet sötét istennői?

Így szólt, és hatalmas dárdáját fölemelte. Pentheszileia fehér keblét érte a fegyver, elöntötte a vér, s már arra se volt ideje, hogy meggondolja: kardjával védekezzék-e, vagy kegyelmet kérjen ellenfelétől, drága kincseket ígérve neki, ha életét megkíméli. Mint forrásvíz mellett nőtt sudár fenyőfa, ha az északi szél tövestül kitépi, úgy dőlt le lováról a földre, élettelenül. De halálában is megőrizte szépségét, olyan volt, mint az alvó Artemisz.

Kegyetlen fájdalom hasított Akhilleusz szívébe, amikor közelről meglátta áldozatát: Aphrodité még szebbé tette őt halálában, hogy evvel is Akhilleusz keserűségét növelje.

– Miért is kellett őt megölnöm, miért nem vihettem magammal őt élve Phthiába, hiszen a halhatatlan istennők se lehetnek szebbek nála! – gyötrődött a hős, a halott mellé térdelve.

Mikor elült a harc, s a többi görög szerteszéledve, elesett ellenfeleikről szedte le a fegyvereket, Akhilleusz nem mozdult, ölébe emelte Pentheszileia porba omlott fejét, fürtjeit megszabadította az arany sisaktól, úgy gyönyörködött benne. Magát vádolva siratta, mint kedves halottját, Patrokloszt se gyászolta keservesebben.

Így talált rá Therszitész, a legcsúfabb valamennyi görög között, és a legmocskosabb szájú. Most is gúnyolódva szólította meg Akhilleuszt:

– Ugyan melyik isten zavarta meg az elmédet, Akhilleusz, te asszonyok bolondja? Elfelejtetted már, hogy milyen szándékkal tört reánk az amazon? Elég egy szép nőt látnod, hogy ne törődj többé a dicsőséggel! A győzelemnek örülnek az igazi férfiak, de megfutamodnak a harctól,

akiknek mindig csak a szerelmen jár az eszük!

Felocsúdott mély gyászából Akhilleusz, de csak azért, hogy lelkében a haragnak adjon helyet a szomorúság. Nem tűrte a durva kötekedést, öklével dühösen sújtott Therszitész arcába, annak minden foga kihullott, a vér ömlött szájából, és holtan bukott a földre.

Összecsődültek a lármára a görög harcosok, és a legtöbben igazat adtak Akhilleusznak.

– Nem való, hogy hitvány ember ingerelje a királyokat – mondogatták –, s büntetést érdemel a gonosz nyelv, amely bántja azt, akinek amúgy is bánata van.

Csak Diomédész nem értett egyet velük. Neki rokona volt Therszitész: nagyapja, Oineusz testvérének, Agriosznak a fia, s így kötelessége volt bosszút állni haláláért. Kardját rántotta Akhilleuszra, az nem hagyta magát, s már-már egymás vérét ontották volna, ha a görögök szét nem választják őket. Egy részük Diomédészt csitította, más részük Akhilleuszt tartotta vissza, azok engedtek társaik rábeszélő szavának, megkímélték egymás életét, de Akhilleusz szívében csak nem oszlott el a mélységes keserűség.

Pentheszileiát Atreusz fiai is megszánták, s nem fosztották meg fegyvereitől, sőt amikor Priamosz követeket küldött érte, szó nélkül kiadták holttestét. A trójaiak magas máglyát raktak, azon hamvasztották el, fegyvereivel, lovával és sok kinccsel együtt, mint királyi halottat. Azután hamvait Laomedón király sírjában helyezték el.

A görögöknek is sok halottja maradt a csatasíkon. Összeszedték, máglyán elhamvasztották, eltemették és megsiratták őket, de senkit nem gyászoltak úgy, mint a hős Podarkészt, aki Próteszilaosz testvére, és ennek halála után a phülakébeliek vezére volt. Therszitészt külön temették el, mert nem érdemelte meg, hogy hamvai a harcban elesett derék hősök mellett nyugodjanak.

MEMNÓN

Győzelmüket ünnepelték a görögök másnap, a trójaiak pedig Pentheszileiát siratták, meg a saját sorsukat. Az ősz Thümoitész emelkedett szólásra először a trójai vezérek gyűlésében.

– El se tudom már képzelni, kedveseim, kinek a segítségére számíthatnánk még – mondta gondterhelten. – Amikor megláttam Pentheszileiát, azt hittem, valamelyik isten jött le hozzánk az égből, hogy győzelmet szerezzen nekünk, de reményünk meghiúsult. Vegyük hát fontolóra, hogyan menthetjük meg puszta életünket! Az az én tanácsom, hagyjuk magukra e pusztulásra szánt falakat, meneküljünk más vidékre, és ott építsünk új várost magunknak, mert nem hiszem, hogy itt fel tudjuk még tartóztatni a görögök ostromát!

Mást gondolt Priamosz király, és kitartásra buzdította Thümoitészt meg a többi trójait és szövetségest:

– Ne essünk kétségbe, s ne hagyjuk el hűtlenül hazánkat, városunktól távol még kevésbé tudnánk felvenni a harcot ellenségeinkkel! Állnak még a bástyatornyok, áll még az erős fal, azt védjük, amíg megérkezik népes seregével a fekete bőrű aithiopszok hős királya, Memnón! Nem hiszem, hogy sokáig váratna magára, szorult helyzetünk láttán követséget küldtem hozzá, és ő megígérte, hogy eljön Trójába, remélem, közeledik is már. Legyetek hát még egy kis türelemmel, hiszen még mindig jobb idehaza, harcban esni el hazánkért, mint messze idegenben vállalni a megvetést!

Nem mindenkit nyugtatott meg ez a biztatás. A bölcs Pulüdamasznak elege volt már a harcból, s ezért megfontoltan ilyen tanácsot adott:

– Ha Memnón megígérte segítségét, ám jöjjön, szívesen látjuk az isteni hőst a városban! De félek, hogy ő se fog helytállni a görögökkel szemben, s mi is elbukhatunk az ő bukásával. De nem kettő közül lehet csak választanunk, mint ahogy Priamosz király mondta: vagy szégyen vár reánk idegen földön, ha elfutunk innét, vagy dicsőséges halál, ha hazánkban maradunk. Én a harmadikat javaslom, bár előbb megtettük volna: adjuk ki Helenét és a kincseket, amelyeket ő hozott el Spártából, sőt adjunk még kétannyit a magunkéból, mert evvel válthatjuk meg életünket, és menthetjük meg a várost a pusztulástól!

Sokan helyeselték e szavakat, de féltek nyíltan kimondani, amit gondoltak. És nem is ok nélkül haboztak, mert Parisz máris haragosan

támadt a józan tanácsadóra:

– Gyáva vagy, Pulüdamasz, de nem bánom, te vonulj félre a harctól, és ülj veszteg otthon, legalább nem fogod kishitűségeddel a többieket is elcsüggeszteni! Mert nehéz küzdelem nélkül nem terem dicsőség, a meghátrálás nem férfiaknak, hanem együgyű gyermekeknek és asszonyoknak való!

Megérkezett hamarosan Memnón, Eósznak, a Hajnal istennőjének ragyogó fia, az aithiopszok hős királya. Szívesen fogadta őt Priamosz király, úgy is, mint a győzelem reményével biztató szövetségest, úgy is, mint kedves rokont, hiszen Memnón apja, Tithónosz, maga is Laomedón fia, Priamosz testvére volt, de Eósz megszerette, és elragadta magával távoli, halhatatlan lakába, az Ókeanosz mellé.

Fényes lakomával vendégelte Piramosz király a messziről érkező rokont, és hosszan elbeszélgetett vele. Priamosz a görög vezéreket sorolta fel és a sok csapást, amelyet ők mértek idáig a trójaiakra. Memnón elbeszélte a hosszú és kalandos utat, amely őt az Ókeanosz habjai mellől Trójáig vezette, szót ejtett szülei halhatatlan életéről is, és Priamosz örült, hogy hírt hallott legalább rég nem látott testvéréről. Aztán az öblös aranyserleget köszöntötte Memnónra, amelyet még Zeusz ajándékozott egykor fiának, Dardanosznak; azóta apáról fiúra szállt a serleg: Dardanosz fiának, Erikhthoniosznak, Erikhthoniosz Trósznak, Trósz Ilosznak, Ilosz Laomedónnak, Laomedón pedig Priamosznak hagyta örökül, Priamosz Hektórnak szánta volna, de ezt már nem engedték meg az istenek.

Megcsodálta Memnón a gyönyörű serleget, de a bor nem fosztotta meg józanságától.

– Nem való az asztal mellett dicsekedni, se lakoma közben fogadkozni: majd a harcmezőn elválik, megérdemeltem-e bizalmadat vagy sem! De most itt az idő, hogy pihenni térjünk, sem a sok bor, sem az álmatlanság nem válik javára annak, aki csatába készül.

– Ülj velünk, ameddig jólesik – hagyta rá csodálkozó tisztelettel az agg király. – Mert nem illik erőszakkal visszatartani azt, aki már távozni akar a lakomától, de az sem, hogy magunk küldjük el, aki még szívesen maradna.

Így hát felkelt az asztal mellől Memnón, és pihenni tért, pihenni tértek a trójaiak is.

A halhatatlan istenek még egy ideig együtt lakomáztak az Olümposzon, s Kronosz fia, a villámokat szóró Zeusz szólt hozzájuk:

– Tudjátok, hogy holnap súlyos ütközet lesz, mindkét oldalon sok

rohanó paripát és sok porba hulló hőst fogtok majd látni, és van közöttetek, akit gond emészt valamelyikükért. De az is maradjon veszteg, és ne fogja át térdemet könyörögve, mert a halálos végzet sötét istennői, a Kérek a mi szavunkra is hajthatatlanok maradnak.

A halhatatlan istenek enélkül is tudták már, mi készül, s akinek gondja volt halandó fiára, az is magába zárta fájdalmát. Egyetlen királynak se jelentek meg álmában azon az éjszakán, hogy feltárják a jövőt, hanem maguk is nyugovóra hajtották fejüket, s halhatatlan szempillájukra álom ereszkedett.

Másnap Eósz hiába szerette volna késleltetni az éjszaka elmúlását és az új nap reggelét, föl kellett kelnie Tithónosz mellől, és a hajnal rózsás fényét meg kellett hoznia az égre. Erre fölserkentek álmukból az emberek, fegyverbe öltöztek a trójaiak, velük Eósz fia, Memnón is, meg az aithiopszok egész serege. Tódultak ki a kapun, és mint sötét felhő ereszkedtek a síkságra.

A görögök csodálkozva fogadták a támadást, de készen álltak arra, hogy kivédjék. Ragyogó fegyverzetben olyan volt közöttük Akhilleusz, mint a Nap, amikor az Ókeanosz mellől megérkezik, és a Föld boldog nevetéssel fogadja. A trójaiak Memnónt követték, ki a tomboló harc istenéhez, Arészhez volt hasonló. Dübörgött a föld a lábuk alatt, és mindkét oldalon sok derék hős feje hanyatlott a porba. Nesztor egyik fiát, Antilokhoszt Memnón dárdája sújtotta halálra.

Nincs nagyobb fájdalom, mint mikor gyermek hal meg apja szeme láttára. Keserű gyász töltötte el Nesztor szívét, s szólította másik fiát, Thraszümédészt:

– Ha valóban az én véremből való fiam vagy, siess ide mellém, hogy testvéred holttestétől legalább elűzzük a gyilkosát!

Odasietett Thraszümédész, vele még egy jó püloszi vitéz, Phéreusz, aki az apával és testvérrel együtt siratta elesett fiatal fejedelmét. De nem tudtak Memnón közelébe férkőzni, pedig az már avval bajlódott éppen, hogy Antilokhoszt megfossza fényes fegyvereitől.

Ezt látva már maga Nesztor is Memnónra tört, de az restellte felvenni a harcot az öregemberrel, aki erősen atyjára emlékeztette őt – hiszen Tithónosznak halhatatlanságot nyert Eósz, de örök ifjúságot elfelejtett kérni a számára.

– Jó öreg, vonulj te félre már a harctól! – mondta az agg Nesztornak a Hajnal és Tithónosz daliás fia. – Magam is megbánnám, ha fegyverem véletlenül eltalálna, rólad meg azt hinnék, hogy eszedet vesztetted, mert nem is illő, hogy valaki nála kiválóbb hőssel álljon ki viadalra.

Nem könnyen látta be Nesztor, hogy Memnónnak igaza van.

– Vagyok én is olyan kiváló hős, mint akárki! De az öregség megtörte erőmet, és úgy vagyok most, mint a fogatlan oroszlán, akit hitvány eb is elűzhet az akoltól. – Szólt, és odébbállva, segítség után nézett.

Addig Memnón és az aithiopszok feltartóztathatatlanul törtek előre, s már a Hellészpontosz partjáig szorították vissza a görögöket, akik közül sokan estek el Memnón dárdája alatt. De mikor rátalált a harc forgatagában a trójaiakat üldöző Akhilleuszra Nesztor, tudta már, mit mondjon neki.

Ó, Akhilleusz – kiáltotta oda már messziről – te, ki a görögök hatalmas védősövénye vagy egymagad, hallgasd meg, mi történt: elesett az én kedves fiam, Antilokhosz, s fegyverei már Memnónnál vannak, félek, hogy teteme is a kutyák martaléka lesz, ha nem segítesz!

Akhilleusz szívébe is fájdalom markolt, amikor ezt hallotta; hiszen Antilokhosz mindig jó barátja volt. Otthagyta a trójaiak szárnyát, és oda sietett, amerre Memnón harcolt az aithiopszok élén. Ez egy hatalmas követ ragadott fel, amilyet a mezőn határkőnek használnak az emberek, azt dobta Akhilleusz pajzsa felé, de ez nem ijedt meg, s közelharcban mindketten sebet ejtettek a másikon. Memnón a jobb vállán, Akhilleusz a karján sebesült meg.

– Kellett, te kegyetlen, a trójaiakat pusztítanod, s avval dicsekedned, hogy senki sincs nálad derekabb, mert anyád istennő, halhatatlan Néreisz? – örült máris a diadalnak Memnón, amikor meglátta Akhilleusz kiserkedő vérét.

– Ma utolér végzeted, mert én is istennő fia vagyok, a rózsásujjú Hajnalé, és a liliomtiszta Heszperiszek neveltek, az Ókeanosz távoli partjain. És az én anyám kiválóbb istennő a tiédnél, hiszen ő hozza fel a ragyogó fényt nap mint nap az égre, a boldog isteneket és a halandókat egyaránt megörvendeztetve vele. A te anyád pedig a tenger terméketlen mélyén lakik, tétlenül és láthatatlanul a halak között, én ugyan nem sokat törődöm vele, és nem helyezem egy sorba az égi istennőkkel!

Büszkén felelt Aiakosz unokája, Akhilleusz:

– Eszedet vesztetted, hogy velem mersz szembeszállni, Memnón! Nagyobb az erőm a tiédnél, de származásom sem alábbvaló! Hiszen apám után Aiakosz, Zeusz fia a nagyapám, anyám után Néreusz, a tenger istene, akinek a leányait, a Néreiszeket az olümposzi istenek is megbecsülik, de köztük is leginkább az én anyámat, Thetiszt, aki a halhatatlanoknak nemegyszer nyújtott segítséget. Ő volt az, aki Dionüszoszt termeibe

fogadta, amikor ennek Lükurgosz elől menekülnie kellett, ő adott menedéket Héphaisztosznak, amikor az Olümposzról bukott alá, de még Zeuszt, a villámok urát is ő szabadította meg, amikor a többi isten bilincsbe akarta verni. Emlékeznek minderre az égi lakók, és ezért tisztelik őt az Olümposzon, ha nem hinnéd, hamar kitapasztalhatod, amikor fegyveremet diadalra segítik veled szemben. Hektóron Patrokloszért álltam bosszút, rajtad Antilokhoszért, mert ne gondold, hogy valami hitvány fickó barátja volt az, akit megöltél! De mi állunk itt, éretlen gyermekekhez hasonlóan a szüléinkkel vagy akár a saját tetteinkkel dicsekedve? Közel van Arész, közel van a döntő pillanat!

Szólt, és hatalmas kardját emelte Memnónra, Memnón a magáét Akhilleuszra, mindkettő a másik pajzsát szerette volna beszakítani, de nem sikerült, mert mindkét pajzs Héphaisztosz olümposzi kovácsműhelyéből került ki. Zeusz is egyformán szerette a két hőst, mindkettőbe erőt öntött, mindkettő termetét is megnövelte, nem is halandó férfiakhoz, hanem istenekhez voltak már hasonlóak.

Sokáig távolról nézték őket az olümposzi istenek, egy részük Thetisz fiának, más részük Eósz fiának kívánta volna a győzelmet. Megdördült az ég a magasban, körös-körül zúgott a tenger, és a föld rengett a viaskodók lába alatt. Thetisz köré futottak Néreusz leányai, és aggódva kísérték figyelemmel Akhilleuszt a tenger felől. Féltette fiát Eósz is, és égi fogatáról nézte Memnónt, mellette álltak Héliosz leányai, az égi körön, amelyen a fáradhatatlan Napnak kell évi pályáját megfutnia. S mert az istenek mind vagy Thetisszel, vagy Eósszal éreztek együtt, már-már könyörtelen harc osztotta őket is két táborra.

Zeusz mást gondolt, s a két hős mellé parancsolta gyorsan a végzet istennőit, a Kéreket, az egyiket feketébe öltözötten, a másikat ragyogó fehérben. A fekete Sorsistennő Memnón mellé állt, a fehér pedig Akhilleusz mellé, abból megláthatták az istenek, hogy a harc már eldőlt, a végzet ellen ők se tehetnek semmit. Memnónra halálos csapást mért Akhilleusz, a trójaiak megfutamodtak, és az elesett hőst a mürmidónok megfosztották fegyvereitől.

Felsóhajtott Eósz, amikor ezt látta, és felhőkbe burkolózott. A földre sötétség borult. A gyors szeleknek adott ezután parancsot az istennő, azok mind a trójai síkságon futottak össze, és gyöngéden fölemelve Memnón tetemét, a magasban suhantak vele tova. A vérző testből piros cseppek hullottak alá a földre, egy helyre gyűltek, és zúgó folyammá dagadtak: ez a Paphlagoneiosz, az Ida hegy tövében. Eredetét még a késői

utódoknak is elárulja, mert évről évre, Memnón halála napján vérrel telnek meg a habjai.

Az aithiopszok nem hagyták el halálában sem királyukat: a szelek szárnyán követték ők is Memnónt, sötét homályba burkolózva. A trójaiak és a görögök egyaránt csodálkozva néztek körül, hová tűnt hirtelen a szemük elől Memnón holtteste, és hová lettek a királyukat sirató aithiopszok. A szelek az Aiszéposz folyó partján tették le a tetemet.

A Nap lenyugodott, Eósz is leszállt az égről, hogy fiát sirassa, és vele a tizenkét leány, akiknek a Nap évi pályájára kell felügyelnie, a körforgásra, amelyen a fagyos tél és a viruló tavasz, a kedves nyár és a gyümölcsöt érlelő ősz szabályosan váltják egymást, mert máskülönben terméketlen maradna az esztendő. És most éppen ez fenyegette a világot, mert a tizenkét leány lejött a magasból, hogy Éósz gyászában osztozzon, velük együtt mondtak siratóéneket a Fiastyúk csillagai, visszhangzottak a hegyek, visszhangzott az Aiszéposz a siralomtól. De Eósz nemcsak gyászolt, hanem meg is fenyegette az isteneket:

– Meghaltál, kedves gyermekem, s anyádat rettenetes gyászba borítottad. Nem is tudnék már ezután világítani többé az égi isteneknek; az alvilágiak sötét mélységeibe merülök inkább, ahol testedtől elválva a te lelked is röpköd a homályban. Akkor majd Zeusz is megbánja, hogy nem adta meg nekem a tiszteletet, pedig többet érdemeltem volna, mint Néreusz leánya, hiszen az én ragyogásom vont ideáig mindent tökéletes szépségbe. De most az örök sötétségbe szállók alá, hozza fel azután Thetiszt a tengerből Zeusz az Olümposzra, tündököljön, ha tud, ő az isteneknek és az embereknek, tőlem ne várja többé a hajnali fényt a Föld, amely megtűri magán fiam gyilkosát!

Így szólt, s mint soha ki nem apadó folyó omlott a könny Eósz szeméből. Vele gyászolt az Éjszaka is, a csillagok mind a felhők mögé bújtak. Az aithiopszok megsiratták elesett vezérüket, majd sírt hántolták föléje, s miután elvégezték a gyászszertartást, Éósz fekete szárnyú madarakká változtatta valamennyit. Keservesen vijjogva repdestek a sír felett, amelyet Aiszéposz leányai, a folyó nimfái fákkal ültettek körül.

Lejárt az éjszaka ideje, de nem oszlott el a sötétség. Éósz nem törődött a hajnali fénnyel, amelyet neki kellett volna gyors fogatán felvinnie az égboltra. Fürge lovai egy darabig vele együtt siratták Memnónt, de azután türelmetlenül dobogtak, várták már, hogy Éósz felhágjon kocsijára. De Éósz nem mozdult, hiába villámlott a haragvó Zeusz, hogy az egész föld körös-körül belerengett.

Végül is a Hórák jöttek le érte, az évszakok szép istennői, a rend és a törvény hűséges őrei a világban. Hiába vonakodott tovább Éósz, engednie kellett rábeszélő szavuknak, s követnie kellett a parancsot, amelyet Zeusztól hoztak. Mert Zeusz a legnagyobb isten, tőle függ minden a tenger mélyén, a föld felszínén és a ragyogó csillagok világában.

Nem szűnt a fájdalom Éósz szívében, de engedelmeskedett, felhágott kocsijára, és a gyorslábú lovak megindultak vele a szokott pályán. Felérve a mennyboltra, kinyitotta Éósz az ég kaput, és a hajnali fény szétszórta az éjszaka homályát.

Egyiptomban hatalmas ércszobrot emeltek Memnón tiszteletére. Amikor a hajnal első sugarai érik, zengő hang száll fel a mozdulatlan ércből: Memnón énekszóval köszönti nap mint nap halhatatlan anyját, amint a magasban elsuhan fölötte.

AKHILLEUSZ HALÁLA

Amikor megjött a Hajnal, a görögök eltemették a Hellészpontosz partján Antilokhoszt. Mind együtt gyászoltak Nesztorral, de őt nem törte meg a fájdalom, megsiratta fiát, és belenyugodott a megváltoztathatatlanba.

Akhilleusz szívében a fájdalomnál is nagyobb volt a harag, fegyverkezett újra, hogy egész Tróján bosszút álljon barátja haláláért. Követték a többiek, és feltartóztathatatlanul rontottak előre. Már a város kapuját döngette Péleusz fia, s bizony utat nyitott volna társainak, és még aznap elfoglalták volna Tróját, ha Phoibosz Apollón meg nem akadályozza.

– Állj meg, vakmerő! – kiáltotta feléje az isten, de Akhilleusz nem törődött vele, sőt még ő fenyegette meg Apollónt:

– Térj ki előlem, és ne kényszeríts, hogy halhatatlan istennel szálljak viadalra!

Egyetlen sebezhető pontja volt a hősnek: még mint kicsi gyermeket anyja a sarkánál fogva az alvilági Sztüx habjaiba mártotta, hogy a halállal szemben ellenállóvá tegye, csak a sarkát nem érte a csodálatos fürdővíz. Apollón most biztosan találó nyilával egyenesen Akhilleusz sarkát vette célba. Akhilleusz megingott, és érezte, hogy elérkezett halála órája.

– Megmondta előre anyám, hogy Apollón nyila fog elérni, a Szkaiai-kapuban, és íme, beigazolódott a jóslat! – sóhajtott, ereje fogytán. Kihúzta a nyilat gyógyíthatatlan sebéből, és messzire elhajította magától. Könnyű szellők emelték a magasba, és vitték vissza Apollónhoz, mert a nyíl, amelyet isten lőtt ki, nem mehet veszendőbe.

Apollón átvette, és visszahelyezte tegzébe, úgy tért meg az Olümposzra, ahol már gyűlésben ültek az istenek.

Szemrehányóan fogadta Héra:

– Mit tettél, Apollón! Hát megfeledkeztél arról, hogy amikor Péleuszhoz ment feleségül Thetisz, a lakodalmas nép között lantod húrjaival kísért énekedben éppen te ígértél örök dicsőséget születendő gyermekének? Laomedón király utódait segíted, holott ő volt az, aki kijátszott, amikor szolgálatában álltái? De hiába oltottad ki Akhilleusz életét, hamarosan megjön fia, Pürrhosz Szkürosz szigetéről, és az elesett

hős helyére állva ő fogja a görögöket győzelemre vezetni!

Akkor még élt Akhilleusz, de sebéből patakzott a vér. Mégis összeszedte maradék erejét, föltápászkodott, és hatalmas dárdájával lesújtotta Hektór hű társát, Orüthaónt, majd Hipponooszt és Alkathooszt. Tagjai kezdtek már kihűlni, de még mindig dárdája kőrisfa nyelére támaszkodott, és a trójaiak nem mertek megállni előtte. Parisz hívta vissza a megfutamodókat: könnyű volt Akhilleusszal szembeszállnia, hiszen előbb már Apollón ejtett halálos sebet rajta. S mikor holtan esett össze a hős, Parisz még dicsekedve kiáltotta oda a trójaiaknak:

– Vagy itt halunk meg ma mind egy szálig a görögöktől legyőzve, vagy mi győzünk, és felvisszük magunkkal Akhilleusz holttestét Ilionba! Ha tud és érez még valamit az ember, ha egyszer az Alvilágba jutott, nagy elégtétel lesz Hektór szellemének, de örülni fognak a trójai nők is, és örülni fog mindenkinél jobban apám, Priamosz király, ha a keselyűknek vetjük oda martalékul azt, aki a legtöbb gyászt okozta a trójaiaknak!

De a görögök nem engedték, hogy kedves társuk holtteste az ellenség kezére jusson. Elkeseredett harcban védelmezték, s mindkét oldalon sok derék hős vesztette életét a véres viadalban. A trójaiak közül Aineiasz, a görögök közül Odüsszeusz is megsebesült. Parisz Aiaszra, Telamón fiára emelte íját, de a nyíl nem talált, Aiasz viszont parittyakővel bezúzta Parisz sisakját, ez elszédülve bukott a porba, az íj kiesett a kezéből, és nyílvesszői szétszóródtak. Kevésbe múlt, hogy ott nem lelte halálát, már alig lélegzett, amikor társai kiragadták a harcolók közül, és magukkal vitték a városba. Aiasz dühe csak akkor csillapodott le, amikor valamennyi trójai visszavonult.

Keserves sírással vitték ki a tenger partjára elesett hős társukat a görögök, hogy halotti máglyán elhamvasszák. Először a mürmidónok vettek búcsút tőle. Hajukat megnyírva, fejükre port hintve siratták fiatal vezérüket, aki nemcsak parancsoló fejedelme, hanem hű barátja is volt valamennyinek, soha nem bántott meg gőgös szóval egyet sem közülük. A vezérek közül elsőnek rokona, Aiasz, Telamón fia lépett a sátorba, ahol Akhilleuszt kiterítették.

– O, Akhilleusz – szólította meg panaszosan a halottat –, most már a trójaiakat biztatja Zeusz a közeli győzelem reményével, hiszen a görögök védőoszlopukat vesztették el benned! Jaj, milyen gyász sújt le a messze Phthiában az agg Péleuszra, talán még jobb neki, ha mindjárt a hír hallatára megöli a fájdalom, mert különben elárvult tűzhelye mellett csak keserűség vár rá élete hátralévő napjaiban!

Utána Phoinix, a hős egykori nevelője hajolt a holttest fölé:

– Bárcsak előbb szálltam volna sírba, mintsem a te halálodat kelljen megérnem, gyermekem! Nem fájt az sem jobban, amikor hazámat és jó szüléimét kellett elhagynom, és mint földönfutó érkeztem Péleusz házába. Ő szívesen fogadott, meg is ajándékozott, és mint kisgyermeket tégedet bízott a kezemre; szerettelek is, mintha a saját fiam lettél volna, te is bizalommal bújtál a keblemhez, és gyermeki szóval apádnak neveztél, én pedig azt reméltem, hogy öregkorom támasza leszel egykor. Bárcsak előbb emésztene el engemet a bánat utánad, mintsem Péleusz megtudja, mi történt, mert mi kettőnket érte a legnagyobb veszteség haláloddal!

Még Agamemnón is kétségbeesetten jajveszékelt:

– Zeusz atya, hamis ígéretekkel hitegeted a halandókat! Avval biztattál, hogy kezemre adod Priamosz városát, de nem remélem már a háború jó végét, hiszen meghalt Akhilleusz, aki a legnagyobb volt közöttünk!

Szólt, és vele együtt jajveszékelt az egész nép, panaszukat visszhangozták a hajók, és moraj töltötte be a levegőt, mint mikor szélvész veri fel a tenger habjait. Végül is a bölcs Nesztor megelégelte a sírás-rívást, pedig az ő szíve is tele volt szomorúsággal, hiszen nemcsak Akhilleuszt, hanem Antilokhoszt is gyászolta még.

– Te viseled a fejedelmi pálcát a görögök között – szólt Agamemnónhoz –, itt az ideje, hogy véget vess a panaszkodásnak, és felkészítsük halottunkat a temetésre.

Megmosták a holttestet, és legszebb ruháiba öltöztették. Pallasz Athéné szíve is megesett rajta, s a magasból ambrosziát hullatott a fejére, olyan lett ettől Akhilleusz, mintha csak aludna. Csodálkozva látták a görögök, amint ott feküdt, frissen és üdén a halotti kereveten. Körülállták a rableányok, akiket ő hurcolt el egy-egy elfoglalt városból, Lémnosz szigetéről vagy Andromakhé apjának, Eetiónnak egykori székhelyéről, Thébéből. Szívből siratták, mert Akhilleusz mindig szelíden bánt velük. Köztük volt Briszéisz is, a legkedvesebb, mindkét kezével verte a mellét fájdalmában, a vér kiserkedt tejfehér bőréből, de gyászban megtört alakját is tündöklő szépség vette körül.

– Jaj nekem – siránkozott szívettépően a leány –, senkinek a bánata nem ér fel az enyémmel, és senkit nem gyászoltam soha jobban, mint téged, pedig hazámat és testvéreimet is elvesztettem! De te apámnál-anyámnál is jobb voltál hozzám, felejtetted velem, hogy csak rabnő

vagyok, most pedig ki tudja, ki lesz az én gazdám, ki hurcol hajóján Spártába vagy Argosz esőre szomjazó földjére, kegyetlen rabszolgasorba?

Meghallották a tenger mélyén Néreusz leányai a sírást, őket is elfogta a szomorúság, és együtt gyászoltak valamennyien Thetisszel, akinek halhatatlan istennő létére halandó fiát kellett elveszítenie. A hullámok utat nyitottak nekik, amikor sötétkék leplükbe burkolózva kiúsztak a görögök táborához. A Múzsák is elhagyták a Helikont, és odasiettek, hogy részt vegyenek Thetisz bánatában. A Hellészpontosz partjai visszhangozták a halhatatlan istennők kesergését, hulló könnyük mint harmat vonta be körös-körül a földet, a görögök fegyvereit, hajóit és sátrait.

Thetisz könnyezve ölelte át fia holttestét, megcsókolta, és így kesergett:

Most aztán örülhet a rózsásléptű Éósz az égben! De én fölmegyek az Olümposzra, s a halhatatlan Zeusznak teszek panaszt:, miért adott engem halandó emberhez feleségül? Hiszen én nem akartam, hány alakot váltva menekültem előle! Lettem fúvó széllé, vízzé és madárrá, lobogó tűzzé, hogy sorsomat elkerüljem, s csak akkor engedtem, amikor Zeusz megígérte, hogy rettenthetetlen, isteni hős lesz az én fiam, ha Péleuszhoz megyek. Hát ez igaz is lett, nem született még derekabb hős Akhilleusznál, de jaj, rövid életre született, a halál hamar utolérte!

Kalliopé lépett elő a kilenc Múzsa közül, hogy majd Thetiszt megvigasztalja.

– Végy erőt fájdalmadon, istennő, s ne táplálj haragot szívedben az istenek és az emberek királya ellen! Volt úgy, hogy magának Zeusznak is meg kellett gyászolnia halandó gyermekeit, s tekints reám, én is istennő vagyok, mint te, mégis meghalt az én fiam is, Orpheusz, akinek az énekére megindult az erdő és a kőszirt, akinek a szavát követték a szelek és a sebesen szárnyaló madarak. De letöröltem könnyeimet, mert nem illő a halhatatlan istenekhez, hogy a gyász eluralkodjék a leikükön. Szüntesd hát panaszodat hős fiadért, hiszen örökké fennmarad a neve az emberek között, az ő dicsőségéről fognak dalolni a költők, én és társnőim, a Múzsák adjuk ajkukra az éneket!

Így telt el a nap, s mikor leszállt az éjszaka, az emberek pihenni tértek. Thetisz szemére nem szállt álom, gyermeke mellett virrasztott, és vele maradtak a Néreiszek meg a Múzsák is, akik egymást váltva énekeltek, hogy a gyászoló anyával feledtessék bánatát.

Hajnalra kelve, az Ida hegyén sok fát vágtak ki a görögök, és máglyába

rakták, feltették rá Akhilleusz holttestét, a fegyvereket, amelyeket ő zsákmányolt még, trójai foglyokat, hogy szolgálják majd a másvilágon, nyihogó paripákat és szélesszügyú bikákat, juhokat és zsíros disznókat. A rabnők a ládákból térítőkét emeltek ki, és betakarták vele a halottat, ráhalmozva mindenféle drágaságot, aranyat és borostyánkövet. Briszéisz lépett még utoljára a máglyához: levágott hajfürtjét hozta el utolsó ajándék gyanánt. Körös-körül kétfülú korsók álltak, tele olajjal, mézzel és borral.

Amikor már minden elő volt készítve, Zeusz ambrosziát permetezett a magasból, majd Hermésszel üzent a szelek királyának, Aiolosznak, hogy küldje Boreaszt, az északi, és Zephüroszt, a nyugati szelet Trója alá, a tenger partjára. Ezek engedelmeskedtek királyuk parancsának, a meggyújtott máglya tüzét felszították, azután elvégezve dolgukat, hazatértek barlangjukba.

Miután a lángok mindent megemésztettek, a mürmidónok borral eloltották a tüzet, összeszedték Akhilleusz csontjait, és arannyal futtatott ezüstkoporsóba gyűjtötték. Magas sírdombot hántolták föléje a görögök a Hellészpontosz partján.

Akhilleusz halhatatlan lovai ezalatt panaszosan nyerítettek, ők is gyászolták gazdájukat, s nem volt maradásuk többé a hajóknál, mert nem akartak más urat szolgálni. Téthüsz barlangjába kívánkoztak vissza, Okeanosz hullámait szerették volna újra patáikkal fölverni, ahol szülte őket Podargé hárpia, apjukhoz, Zephüroszhoz méltó, szélsebes járású paripának mindkettőt.

Ott is hagyták volna az embereket menten, ha az istenek másként nem rendelkeznek. A Moirák határozata volt az is, hogy elsőnek Poszeidón istent, aztán a halandó Péleuszt szolgálják, harmadiknak pedig Péleusz hős fiát, Akhilleuszt, Akhilleusz halála után a Sors istennői kijelölték a két halhatatlan paripa, Xanthosz és Baliosz negyedik gazdáját is: Akhilleusz fiát, Pürrhoszt, akit Neoptolemosznak is neveztek, és akiért Szkürosz szigetére üzentek, hogy jöjjön Trója alá, és vegye át az elárvult mürmidónok fölött a vezérséget. így hát fájó szívvel ott maradtak a hajóknál a lovak, erősen búsulva régi gazdájukért, és türelmetlenül várva már az újat.

A temetés után feljött a tenger mélyéről Poszeidón. Az emberek nem látták őt, csak Néreusz leányai, az istennők. Poszeidón a fiát még mindig sirató Thetiszhez lépétt, és így szólította meg:

– Ne gyászold tovább fiadat, mert nem marad sokáig a halottak között,

hanem az istenek sorában lesz helye, mint Dionüszosznak és Héraklésznak! Feljön az Alvilágból a napfényre, és én a vendégszerető Fekete-tenger egy szigetét ajándékozom neki, Leukét, a „fehér szigetet". Ott istenként fogják tisztelni az emberek, és áldozatokat fognak bemutatni neki, akárcsak nekem.

Megvigasztalódva szállt a tenger mélyére Thetisz, nővéreivel, a Néreiszekkel, visszatértek a Múzsák is a Helikonra, a görögök pedig, szívükben szomorúsággal, elszéledtek, ki-ki felkereste a hajót, amely idehozta Görögországból.

AIASZ

Az Akhilleusz temetésére következő nap reggelén Diomédész, Tüdeusz fia fegyverbe szólította a görögöket:

– Fogjuk lovainkat a harci szekerek elé, társaim, öltsük fel fényes fegyvereinket, és támadjunk tüstént, nehogy a trójaiak elbizakodjanak, s azt higgyék, hogy már bátorságban élhetnek, mert Akhilleusz nincs többé!

De Aiasz, Telamón fia, aki csak ritkán szólalt meg a tanácsban, és inkább a fegyverforgatásban tűnt ki, ezúttal más véleményen volt.

– Nem kell attól tartanunk, hogy a trójaiak erőre kapnak, amíg én élek – majd, hogy senkit magára ne haragítson, sietve hozzátette: – és amíg te élsz, Diomédész, vagy a derék Agamemnón.

Azután elmondta, amit csak ő tudott: Thetisz egyedül neki – mint rokonnak – jelentette be előre, hogy feljön megint a tenger mélyéről, fia emlékére versenyjátékot rendez, és a győzeteseket fényes jutalmakkal megajándékozza.

Megvárták hát a görögök, amíg Thetisz – mint hajnali szellő – felszállt a habokból, és a versenydíjakat középre helyezte.

Az öreg Nesztor már nem tudott sem az ökölvívásban, sem a birkózásban, sem a testi erő és ügyesség más próbatételében részt venni. De ő se maradt el a többi mögött, értelmét nem törte meg sem a kor, sem a bánat, s így ő állt fel elsőnek, hogy Akhilleusz tetteit magasztalja. Péleusz és Thetisz lakodalmával kezdte, és megénekelte az istennőt, aki maga is jelen volt, és gyönyörűséggel hallgatta. Azután elsorolta a győzelmeket, amelyeket Akhilleusz Trója alatt aratott. A körben ülők mind emlékeztek mindenre, de élvezték Nesztor ékesszólását. Az első jutalmat hát neki ítélték, egyetértett az ezüstcipellős istennő, és neki adta azokat a gyorslábú lovakat, amelyekkel egykor Télephosz hálálta meg Akhilleusznak, hogy sebét meggyógyította.

Bőkezűen megjutalmazta Thetisz a sorra következő versenyszámok győzteseit is.

A versenyfutásban Aiasz, Oileusz fia nyert. A birkózásban Diomédész és Aiasz, Telamón fia között megosztották a versenydíjat. Az ökölvívásban senki nem mert kiállni Idomeneusszal, s így ő verseny

nélkül nyerte el a fogatot, amelyet Szarpédóntól zsákmányolt Patroklosz. A céllövészetben Teukrosz, Aiasz féltestvére győzött, a diszkoszvetésben Aiasz, Telamón fia, a távolugrásban Agapénór, a dárda vetésben Eurüalosz. A birkózás és ökölvívás fogásait egyesítő pankrationban Aiasznak, Telamón fiának nem akadt méltó versenytársa. Atreusz két fia se maradt győzelem nélkül: Menelaosz a kocsihajtásban, Agamemnón a lóversenyben szerezte meg az elsőséget.

Így folytak le a versenyjátékok Akhilleusz sírja körül, a Hellészpontosz partján.

Csak Odüsszeusz nézte szomorúan a többieket. Még amikor Akhilleusz holttestét védték a görögök, jobb térdén a trójai Akón megsebesítette. Odüsszeusz visszavágott, és halálos csapást mért a trójaira, de sebe nehezen gyógyult, és ezért nem tudott egyetlen versenyszámban se részt venni még.

Hátravolt a legfényesebb versenydíj: Akhilleusz teljes fegyverzete, amelyet Héphaisztosz készített Thetisz hős fia számára. Azt helyezte most az istennő középre, és így szólt:

– A versenyjátékoknak hát vége, és elfogytak a versenydíjak, amelyeket én, a fiát gyászoló anya, Akhilleusz társainak kitűztem. De itt vannak még a halhatatlan fegyverek, ezeket annak szántam, aki a legkiválóbb valamennyiőtök között, és aki az Akhilleusz holttestéért vívott küzdelemben az első volt.

Erre már felcsillant Odüsszeusz szemében a remény, hiszen éppen Akhilleusz holtteste védelmében kapta a sebet, amely imént a versenyjátékoktól visszatartotta.

De Aiasz, Telamón fia is igényt tartott az elsőségre, s gőgösen támadt Laertész fiára:

– Hogy is vehetnéd fel velem a versenyt te, aki mindig csak ravaszságon töröd a fejedet, és a háborúba is csak kénytelen-kelletlen jöttél velünk, mert Palamédész túljárt az eszeden?!

Odüsszeusz se hagyta magát:

– A harcban is megálltam mindig a helyemet, de találékony eszemmel is a görögök javát szolgálom, mint ahogyan értelem vezeti az embereket akkor is, ha hatalmas kőszálat kell kivágniok a hegyen, vagy ha a veszélyes tengerre eresztik hajójukat, vagy náluk erősebb vadat, oroszlánt és párducot ejtenek el.

Így vetélkedett a két hős. A döntést Nesztortól, Idomeneusztól és

Agamemnóntól várták, mert az ő ítéletükben mindketten megbíztak. De Nesztor egyiket sem akarta megsérteni avval, hogy a másikat részesíti előnyben.

– Bízzuk a döntést a trójaiakra – tanácsolta bölcsen –, az a legkiválóbb, akitől legjobban retteg az ellenség!

Sok trójai fogoly volt a görög táborban, azokat ültették most maguk közé a vezérek, s feledtetve velük méltatlan rabszolgasorsukat, bírákká tették őket Odüsszeusz és Aiasz perében. És a trójai foglyok Odüsszeusz javára döntöttek. Atreusz fiai, Agamemnón és Menelaosz, jóváhagyták az ítéletet, és így Akhilleusz fegyverei Odüsszeusznak jutottak.

Thetisz ezután nővéreivel, a Néreiszekkel együtt visszatért a tengerbe. A földön nem volt már több keresnivalójuk, de halhatatlan gyászuk Thetisz halandó fiáért örökké megmaradt szívükben, és haraggal gondoltak Prométheuszra, akinek a jóslatára hallgatva kényszerítette Zeusz az istennőt, hogy halandó királyhoz menjen feleségül.

– Bizony megérdemelte a titán, hogy kemény bilincsbe verjék, és a sas vájja csőrét a májába – mondta nővéreinek Kümothoé, és a kékhajú Néreiszek mind igazat adtak neki.

A Nap lenyugodott, az Éjszaka árnyékkal vonta be a mezőket, és az Égen feltűntek a csillagok. A görögök nyugovóra tértek, elnyomta őket az álom és az édes bor, amelyet Idomeneusz hozott magával hazájából, Kréta szigetéről.

Csak Aiasz volt ébren, nem hagyta aludni a keserűség. Fájt a szíve Akhilleusz fegyverei után, de még jobban marta a sértett hiúság, s ennél nincs az embereknek gonoszabb tanácsadója. Lelkét kegyetlen bosszúvágy töltötte el, és az éjszaka leple alatt elindult a vezérek sátra felé.

Először Agamemnón és Menelaosz életét akarta kioltani, mert nekik tulajdonította, hogy nem lett az övé Akhilleusz fegyverzete, azután meg Odüsszeusszal, a győztes vetélytárssal akart gyorsan végezni. De Paliasz Athéné őrületet bocsátott rá, s a vezérek sátrai helyett az akiok felé irányította lépteit, ahol a zsákmányolt birkákat őrizték a foglyul ejtett pásztorok.

Aiasz a nyáj ellen fordította fegyverét, mert őrületében a kosokat nézte a görögök vezéreinek. Kettőt már le is ölt közülük, Agamemnón és Menelaosz helyett, egyet meg a sátrába vonszolt, hogy válogatott kínzások között mészárolja le, mert az hitte, hogy Odüsszeusz került a keze közé. Riadtan nézte az őrült tombolást Tekméssza, a fríg Teleutasz

leánya, akit Aiasz dárdán szerzett rabszolganőből tett feleségévé, és tanácstalanul álltak körötte bajtársai, a szalamiszi hajósok. Maga Odüszszeusz is elborzadva látta, mivé fajult Aiasz indulata, mikor Pallasz Athéné odvezette a sátorhoz, hogy titkon meglesse vetélytársát.

Rettenetes volt másnap Aiasz kijózanodása, amikor elmúlt róla az őrület, és a lemészárolt kosok között találta magát. Szégyenében elvonult az emberek szeme elől, és karját a Nap felé tárta, amely ekkor már magasan járt az égen, és így imádkozott:

– Héliosz, ki fenn a magasban hajtod szekeredet, ha majd szülőházám, Szalamisz szigetére tekintesz, tartsd vissza egy kicsit aranygyeplődet, és vidd meg halálom hírét apámnak, az ősz Telamónnak, és anyámnak, a szegény Eriboiának, aki, tudom, majd az egész várost felveri panaszos jajszavával!

Az a kard volt vele, amelyet Hektóitól kapott, amikor egy félbemaradt párviadal emlékére elcserélték fegyvereiket; a kard markolatát most a földbe ásta, és kiálló hegyébe dőlt. így vetett véget életének Aiasz önkezével, de Hektór kardjával, amely a trójai hős halála után is megölte azt a görög hőst, akinél csak Akhilleusz volt kiválóbb, amíg élt. Tekméssza és a szalamiszi hajósok kétségbeesetten keresték mindenütt, de csak holttestét találták meg a bokrok között.

Keserves panaszra fakadt Tekméssza, siratta Aiaszt meg saját sorsát és kisfiúkat, Eurüszakészt, akit immár nemcsak a trójaiaktól, hanem Aiasz egykori fegyvertársaitól is féltenie kellett.

A gyászra érkezett meg Teukrosz, Aiasz féltestvére, pedig azért sietett haza portyázásairól, hogy megmentse bátyja életét: Kalkhasz jósolta meg neki, hogy ez a nap súlyos veszedelemmel fenyeget. De már egyetlen testvéri kötelessége maradt csak: Aiaszt illően eltemetni.

Atreusz fiai ezt is meg akarták akadályozni.

– Ne merje senki eltemetni őt, hiszen a vezérek életére tört! – jelentette ki Menelaosz, aki elsőnek érkezett oda.

– Vessétek a tengermellék homokjára, a parti madarak martalékául!

De Teukrosz nem törődött vele, a szalamiszi hajósokra bízva Tekmésszát és a kis Eurüszakészt, hozzálátott, hogy sírhelyet keressen. Hamar visszajött aztán, mert meglátta, hogy Menelaosz távozása után Agamemnón lépett a gyászolókhoz. Ez még durvábban támadt Teukroszra:

– Hogyan? Te mersz szembeszállni a mi parancsunkkal, te, barbár

rableány gyermeke, elfelejtve származásodat?! Állíts szabad embert szószólónak magad helyett, ha velünk van dolgod, én ugyan nem hallgatok rád, de nem is értem a barbár beszédet!

Elöntötte erre az indulat Teukroszt, és önérzetesen válaszolta:

– Rabszolga én? Barbár anya gyermeke? És az voltam akkor is, amikor hős bátyámmal együtt harcoltam a trójaiak ellen? És te mi vagy, híres Agamemnón? Nem tudnád, hogy ősöd, Pelopsz is Phrügiából származott, és anyád a krétai Aeropé volt, akit apád, Atreusz házasságtörésen ért, és a tengerbe vettetett? Az én apám Szalamisz királya, Telamón, és anyám is királyleány volt, Hésziné, a trójai Laomedón leánya, apám Héraklésztól kapta jutalmul őt. Hát tudd meg, nem hozok szégyent apám fejére, és ha meg kell halnom, szívesebben halok meg bátyám tisztességéért, mint sógornődért, a spártai Helenéért!

Odüsszeusz megjelenése vetett véget a viszálynak.

– Hallgass meg, Agamemnón! – mondta, Teukrosz mellé állva. – Ne akadályozd tovább a hős eltemetését, s ne győzzön szívedben a gyűlölet az igazságon! Leginkább az én ellenségem volt ő azóta, hogy Akhilleusz fegyverei nekem jutottak, én mégsem tagadom, hogy egyetlen görögöt se láttam Trója alatt nála nagyobbat, Akhilleuszon kívül. Nem való a halottat megfosztani attól, ami neki jár, nem őt, hanem az istenek törvényeit sértenéd meg vele.

Odüsszeusznak nem akart ellentmondani Agamemnón, eltávozott hát, de Aiasz temetésén Odüsszeusz se vett részt, mert Teukrosz tartott tőle, hogy Aiasz még holtában se látná szívesen sírja körül.

PHILOKTÉTÉSZ

Nem sokáig maradt Odüsszeusz birtokában Akhilleusz fegyverzete. Phoinix kíséretében elment Szkürosz szigetére, ahol Akhilleusz fia, Pürrhosz nevelkedett nagyatyja, Lükomédész házában; hívták, hogy harcoljon velük Trója ellen, elesett apja helyett. Nehéz szívvel bocsátotta útra unokáját Lükomédész, de a fiú apjára hasonlított, és engedett a hívásnak. Odüsszeusz át is adta mindjárt Pürrhosznak apja fegyvereit, az öreg Phoinix pedig új nevet adott neki: Neoptolemosznak, azaz „fiatal harcosnak" nevezte, mert apja is ifjú volt még, amikor a trójai háborúba indult, s most az alig felserdült gyermek apja példáját követte.

Egy éjszaka Odüsszeusz Trója falain kívül akadt rá Helenoszra, Priamosz király jóstehetségű fiára. Bilincsbe verve vezette a vezérek elé, s Helenosz akkor jóslatot mondott: közel van már Trója pusztulása, de a görögök csak Héraklész íja segítségével vehetik be a várost, és csak akkor, ha elhozzák a fellegvárból a városvédő Athéné szobrát, a Palladiont.

Héraklész íja a Lémnosz szigetén szenvedő Philoktétész tulajdonában volt. Neoptolemosszal együtt hajózott el érte Odüsszeusz, de maga elrejtőzött, a fiút küldte előre, hogy csalogassa Philoktétészt a hajóra, vagy csellel kerítse kézre az íjat.

– Mondd neki, hogy téged is megsértettek az Atreidák, mint őt! – oktatta ki ravaszul Neoptolemoszt. – Vádolj akár engemet is, hiszen rám haragszik leginkább Philoktétész! Mondd, hogy hazaútban vagy Trója alól, nem kívánsz tovább harcolni velünk, mert fényes ígéretekkel csaltunk el Szkürosz szigetéről, de még jogos tulajdonodat, Akhilleusz fegyvereit sem adtuk ki neked, és éppen én vagyok az, aki apai örökségedtől elütöttelek. Akkor majd bizalmába férkőzöl, és könnyen kijátszhatod őt.

Nehezére esett a hazugság Neoptolemosznak. Szívesebben vállalta volna, hogy fegyverrel küzdjön meg Héraklész íjáért, mint hogy álnokul félrevezesse Philoktétészt.

– Míg olyan fiatal voltam, mint te vagy, nekem is gyorsabban járt a kezem, mint a nyelvem – igyekezett megnyugtatni az ifjú háborgó lelkiismeretét a fortélyos ithakai. – A görögök nem győzhetnek Héraklész íja nélkül, s rábeszélő szóval nem érnél célt, de erőszakkal sem, mert Philoktétész még most is biztosan céloz, és Héraklész méregbe mártott

nyilait lőné arra, aki el akarná venni tőle az íjat.

Kénytelen-kelletlen engedett az ifjú.

Tíz éve élt már Lémnosz szigetén egyedül Philoktétész. Hírt se hallott azóta a Trója alatt harcoló görögökről, akik őt a kígyó harapása nyomán támadt seb undorító szaga miatt itthagyták. Hazájáról, ősz apjáról, az Oita vidékén uralkodó ősz Poiaszról is hiába faggatta a nagy ritkán erre tévedő hajósokat. Ezek, ha meg is könyörültek rajta, legfeljebb egy-egy hitvány ruhadarabot, kevés ételt-italt vetettek oda neki, aztán megint évekig várhatott, amíg hajó köt ki a kopár szigeten. Volt, hogy kérve kérte az idegeneket, vegyék fel hajójukra, s legalább Euboia szigetéig vigyék el, ha tovább nem állják sebének bűzét, vagy ha már ezt sem teszik meg, legalább vigyenek üzenetet apjának, hogy küldjön hajót érte. De senki se vette föl a hajóra, s aki megígérte, az se kereste föl Poiasz királyt az üzenettel.

Sivár barlangjában tengődött Philoktétész, szomját a barlang mellett csörgedező forrás vize enyhítette, Héraklész íjával a feje fölött repdeső madarakat vette célba, húsukat fogyasztotta, és tollúkkal egészítette ki az elnyűtt rongyokat, amelyekkel meztelenségét eltakarta. Két kovakő között csiholt üggyel-bajjal tüzet magának, ha melegedni akart, a tűz mellé kuporgott rossz lábával, gyógyfüveket tépdesett sebére, de ezek is csak egy kis időre enyhítették kínjait. Fájdalmas jajgatása verte fel gyakran a szigetet, majd ha rohama elmúlt, mély álomba merült.

Mint már annyiszor, ha idegenek tették lábukat a szigetre, a szabadulás reménye ébredt elgyötört szívében, amikor megpillantotta Neoptolemoszt és az őt kísérő hajósokat. Még jobban megörült, amikor görög szót hallott, s könnyű volt a dolga Neoptolemosznak, amikor megmondta, hogy ő Akhilleusz fia. A szörnyű magányban élő beteg azt is könnyen elhitte, hogy Neoptolemosznak ugyanazok az ellenségei, akik őt a kivert eb nyomorúságos sorsára kényszerítették. Hát még amikor meghallotta, hogy Odüsszeusz maga is közeledik, s vagy íjától akarják megfosztani, vagy őt magát is erővel Trója alá vonszolni!

– Vegyél fel a hajódra, és induljunk hamar! – esdekelt szívettépően Philoktétész, és új barátjának még azt is megengedte, hogy kezével érintse az íjat, amelyet az oitai máglyára lépő Héraklész hagyott rá egykor örökül.

Már Neoptolemosz kezében volt az íj, amikor Philoktétész sebéből megindult a vér, rohama kiújult, majd elgyötörtén álomba szenderült. Elszaladhatott volna Héraklész íjával Neoptolemosz, sőt a magatehetetlen

beteget is fölrakhatta volna a hajóra, nem hogy Görögországba vigye haza, ígérete szerint, hanem hogy Odüsszeusz parancsa értelmében Trója felé hajózzon vele. De nem vitte rá a lélek, hogy tovább áltassa a szerencsétlent, győzött jobb érzése, s mikor Philoktétész fölébredt, megmondta az igazat. Csakhogy Philoktétész a jó szóra nem hallgatott, és nem volt hajlandó azokat segíteni Trója ellen, akik őt bajában magára hagyták.

– Menj utadra, és add vissza az íjat – könyörgött –, hiszen élni se tudok nélküle tovább! A vadak és madarak, amelyekre én vadásztam idáig, engem ejtenek majd zsákmányul, ha egyetlen fegyverem odalesz!

Neoptolemosz már-már megingott, amikor hirtelen ott termett Odüsszeusz, készen arra, hogy erőszakkal is érvényesítse az egész görög nép akaratát Philoktétésszel, sőt ha kell, a habozó Neoptolemosszal szemben is. Az előbbitől már nem volt mit tartania, hiszen az íjat Neoptolemosz tartotta kezében, s anélkül a sebes lábával alig sántikáló Philoktétész tehetetlen volt. De Neoptolemosz akkor már megbánta, hogy hallgatott Odüsszeuszra, és visszaadta az íjat Philoktétésznek. Ez mohó örömmel helyezte a nyilat az íj idegére, hogy Odüsszeuszt vegye célba vele; Neoptolemosz az utolsó percben fogta le kezét. Odüsszeusz megmenekült, de Philoktétész inkább választotta volna a halált, hogysem Trója ellen vigye Héraklész íját, a görögök győzelmének a sorstól rendelt eszközét.

Akkor megjelent a halál után istenné vált Héraklész alakja a felhők között, és így rendelkezett:

– Philoktétész és Neoptolemosz, mint két összetartozó oroszlán, együtt menjetek: egymást oltalmazzátok, és egymást segítsétek, mert csak ti vehetitek be Tróját, de egyik se menne semmire a másik nélkül! Philoktétész viszi másodszor íjamat a város ellen, amely felett ugyanevvel az íjjal egyszer már – Laomedón király idejében – magam is győzelmet arattam! Én majd Aszklépioszt küldöm oda, hogy gyógyítsa meg Philoktétészt, s miután meggyógyult, ő fogja minden baj okozóját, Pariszt az én nyilammal megfosztani az élettől.

Így szólt Héraklész, az isteni barát, Philoktétész nem ellenkezhetett tovább. Elbúcsúzott szenvedései színhelyétől, a barlangtól, a forrástól, a tengerparttól és a hegy oromtól, amely évekig visszhangozta jaj szavát. Aztán a hajósok jó hajózásért imádkoztak a tenger nimfáihoz, fölszedték a horgonyt, s Philoktétész és Neoptolemosz együtt hajóztak Trója felé. Velük volt Odüsszeusz is. Már nem kellett tartania Philoktétész

haragjától, mert ez is belátta, hogy Odüsszeusz a görög vezérek közös akaratából és a sors rendelése szerint cselekedett.

PARISZ ÉS OINÓNÉ

Héraklész ígérete teljesült. Apollón fiának, Aszklépiosznak, a gyógyító istennek két fia volt a Trója alatt táborozó görögök között, Podaleiriosz és Makhaón, híres orvos mindkettő. Amint Philoktétész megérkezett, jött rögtön Podaleiriosz, és isteni apja nevét szólítva, gyógyírt kent a sebre, mitől az behegedt, és Philoktétész visszanyerte régi erejét. Agamemnón sátrába vezették, ott fényes lakomán ajándékokkal engesztelték, s Philoktétész, félretéve a haragot, másnap már Héraklész íjával a vállán, régi társaival indult harcba.

Biztosan találó nyilai alatt sok trójai hős hullott porba. Philoktétész egyre csak Pariszt kereste, s mikor megtalálta, kifeszítve íját még odakiáltott:

– Te idézted fel a háborút, hitvány eb, boldogan fog fellélegezni mindenki, ha te meghalsz!

Kétszer pendült meg az ideg, kétszer repült a hegyes nyíl Parisz felé. Az első csak kezén ejtett könnyű karcolást, de a másik lágyékába hatolt, és harcképtelenné tette. Keservesen nyögve vonult hátra, az orvosok vették gondjaikba, de azok se tudtak enyhíteni fájdalmán.

Leszállt az éj, a trójaiak visszatértek a városba, a görögök pedig hajóikhoz, édes álom feledtette az elmúlt nap fáradalmait. Csak Parisz nem tudott pihenni, szörnyű fájdalmak között hánykolódott fekhelyén hajnalig. Akkor eszébe jutott a jóslat, hogy csak Oinóné mentheti meg a haláltól, Kebrenosz, a folyóisten leánya, akit Helené kedvéért elhagyott hűtlenül. Bár félt a szeme elé kerülni, a kínban átvirrasztott éjszaka után mégis rászánta magát, hogy szégyenszemre az ő segítségét kérje, s föltápászkodva fekhelyéről, elvánszorgott az Ida hegyére, ahol a pásztorok között töltötte fiatalságát.

Alig volt jártányi ereje, minden lépésre belenyilallt a fájdalom, feje fölött vijjogó madarak röpködtek, alig győzte őket elhessegetni. Kín és rettegés kísérte útján, amíg elért végre régi tanyájához. Ott Oinóné lába elé vetette magát kimerültén, mint a szomjas vándor, aki tikkadt ajakkal egy csepp víz után liheg.

– Bocsáss meg nekem – könyörgött elhaló hangon –, a halhatatlan istenekre és ifjúságunk szerelmére kérlek, ne gyűlölj tovább hűtlenségemért, mert a sors kegyetlen istennői, a Kérek vezettek engem

Helenéhez! Most itt vagyok, alig van már élet bennem, és borzalmasan szenvedek, csak tőled függ, élek-e, halok-e, mert csak nálad van gyógyír a sebemre. Ne vond meg tőlem segítő kezedet, és ne hagyj a lábad előtt meghalni!

Elszörnyedt Oinóné, meglepetten álltak körötte a szolgálók is, de az elhagyott nő sérelme legyőzte a könyörületet.

– Menj csak Helenéhez – vetette oda keserű gúnnyal hiszen ő szebb nálam, meg aztán, azt mondják, halhatatlan! Hol van most segítőd, a szépkoszorús Aphrodité, és hol van Zeusz, akinek a vejévé lettél, amikor engemet hűtlenül elhagytál? Takarodj házamból, és keress gyógyulást Helené mellett!

Megszégyenülten távozott Parisz, s tovább vonszolta elnehezülő tagjait az erdős Ida ösvényein. Már azt a helyet kereste csak, ahol nyugodtan meghalhat.

Az Olümposzról nézte őt Héra, vele voltak az évszakok istennői, a Hórák, ők tudták már, hogy Parisz halálán van, és hogy Helené ezután Parisz testvéréhez, Déiphoboszhoz fog feleségül menni. De tudták azt is, hogy ez a házasság már nem sokáig fog tartani: Trója napjai meg vannak számlálva.

Úgy is történt minden. Helené nem látta többé visszatérni Pariszt: ott halt meg Priamosz fia az Ida hegyén, elhagyottan. Pásztorok találtak reá, meg az erdő nimfái, akik megsiratták, mert emlékeztek még rá, hogy amíg Parisz maga is az Ida hegyi pásztorok között élt, kisgyermek korától fogva, kedves pajtásuk volt. A hegyi nimfákkal együtt siratták a pásztorok, gyászdalukat visszhangozták a völgyek.

Egy pásztor vitte meg a hírt Priamosz palotájába. Priamosz nem volt otthon, mert Hektór sírja mellett ült, és legkedvesebb fiáért hullatta könnyeit naphosszat. így Hekabé tudta meg először, hogy Parisz meghalt, szíve megremegett, és térde összecsuklott, hiszen mindegyik gyermekét szerette.

– Siratni foglak, amíg csak élek, gyermekem – jajveszékelt –, és ki tudja, mi vár még reánk?!

Férjénél is jobban siratta saját magát Helené:

– Mi lesz már velem ezután, hiszen gyűlölnek a görögök is meg a trójaiak is!

Körötte a trójai nők sem csak Pariszért hullatták könnyeiket, hanem az elesett apák, a férjek és gyermekek jutottak az eszükbe. Oinóné nem volt

közöttük: fenn az Ida hegyén magában gyötrődött, s mint mikor a jég megolvad a hegytetőn, fölengedett szívében a fagyos közöny, és keservesen megbánta, hogy megtagadta Parisztól a gyógyírt.

– Jaj, én szerencsétlen – siránkozott –, hiába reméltem valamikor, hogy szerelmes férjemmel szép egyetértésben fogok megöregedni! Az istenek másképpen határoztak, bárcsak akkor ragadtak volna el a fekete Kérek, amikor Alexandrosz elhagyott! De ha már nem élhettem vele együtt, vállalom a közös halált vele!

Sűrűn omlottak a könnyei, de csak titokban sírdogált, mert szégyellte apja és szolgálói előtt. És amikor leszállt az éj, nyugodalmat hozva mindenki másnak, kilopózott a házból, szélsebesen futott végig a hegyoldalon, nem törődött kővel, mely lábát felsebezte, se patakmederrel, amelyen át kellett gázolnia, a bozontos vadaktól se ijedt meg, amelyek máskor borzalommal töltötték el. Szeléné, a Hold istennője megszánta, és ezüstös fénnyel világította be az utat előtte.

Így talált rá a nimfákra és a pásztorokra, akik akkor már halotti máglyára helyezték Parisz holttestét, és körben állva siratták egykori társukat és gazdájukat. Oinóné ajkát egyetlen panaszos hang se hagyta el, némán betakarta fátylával szép arcát, s még mielőtt bárki megakadályozhatta volna ebben, a lángok közé vetette magát. Megrendülten látták a nimfák és a pásztorok, s egymásnak suttogták:

– Bizony balgatag volt ez az Alexandrosz, hogy elhagyta hűséges hitvesét, és a csélcsap Helenét választotta helyette! Magára is, a trójaiakra is halálos csapást idézett fel evvel, és íme, Oinóné a hűtlenhez is hű maradt!

A máglya lángjai együtt emésztették el Pariszt és Oinónét, hamvaik összekeveredtek. A pásztorok akkor borral eloltották a tüzet, Parisz és Oinóné csontjait aranyvederbe gyűjtötték, és közös sírhalmot emeltek föléjük. A sírhalomra két emlékoszlopot állítottak, ezek egymásnak hátat fordítva hirdették, hogy Parisz és Oinóné közé keserű indulat vert éket, amíg éltek.

TRÓJA PUSZTULÁSA

Pallasz Athéné nem emberkéz által faragott szobra volt a Palladion; Zeusz hajította le a magasból, még Priamosz nagyapja, Uosz idejében. Ilosz király szentélyt épített a tiszteletére a fellegvárban, ott őrizték féltő gonddal utódai is, mert az volt a jóslat, hogy mindaddig nem veheti be ellenség a falakat, amíg Paliasz Athéné égből hullott szobra oltalmazza a várost. A görögöknek Priamosz foglyul esett fia, Helenosz árulta el a titkot.

Diomédész és Odüsszeusz vállalták, hogy behatolnak a falak mögé, és elhozzák Trójából a Palladiont.

Együtt indultak el, éjnek idején, de utóbb Odüsszeusz azt gondolta, többre jutnak ésszel, mint erővel, társának azt mondta, várjon rá egy darabig, és egyedül lopózott be a városba. Arcát sebekkel éktelenítette el, koldusgúnyát öltött magára, vállára hitvány zsákot vetett, és kéregetve járt házról házra. Csak Helené ismert rá, aki keserűen megbánta már, hogy engedett Aphroditének, s hűtlenül elhagyta a hazáját, gyermekeit és férjét. Nem is leplezte le Odüsszeuszt, aki kijátszva az őrök éberségét, kilopta Trójából a várost oltalmazó szobrot. Mikor a trójaiak üldözőbe vették, koldusgúnyája alá rejtett fegyveréhez kapott, és utat vágva magának, épségben ért oda, ahol Diomédész várakozott reá. Úgy vitték az értékes zsákmányt, a győzelem zálogát a görögök táborába; a Palladiont utóbb Thészeusz fia, Démophoón, aki szintén részt vett a trójai háborúban, Pallasz Athéné városába hozta, és az athéni fellegvárban helyezte el.

Odüsszeusz még ravaszabb cselt eszelt ki ezután. Epeioszt, az ácsot biztatta fel, hogy építsen fából egy óriási lovat. Epeioszt maga Pallasz Athéné tanította a mesterségre, nem is kellett neki sokat magyarázni, mit és hogyan tegyen. Alkalmas fákat döntött ki az Ida hegyén, deszkákat hasított, gerendákat faragott, és ügyesen illesztette össze őket, a ló belsejében hatalmas üreget képezett ki, bordázatát pedig ajtóval látta el.

Miután elkészült a faló, Odüsszeusz vezetésével ötven jó vitéz rejtőzött el benne, közöttük volt Menelaosz és Diomédész is. A falovat a falakhoz vontatták, azután ott hagyták a kapuban: olyan nagy volt, hogy nem is fért volna be a kapu nyílásán. Akik nem bújtak meg a faló belsejében, az egy Szinón kivételével a közeli Tenedosz szigetéig hajóztak. Még sátraikat

is felégették, hadd higgyék a trójaiak, hogy a görögök, megunva a hosszú háborút, felhagytak a város ostromával, és hazatértek.

A trójaiak fellélegzettek, s a gyászban és rettegésben töltött esztendők után szélesre tárva a kapukat, boldogan jöttek ki a város elé, gondtalanul járták be az elmúlt harcok színterét, és a tenger partján felkeresték a görögök felégetett sátrainak üszkös, füstölgő maradványait. Mások csodálkozva vették körül a hatalmas falovat, s azon tanakodtak, hogyan kerülhetett oda, és mi a rendeltetése. Végre megtalálták rajta a ravaszul elhelyezett feliratot, amelyen ez állt: „A görögök ajándéka Pallasz Athénének szerencsés hazatérésükért."

Elsőnek Thümoitész emelt szót amellett, hogy fogadják be a falak közé a görögök fogadalmi ajándékát, és helyezzék el a fellegvárban, de az ő szavait bizalmatlanul fogadták a többiek, mert tudták róla, hogy még nem feledte régi sérelmét: fia, Munipposz, egy napon született Parisszal, s mert volt egy olyan jóslat, hogy aki azon a napon születik, pusztulást hoz szülővárosára, Priamosz a saját fia helyett Thümoitész fiát ölette meg. Kapüsz s vele együtt az óvatosabbak azt javasolták, hogy taszítsák a tengerbe a falovat, vagy vessék tűzre, s ha már mindenáron meg akarják kímélni, fúrjanak lyukat az oldalába, s kémleljék ki előbb, nem rejt-e valamit a belsejében.

Laokoón, Apollón papja is lesietett a fellegvárból, s vele együtt sokan, akik hallgattak a szavára.

– Micsoda őrület költözött a szívetekbe, polgártársaim?! – kiáltott már messziről izgatottan. – Csak nem hiszitek, hogy a görögök valóban hazahajóztak?! Vagy a faló belsejében rejtőznek, vagy a város kikémlelésére küldték ezt a rejtélyes gépezetet, de valami csel biztosan lappang mögötte. Ne bízzatok a lóban, trójaiak, akármi legyen, én félek a görögöktől, akkor is, ha ajándékot hoznak!

Szólt, és teljes erejéből a faló oldalába verte dárdáját. Ez remegve állt meg a fában, és kongó hangot adott a mély üreg. Elegendő jel lett volna ez arra, hogy feszítő vassal derítsék fel a görögök rejtekhelyét. De a végzet megbénította a trójaiakat, és elvette józan eszüket.

Míg ott tanakodtak, a környéken legeltető pásztorok egy fiatal görögöt hoztak Priamosz király elé, hátrakötött kézzel. Mint kitűnt, az ifjú maga kérte, hogy kötözzék meg, mert mindenáron a királlyal akart beszélni.

– Nem találok már földet a földkerekségen, amely befogadjon! – kezdett sopánkodni, hogy maguk a trójaiak is megsajnálták. – A görögök között nincs többé maradásom, a trójaiak mégis mint görögöt fognak

halállal büntetni!

Azután elmondta, hogy Szinónnak hívják, rokona volt Palamédésznek, akit a ravasz Odüsszeusz juttatott csúfos halálra, s mert ő halála után is hű maradt az ártatlanul megölthöz, és bosszúval fenyegette Odüsszeuszt, ez most az ő életére tör.

– Apollón jóslata és Kalkhasz tanácsa segített Odüsszeusznak, hogy tervét valóra váltsa – folytatta álnokul Szinón. – Mert mikor megunva a kilátástalan harcot, hazafelé készülődtünk, hiába vártunk kedvező szélre. Ekkor Apollón kijelentette, hogy úgy, ahogyan ideútban szűz leányt kellett feláldozni, most is emberéletet kívánnak az istenek a jó hajózásért. Tíz napig hallgatott Kalkhasz, és nem mondta meg, ki az, akinek a vérét a szörnyű jóslat követeli. Végre a ravasz ithakai unszolására engemet nevezett meg, s már fel is készítettek arra, hogy az oltárhoz hurcoljanak, de én a végzetes nap előtt széttéptem kötelékeimet, megszöktem, s egy teljes éjszakán át lapultam a káka között, amíg ők elhajóztak, ha ugyan sikerült kedvező szelet fogniok a vitorlákba. Most tehát itt vagyok – fordult Priamoszhoz –, nincs többé reményem, hogy valaha is viszontlátom hazámat, a te könyörületedtől függ az életem.

A trójaiak elhitték Szinón szavait, még meg is könnyezték sorsát. Priamosz parancsot adott, hogy oldják fel kötelékeit, és bocsássák szabadon.

– Nyugodtan köztünk maradhatsz, és felejtsd el a görögöket – mondta szelíden a király. – De felelj meg egy kérdésemre: mi ez a faló itt, ki és mi végre építette?

Csak ezt a kérdést várta Szinón, s bőbeszédűen válaszolt, ahogyan kitanították:

– A görögök minden reményüket Pallasz Athénébe vetették, és segítette is őket az istennő, mindaddig, amíg Diomédész és Odüsszeusz cl nem rabolták szent szobrát, a Palladiont a trójai fellegvárból, megölve őreit és véres kezükkel érintve az istennő szűzi homlokdíszét. Mióta a görög táborba került a Palladion, egymást követik a félelmetes előjelek: az istennő szeme lángot vetett, a szobor tagjait sós izzadság verte ki, s háromszor szökött fel álltó helyéből, fenyegetően rázva meg pajzsát és dárdáját. Kalkhasz hazatérést javasolt, de csak azért, hogy az istenek segítségét újra megnyerve, fegyvereiket megújítva, váratlanul ismét Trója alatt teremjenek a görögök. Kalkhasz jóslata szerint készítették ezt a falovat is, engesztelésül Pallasz Athénének az elrabolt Palladion helyett. De ravaszul olyan nagyra építették, hogy ne tudjátok bevinni a kapun a

falak közé. Mert a jóslat úgy szól, hogy ha megsértitek az istennőnek szánt ajándékot, nagy veszedelem vár rátok, de ha ti magatok vinnétek be a városba, Trója legyőzhetetlen lenne, sőt egykor ti vezetnétek győzelmes háborút a görögök ellen.

Szinón minden szavát elhitték a trójaiak.

Ehhez járult még egy félelmetes látvány, amely váratlanul rémületbe ejtette a trójaiakat. Laokoónt jelölte ki a sors papi szolgálatra, hogy a tenger partján áldozatot mutasson be Poszeidónnak. Éppen egy hatalmas bikát vágott le az ünnepi oltár előtt; nem messze tőle állt két fia, Antiphatész és Thümbraiosz. Nyugodt volt a tenger felszíne. Egyszerre csak, Tenedosz felől, két óriási kígyó gyűrűzött a part felé. Vérvörös tarajuk a víz fölé emelkedett, verdeső farkuk nyomán zúgtak a tajtékos habok, s miközben a parthoz közeledtek, vérben forgó szemük lángolt, és kinyújtott fullánkjuk ijesztően sziszegett. A trójaiak sápadtan szaladtak szét.

A két kígyó egyenesen Laokoón felé tartott. Először a két fiú teste köré fonódott mindkettő, és méregfogukat vágták a szerencsétlenek gyönge húsába. Laokoón kétségbeesetten sietett gyermekei segítségére, de hiába emelte dárdáját a kígyókra, azok most őt támadták meg, és roppant gyűrűikkel egész testét gúzsba kötötték. Hiába próbálta lefejteni tagjairól a szorító csomókat. Papi szalagjára fröccsent a kígyók mérges nyála, s ő még utoljára rettenetes kínjában felordított, mint a megsebzett bika, amikor szügyéből kivetve a célját tévesztő bárdot, elmenekül az oltártól. De Laokoón számára nem volt menekülés: már kiszenvedett, mikor a két kígyó felkúszva a fellegvárba, Pallasz Athéné szentélyébe, eltűnt az istennő pajzsa alatt.

– Méltán bűnhődött Laokoón, mert az istennőt sértette meg, amikor a neki szánt ajándékot gyalázta! – zúgták megfélemlítetten a trójaiak, és elhatározták, hogy felviszik a várba, a szentélybe a falovat, és az istennőhöz imádkoznak engesztelésért. S mert a faló nem fért be a kapun, maguk a trójaiak bontották le városuk falait.

Senki sem akart kimaradni a munkából, s így gyorsan végeztek vele. Miután a falakat lebontották, jól gördülő kerekeket helyeztek a ló lábai alá, nyakába kenderkócból sodort kötelet vetettek, úgy vonták fel a végzetes alkotmányt, belsejében a fegyveres görögökkel. Körös-körül ifjak és szűz leányok himnuszokat énekeltek, és boldog volt, aki kezével érinthette a kötelet. Hiába intette Kasszandra a népet: senki nem hallgatott a szavára. A trójaiak, miután elhelyezték a fellegvárban a

falovat, ünnepi lombdíszbe öltöztették városszerte a templomokat, s nem sejtették, hogy ez az ünnepnap Trója utolsó napja volt.

Örömben és vigasságban töltötték a napot a trójaiak, gond nélkül itták borukat, s mikor beesteledett, hosszú évek óta először tértek aggodalom nélkül nyugovóra. Csak Helené lopózott éjnek idején a falóhoz, új férjével, Déiphobosszal az oldalán, mert sejtett valamit, s próbát akart tenni, igaz-e a sejtelme. Először Menelaoszt szólította nevén, majd hangját elváltoztatva, egyenként szólította meg a faló belsejében kuporgó hősöket, mindegyiket a saját felesége hangján. Csak Odüsszeuszt nem tudta elámítani, ő tartotta vissza társait is, mert édes vágyat keltett bennük a csábító hívogatás, s már elő akartak jönni a rejtekhelyükről. így aztán senki se válaszolt Helenének, Antiklosz is hiába akart felelni, mert Odüsszeusz még időben tapasztotta szájára a tenyerét.

Mikor már az egész város elcsendesedett, és mély álom ereszkedett a trójaiak szemére, Szinón kiment a tenger partjára, és Akhilleusz sírhalma felől égő fáklyával adott jelt a Tenedosz szigeténél várakozó görögöknek. Azok sietve visszahajóztak, és mire elérték a trójai partokat, Szinón kinyitotta a faló ajtaját, és kiengedte az ott rejtőzködőket. Odüsszeusz, Menelaosz, Neoptolemosz, Makhaón, Epeiosz és a többiek fürgén leereszkedtek, és elözönlötték a mély álomba merült várost.

Jöttek már a tengerpart felől is a görögök, akadály nélkül hatoltak be a városba a széles hasadékon, amelyet maguk a trójaiak vágtak a faló kedvéért a falba, és a kapukon, amelyeket belülről nyitottak ki előttük a faló belsejéből kilépő társaik.

Fegyverzajra, harci kiáltásra ébredtek a trójaiak. A nők és az öregek rémülten kerestek az istenek oltárainál menedéket. A férfiak sietve kapkodták magukra fegyvereiket, de már életük árán se tudták feltartóztatni a pusztulást. Itt is, ott is égtek a házak, amelyekre a görögök tűzcsóvát vetettek.

A győzelem mámorában elvakult görögök nem ismertek kíméletet. Aiasz, Oileusz fia Pallasz Athéné templomából hajánál fogva vonszolta ki Kasszandrát, Neoptolemosz Zeusz oltáránál ölte meg az agg Priamoszt, s még a kis Asztüanaxot is levetették a városfalról.

A viruló város egyetlen éjszaka puszta romhalmazzá változott, s a vedelem nélkül maradt nőket rabszolgaságba hurcolták. Hekabé Odüszszeusz cselédje lett, Kasszandra a zsákmány felosztásánál Agamemnónnak, Andromakhé Neoptolemosznak jutott. Priamosz legszebb leányát, I .aodikét a föld nyelte el, mielőtt a győztesek

rabszolgaszíjra fűzhették volna.

A szegény Polüxenét csak balsorsa mentette meg a rabszolgaság gyalázatától. Trójai királyleány volt ő is, Priamosz és Hekabé gyermeke, és amíg állt a város, királyok versengtek kezéért. Most ki tudja, milyen ilurva gazda vásárolta volna meg, hogy házát takarítsa, és a kézimalmon gabonát őröljön, vagy a szövőszék mellett dolgozzon neki egész nap. De Akhilleusz árnya követelte őt magának, és a görögök, távozásuk előtt, a Hellészpontosz partján, Akhilleusz sírjánál mutatták be halotti áldozatul.

A GÖRÖGÖK HAZATÉRÉSE

Még füstölögtek a felégetett város romjai, amikor a görögök a gazdag liadizsákmányt és a trójai rabnőket hajóikra rakták. Menelaosz, miután a végzetes éjszakán megölte Déiphoboszt, Helené ellenállhatatlan szépségén megilletődve, megbocsátott a hűtlen asszonynak, és felvette hajójára. Amint elhajóztak a görögök, Poszeidón elsöpörte a falakat, amelyeket a görögök hajótáboruk megerősítésére emeltek, és homokkal temette be a védőárkot.

De a hazatérő görögökre még irtózatos veszedelmek vártak. Megmondta ezt előre Kalkhasz, mert tudta, hogy Aiasz, Oileusz fia Pallasz Athéné haragját idézte fel valamennyiükre, amikor az istennő templomából erőszakkal elhurcolta Kasszandrát. Ezt hallva a görögök maguk akarták halállal büntetni Oileusz fiát, de ez az oltárhoz menekült, és ott maradt, amíg társai haragja elmúlt.

Kalkhasz nem vállalta a hajóutat az istenek haragjától sújtott görögökkel. Gyalog ment Kolophónba, de ő se kerülte el a halált. Az volt a jóslat felőle, hogy addig él, amíg magánál bölcsebb jövendőmondóra nem talál. A közeli Klaroszban élt Mopszosz, Apollón és Mantó fia, Teiresziasz unokája, akihez messze földről jártak az emberek jóslatért. Teiresziasz unokája szívesen fogadta Kalkhaszt, de csak azért, hogy összemérje vele tudását.

Egy vadfügefa állt a közelben.

– Hány füge terem rajta? – kérdezte Kalkhasz, mire Mopszosz így felelt:

– Tízezer szem, meg két teljes véka és azonfelül még egy szem.

Hát amikor lemérték a fügefa termését, pontosan annyi volt. Ekkor Mopszosz egy hasas kocára mutatott, és föltette Kalkhasznak a kérdést:

– Hány malaca lesz, és mikor fog megelleni?

– Nyolc – mondta röviden Kalkhasz, de Mopszosz gúnyosan mosolygott, és így szólt:

– Messze jár az igazságtól Kalkhasz jóslata! Én, Apollón és Mantó gyermeke, világosabban látom a jövőt: nem nyolc, hanem kilenc malacot fog elleni a koca, mégpedig holnap, pontosan a hatodik órában, és valamennyi kis kan lesz.

S minthogy Mopszosznak megint igaza volt, Kalkhasz belehalt szégyenébe és bánatába. így lett vége a híres jósnak, aki idáig a jövendő annyi félelmetes titkát tárta fel a görögök előtt.

Még mielőtt felszedték volna a horgonyt, a görög vezéreket Atreusz két fiának a viszálya osztotta meg: Menelaosz, miután Helenét felvette hajójára, türelmetlenül kívánkozott már haza, de Agamemnón azt tanácsolta, hogy előbb Paliasz Athénének mutassanak be engesztelő áldozatot. így Diomédész, Nesztor és Menelaosz előreindultak, mások Agamemnónnal visszamaradtak, majd Tenedosz érintésével hajóztak tovább.

Neoptolemosz, Thetisz tanácsára, még két napig időzött Tenedosz szigetén, így elkerülte a vihart, amelyet Ténosz szigete körül Pallasz Athéné támasztott, hogy Aiasz bűne miatt szétszórja a görögök hajóit a tengeren. Hosszú kerülővel el is jutott apja hazájába, csak évek múltán érte utol a büntetés, amiért könyörtelenül bánt Trója védtelenül maradt, agg királyával. Péleusz halála után egy ideig ő uralkodott Phthiában, s Menelaosz és Helené leányát, Hermionét vette feleségül. De egyszer fölkerekedett, és elment Delphoiba, hogy magától Ápollóntól kérje számon apja korai halálát, sőt lázadó lélekkel tüzet vetett a szentélyre. Ekkor Apollón papja az oltár mellett ölte meg, mint ahogy Neoptolemosz is az oltár mellett döfte le Priamoszt.

A hazatérő görögök közül először magát Aiaszt érte utol az istenek büntető keze. Hajójára tüzes mennykövet vetett Pallasz Athéné, Aiasz még felkapaszkodott egy sziklára, de mikor avval dicsekedett, hogy az istennő akaratával dacolva mentette ki életét a hajótörésből, Poszeidón a sziklát háromágú szigonyával széthasította. Oileusz fia a tengerbe zuhant, és a habok közt lelte halálát.

Diomédész és Nesztor szerencsésen hazaértek, de csak Nesztor maradhatott meg békén Püloszban. Diomédész hűtlenségen érte feleségét, ezért elbujdosott Argoszból, előbb nagyapját, Oineuszt kereste fel Kalüdónban, majd Itáliába vetődött, és itt Daunosz királyt segítette meg ellenségeivel szemben. Daunosz leánya kezét és termékeny földjének egy részét adta neki jutalmul.

Idomeneusz, Kréta királya, amikor hajója viharba került, megfogadta Poszeidónnak, hogy ha épségben hazaér, azt áldozza fel neki, ami otthonában először kerül a szeme elé. Hát alighogy partot ért Kréta szigetén, saját fia jött eléje, hogy elsőnek üdvözölje. Idomeneusz nem merte megszegni fogadalmát, s feláldozta gyermekét Poszeidón oltárán.

Az istenek megharagudtak, és a király bűnéért az egész szigetet pusztító járvánnyal sújtották. Ekkor a nép fellázadt ellene, és elűzte hazájából; Idomeneusz földönfutó lett, előbb Itáliában keresett menedéket, majd visszatért Ázsiába, és Kolophónban érte utol a halál.

Sok görög hőst sodort halálos veszélybe Naupliosz bosszúja. Fia, Palamédész méltatlan halálát nem tudva feledni, csapdát állított a hazatérőknek. Mikor Euboia körül jártak a hajók, Naupliosz jelzőtüzet gyújtott a Kaphéreus-fokon. A hajósok azt hitték, hogy biztos kikötő vár ott rájuk, de amikor odahajóztak, a sziklás hegyoldalba ütköztek a hajók, és recsegve-ropogva darabokra törtek. Volt, aki ott pusztult, volt, akit kitűzött céljától messzire térített a tengerár.

Philoktétészt hazájában, Meliboiában lázadás fogadta, ezért az itáliai Krimisszában telepedett le. Itt bolyongása emlékére Apollónnak szentelt templomot, s az istennek ajánlotta fel fogadalmi ajándékul híres íját, amelyet Héraklésztól örökölt.

Öt hajójával nyolc évig bolyongott Menelaosz is, de mindenütt szerencse kísérte. Már elérte Szunion hegyfokát Attikában, amikor a vihar Kréta szigetéig sodorta, majd innen is továbbhajózott, járt Ciprus szigetén, bejárta Föníciát, Egyiptomot és Líbiát, ahol háromszor ellik évente a juh, s a mesés gazdagságú vidékeken mindenütt újabb kincseket gyűjtött a Trójából magával hozott hadizsákmány mellé. De Egyiptomban elfelejtett áldozatot bemutatni az isteneknek, ezért Pharosz szigetén húsz napig kellett tétlenül várakoznia, nem kapott kedvező szelet, amely továbbrepítse a hajókat. Elfogyott már az élelem a hajókon, Menelaosz társai halászatra fanyalodtak, hogy elverjék az éhségüket, ő maga pedig mély gondba merülve, egyedül ődöngött a parton.

Ekkor megszánta őt Eidotheé, Próteusznak, a tenger öreg istenének a leánya, hozzálépett, és megszólította:

– Miért hagyod el magadat ennyire, idegen? Talán még örömet is találsz a bajban, hogy itt tespedsz a szigeten, ahelyett, hogy segítség után néznél, pedig már társaid is türelmetlen szívvel várják az indulást.

– Mennék én szívesen – kapott a szón Menelaosz –, csak tudnám, hogy melyik isten tart vissza itt, és hogyan tudnám kiengesztelni. De te istennőnek látszol, és az istenek mindent tudnak, adj tehát tanácsot!

– Az én apám Próteusz, a halhatatlan egyiptomi isten, aki ismeri a tenger minden mélységét, és csak Poszeidón az, aki felette áll – felelte Eidotheé, és még hozzátette: – Ha rám hallgatsz, ő majd elmondja, amit tudnod kell. Csak állj lesbe, és fogd el, amikor kijön a tenger partjára, de

megmondom előre, hogy nem lesz könnyű dolgod, mert ha menekülni akar, mindenféle alakot képes ölteni: állattá és vízzé és tűzzé változik, csak hogy kibújjon a markodból. Válassz ki három derék legényt társaid közül, és légy itt holnap időben, Próteusz délfelé jön ki megszámolni a fókáit, aztán lefekszik és elalszik, mint a pásztor a juhok között. Akkor kell gyorsan cselekedned.

Szólt és eltűnt a tenger habjaiban az istennő. Menelaosz visszament a hajókhoz, de másnap, alighogy feltűnt a rózsásujjú Hajnal, három jó társával visszatért oda, ahol Eidotheével találkozott. Nem kellett sokáig várakozniuk, felbukkant az istennő a habokból újra. Négy frissen nyúzott fóka bőrét tartotta a kezében, négy fekvőhelyet kapart a homokba, azokba fektette Menelaoszt és társait, majd a négy fókabőrrel letakarta őket. Senki nem mondta volna, hogy nem négy valódi fóka hever a tengerparton. Csak nehéz volt a fókabűzt elviselniük, de az istennő ezen is segített: illatos ambrosziát cseppentett az orruk alá, hogy türelemmel várják ki az idejüket.

Mikor már magasan járt a Nap, bukdácsoltak kifelé a fókák csapatostul a tengerből, és sorban lefeküdtek a parti homokba. Délben kijött a vízből az öreg Próteusz is, elégedetten legeltette szemét a kövér fókákon, megszámlálta őket, Menelaoszt és három társát is hozzászámította, azután maga is leheveredett közéjük. Ezt várta csak Menelaosz, társaival rávetette magát a tenger öregjére, de az se felejtette még el ravasz tudományát, előbb oroszlánná, majd sorra sárkánykígyóvá, párduccá, ártánnyá változott, szétfolyt, mint a víz, és végül mint lombos fa nyújtotta a magasba ágait. De Menelaosz nem engedte ki marka szorításából, és izmos társai is segítettek.

Kimerültén szólt végre az öreg:

– Áruld el, Atreusz fia, melyik isten oktatott ki e cselre, s ha már így történt, mondd meg, mit akarsz tőlem!

– Tudod te magad is, öreg – felelte Menelaosz. – S mert az istenek mindent tudnak, ne titkold, melyik isten tart vissza itt, és hogyan juthatnék haza!

Próteusz nem vonta meg a tanácsot Menelaosztól:

– Zeusznak és a többi istennek kellett volna áldozatot bemutatnod, hogy szerencsésen hazaérj. De még jóváteheted, amit mulasztottál; térj vissza Egyiptom szent folyamához, és ott áldozz hekatombát az isteneknek, akkor majd haza fognak segíteni!

Menelaosz ekkor társai felől kérdezte a mindentudó öreget, az nem

titkolt semmit, elmondta, ki pusztult el útközben, ki ért szerencsésen haza, ki bolyong még hazátlanul, és kit ért utol otthonában végzete. Akkor tudta meg Menelaosz, hogy Odüsszeuszt még Ogügié szigetén tartja vissza Kalüpszó, Agamemnónt Héra hazasegítette, de hazatérése napján szörnyű halállal halt meg.

Menelaosz keserű könnyeket hullatott bátyja sorsán, még Próteusz vigasztalta, s feltárta a jövőt előtte:

– Reád halhatatlanság vár, isteni Menelaosz, a földkerekség szélére, Elüszion boldog mezejére fognak küldeni az istenek, ahol a szőke Rhadamanthüsz uralkodik, ahol könnyű élet vár az emberekre, ahol nem esik hó, és nincs vihar, sem zápores̋ő soha, hanem csak a Zephürosz lágy fuvalmait engedi oda Okeanosz, hogy az emberek új erőre kapjanak tőle. Ez lesz a te sorsod, mert Helené a te feleséged, és így Zeusz veje vagy magad is.

Így ígért halhatatlanságot Próteusz Menelaosznak, de azt még a hazatérés gondja emésztette. Miután a tengeri öreg leszállt a habokba, ő visszatért a hajókhoz. Az éjszakát még ott töltötték, majd hajnalban felvonták a vitorlákat, az evezősök az evezőpadokra ültek, és elindultak oda, ahonnét húsz nappal korábban Pharosz szigetére érkeztek. Egyiptom szent folyója, az égből eredő Nílus partján fényes áldozatot mutatott be Menelaosz, és evvel kiengesztelte a haragvó isteneket. Még jelképes sírhalmot emelt Agamemnón emlékére, azután ismét hajóra szállt. Az istenek kedvező szelet adtak, és így hamar hazaérkezett Spártába, ahol még sokáig boldogan élt Helenével.

Evek-évszázadok múltak el azután, és az emberek nehezen tudtak beletörődni, hogy Helené, aki annyi szenvedést okozott a görögöknek és a trójaiaknak egyaránt, Menelaosztól bocsánatot, a halhatatlan istenektől pedig hosszú, boldog életet nyerhetett. Volt, aki azt mondta, hogy nem Helené, hanem Aphrodité, a szépség és szerelem ellenállhatatlan, kegyetlen istennője idézte fel a tengernyi szenvedést az emberekre. Mások meg azt híresztelték, hogy nem is Helenét szöktette meg Parisz, hanem csak egy fényes ködből szőtt, csalfa álomképet vitt magával Spártából, az igazi Helené ezalatt Egyiptomban rejtőzött, és minden csábítással szemben megőrizte hűségét férjével szemben. De ezt maga Menelaosz is csak akkor tudta meg, mikor Trója alól hazatérőben Egyiptomba vetődött, és itt rátalált feleségére.

ORESZTÉSZ

Míg Argosz és Mükéné királya, Agamemnón, a görög seregek élén Tróját ostromolta, odahaza, magas palotája tetején állandóan őrség leste a megbeszélt jeladást. S mikor Priamosz városa elesett, az Ida hegyén őrtüzet raktak Agamemnón emberei, amelynek lángja Lémnoszig világított; ezt látva, a szigetre kirendelt őrség is magas tüzet gyújtott, amelyet az Athosz hegyéről is látni lehetett. így adták át egymásnak a fényjelet a szigetek és a hegyormok, amíg a Kithairón ormán és végül Argosz tőszomszédságában, az Arakhnaion hegyen lobbant fel az örömhír aranyfényével a fáklya.

Ezt már a királyi palota tetején virrasztó őr is megpillantotta, és boldogan adta hírül Klütaimnésztra királynénak, hogy a görögök győzelmével véget ért a trójai háború, Agamemnón diadallal közeledik székvárosához.

A sokat tapasztalt vének bizonytalankodva fogadták a hírt. A várakozás tíz hosszú esztendeje alatt annyi csalódás érte már a várost, hogy nem könnyen hitték el reményeik valóra válását. De hamarosan megérkezett Agamemnón előreküldött hírnöke, s meghatottan hordozva körül tekintetét rég nem látott szülővárosán, fennszóval hirdette ki a győzelmet, hogy az egész nép meghallja:

– Te fényes palota, ti kedves háztetők, a nap sugarában ragyogó istenszobrok, fogadjátok ünnepi díszben a hosszú távoliét után hazatérő királyt, hiszen sötét éjszakátokra Agamemnón érkezése derít világosságot. Jó véget ért a háború, feledjük a sok szenvedést, és ma ne gyászoljuk halottainkat se, hiszen úgysem tudjuk őket feltámasztani! Örüljön a győzelemnek, aki él: bevettük Tróját, és ősi szokás szerint fogadalmi ajándékokat helyezünk el a görög föld templomaiban! Dicsérje a várost és a vezéreket, aki hallja ezt, és magasztalja Zeuszt, mert nekünk ajándékozta a győzelmet!

Kilépett a palotából Klütaimnésztra, és színlelt örömmel mondta a hírnöknek:

– Jelentsd férjemnek, hogy minden készen áll fogadására, siessen városába, ahol látására vágyakozik mindenki, s felesége várja, hűségesen, mint a házőrző kutya!

Szólt, és visszatért a palotába. A kapu előtt gyülekező vének csak

maguk között mondogatták:

– Diké, az igazság istenasszonya a füstös kunyhóban is világít, mert csak az igaz életet becsüli, de elhagyja az arannyal díszített palotát, ha gonoszul cselekvő kezek bemocskolják.

Közben megérkezett harci szekerén Agamemnón, mellette állt Kasszandra, Priamosz leánya. És a vének üdvözlő szavaiból kihallotta a figyelmeztetést a király:

– Ha majd számba veszi nyáját a nép pásztora, lesz ideje, hogy maga ítélje meg, ki vigyázott távollétében hűségesen a házra, és ki nem.

De első szava az isteneket illette, akik megadták neki a győzelmet Trója felett, és szerencsésen hazasegítették. Azután felelt csak a véneknek:

– Majd a népgyűlésen mindent megvitathatunk, s amit rendben találunk, azt megerősítjük, hogy fennmaradjon továbbra is, de ha gyógyítani kell, égetni és vágni fogunk, mint a gondos orvos, hogy elhárítsuk a bajt a város felől.

Szolgálói kíséretében lépett férje elé Klütaimnésztra, térdre borult előtte, és lelkendezve üdvözölte, alig fogyott ki a szóból:

– Argosz polgárai, előttetek se szégyellem nyíltan megvallani szeretetemet férjem iránt, hiszen olyan régen vágyódom utána, és annyi kósza hír riasztott azóta, hogy ő eltávozott. Hányszor jelentették nekem, hogy sebet kapott, ha mindannyiszor igazat mondott volna a hír, halászhálónál is több lyuk tátongana a testén! S halála hírére hányszor kíséreltem már meg az öngyilkosságot, ne is csodáld, uram, hogy nem áll most mellettem úgy, amint illenék, Oresztész, a kettőnk szerelmének záloga. Régi fegyvertársad, a phókiszi Sztrophiosz vette őt magához, attól tartva, hogy halálod hírére lázadás üt ki a városban. Engemet ezalatt nyugtalan álmomból még a szúnyog zümmögése is felriasztott, de most már véget értek az aggodalom kínjai, köszöntelek, mint a reményvesztett hajós, ha megpillantja a földet, vihar után a feltűnő napot, vagy a szomjú vándor, ha forrásra talál. Szállj le hát harci szekeredről, de győztes lábadat, amellyel Tróját eltiportad, ne helyezd a puszta földre! Szolgálók, mit késlekedtek? Terítsétek a bíborszőnyeget lába elé!

Kelletlenül hallgatta Agamemnón.

– Jó soká beszéltél, Léda leánya, mintha csak hosszú távollétemhez akarnád mérni a szót – felelt feleségének, s vonakodva tette hozzá: – Barbár királyokat szokás térdre hullva köszönteni, tisztelj csak, mint

ember az embert, de az istenek féltékenységét ne hívjuk ki magunk ellen! Ezért nem lépek a bíborszőnyegre sem: az boldog, aki a szerencsében is mértéket tud tartani.

De Klütaimnésztra nem tágított:

– Mit gondolsz, ha Priamosz győzött volna, mértéket tartana-e ő is?

Végül is engedett Agamemnón felesége unszolásának, de megoldott saruval lépett a bíborszőnyegre, melyet a szolgálók a palota kapujától egészen a harci szekérig terítettek ki előtte. S mielőtt elindult volna a palota felé, még Kasszandrát mutatta be feleségének:

– Fogadd jóindulatúan ezt az idegen leányt, mert az isten is arra tekint jóindulatúan, aki szelíden bánik az alája vetettekkel! Senki se viseli szívesen a rabszolgaság jármát, márpedig őt a hadizsákmányból adta nekem a sereg, sok drága kincs közül kiválasztott virág gyanánt.

Megvetően mérte végig Klütaimnésztra a rabszolgasorsra jutott trójai király leányt, majd durván sürgette, hogy lépjen le ő is a szekérről, és kövesse a palotába.

– Még jól jártál, hogy a mi házunkba kerültél – mondta sértő szándékkal a királyné. – Mert nyersebben bánik szolgáival az, aki váratlanul gazdagodik meg, míg a mi királyi házunkban meglesz mindened, ami az engedelmes szolgának kijár.

Rá se hederített e szavakra Kasszandra, mintha nem is értene görögül. S míg a királyné türelmét vesztve ment be Agamemnón után a palotába, mindentudó tekintettel nézett körül. Nem volt előtte titok a múlt, és világosan látta a jövőt. Az argoszi vének csodálkozva hallgatták, hogy az idegen leány Apollónt szólítja, és félelmetes látomásában mindazt felidézi újra, ami e falak között valaha is történt. Szörnyű emlékeket ébresztettek a töredezett szavak, de a vének kénytelenek voltak elismerni, hogy Kasszandra igazat beszél.

Véres testvérviszály tanúi voltak ezek a falak. Pelopsz fiai, Atreusz és Thüesztész vetélkedtek az uralomért, amelyet a jóslat egy aranygyapjas bárány birtokához fűzött. Thüesztész elcsábította Atreusz feleségét, Aeropét, segítségével megszerezte az arany gyapjas bárányt, és evvel együtt a királyi hatalmat. Zeusz égi jellel figyelmeztette az embereket, hogy megfordult az igazság: a Keletet a Nyugattal fölcserélve, megfordította a Nap és a csillagok pályáját, mire az emberek észbe kaptak, és helyreállították Atreusznak, Pelopsz elsőszülött fiának jogait. Atreusz ezután kegyetlen bosszút állt testvérén. Leölte Thüesztész gyermekeit, és feltálalta őket a mit sem sejtő apának. Csak a még

csecsemő Aigiszthosz menekült meg Thüesztész szörnyű lakomája elől. S mert Kaszszandra híven idézte fel a múltat, rettegéssel töltötte el az argoszi vének szívét akkor is, amikor a jövőt tárta fel, sőt saját aggodalmaikat erősítette meg a jóslat, hiszen maguk is látták, hogy Agamemnón távollétében Aigiszthoszt fogadta bizalmába Klütaimnésztra.

– A kétlábú nőstény oroszlán hitvány farkassal szövetkezett, amíg messze járt a nemes hím, és Agamemnón után engemet is meg fog ölni – jelentette ki a leány, leszállva a harci szekérről. – De nekem nincs már miért ragaszkodnom az élethez. Láttam Trója bukását, és most azok felett ítélnek az istenek, akik szülővárosomat elpusztították. Hádész kapuja gyanánt üdvözlöm e palota kapuját, belépek rajta, és vállalom a halált!

Szólt, és belépett a palotába, de a kapuból még egyszer visszafordult, hogy a távoli jövő fátylát fellebbentse, ahogyan Apollón látnia engedte:

– Az én halálomért egy asszony fog meghalni, s a gonosz feleség által elveszejtett férfiért egy férfi!

Még magukhoz sem tértek rémületükből az argoszi vének, amikor Agamemnón halálsikolyát hallották belülről: Klütaimnésztra ezüstkádban készített fürdőt a számára, de mikor belépett – mint halászhálót a halakra –, köntösét borította rá, és bárddal halálra sújtotta. Utána megölte a védtelenül maradt Kasszandrát is, s mikor gyilkos tettéért számkivetéssel fenyegette a nép, arcátlanul védekezett:

– Engemet kiátkoznátok, de Agamemnónt senki se kárhoztatta, mikor leányunk, Iphigeneia életét feláldozta! De én nem félek tőletek, amíg mellettem áll Aigiszthosz, hívebb uram ő Agamemnónnál, aki Trója alatt Khrüszéiszt fogadta sátrába, s lám, most is ezt a rabszolgalányt hozta haza magával!

A gyáva Aigiszthosz, mint a tyúk mellett dicsekvő kakas, csak most merészkedett elő, s fennhéjázva hangoztatta, hogy beteljesedett az átok, amelyet Thüesztész mondott ki Atreusz utódaira. Fegyveres csapat vette körül, s így a nép se hozzá, se Klütaimnésztrához nem nyúlhatott, csak maguk között zúgolódtak az emberek, hogy a zsarnokság uralma kezdődik el a városban.

Senki se szenvedett többet e zsarnokság alatt, mint Agamemnón leánya, Elektra, ki halála után is hú maradt apjához, s ezért anyja, Klütaimnésztra cselédsorban tartotta. Egyetlen reménye az volt, hogy Oresztész hazatér, és bosszút áll apja haláláért, őt pedig kimenti megalázó helyzetéből. Amiben ő reménykedett, örökös nyugtalansággal töltötte el Klütaimnésztrát és bűntársát, Aigiszthoszt.

Egy éjszaka azt látta álmában Klütaimnésztra, hogy sárkány kígyót szült, bepólyálta, és kebléhez emelte, s az anyatejjel együtt vére is kicsordult. Hangos sikoltozással ébredt álmából a királyné, az odasiető szolgálók fáklyát gyújtottak, de hiába oszlott el a homály, nem oszlott el a nyugtalanság Klütaimnésztra szívében. Hogy kiengesztelje Agamemnón árnyát, italáldozatot küldött a sírjához a szolgálókkal és Elektrával, akit királyleány létére saját anyja a szolgálók közé számított.

Azon a napon érkezett meg Oresztész, aki hű barátjával, Püladésszal, Sztrophiosz fiával együtt kereste fel hosszú távoliét után atyja egykori székhelyét. Apollón parancsára jött, mert az isten elérkezettnek látta az időt, hogy a fiú bosszút álljon atyja haláláért.

Titkon lopózott a két hű barát a városba, először Agamemnón sírjához zarándokoltak, és ott Oresztész – halotti áldozatul – hajának egy levágott fürtjét helyezte el. Amikor észrevették az italáldozatot hozó szolgálókat, elrejtőztek, bár Oresztész mindjárt felismerte a nők között Élektrát, de úgy gondolta, hogy senkinek nem árulja el kilétét, amíg ki nem tapasztalja a helyzetet. így rejtekhelyéből figyelte az áldozást, s hallgatta ki Elektra panaszát, aki azt se tudta, mivel sérti meg jobban apja árnyékát, ha megvonja tőle az italáldozatot, vagy ha a sírra önti, hiszen a gyilkos asszony volt az, aki rábízta a korsót. Végül is átadta halott apjának az italáldozatot, de nem Klütaimnésztra engesztelő könyörgését közvetítette, hanem miközben a bort a sírra öntötte a korsóból, Hermészhez, az alvilági istenekhez és apja szelleméhez így imádkozott:

– Könyörülj rajtam, atyám, és a kedves Oresztészen, hogy végre otthonra leljünk otthonunkban, mert most hontalanok vagyunk, mint az áruba bocsátott rabszolgák. Oresztész földönfutó, magam meg a cselédek között élek. Hallgass meg, atyám, térjen haza Oresztész szerencsésen, gyilkosaidat pedig érje utol a bosszú érdemük szerint!

Alighogy bevégezte imáját, és levágott hajfürtjét készült elhelyezni a síron, amikor megakadt a szeme a másik hajfürtön, amelyet Oresztész tett oda az imént, s meglepetten vette észre, hogy a két hajfürt mennyire hasonlít egymásra.

– Oresztész küldte, vagy éppen ő járt volna itt? – tűnődött kétség és remény között. A szolgálók nem tudtak felelni a kérdésre, de Oresztész előlépett rejtekhelyéről, bizonyságul mutatta ruháját, amelyet maga Elektra készített számára, vadászjelenet képét szőve a kelmébe. Elektra már-már hangos ujjongással üdvözölte volna, de Oresztész lecsendesítette:

– Tartsuk még magunkban a viszontlátás örömét – és csak a hű szolgálókat avatva be a titokba, töviről hegyire megbeszélték a cselt, amelynek segítségével Oresztész, Apollón parancsát és Elektra hő kívánságát teljesítve, végrehajtja a bosszú tervét.

Úgy is tettek, ahogyan kitervelték. Oresztész és Püladész mint messziről jött vándorok kopogtattak a palota kapuján, phókiszi nyelvjárásban szóltak a kapu őréhez, s Aigiszthoszt keresték. Mint mondták, üzenetet hoztak neki és feleségének. Klütaimnésztra sietett eléjük.

– Dauliszi vándor vagyok, Phókiszból jövök e barátommal itt – kezdte Oresztész. – Útközben egy idegen szólított meg, a phókiszi Sztrophiosznak mondta magát, s látva, hogy könnyű teherrel a vállunkon Argosz felé igyekszünk, ránk bízta, jelentsük Oresztész szüleinek, hogy gyermekük meghalt, s hazaútban vigyük meg neki a választ, haza kívánják-e szállítani hamvait, vagy nyugodjék-e örökre a földben, amely haláláig vendégül fogadta.

Színlelt gyásszal hallgatta a hírt Klütaimnésztra, de szívből csak egykori dajkája, Kilissza siratta meg Oresztészt. Aigiszthosz meg éppen azért sietett elő, mert biztosat akart hallani: vajon a hírhozó maga volt-e Oresztész halálának a tanúja, vagy csak bizonytalan szóbeszédet hallott maga is. De vesztére vonult félre a palotában a két vándorral, hogy kifaggassa őket: Oresztész előrántotta ruhája alá rejtett kardját, és Aigiszthoszt három csapással halálra sújtotta.

A szolgák jajveszékelésére sietett oda Klütaimnésztra; Oresztész már éppen őt akarta felkeresni, s felforrt a düh benne, amikor látta, hogy milyen keservesen siratja Aigiszthoszt.

– Ezt szereted, ugye? Hát majd közös sírban fekhetsz vele!

Akkor már felismerte a helyzetet Klütaimnésztra, és könyörögve fordult a bosszúállóhoz:

– Kíméld meg az életemet, fiam, hiszen én szültelek, én tápláltalak!

Megrendülten eresztette le kardját Oresztész, anyja keblére pillantva, s kétségbeesetten fordult barátjához:

– Mit tegyek, Püladész? Nem merem anyámra emelni kardomat!

De Püladész Apollón jóslatára figyelmeztette:

– Az istenek parancsát teljesíteni kell, bárki legyen inkább ellenséges, csak ők ne!

Erőt vett ellágyulásán Oresztész, s magát is biztatta, amikor

Klütaimnésztrának még egyszer szemére vetette bűnét:

– Mellette terítelek le, hiszen életedben is többre tartottad apámnál. Aludj hát mellette örökké, hiszen szereted őt, és gyűlölöd, akit szeretned illett volna!

De mikor végrehajtotta Apollón kemény parancsát, és apja haláláért anyján állt bosszút Oresztész, elborzadva látta saját tettét. Hiába vette körül a nép bizalma.

– Helyesen cselekedtél, és ne vádold magadat tovább! Az egész várost szabadítottad fel, amikor két ilyen sárkánykígyó fejét levágtad! – mondogatták, de Oresztész már csak az Erinnüszeket látta, az anyja kiontott véréből támadó bosszúálló istennőket: sötét lepelbe burkolóztak, és hajfürtjeik közé kígyók fonódtak.

Oresztész hiába menekült előlük, mindenütt a nyomában voltak, mint a csaholó ebek, ha a vadat űzik. Delphoiba, Apollón szentélyébe is követték, ahol Oresztész tisztulást keresett a vérbűntől; Püthia, a papnő visszaborzadt tőlük. Maga Apollón is csak egy kis időre tudott pártfogoltjának nyugalmat szerezni; mély álmot borított üldözőire, s míg ezek a Föld köldöke köré épült szentélyben horkoltak, öccsére, Hermészre, az istenek követére bízta Oresztészt, vezesse Athénbe, Pallasz Athéné szobrához, hogy az istennő szerezzen neki feloldozást.

Alighogy Hermész vezetésével eltávozott Oresztész Apollón szentélyéből, megjelent Klütaimnésztra árnya, és keserű szemrehányással ébresztette az Erinnüszeket:

– Ti mélyen alusztok, s azalatt Oresztész, mint őz a hálóból, elmenekült előletek!

Nyögve ébredeztek mély álmukból az Erinnüszek, s az üldözött nem volt már sehol. Apollón állt velük szemben, és fenyegetően emelte rájuk felajzott aranyiját:

– Takarodjatok az én házamból, ha nem akartok ezüstnyilaimmal megismerkedni! Nem az én szentélyem, hanem a vérengző oroszlán barlangja volna illő tanyátok!

De az Erinnüszek szembeszegültek vele.

– Nemcsak bűntársa vagy annak, akit mi üldözünk – mondták Apollónnak –, hanem te vagy a főbűnös, mert a te jóslatod biztatta őt fel az anyagyilkosságra!

– Igen, én adtam neki azt a jóslatot, hogy bosszút kell állnia apjáért! – felelte Apollón.

Heves szóváltás támadt erre Apollón és az Erinnüszek között.

– Mi üldözzük el a háztól az anyagyilkost! – vallották magukról az Erinnüszek.

– Hát az asszonnyal mi legyen, aki férjét gyilkolta meg? – szegezte szembe a kérdést Apollón.

– Nem vérrokonát öli meg az ilyen – felelték közömbösen a bosszúálló istennők.

De ebbe már Apollón nem nyugodott bele:

– Hát ennyire lekicsinylitek a házastársi köteléket, amelyet Héra és Zeusz szentelnek meg? Aphrodité hatalmát semmisíti meg az ilyen érvelés, holott semmi sem kedvesebb az embereknek az ő ajándékánál. Ha ilyen könnyen veszitek a hitvestárs meggyilkolását, nincs jogotok Oresztészt sem üldöznötök!

Eltávoztak az Erinnüszek Delphoiből, de mint vérszomjas kopók tovább szimatoltak az üldözött vad nyoma után. Athénben érték utol, alighogy Oresztész felért az Akropoliszra, és leborult Pallasz Athéné szobra előtt. Oresztész kezén akkor már meghalványodott a kiontott vér szennye, s miután Apollón szentélyében keresztülment az első megtisztító szertartáson, szabad volt az istennő szobrához közelednie és szóra nyitnia ajkát.

Az Erinnüszek fenyegetően vették körül, de Oresztész nem tekintett föl rájuk, buzgó imába merült, és Pallasz Athénét hívta. Az istennő meghallgatta az imát, pedig messze járt: a Szkamandrosz partján, ahol éppen birtokba vette azt a földet, amelyet a görögök Trója legyőzése után a fegyverrel megszerzett területből neki szenteltek. Hallotta a vádat, amelyet az Erinnüszek emeltek Oresztész ellen, és meghallgatta Oresztész védekezését, meg azt is tudomásul vette, hogy Apollón tanácsára fordult az üldözött az ő segítségéhez. Hamarosan megérkezett maga Phoibosz Apollón is, hogy pártfogoltja mellett tanúskodjék. Ilyen súlyos perben az istennő se vállalta maga az ítélkezést, meg aztán az Erinnüszeket sem akarta városa ellen ingerelni. Olyan lépésre határozta el magát, amellyel az embereknek is örök időkre példát mutatott. „Arész dombjára”, az Areoszpagoszra a város legbölcsebb polgárait hívta össze – azóta is ott ült össze mindig vérbűnben ítélni Athén legfelső bírósága, az areopág. Az ítéletet titkos szavazással hozták, ha a szavazatok egyenlően oszlottak meg, az a vádlott felmentését jelentette.

Oresztész perében ült össze először ez az ítélőszék, ezért Pallasz Athéné maga oktatta ki a bírákat a törvénykezés rendjére. Ezután sorra

az urnához járultak. Pallasz Athéné vetette be utoljára a szavazókövét, s miután megszámlálták a szavazatokat, kitűnt, hogy azok egyenlően oszlottak meg. így az ítélet felmentette Oresztészt, aki most hűséget fogadva az istennőnek és városának, Athénnek, boldogan távozott.

Csak az Erinnüszek zúgolódtak megszégyenülten és haraggal az új istenek ellen, akik eltörölve az ősi rendet, a bosszúállás jogát kicsavarták a kezükből. De Pallasz Athéné őket is kiengesztelte: saját temploma közelében jelölte ki szentélyüket s ezzel együtt helyüket az állam rendjében. Mert a bosszú helyébe az igazságszolgáltatás lépett, a megtorlás helyébe, amely új megtorlást szül mindig, a törvény, amelynek őrzésére igazságos bírákat rendelt az istennő. És az Erinnüszek is új nevet kaptak: Eumeniszek lettek, azaz „jóakaratú istennők”, akik megszilárdítják az állam rendjét, és a város virágzását segítik.

– Pallasz Athéné és Apollón Loxiasz és a beteljesedő harmadik nagy isten, Zeusz jóvoltából hazatérhetek hát szülőhazámba, Argoszba, és átvehetem apám örökét! – ujjongott hálatelt szívvel Oresztész, s már útnak indult, amikor hátratekintve, látnia kellett, hogy még nem értek véget szenvedései. Az Erinnüszek fekete csapata megoszlott, egy részük alávetette magát az athéni bírák döntésének, és elfogadta a megtiszteltetést, amelyben Pallasz Athéné részesítette őket, más részük azonban az Athénből távozó Oresztész nyomába szegődött, és nem hagyott fel az őrjítő csaholással.

A bűntudat mardosó kínjaitól betegen kereste föl újra Apollón szentélyét Delphoiban Oresztész. Háromlábú aranyszékén ülve hirdetett jóslatot Apollón papnője, a Püthia: akkor nyeri el a teljes gyógyulást Oresztész, ha elhozza a tauroszok földjéről Artemisz nem emberkéz által faragott, égből hullott szobrát, és elviszi Athénbe.

Messze északon, a Fekete-tengerbe nyúló félszigeten laktak a tauroszok, s nemhiába hívták így, azaz „bikáknak” őket: kegyetlen erejű és vad természetű emberek voltak, akik csak a háborúban és a zsákmányban lelték örömüket. A legyőzött ellenfél életét nem kímélték, a hadifoglyok fejét magas karóba húzták, s örültek, ha minél több koponya vette körül a kéményt, mert azt tartották, hogy ezek megvédik a házat az ártó szellemektől. Ha hajótörött menekült hozzájuk, Artemisznek áldozták fel, s különösen így tettek minden göröggel, aki a kezük közé került.

A hű Püladész kész volt minden veszélyben osztozni barátjával, és ide is elkísérte. Baj nélkül suhant át az ötvenevezős hajó az Égei-tengeren, a

Hellészpontoszon, a Márvány-tengeren és a Boszporoszon, még a Feketetenger hullámai is kisimultak, de alighogy partra szállt Oresztész és Püladész a tauroszok földjén, Thoasz király emberei elfogták és megkötözve vitték őket Artemisz papnője elé. Ez a papnő pedig nem volt más, mint Iphigeneia, akit egykor, az auliszi kikötőben Artemisz ragadott el az emberek szeme elől. Az istennő akkor egy szarvasünőt küldött helyette az oltárra, de a tauroszok földjén olyan papi szolgálatot bízott rá, amely örökös borzalommal töltötte el a lelkét. A görög királyleánynak kellett, hajukra hintett forrásvízzel, felszentelnie a tauroszok földjére vetődő idegeneket, mielőtt feláldozták őket.

Fájó szívvel emlékezett vissza Iphigeneia a görögök énekszótól hangos, szép ünnepeire, meg a szövőszékre, amelyen ő maga is Pallasz Athéné képmásával díszített hímes leplet szőtt az istennő tiszteletére. Nem szólt a lant a tauroszok földjén, csak jajgatás hangzott az embervérrel szennyezett oltár körül. Thoasz király ügyelt rá, hogy Artemisz kegyetlen törvénye érvényben maradjon, és Iphigeneia teljesítette a végzet által rárótt szolgálatot, de gyakran ébredt föl benne a kétség, hogy valóban az istennő kívánja-e az emberáldozatot, s nem csak a vérszomjas tauroszok tulajdonítják neki saját bűnüket?

Hát még mikor megtudta, hogy az eléje hurcolt két hű barát közül Argoszból való az egyik! Az volt az első gondolata, hogy valahogyan kijátszva a tauroszok éberségét, titokban szabadon engedi, és üzen vele Oresztésznek, akit mint kicsi gyermeket látott utoljára. Megüzeni, hogy él, és nem akar barbár földön meghalni: jöjjön érte hamar, s szabadítsa meg attól, hogy ártatlan idegenek vére ontásában kelljen szégyenletes részt vállalnia továbbra is!

Amíg még nem sejtették, hogy kinek és milyen üzenetet kíván Argoszba küldeni a papnő, Oresztész és Püladész nemes vetélkedésbe kezdtek, hogy melyik vigye a hírt, életét mentve meg e szolgálattal, és melyik maradjon a biztos halált vállalva magára a másik életéért. De mikor a papnő hangosan felolvasta Oresztésznek szánt levelét, megtudták, hogy a régen elsiratott Iphigeneia áll előttük. Oresztész is fölfedte kilétét, s nem titkolta tovább, hogy éppen Artemisz szobráért küldte őt ide Apollón.

Nem ért rá örülni egymásnak a két testvér. Azon kellett gondolkodtok, hogyan szökhetnek együtt, Oresztész is, Püladész is meg Iphigeneia, Artemisz istennő égből hullott szobrával. Végül is Iphigeneia a következő szavakkal járult Thoasz király elé:

– Az istennő csodálatos jelt adott: szobra magától megmozdult, hátat fordított, és két szemét lehunyta. Azt jelenti ez, hogy elfordul tőlünk, mert tisztátalannak tekinti a két idegent, akinek feláldozására készülünk. De tisztátalanná vált maga a szent szobor is, mert megérintette a tisztátalan kezű. Engedd meg, hogy levigyem az áldozatokat is és az istennőt is a tengerhez, ott a minden szennytől megtisztító vízben kell megfürösztenem őket, s csak ezután kerülhet sor az áldozatra!

Hozzájárult a király, s mire észbe kapott, már a hajón volt a két testvér, velük Püladész, a hű barát. Iphigeneia az istennő égből hullott szobrát is hozta magával. Poszeidón elsimította a tenger habjait, s így szélsebesen siklott Oresztész hajója Görögország felé. Thoasz – Pallasz Athéné tanácsára – fel is hagyott az üldözésével.

Athénbe vitte Oresztész az istennő szobrát, de az emberáldozat kegyetlen szokását szelídebb szertartás váltotta fel: Artemisz Tauropolosz athéni ünnepén egy férfi nyakán könnyű sebet ejtettek, s az istennő a kicseppenő vért elfogadta az emberélet jelképes megváltása gyanánt.

Oresztész tovább folytatta útját, de csak hosszú kerülővel ért haza Argoszba. Neoptolemosz halála után Menelaosz és Helené leányát, Hermionét vette feleségül, Püladész baráti hűségét Élektra kezével jutalmazta.

Iphigeneia Athénben maradt, és haláláig a szűz istennőt szolgálta, ő őrizte a brauróni szentély kulcsát, majd ott is temették el, szobrát a gyermekágyban elhalt nők fátylával volt szokás díszíteni. De lelke a Fehér szigetre szállt, és ott halhatatlanul, örök ifjúságban Akhilleusszal együtt lakozik.

ODÜSSZEUSZ KALANDJAI

A többi görög hős, akit Trója alatt megkímélt a háború, már mind odahaza volt, a harc és a tenger veszélyeit kiállva. Csak Odüsszeusz vágyódott hiába haza feleségéhez, mert Kalüpszó nimfa erővel magánál tartotta odvas barlangjában, és azt akarta, hogy az ő férje legyen.

Az istenek már mind szánakoztak rajta, Poszeidón kivételével, mert ez engesztelhetetlenül haragudott az isteni Odüsszeuszra, amiért fiát, Polüphémoszt megvakította. Hanem egyszer Poszeidón a föld szélén lakó aithiopszok népét látogatta meg, hogy részesüljön a bikákból és kosokból álló nagy hekatombából. Ott gyönyörködött az áldozati lakomában, míg a többi halhatatlan az olümposzi Zeusz termeiben gyűlt egybe. Zeusz szavai nyitották meg az istenek gyűlését, és itt Pallasz Athéné vette pártfogásába Odüsszeuszt:

– Ó, atyánk, Kronidész, királyok fejedelme, a soktudó Odüsszeüszért aggódik a szívem, a szerencsétlenért, ki már régen kedveseitől távol szenved a hullámmosta szigeten, ahol a tenger köldöke van. Erdős sziget, rajta istennő lakik, Atlasznak a leánya, a szörnyű titánnak, aki a tenger minden mélységét ismeri, és egymaga tartja a nagy oszlopokat, amelyek az eget a föld fölé emelik. Ennek a leánya tartja magánál a szerencsétlent, hiába siránkozik, s mindig lágy és sima szavakkal simogatja s bűvöli, hogy Ithakáról megfeledkezzék. De Odüsszeusz csak hazavágyódik, s nem akar meghalni, míg a szülőföldje felől felszálló füstöt nem látta meg legalább. S neked csak nem lágyul meg a szíved mégsem, olümposzi! Hát Odüsszeusz nem járt kedvedben mindig, a görög hajók mellett áldozatot mutatva be a széles Trójában? Miért is haragszol rá ennyire, Zeusz?

El is határozták az istenek, hogy leküldik Hermészt Ogügié szigetére: mondja meg a sziget úrnőjének, a széphajú nimfának, hogy bocsássa már útjára Odüsszeuszt! Athéné pedig Ithakába ment, Odüsszeusz családja régi barátjának, Mentésznek az alakjában, hogy Odüsszeusz fiát, Télemakhoszt ellássa tanácsokkal.

Odüsszeusz házát Pénelopé kérői lepték el, a gazdátlanul maradt vagyont fényűző lakomákkal pusztítva.

Mentész, kiben csak eltávozása után ismerte fel az istennőt az ifjú, arra biztatta Télemakhoszt, hogy adja ki anyja kérőinek az utat, és keresse fel atyja bajtársait, menjen el Püloszba Nesztorhoz és Spártába

Menelaoszhoz, aki utolsónak érkezett haza a görög hősök közül. Hátha hall valami hírt atyja felől.

Másnap reggel gyűlésre hívta az ifjú Ithaka népét. Csodálkoztak is az emberek, hiszen amióta Odüsszeusz útra kelt öblös hajóin, egyetlenegyszer se hívta senki sem tanácsba a népet. Télemakhosz panaszt emelt anyja kérői ellen, akik ellepték Odüsszeusz házát, s állandó dorbézolásukkal már-már felemésztik vagyonát. De Antinoosz magát Penelopét okolta:

– Immár három éve, s hamarosan már a negyedik év is odalesz, amióta ígérgeti: „Ifjak, én kérőim – üzengeti nékünk –, csak addig várjatok, amíg ezt a leplet megszövöm apósomnak, Laertésznek szemfedőül! Hittünk neki, ám ő, amit nappal szőtt a szövőszéken, éjjel fölfejtette. így múlt el három év, s így hitegette az akhaioszokat, de mikor megjött a negyedik esztendő, egy asszonycselédje, aki mindent látott, kibeszélte nekünk, s rajtaértük, amint fölfejtette éppen a ragyogó vásznat. Úgy szőtte csak végig, kénytelen-kelletlen. Ezért így felelnek neked anyád kérői: anyádat küldd el a háztól, s parancsolj rá, hogy menjen férjhez, mert mi nem tágítunk, s nem megyünk dolgunkra, amíg uraul nem választotta valamelyikünket, aki éppen tetszik neki az akhaioszok közül.

Felelt az okos Télemakhosz:

– Antinoosz, nem küldhetem el erővel a háztól szülőanyámat. De nektek megmondom: távozzatok a mi termeinkből, faljátok a magatok vagyonát, felváltva egymás házánál rendezve lakomákat!

A kérők nem tudták, hogy Télemakhoszt az előző napon Pallasz Athéné kereste fel, csak meglepetten látták, hogy az idáig gyámoltalannak mutatkozó ifjú egyszerre férfias határozottsággal lép fel.

Most már nem lehetett megfélemlíteni. Bejelentette, hogy elmegy Spártába és Püloszba, tudakozódni atyja után. Ha azt hallja, hogy él még, és útban van hazafelé, tűr még egy évet, akármilyen nehéz is a sorsa. De ha azt hallja, hogy meghalt Odüsszeusz, hazaérve sírt hántol, és halotti áldozatot mutat be, ahogy az ismeretlen földön meghaltakat megtisztelni illik, s aztán anyját is férjhez adja.

A gyűlés után kiment a tenger partjára, és Athéné segítségéért imádkozott. Az istennő Odüsszeusz régi barátjának, Mentornak az alakjában jelent meg, és ellátta őt tanácsokkal. A házba visszatérve, ott találta a mulatozó kérőket, ezek gúnyosan marasztalták maguk között, de Télemakhosz ment tovább. Atyja dajkájától, Eurükleiától kért útravalót, s megeskette a hű dajkát, hogy anyja előtt eltitkolja, amíg csak lehet,

elutazását. Akkor aztán megrakták a hajót, és elindultak, Athéné Mentor képében a hajó tatján helyezkedett el.

Egész éjszaka szántották a bíbor hullámokat.

Napkeltekor megérkezett Püloszba. Pülosz népe éppen a tenger partján ünnepelt: Poszeidónnak áldoztak kilencszer kilenc fekete bikát.

Csak az áldozati lakoma végeztével kérdezte ki Nesztor az idegeneket, s mikor Télemakhosz elmondta, hogy honnan, mi járatban jöttek, Pülosz agg királya örömmel fogadta hű bajtársa fiát, s elbeszélte töviről hegyire, hogy s miért érkezett Trója feldúlása után haza. Athéné istennő nehezítette meg a görögök hazatérését, mert volt közöttük olyan, aki elvesztette a győzelem mámorában józanságát. A többiektől annyit tudott, hogy Diomédész, Philoktétész és Idomeneusz épségben megérkeztek, ki-ki szülőföldjére, Agamemnón is hazajutott, de otthon szörnyű halál várta. Menelaosz talán többet tud, mert csak nemrégen érkezett haza hosszú bolyongás után: Nesztor hozzá utasította Télemakhoszt, mert Odüsszeuszról ő maga nem tudott semmi bizonyosat. Másnap befogatta fiaival fényes szőrű lovait Télemakhosz számára, vele adta egyik fiát, Peiszisztratoszt, és úgy küldte Spártába.

Menelaosz szíves vendégszeretettel fogadta az idegeneket, s csak miután már ettek eteléből, akarta kérdezni, hogy kik, és mi járatban vannak. De lakoma közben Odüsszeuszra került a szó, és ekkor Télemakhosz bíborköpenyével takarta el könnyes szemét. Menelaosz észrevette, és fölismerte vendégét:

– Van minek örülni, bizony jó emberem fia jött házamba, olyané, aki az én kedvemért sok nehéz küzdelmet vett magára! – S Odüsszeuszra emlékezve, mindnyájan sírva fakadtak, sírt az argoszi Helené is, Zeusz leánya, sírt Télemakhosz is, és Atreusz fia, Menelaosz. De még Nesztor fiának a szeme se maradt szárazon: bátyjára gondolt, Antilokhoszra, kit ő már sohasem ismert.

Míg mindnyájan ott sírdogáltak, mást gondolt Helené, Zeusz leánya. Hirtelen varázsszert hintett a borukba, bánatot orvosló, búfelejtő italt. Enyhült erre a fájdalom. Odüsszeuszról beszélgettek továbbra is, ám derültebb emlékeiket szedegették össze.

Azután lefeküdtek, Télemakhosznak és Peiszisztratosznak a pitvarban vetettek ágyat Helené szolgálói. Csak másnap reggel tértek Télemakhosz útjának céljára, s Menelaosz elmondott mindent, amit Próteusztól, a tengeri öregtől megtudott.

Ezalatt Ithakában megtudták a kérők, hogy Télemakhosz csakugyan

útra kelt, és megijedtek férfias határozottságától. Látták, hogy ezután nem lesz már gazdátlan Odüsszeusz háza, mert bizony odáig nem vették valami komolyan a tapasztalatlan ifjút, s tervezett útját is üres szóbeszédnek hitték. Most Antnoosz javaslatára elhatározták, hogy megölik, mielőtt hazatérne, s lesbe álltak Ithaka és Számé között a kis Aszterisz szigetnél.

Pénelopé egyszerre tudta meg Télemakhosz elutazását és a kérők gyilkos szándékát. Pallasz Athéné bocsátott rá vigasztaló álmot.

Reggelre ismét összegyűltek az istenek Zeusz palotájában, az Olümposzon. Athéné emelt szót újra Odüsszeusz érdekében, most már Télemakhosz sorsán is aggódva. Erre Zeusz Athénére bízta, hogy vezesse haza épségben az ifjút, és hiúsítsa meg a kérők gonosz szándékát, Hermészt pedig leküldte Kalüpszóhoz. Szót fogadott a gyorslábú isten, gyorsan felkötötte lábára szép saruját, az ambrosziásat, aranyosat, az vitte a tenger habjain és a végtelen föld felett a szél fuvallatával. Kezébe vette vesszejét, mellyel ha akarja, álomba bűvöli az emberek szemét, s máskor meg álmukból fölébreszti őket. Mikor elérkezett a messze szigetre – Pieriáig a levegőben, onnét a tengerre csapva, mint halászgató sirály –, kilépett az ibolyaszín tengerből a szárazföldre, s ment, amíg a nagy barlanghoz nem érkezett. Ott lakott a széphajú nimfa, éppen bent találta. A tűzhelyen égett a tűz, s a cédrusfa égő hasábjainak illata betöltötte a szigetet. Bent volt a nimfa, énekelt szép hangon, s a szövőszék mellett arany vetélővel szövögetett. Viruló erdő nőtt a barlang mellett, nyárfa és égerfa s jó illatú ciprus, az ágak közt széles szárnyú madarak fészkeltek, gyöngybagoly és sólyom és tengeri varjú. Köröskörül buja pázsit tenyészett, források fakadtak, sorjában négy tiszta, kristályvizű forrás egymás mellett eredt, s egyik erre, másik arra fordult. Partjukon ibolya és zeller virágzott: volt mit nézni mindezen még egy istennek is. Megbámulta Hermész, s mikor kigyönyörködte magát, belépett a barlangba.

Elborzadt Kalüpszó szíve, mikor meghallotta Zeusz parancsát, de tudta, hogy nem szegülhet ellene. Amint Hermész eltávozott, kiment a tenger partjára. Ott ült és sírdogált Odüsszeusz, egyre csak a tengert nézte, mert hazavágyódott, és könnyek között múltak el az édes élet napjai. Megmondta Kalüpszó, hogy már hazaengedi, csak készítsen tutajt magának, s esküvel biztosította, hogy nem a vesztét akarja, mikor a törékeny tutajon küldi a tengeri útra. Bevezette még utoljára barlangjába; leült Odüsszeusz a karszékbe, honnét csak az imént kelt fel Hermész, s együtt lakomázott az istennő és a halandó ember. Ételt-italt tett

Odüsszeusz elé a nimfa, amilyennel az emberek élnek, neki magának meg ambrosziát s nektárt szolgáltak fel a cselédek. És megszólalt az istennő:

– Laertész isteni fia, leleményes Odüsszeusz, hát már indulni kívánsz, haza, szülőföldedre? Menj hát, és légy boldog! De ha tudnád, mennyi szenvedést kell még elviselned, mielőtt hazaérsz, tudom, itt maradnál, s velem őriznéd ezt a házat, és halhatatlanná lennél, még ha kívánod is látni már a feleségedet, aki után vágyódsz szüntelen, nap mint nap! Pedig tudom, én se vagyok csúnyább nála, alakra, termetre, hiszen nem is illik, hogy halandó asszony szépségben az istennőkkel vetélkedjék!

Másnap reggel Kalüpszó ellátta szerszámokkal, és a sziget végébe vezette. Ott válogathatott magának a nyárfák, égerfák és olajfák között tutajra valót Odüsszeusz. Húsz fát döntött ki, azokat kötözte össze, Kalüpszó vásznat is adott vitorlára. A negyedik napon elkészült a tutaj, s az ötödik napon útra kelt Odüsszeusz, miután Kalüpszó ellátta étellel-itallal, és kioktatta a csillagok járására. Tizenhét napon át hajózott Odüsszeusz, és nem hunyta le szemét ezalatt, a kormányt kellett tartania állandóan, mert egyedül volt. A tizennyolcadik napon már feltűnt Szkheria szigete, a phaiákok országa.

Akkor tért meg Poszeidón az aithiopszok országából, s meglátta Odüsszeuszt, kinek hazatérését az ő háta mögött határozták el az istenek. Haragosan rázta meg fejét, összevonta a felhőket, felkavarta a tengert háromágú szigonyával. Az Eurosz, a Notosz, a Zephürosz és a Boreasz egyszerre fújtak, az irtózatos viharban összetört Odüsszeusz tutaja, s elpusztult volna, ha meg nem segíti Leukothea, a tengeri istennő, ki egykor halandó királyleány volt, Inó, Ivadmosz leánya. Fátylát adta neki, hogy azt terítse melle alá, úgy ússzon a partig, s aztán a megmentő fátylat dobja vissza a tengerbe.

Két nap és két éjjel hánykolódott így a habok közt, de Inó-Leukothea fátyla fenntartotta, s a harmadik napon kisimult a tenger színe, Odüsszeusz végre elérte a földet, és egy folyó torkolatánál nagy nehezen partra kapaszkodott. Aztán bevette magát a parti fák közé, a magasan álló avarba bújt, és betakarta magát levelekkel. Athéné istennő álmot öntött a szemére, hogy hamar kipihenje a szörnyű fáradtságot.

Míg Odüsszeusz aludt, az istennő a phaiákok városába, egyenesen Alkinoosz király palotájába ment, ott is a királyleány, Nauszikaa hálószobájába, leánypajtásának, Dümasz leányának az alakjában. Megállt a királyleány feje fölött, és így szólt hozzá:

– Nauszikaa, miért is vagy ilyen gondatlan? Szép fényes ruháid

szennyesen hevernek, pedig közeledik már a lakodalmad, arra szépen kell magadnak is felöltöznöd, és szép ruhákat kell adnod azoknak is, akik vőlegényed házába vezetnek. Mert csak így kél jó híred az emberek között, hogy örüljön apád és felséges anyád. Nosza, menjünk mosni, amint a nap felkel, én is veled tartok, hogy hamar bevégezd, hiszen nem leszel már hajadon sokáig! Kérik már a kezed a nép legjobbjai a phaiákok között, ahonnét te magad is származol. Beszéld hát rá dicső atyádat kora hajnalban, hogy fogassa be az öszvéreket a szekérbe, az vigye az öveket és a peploszokat és a fényes vásznakat, neked magadnak is sokkal jobb így, mintsem gyalog menni, hiszen a mosóvermek messze vannak a várostól!

Így szólt és eltávozott a bagolyszemű Athéné az Olümposzra.

Hamarosan megjött már a széptrónusú Hajnal, ez felébresztette Nauszikaát. Elcsodálkozott álmán a leány, s ment, hogy jelentse szüleinek, édesatyjának és anyjának. Bent találta őket a teremben. Anyja a tűzhely mellett ült a szolgálóasszonyokkal, tengeri bíbor fonalakat sodorva. Atyjával az ajtóban találkozott, amint éppen a dicső királyok közé indult a tanácsba, hová hívták a phaiákok. Megállt előtte, és megszólította:

– Kedves apus, nem fogatnál-e be nekem a jól gördülő, magas szekérbe, hogy elvigyem pompás ruháinkat a folyóhoz kimosni? Mert már szennyesen hevernek, pedig magadnak is úgy illik, amikor az előkelők közt vagy a tanácsban, hogy tiszta ruha legyen rajtad. És öt fiad is van itt a termeidben, kettejük már házas, három viruló legény még, s ezek mindig frissen mosott ruhában akarnak a táncba menni, és az én szívemnek okoz mindez gondot.

Így szólt, mert szégyellt volna lakodalmáról beszélni édesapja előtt, de ez mindent megértett, és szolgáival befogatott. A leány kihozta a ruhákat, és föltette a szekérre, anyja ellátta étellel-itallal, és aranyedényben olajat is adott vele.

Ekkor kezébe vette az ostort és a ragyogó gyeplőt a leány, hajtotta az öszvéreket, ezek nekifeszültek, és vitték a ruhát és a leányt, nem egyedül, mert vele mentek a szolgálók is.

A folyó torkolatánál voltak a mosóvermek, ott kimosták a leányok a ruhákat, miközben az öszvérek a mézédes lóherét ropogtatták. Azután a kavicsos partra kiteregették, hogy száradjon a ruha a napfényben; maguk is megfürödtek, és bekenték magukat bőségesen olajjal. Ettek és ittak, s miután jóllaktak, fátylukat elvetve labdáztak a parton. A fehérkarú Nauszikaa énekelni kezdett.

Már-már hazafelé készültek, de mást gondolt Athéné, és úgy intézte, hogy előbb felébredjen Odüsszeusz, és találkozzék a leánnyal. Az egyik szolgáló felé akarta dobni a labdát a királyleány, de eltévesztette, és a folyó mély örvényébe ejtette. Nagyot sikoltottak a leányok, Odüsszeusz felébredt erre, és előugrott a cserjésből. Leveles ágat szakított le, és avval takarta el meztelenségét. Testét a tenger iszapja elrútította, ijedten szaladtak szét a leányok, csak Alkinoosz leánya nem futott el, mert Athéné bátorságot öntött a szívébe. Hozzá fordult Odüsszeusz, és tőle kért valami ruhát, s térdét átfogva könyörgött, hogy mutassa meg neki a várost.

Visszaparancsolta a királyleány a szolgálóit, ruhát, ételt-italt adatott az idegennek, és megparancsolta, hogy fürösszék meg a folyóban, hiszen Zeusz védelme alatt áll minden idegen és koldus. Szót fogadtak a cselédek, de Odüsszeusz maga fürdött meg, és felöltözött a ruhába, melyet Nauszikaa adott neki. Athéné szebbé s nagyobbá tette, csak csodálkozott rajta a király leány, mikor meglátta.

Hazamenet a város széléig együtt ment Odüsszeusz a leányokkal, de Poszeidón szentélyénél Nauszikaa elmagyarázta az utat, és magára hagyta, mert félt, hogy megszólják, ha idegen férfival látják a városban.

Athéné szent ligeténél várt Odüsszeusz egy darabig, míg gondolta, hogy a leányok már a palotába érkezhettek.

Csak akkor indult el ő is a városba. Athéné sűrű köddel vette körül, hogy senki se zaklassa kérdéseivel útközben, s maga jött eléje, korsót vivő leány alakjában. Odüsszeusz tőle kérdezte meg az utat Alkinoosz palotája felé. Athéné elvezette, s útközben kioktatta, hogy a királyné, Arété jóindulatát nyerje meg először, ha a phaiákok segítségét akarja kérni.

Úgy is tett Odüsszeusz. A palotában együtt voltak mind a phaiák vezérek, mert a lakoma végénél tartottak, s éppen az utolsó poharat ürítették Hermész tiszteiére, mielőtt nyugodni térnének. Csak itt oszlott el a köd Odüsszeuszról, mely ideáig eltakarta őt az emberi szemek elől. Csodálkozva s némán nézték a phaiákok, míg ő egyenesen a királynéhoz lépett, és átfogva térdét, pártfogásáért könyörgött.

Másnap reggel a népgyűlésben határoztak arról, hogy miként segítsék meg az idegent. Alkinoosz kiadta a parancsot, hogy készítsenek útra egy hajót, amelyet most először bocsátnak tengerre, s válasszanak ki ötvenkét legényt a legderekabbak közül, hogy azok kísérjék haza. S aztán palotájába hívta meg a nép előkelőit, hogy együtt lakmározzanak az idegen tiszteletére.

Megtelt a királyi palota vendégekkel. Míg ők ettek-ittak, a vak Démodokosz lantját verve megénekelte, hogy s mint civódott Odüsszeusz és Akhilleusz Trója alatt.

A phaiákok gyönyörködve hallgatták a dalnokot, de Odüsszeusz bíborköpenyével takarta el arcát, mert könnyekre indították az emlékek, és elérzékenyülését szégyellte a phaiákok előtt. Csak Alkinoosz vette észre, és abbahagyatta az éneket. Kihívta a szabadba a vendégeket, hogy ott bemutassák a phaiákok ügyességüket a versenyjátékokban, s jó hírüket vigye hazájába az idegen.

Odüsszeusz félrevonulva nézte a phaiák ifjak nemes játékát, és türelmetlenül várta a végét, mert egyre hazagondolt. De a gőgös Eurüalosz fitymáló szavai felkeltették benne is a versenyzőkedvet, közéjük elegyedett, és Athéné segítségével olyan messzire dobta a korongot, hogy a többiek közelébe sem értek. Alkinoosz felszólította a tizenkét phaiák királyt, hogy ajándékozzák meg az idegent, ő, a tizenharmadik se marad el ebben, s Eurüalosz különösen engesztelje meg szóval és ajándékkal, mert igazságtalan volt az előbb iránta. Mindnyájan helyeselték a szavát, s Eurüalosz ezüstmarkolatú rézkardját adta Odüsszeusznak elefántcsont hüvellyel, és mondta:

– Légy boldog, tiszteletreméltó idegen, s ha számat kíméletlen szó hagyta el, vigyék szét a szelek, s neked adják meg az istenek, hogy meglásd feleségedet, és érkezz haza szülőföldedre, mert már régen szenvedsz távol kedveseidtől!

Megengesztelődve felelt Odüsszeusz:

– Te is, kedves, légy nagyon boldog, és az istenek adjanak neked minden jót, és ne bánd meg soha, hogy ezt a szép kardot nekem ajándékoztad!

Mikor ismét lakomához telepedtek, Alkinoosz mellé, a trónszékbe ült Odüsszeusz. Ettek és ittak, míg Démodokosz Odüsszeusz hadicselét, a trójai faló történetét énekelte el. Most Odüsszeusz nem fojthatta el könnyeit. Észrevette Alkinoosz, abbahagyatta újra az éneket, s most már kérte az idegent, fedje föl kilétét, árulja el, mi fűzi a Trója alatt harcoló görögökhöz, hogy mindig megtelik könnyel a szeme, valahányszor Ilioszról esik szó az énekben.

Ekkor megmondta nevét Odüsszeusz, és elbeszélte egész útját, Trója alól idáig.

Ilioszból a kikónok földjéhez vitte Odüsszeuszt társaival a szél, ott partra szálltak, feldúlták a várost, sok zsákmányt ejtettek, hogy

mindenkinek jusson belőle. De a feldúlt város lakóinak rokonai bosszút álltak, és sokat megöltek közülük. Akik megmenekültek a haláltól, továbbhajózva már majdnem hazaértek, de Maleia-hegyfoknál vihar érte utol őket, és elsodorta a görög partoktól.

Innen kilenc napon át vitték a vészes szelek a halban gazdag tengeren, s a tizedik napon a lótuszevők földjéhez érkeztek, akik virágeledelen élnek. Ezek Odüsszeusz társait is megkínálták jó szívvel a lótusz mézédes virágával. Ámde aki ebből eszik, az nem akar többé hazatérni, hanem ott akarna csak maradni mindig a lótuszevőkkel, szaggatva a lótuszt. Erőszakkal vezette őket vissza a hajókra Odüsszeusz, csak úgy sírtak, s a többieknek megparancsolta, hogy gyorsan evezzenek tovább, nehogy még valaki egyék a lótuszból, s megfeledkezzék hazájáról.

Továbbhajóztak a küklópszok földjéig. Ezek törvények nélkül élnek, mindent az istenekre bízva, nem vetnek, és nem szántanak, terem nekik minden, nincsenek tanácskozó gyűléseik sem, hanem külön-külön élnek magas hegyek ormán odvas barlangjaikban, ki-ki gyermekei s asszonyai között ítél, és egymással nem törődnek. A közelben lakatlan sziget van, ott kötöttek ki, és ettek jóllakásig, mert a hegyi nimfák vadkecskéket hajtottak eléjük. Csak egyeden hajóval keltek át néhányan Odüsszeusz vezetése alatt a küklópszok földjére. Tizenkét társával szállt itt partra Odüsszeusz, és egy tömlő bort is vitt magával. Megtalálták Polüphémosz barlangját. A küklópsz nem volt bent éppen. Hiába könyörögtek Odüsszeusz társai, hogy vegyenek csak magukhoz a sajtból, és hajtsanak el gödölyéket meg bárányokat, és induljanak tovább gyors hajóikon, a leleményest fogva tartotta a kíváncsiság, és megvárta a küklopszot.

Jött is az hamarosan, terelte haza a nyájat, és nagy zajjal hozta a fát az erdőről. A nőstényeket beterelte a barlangba, hogy megfejje őket, a hímeket kívül hagyta, és a barlang szájához hatalmas követ gördített, huszonkét szekér se tudná elhúzni onnan. Elvégezte a fejést, és a gödölyéket meg a bárányokat az anyjuk alá vezette, hogy szopjanak, ivott maga is, és tüzet gyújtott, akkor aztán meglátta a jövevényeket. Hiába kért kíméletet Odüsszeusz, Zeuszra, az idegenek védőjére hivatkozva, dölyfösen mondta a küklópsz:

– Balga vagy, idegen, vagy nagyon messziről jöhettél, hogy azt hiszed, majd az istenektől fogok félni a kedvedért! Mert sem az aigisztartó Zeusszal nem törődnek a küklópszok, sem a többi boldog istennel. – S mindjárt fel is falt kettőt Odüsszeusz társai közül. A többiek elborzadtak, és sírva emelték Zeuszhoz kezüket, de segíteni nem tudtak.

Miután jóllakásig evett és ivott a küklópsz, elterült a barlangban, és elaludt. Odüsszeusz már-már arra gondolt, hogy megöli, de eszébe jutott, hogy akkor igazán nem szabadulhatnának élve innen, hiszen nem tudnák a követ elhengergetni a bejáratból. Másnap reggel ismét két embert falt fel a küklópsz, s aztán terelte kifelé a nyájat. De akkor már Odüsszeusz kitervelte a cselt ellene. Polüphémosz egy egész olajfát csavart ki tövestül botnak, abból vágott le egy gerendára valót Odüsszeusz, azt kihegyezte, és eldugta a trágya közé. Mikor este megint hazatért a küklópsz, s megint két embert evett meg vacsorára, Odüsszeusz részegítő borából kínálta. ízlett a küklópsznak, s aztán a nevét kérdezte, hogy vendégajándékkal tisztelje meg a borért. Odüsszeusz háromszor is töltött, s mikor már lerészegedett tőle az óriás, így szólt hozzá:

– Küklópsz, a nevemet kérded? Hát én megmondom neked, csak te is add meg az ajándékot, amit ígértél: Utisz a nevem.

S felelte Polüphémosz jókedvvel:

– Utiszt utoljára fogom megenni a társai közül, a többit mind előbb, íme, ez az ajándékom!

Szólt, s elvágódott hosszában, és részegen aludt. Odüsszeusz megtüzesítette az előkészített gerenda végét, társai tartották, s vezérük megforgatta az izzó fát a küklópsz egyetlen, kerek szemében. Csak úgy sistergett a gőz szemöldöke alatt, szörnyű fájdalmában irtózatosan ordított. Meghallotta a többi küklópsz, mindenfelől egybeseregletek, s bekiáltottak a jajgató társukhoz:

– Mi bajod, Polüphémosz, hogy ennyire ordítasz, és éjnek idején álmunkból is fölversz?

– Utisz bánt engem, Senkise bánt engem, ő öl meg cselével! – hallatszott a barlangból Polüphémosz válasza.

S feleltek társai:

Hát ha senki se bánt, hanem magadban vagy, ne ordíts! – s avval odébbálltak. Odüsszeusz pedig örült, hogy sikerült a csalafintasága: U tisznak mondta magát, hiszen Odüsszeuszt csakugyan becézhették így apja, anyja meg társai, de Utisz annyit tesz görögül, hogy – „Senkise”.

Föltápászkodott a küklópsz, szörnyű fájdalmak közt tapogatózott a barlang szájáig, ott elállta az utat, gondolta, arra kell kijönnie Utisznak és társainak. De Odüsszeusznak is volt esze, három-három kost kötözött össze, s a középsővel vitette ki minden csoportban egy-egy társát, maga a legnagyobb kos hasa alá kapaszkodott, s így hiába tapogatózott utánuk a

küklópsz, nem találta meg őket.

Mikor a szabadba értek, a hajóhoz siettek, a nyájból is tereltek még maguk előtt jó sokat. Odüsszeusz most arra sem engedett időt, hogy megsirassák azokat, akiket felfalt az istentelen küklópsz, gyorsan elkötötték a hajót, és menekültek. De mikor már jó messzire voltak, visszakiáltott Odüsszeusz:

– Küklópsz, ha valaki kérdezi majd, hogy ki fosztott meg szemed világától, mondd, hogy a városdúló Odüsszeusz, Laertész fia, Ithakából!

Akkor eszmélt csak a küklópsz: rég megjósolták, hogy egy Odüsszeusz nevű ember fogja megfosztani szeme világától, s várta is Polüphémosz, de egy hozzá hasonló óriást várt mindig. Atyjához, Poszeidónhoz imádkozott, hogy álljon bosszút érte, és felkapott egy hatalmas sziklát, azt hajította Odüsszeusz után. De már nem érte el vele, csak a tengert zavarta fel hajója körül.

Amikor a lakatlan szigethez értek, hol a többi hajó vesztegelt, elosztották a küklópsz elhajtott juhait, hogy mindegyiknek jusson belőle, s áldozatot mutattak be Zeusznak a tenger partján. De az istenek atyja nem törődött az áldozatokkal, már új veszedelmet készített elő Odüsszeusz számára.

Innen Aiolosz szigetére érkeztek. Aiolosz, a szelek királya, szívesen látta őket, bőrtömlőbe kötve adta át Odüsszeusznak a szeleket. Csak Zephüroszt hagyta szabadon, hogy az vigye hazáig a hajókat.

A tizedik napon már fel is bukkantak messziről a hazai partok. Odüsszeuszt éppen elnyomta az álom, s ekkor társai összesúgtak. Azt hitték, hogy Aiolosz drága kincseket adott a bőrtömlőben Odüsszeusznak, melyeket ez nem akar velük megosztani. Kíváncsiságból és kapzsiságból kioldozták a tömlőt. Elszabadultak erre a szelek, irtózatos vihar támadt, s mire vezérük felébredt, már késő volt. Visszasodródtak a hajók Aiolosz szigetéhez. Partra szállt újra Odüsszeusz, s felment Aiolosz palotájába.

Aiolosz éppen szép családja körében lakomázott. Azok meglepetten nézték:

– Hogy kerültél megint ide, Odüsszeusz? Miféle gonosz isten vett üldözőbe? Hiszen mi gondosan útra bocsátottunk, hogy hazajuss végre!

Keserű szívvel felelt Odüsszeusz:

– Vesztemet okozták gonosz társaim és a rosszkor jött álom. Tegyétek ti jóvá, hiszen ti jók vagytok, s hatalmatokban áll, hogy segítsetek!

Így kérlelte őket Odüsszeusz hízelgő szóval, de némák maradtak, s

végre így válaszolt Aiolosz király:

– Menj e szigetről gyorsan, te legnyomorultabb minden élők között! Mert nekem se szabad gondjaimba vennem s hazasegítenem azt, akit a boldog istenek gyűlölnek!

Elkeseredetten hajóztak tovább, elunta már lelkűk a folytonos evezést, de nem volt már segítség, saját balgaságukkal játszották el Odüsszeusz társai. A hetedik napon a laisztrügónok földjére érkeztek, ahol a legrövidebb az éjszaka. Az óriáskirály leánya, aki éppen vízért jött ki Lamosz városa, Télepülosz elé, bevezette Odüsszeusz előreküldött társait apja palotájába. Látták a királynét is, akkora volt, mint egy hegyorom. Ez hazahívatta gyorsan a királyt is a tanácsból. Antiphatész, a laisztrügónok királya, mindjárt felfalt egyet a hajósok közül, a többi a hajókra menekült, de a király fellármázta az egész várost, összeszaladtak alattvalói, s akkora parittyaköveket hajigáltak a hajók felé, amekkorákat egy-egy ember alig is tudna megemelni. Össze is zúzták a hajókat, a tizenkettőből csak egy maradt épen, amelyiken Odüsszeusz volt, mert ő még idejében elvágta hirtelen kardjával a hajókötelet. A többi hajó népe mind egy szálig ott veszett.

Szomorúan hajóztak tovább, akik megmenekültek. Aiaié szigetéhez érkeztek ezután, itt lakott Kirké, Héliosz leánya. Odüsszeusz egy szarvast ejtett el a parton, avval elverte éhségét a hajósnép, de nem tudtak tájékozódni. Füstöt láttak felszállni, abból megtudták, hogy laknak a szigeten. Sorsvetés útján kijelölték Eurülokhoszt huszonkét társával, hogy hozzanak hírt a szárazföldről.

Ezek sírva mentek a sziget belsejébe, a laisztrügónokra és a küklópszra gondolva, de nem tehettek egyebet. A sziget közepén, szép völgymélyedésben megtalálták Kirké csiszolt kövekből épült palotáját, körötte farkcsóváló szelíd farkasokat és oroszlánokat. A széphajú istennő éneke befelé csalogatta őket, benéztek, és látták a szövőszék mellett. Kiáltásukra előjött az úrnő, és behívta őket, csak Eurülokhosz maradt kívül, mert sejtette az ármányt. Odabent étellel-itallal kínálta a hajósokat Kirké, de varázsszert kevert lopva az ételükbe, és varázsvesszejével a disznóólba terelte őket. Akkor már mindnyájan sertéssé változtak. Hiába várt rájuk Eurülokhosz, végül is elunta a várakozást, és sírva vitte meg társai nyomtalan eltűnésének a hírét Odüsszeusznak.

Ő pedig Hermész segítségével kényszerítette a varázslónőt, hogy változtassa vissza pórult járt társait. Akkor aztán, hogy Kirké varázsereje megtört a furfangos Odüsszeuszon, a hajónál maradt társaikat is

felhívatták a palotába, Odüsszeusz kedvéért jól tartotta Kirké őket is, egy álló esztendeig. Mikor aztán már haza vágyódtak, jó tanácsokkal ellátva bocsátotta útjára Odüsszeuszt. Legfőképpen azt hagyta meg neki, hogy keresse fel a halottak országát, Hádész és a dicső Perszephoné birodalmát, és kérjen jóslatot Thébai vak látnokától, Teiresziasztól, kitől Perszephoné halálában se vonta meg az értelmet.

Kirké áldozati állatokat is adott velük a túlvilági istenek számára, s akármint borzadtak is Odüsszeusz társai az élő embernek járatlan úttól, menniök kellett.

Teiresziasz lelke az alvilágban ezt a jóslatot adta az ithakainak:

– A hazatérő utat keresed, dicső Odüsszeusz? Ezt egy isten nehezíti meg neked, mert nem fog megfeledkezni rólad a földrengető Poszeidón, aki megharagudott rád, amiért kedves fiát megvakítottad. De így is, bár sok baj vár még tireátok, hazajuthattok végre, ha le tudod győzni lelked és társaid mohó kívánságát, amikor hajótok Trinakié szigetéhez érkezik az ibolyaszínű tengeren. Ott legel a nyája Héliosznak, aki mindent lát, és mindent hall: ügyelj, hogy ebben ne tegyetek kárt, ha hazakívánkoztok! De ha hozzányúltok a Nap teheneihez, akkor elpusztul a hajód, s ha te meg is menekülsz, csak nagy sokára és rengeteg viszontagság után jutsz haza, minden társadat elveszítve, idegen hajón! Odahaza is bajra találsz: szemtelen férfiakra, akik vagyonodat felemésztik, és feleséged kezéért versengenek. Mikor aztán végeztél a kérőkkel, csellel vagy fegyverrel megölted őket, vedd válladra eveződet, és keresd fel azt a népet, amelyik nem ismeri a tengert, és még sohasem látott hajókat! Könnyű lesz rájuk ismerned: eveződet gabonaszóró lapátnak fogják nézni. Ott szúrd a földbe az evezőt, mutass be gazdag áldozatot Poszeidónnak, kost, bikát és disznót, akkor aztán hazatérhetsz, és odahaza áldozz hekatombát az ég isteneinek. így majd szelíd halál ér utol szép öregségben, és boldog lesz a nép körötted.

Anyja, Antikleia leikével is szót váltott Odüsszeusz. Ez elmondta, hogy a fia utáni vágy vitte sírba, s beszélt Odüsszeusz hű feleségéről, fiáról, ki derék férfivá nőtt azóta, hogy apja eltávozott hazulról, és öreg szülőjéről, Laertészről, aki a városba se tér meg, hanem a mezőn hál, a szolgák közt, és rossz rongyokba öltözve egyre csak fiát gyászolja. Sírva hallgatta Odüsszeusz, és meg akarta ölelni anyját, hogy együtt sírjanak; háromszor indult feléje, és háromszor siklott ki keze közül a testtelen lélek, mint az árnyék vagy az álomkép.

A halottak országából visszatérve, még egyszer kikötöttek

Odüsszeuszék Aiaié szigetén. Kirké ellátta őket útravalóval, és jó tanácsokat is adott, mert bizony Odüsszeuszra és társaira még sok baj leselkedett.

Az első veszedelem, melyre Kirké figyelmeztette, a szirének csábító éneke volt, melynek halandó ember nem tud ellenállni. Odüsszeusz viasszal tömte be társai fülét, de ő maga hallani akarta éneküket. Ezért az árbochoz köttette magát, és meghagyta szigorúan, hogy ha majd el akar szabadulni, kössék meg erősebben. Csak mikor már jó messzire jártak, vették ki a viaszt saját fülükből, s oldották el Odüsszeuszt az árboc mellől.

Ezután két szikla következett, mintegy nyíllövésnyire egymástól. Az egyiken Szkülla lakott, egy irtózatosan ugató, hatfejű szörny, a másikon, egy hatalmas vadfügefa alatt, Kharübdisz, mely napjában háromszor okád ki magából örvénylő, fekete vizet, és napjában háromszor szippantja vissza. Hogy ne kerüljenek a Kharübdisz örvénylő torkába, inkább a Szkülla felé eveztek, de hat társuk így is elveszett: a hatfejű szörny mindegyik szájával elragadott egyet a hajóról. A megmaradtak sebesen eveztek tovább, s így értek Trinakiéhoz.

Itt legeltette Héliosz két leánya – Phaethusza, a „Ragyogó”, és Lampetié, a „Fényes” – apjuk halhatatlan nyáját. Odüsszeusz nem feledkezett meg Teiresziasz jóslatáról, de kiéhezett társai nem törődtek az ő tilalmával. Míg aludt, levágták Héliosz legszebb teheneit, és megsütötték.

Hamarosan megvitte Lampetié a hírt atyjának, s Héliosz panaszra ment az istenekhez. Zeusz meghallgatta, vihart támasztott, és büntetésül villámaival kettéhasította Odüsszeusz hajóját. Társait elnyelte az örvény, Odüsszeusz maga is a Szküllához és Kharübdiszhez sodródott vissza, csak üggyel-bajjal menekült meg a szörnyektől. Kilenc napon át sodorták a hullámok tova, végre a tizedik napon Ogügié szigetére vetették az istenek. Itt aztán Kalüpszó vette gondjaiba.

Ennyi kalandot tudott elbeszélni Odüsszeusz; ámulva hallgatták a phaiákok. Másnap tengerre vonták a hajót. Hajóra szálltak a kiválasztott hajóslegények is, de kormányozni nem kellett: a phaiákok hajói maguktól is tudták az utat. Odüsszeusz aludt az egész úton, és a hajó könnyedén siklott a tengeren, a sólyom sem repül sebesebben. Akkor sem ébredt fel Odüsszeusz, mikor megérkeztek Ithakába, Phorküsznak, a tenger öreg istenének kikötőjébe. A nimfák barlangja közelében óvatosan tették partra Odüsszeuszt, hogy ne zavarják édes álmában, kirakták melléje a drága kincseket is, amit a phaiákok ajándékoztak neki, s aztán visszafelé

indultak.

Ellenük fordult Poszeidón haragja, mikor meglátta, hogy a gyűlölt Odüsszeusz hazatért, és kicsúszott a hatalmából. Már közel voltak hazaútban Szkheria partjaihoz, mikor utolérte Poszeidón, alulról felnyúló kezével megfogta a hajót, és kővé változtatta. Egyszerre megállt a phaiákok gyors hajója, mintha csak gyökeret eresztett volna a tenger fenekén.

ODÜSSZEUSZ ITHAKÁBAN

Hazájában, Ithaka szigetén ébredt fel álmából Odüsszeusz. Pallasz Athéné ködöt öntött köréje, hogy senki rá ne ismerjen. Odüsszeusz sem ismerte fel szülőföldjét, olyan sokáig volt távol hazulról. Már azt hitte, hogy a phaiákok visszaéltek bizalmával, és valami idegen földre tették ki. Számba vette gyorsan a kincseit, de nem hiányzott belőlük semmi.

Pallasz Athéné lépett hozzá, nyájat legeltető királyfi kényes alakját öltve magára. Őt kérdezte a vidék felől Odüsszeusz, és tőle hallotta meg, hogy hazaérkezett Ithakába. De a ravasz Odüsszeusz nem árulta el magát, és azt füllentette, hogy Krétából menekül, mert Idomeneusz fiát megölte. Elmosolyodott a bagolyszemű istennő, megsimogatta a leleményest, tetszett neki, hogy még ő sem tud túljárni az eszén, és Odüsszeusz nem feledkezik meg az óvatosságról. És megnyilatkozott előtte isteni szépségében: egyszerre sudár termetű nőhöz vált hasonlóvá, aki ért a fényűző kézimunkához. Eloszlatta a ködöt Odüsszeusz szeméről, és megmutatta a földet: Phorküsz kikötőjét, a nimfák szent barlangját – kőből voltak ott a szövőszékek, amelyeken szőttek-fontak a nimfák, és kőből voltak a korsók, melyekbe a mézet rakták a méhek a nimfák számára –, és megmutatta az erdőbe öltözött Nériton hegyet. Megörült Odüsszeusz, és megcsókolta a földet, és imádkozott az ártatlan nimfákhoz, Zeusz leányaihoz. Aztán bevitték a kincseket a barlangba, és a bejáratot elzárta kővel Pallasz Athéné.

Még kioktatta mindenről az istennő Odüsszeuszt, és óvatosságra intette, s hogy rá ne ismerjenek, öreg koldussá változtatta. Aztán elment Spártába, hogy Télemakhosz hazatéréséről gondoskodjék: a hosszú utazással már bizonyságot tett az ifjú arra, hogy apjához méltó, s Athéné úgyis csak azért küldte útra, hogy Odüsszeusz fia is hírt és dicsőséget szerezzen magának.

Athéné meghagyását követve, először is Eumaioszt, régi kondását kereste fel Odüsszeusz. A kutyák megugatták a rongyos koldust, de a derék kondás szétkergette kutyáit, és szíves vendéglátásban részesítette a Zeusz oltalma alatt érkező idegent. Étellel-itallal kínálta, s barátságosan kikérdezte, honnét jön, és hogyan vetődött ide. Odüsszeusz nyelvét megoldotta a bor, de nem árulta el magát: koholt történeteket mondott el magáról, azt állította, hogy dúsgazdag krétai ember rabszolganőtől

született gyermeke, s kalandos élete során Trója alatt Odüsszeusznak bajtársa volt. Arról is szót ejtett, hogy hosszú bolyongása közben biztos hírt hallott Odüsszeuszról: életben van, és hazája felé közeledik.

Eumaiosz óvatos kétkedéssel fogadta az idegen szavát, hiszen máskor is megesett már, hogy messziről jött vándor hamis híreket hozott gazdája közeli hazatéréséről, mert így akarta magát megkedveltetni. Mégis remény támadt a szívében, Odüsszeusz pedig körülnézett, és örömmel látta, hogy Eumaiosz rendben tartja ura távollétében is a jószágot, és a szolga szavaiból meggyőződött arról, hogy hűséges maradt hozzá. De még nem érkezett el annak az ideje, hogy fölfedje előtte kilétét. Az éjszakát ott töltötte. A derék kondás a tűz mellett készített számára fekhelyet, és saját subájával takarta be.

A Spártában időző Télemakhoszt Pallasz Athéné figyelmeztette a hazatérésre. S mikor az ifjú, a lesben álló kérők figyelmét elkerülve, megérkezett Ithakába, az ő első útja is a hű kondás tanyájához vezetett.

A hazatérő fiú Eumaiosszal üzent anyjának, és hű embere lelkére kötötte, hogy csak Pénelopéval magával közölje megérkezését. Mikor Odüsszeusz és Télemakhosz maguk maradtak, megjelent Athéné Odüsszeusz előtt. Télemakhosz nem vette észre, mert nem mindenkinek mutatkoznak meg az istenek szemtől szembe. Csak Odüsszeusz látta meg és a kutyák, ezek nem ugattak, hanem szűkölve lapultak meg a karám körül. Szemével intett az istennő Odüsszeusznak, kihívta a házból, és így beszélt hozzá:

– Laertész isteni fia, ravasz Odüsszeusz, most már fedd fel kilétedet fiad előtt, hogy a kérők számára halált hozva együtt menjetek be ketten a városba! Én magam se fogok soká elmaradni tőletek, mert mellettetek akarok állni a harcban.

Szólt, és aranyvesszejével megérintette Odüsszeuszt az istennő. Egyszeriben kicserélődtek koldusrongyai szép fényes és frissen mosott ruhákkal, arca megtelt, a ráncok elsimultak, s szép barna lett a bőre, sötét a szakálla. Elcsodálkozott Télemakhosz, mikor újra belépett hozzá Odüsszeusz, istennek hitte, és rémülten könyörgött hozzá. Alig akart hinni Odüsszeusz szavainak:

– Nem vagyok én isten, miért is gyanítasz bennem halhatatlant? Hanem atyád vagyok, akiért te annyit sírdogálsz és szenvedsz erőszakos férfiak miatt. Mindez, amit láttál, Athéné istennő műve, aki olyanná tesz, amilyenné akar, hiszen módjában áll; egyszer koldushoz tesz hasonlóvá, másszor szép ifjú férfivá. Mert könnyű az isteneknek, akik a széles eget

lakják, akár megdicsőíteni a halandó embert, akár csúffá tenni.

Könnyezve ölelte át atyját Télemakhosz, és mindketten sírtak. Napszálltáig is sírtak volna, ha nem lett volna annyi megbeszélnivalójuk. Kivált azt kötötte fia lelkére Odüsszeusz, hogy senkinek ne árulja el hazaérkezését, még magának Pénelopénak és Laertésznek sem. A nagy túlerővel szemben csak ravaszsággal győzhetnek, s még azt is ki kell tapasztalniok, hogy a cselédségben ki maradt hű Odüsszeuszhoz.

Estére hazatért Eumaiosz, addigra Athéné vesszeje újra öreg koldussá változtatta Odüsszeuszt.

Ott töltötte az éjszakát Eumaiosz tanyáján Télemakhosz is, és csak reggel kereste fel aggódó anyját. De előbb meghagyta Eumaiosznak, hogy az öreg koldust, kinek kilétét még a hű ember előtt is titkolták, vezesse be a városba, hadd kolduljon ott magának valami eleséget.

Mikor Odüsszeusz és Eumaiosz a palota elé érkeztek, már kihallatszott a mulatozók zaja és Phémiosz éneke. A kapuban hevert Odüsszeusz vén kutyája, Argosz, elhanyagoltan és senkitől számba nem véve. Most fölemelte fejét, és fülét hegyezte; a hű kutya húszévi távoliét után is ráismert, a farkát csóválta, de már nem tudott gazdája elé menni. Odüsszeusz meghatottan morzsolt szét egy könnycseppet a szemében, titokban, hogy meg ne lássa Eumaiosz, s bementek a palotába. A szegény Argosz meg éppen csak megérte, hogy húsz év múltán még egyszer lássa gazdáját, s azzal kiadta páráját.

Bent a palotában Télemakhosz, aki szintén jelen volt a lakomázók között, magához intette Eumaioszt, s vele küldött valami harapnivalót Odüsszeusznak, és biztatta, hogy járja körül koldulva a vendégsereget. Odüsszeusz illendően megköszönte, térdére fektette koldustarisznyáját, az ételt arra helyezte, és úgy falatozott. Majd sorjában körüljárta a vendégeket, mindenki adott neki valamit, csak Antinoosz utasította el gőgösen.

Pénelopé is meghallotta, hogy bánt Antinoosz a házukba érkező idegennel, s nagyon haragudott érte. Felhívatta szobájába Eumaioszt, hogy kikérdezze az idegen felől, és vele üzenjen érte: bizonyosan sokfelé megfordult, hátha tud valami hírt Odüsszeuszról. S miközben Pénelopé házuk hű emberének arról beszélt, hogy ha Odüsszeusz hazatérne, fiával együtt hogyan állna bosszút a gonosz kérőkön, felhallatszott lentről Télemakhosz hangos tüsszentése. A tüsszentés jó előjel, boldogan figyelmeztette rá a királyné Eumaioszt. Lement a kondás az idegenért, de ez visszaüzent vele: várjon, amíg a nap lebukik, hogy ne keltsen feltűnést

a kérők között, ha hírt visz a királynénak. Helyeselte az okos Pénelopé, és bevárta az estét, Eumaiosz pedig elköszönt még Télemakhosztól, és visszatért estére a kamrába.

De megjött a helybeli koldus, a híres nagyevő. Arnaiosznak hívták, mármint ezt a nevet adta neki anyja a születésekor, de az ifjak mind csak Irosznak, azaz „írisz úrnak” nevezték, mert ő hordta szét a híreket és az üzeneteket, akárcsak írisz istennő az istenek között. Ez rátámadt Odüsszeuszra, és el akarta kergetni a háztól, ahol ő régibb jogon szokott kéregetni. De Odüsszeusz nem hagyta magát. Meglátta Antinoosz, hogy összekapott a két koldus, nagyot nevetett, és még biztatta is őket a viadalra.

Hamarosan földhöz vágta Odüsszeusz a nagy termetű, lomha Iroszt, még a szájából is ömlött a vér, és a fogai kihullottak. Aztán kivonszolta, miközben a kérők majdhogynem halálra nevették magukat. Mikor visszajött Odüsszeusz, nagy nevetés közt ünnepelték a győztest benne, és Antinoosz feléje nyújtotta a versenydíjat, a töltött kecskebendőt.

Pénelopé is lejött két cselédje kíséretében az emeletről, s amint megállt a tetőzetet tartó oszlop mellett, fényes fátylat tartva arca előtt, elbűvölte a kérőket csodálatos szépségével. Télemakhoszt feddette először, hogy részt vesz a kérők mulatságain, és eltűrte az otromba tréfát a házában menedéket kereső idegennel. Aztán a kérőket leckéztette, háza méltósága felett őrködve. Boldogan hallgatta okos feleségét Odüsszeusz. A kérők elszégyellték magukat, szolgáikat hazaszalajtották, hogy hozzanak drága ajándékokat Pénelopé számára, de azért együtt maradtak akkor is, mikor a ház asszonya visszavonult szobájába az emeletre.

Odüsszeusz ekkor elérkezettnek látta az időt, hogy a teremből kihordják a fegyvereket. Míg ezeket a közeli kamrába hurcolta Télemakhosz és Odüsszeusz, Athéné tartott aranymécsest. Télemakhosz csodálkozva nézte, hogy telnek meg fénnyel a falak. Aztán a fiú nyugodni tért.

Pénelopé ezalatt kikérdezte az idegent férje felől. Odüsszeusz most Idomeneusz testvérének, a krétai Minósz király unokájának adta ki magát, s elmondta, hogy Krétában vendégül is látták Odüsszeuszt, és biztos hírt hallott felőle: most Dódónába megy, hogy hazatérése előtt Zeusz tölgyeitől kérjen jóslatot. Pénelopé sírva hallgatta az idegent, és nem is sejtette, hogy akit siratott, az ült mellette. S hogy vendégszerető háza szégyenben ne maradjon, megparancsolta szolgálóinak, lássák el mindennel a jó hír hozóját, és mossák meg langyos vízzel a sok

vándorlásban elfáradt lábát. Odüsszeusz vonakodott a szolgálók segítségét igénybe venni: legfeljebb egy öreg cselédnek engedné, hogy a lábához érjen. Ekkor Pénelopé Odüsszeusz öreg dajkájának, Eurükleiának adott parancsot.

Örömmel szolgálta ki Eurükleia az idegent, hiszen annyi vendég fordult meg a háznál, de egy se hasonlított még ennyire Odüsszeuszra.

– Mondták ezt már mások is, anyóka – mondta erre Odüsszeusz, hogy elhárítsa a gyanút. Háttal ült a tűznek, hogy meg ne lássa a lábán a dajka a régi sebhelyet. Hanem Eurükleia, alighogy behozta az üstöt, s hideg vizet kevert el benne, s kezébe vette, hogy mosogassa az idegen lábát, meglátta a sebhelyet, eleresztette a lábat, és a langyos víz kiborult. Könnyel telt meg a hű cseléd szeme, és felkiáltott:

– Bizony, hogy Odüsszeusz vagy, gyermekem, ó, hogy előbb föl nem ismertelek! – S már Pénelopéhoz lépett volna, hogy hírül adja neki, hogy megjött a férje, de Odüsszeusz a torkára szorította kezét, s míg Athéné elfordította Pénelopé figyelmét, megfenyegette.

De felelt Eurükleia:

– Gyermekem, nem kell, hogy megfenyegess engem, hiszen tudod, hogy megbízható vagyok, s ha kell, hallgatni fogok, keményen, mint a kő. Hanem mást mondok: ha az isten kezedre adta a kérőket, én majd sorban megmondom neked, hogy melyik cseléd lett hűtlen hozzád.

– Azt már majd magam is kitapasztalom, anyóka – felelt Odüsszeusz –, te csak őrizd meg a titkot, és a többit bízd az istenekre!

Reggelre kelve Eurükleia költögette a szolgálókat, sürgetve, hogy takarítsák ki a házat, mossák el az edényeket, és hozzanak friss vizet. A férfi cselédek fát hasogattak, a leányok is hamar meghozták a vizet a forrásról. Velük jött Eumaiosz is, a derék kondás, s most is volt néhány jó szava a szerencsétlen idegenhez. Hozta a hitvány Melanthiosz, a régi gazdához hűtlen kecskepásztor is a kecskéket a kérők lakomájához, s amint meglátta Odüsszeuszt, gyalázkodó szóval illette. Philoitiosz, aki kénytelen-kelletlen egy meddő tehenet s néhány hitvány kecskét hozott a hívatlan vendégek parancsára, részvevő szavakkal fordult hozzá. Gazdájára, Odüsszeuszra gondolt, aki, ha ugyan él, talán szintén ilyen nyomorultul bolyong. Mert a koldusban ő sem ismerte fel jó gazdáját, aki még mint gyermeket rendelte őt a gulya mellé.

Jöttek a kérők is, hamarosan megtelt velük a terem. Télemakhosz is megérkezett a népgyűlésből. Odüsszeusz számára a küszöb mellé tétetett hitvány széket és asztalkát, s szigorú szóval fordult a kérőkhöz, hogy ma

nem fogja tűrni a házában menedéket kereső idegen bántalmazását. De az elbizakodott férfiak féktelen kedvével nem lehetett beszélni, durva hahotájuk nem ült el. Télemakhosz egyre csak atyját nézte, és leste, hogy az mikor küldi már a gyalázatos kérők ellen.

Ezen a napon Pénelopé behozatta Odüsszeusz íját a terembe, és így szólt a kérőkhöz:

– Hallgassatok rám, ti büszke kérők, kik itt esztek-isztok örökké a soká elmaradó férfi palotájában, s azt mondjátok, hogy más szándék nem vezetett ide, csak engem akartok feleségül venni! Hát eljött az idő! Az isteni Odüsszeusz íját teszem elétek. Aki legkönnyebben tudja felajzani, és a nyilat mind a tizenkét balta fokán keresztüllövi, azt fogom követni, elhagyva e házat, ahol fiatal éveim elteltek, ezt a szép és gazdag palotát, de tudom, álmomban se fogom elfelejteni.

Eumaiosz sírva tette a kérők elé a nehéz íjat; Philoitiosz, a marhapásztor is sírva fakadt, mikor ráismert szegény gazdája fegyverére.

Télemakhosz felállította a baltákat, gödröt ásva mindegyik számára a padló agyagjába, és mérőzsinórt feszített ki, hogy egyenesen álljanak. Próbálgatták a kérők, de hiába próbálták. Egymás után vették kézbe Odüsszeusz óriási íját, de nem bírták kifeszíteni, és érezniök kellett, hogy mennyivel hitványabbak Pénelopé férjénél.

Eközben Odüsszeusz félrevonult a két hűségesnek bizonyult szolgával.

– Philoitiosz gulyás és Eumaiosz kondás, mondanék valamit, vagy tovább titkoljam? Tudnátok-e Odüsszeuszt segíteni, ha hirtelen hazahozná valamelyik isten közétek? A kérők mellé állnátok-e, vagy Odüszszeusz mellé? Szóljatok, ahogy a lelketek sugallja!

– Zeusz atya, ha teljesítenéd ezt a kívánságomat, hogy hazavezesse valamelyik isten azt a férfit miközénk, meglátnád, mekkora erő van a két kezemben! – fohászkodtak a hű szolgák, mire Odüsszeusz fölfedte kilétét.

Sírt a két hű szolga örömében, és csókolták a kezét, a vállát, ahol érték. Elsírdogáltak volna ott esteiig is, de Odüsszeusz lecsöndesítette őket, nehogy valaki még így találjon rájuk. Aztán megbeszélték a teendőket, hogyan tartsák távol a szolgálókat, s adott jelre hogyan zárják el az ajtókat. S hogy feltűnést ne keltsenek, egyenként tértek vissza a terembe.

Akkor már kimerültek a kérők a hiábavaló próbálgatásban. Antinoosznak eszébe jutott, hogy a városban éppen Apollón ünnepét üli a nép – újhold volt aznap –, s gondolta, talán a nyilas isten nem engedi, hogy még az ünnep napján is íjat feszítsenek, az ünneptől távol maradva.

Azt javasolta, hogy aznap ne is próbálkozzanak többé, hanem másnap reggel mutassanak be áldozatot Apollónnak, s akkor majd az isten ad erőt az íj felajzásához.

De most Odüsszeusz kérte, hogy engedjék, hadd próbálja meg ő is az erejét rajta. Hiába utasították el felháborodottan a kérők: más koldus még oda se mer hallgatni arra, hogy mit beszélnek az urak az asztalnál. Pénelopé azonban ragaszkodott hozzá, hogy teljesítsék az idegen kérését.

Odüsszeusz kezébe vette, megforgatta és jobbról-balról nézegette kedves régi íját, hogy nem kezdte-e ki a szú, amíg ő hazájától távol bolyongott. Csodálkozva látták a kérők hozzáértő mozdulatait. Gondosan megtapogatta és megpendítette az ideget, mint mikor mesteri énekes pengeti a lant húrjait. S zengő hangot adott az ideg, a fecske énekéhez hasonlót. Elszontyolodtak a kérők, amikor meghallották. Megdördült az ég, és Odüsszeusz örült, hogy kedvező jelet küldött le neki Kronosz fia. S vette a nyilat, mely ki volt már készítve az asztalon – a többi a tegezben hevert ráhelyezte az idegre, és elpattintotta. Repült a sebes nyíl, s nem tévesztette célját, mind a tizenkét balta fokán keresztüljutott a szemben lévő ajtóig.

Pénelopét már előbb felküldte Télemakhosz az asszonyszobába, a cselédeket is ügyesen eltávolították. S ekkor Odüsszeusz intett Télemakhosznak, az gyorsan vette a kardot és a dárdát, és apja mellé lépett.

Odüsszeusz ledobta magáról rongyait, és az ajtóhoz ugrott, kezében az íjjal, s a nyilakat mind a lába elé öntötte a tegezből. És odakiáltott a kérőknek:

– Hát ez az íjverseny baj nélkül megtörtént, most másfajta célpontot keresünk, csak megadja most is a sikert Apollón!

Antinoosz éppen az aranyserleg felé nyúlt, hogy igyon; őt vette célba elsőnek Odüsszeusz, s talált most is a nyíl. Antinoosz holtan vágódott el. Megvetően mérte végig a rémült kérőket Odüsszeusz tekintete.

– Ti kutyák, nem gondoltátok, hogy még visszatérek valaha Trója alól, ezért mertétek pusztítani az én házamat s megkérni feleségem kezét, nem félve sem az istenektől, akik a széles égben laknak, sem az emberek bosszújától. De most elérkezett a vég mindannyiótokra!

Amíg a nyilakból tartott, avval vette sorjában célba mindegyiket, mire az elfogyott, Télemakhosz hozott fegyvert a kamrából atyjának, magának és a két hű cselédnek. De a kamra ajtaját a nagy sietségben nyitva feledte, s Melanthiosz a kérők számára is hordta ki a fegyvereket. Mikor

észrevették, Eumaiosz és Philoitiosz kegyetlenül felkoncolták a hűtlen kecskepásztort, de addigra már tizenkét kérő állt teljes fegyverzetben. Am hiába voltak ők többen, Odüsszeusz ellen semmire se jutottak, mert Pallasz Athéné jött le az Olümposzról, hogy kedveltjét megvédje. Senki se maradt életben a kérők közül. Hanem Phémiosz életét megkímélte Odüsszeusz, hiszen ő csak kényszerűségből mulattatta a kérőket énekével, s mint az isteni ének tudója, az istenek oltalma alatt állt. A kérőket kiszolgáló Medón számára Télemakhosz kért kegyelmet, mert Medón is mindig törődött vele gyermekkorában.

Akkor Télemakhosszal Eurükleiát hivatta Odüsszeusz. Vértől szennyesen találta gazdáját a hű dajka, mint oroszlánt a nyáj közepén. Már-már felujjongott, amikor a porba hullva látta a gonosz kérőket, de Odüsszeusz leintette:

– Csöndesebben örülj, vénasszony, türtőztesd magad, és ne ujjongj, mert bűn volna a megölt férfiak felett dicsekedni! Ezeket a Moira, az istenek végzése győzte le, és saját gonosztetteik, mert senkit se becsültek a földön, se jó embert, se rosszat, akárki érkezett is közéjük. – S számon kérte Eurükleiától, hogy az asszonycselédek közül ki lett hűtlen hozzá és családjához.

Ujjongó kacagással ment fel a vénasszony az emeletre, hogy megvigye a hírt úrnőjének. De nem hitt a szavának Pénelopé:

– Anyó, az istenek elvették az eszedet, még te is csak gúnyolódsz gyászomban, hogy ilyen kósza hírt hozol, és felébresztesz édes álmomból! Azóta sem aludtam így, hogy Odüsszeusz útra kelt a szörnyű Iliosz felé.

Odüsszeuszt ezalatt megfürösztötte Eurünomé, a hű gazdasszony, és megkente bőségesen olajjal, és szép ruhákba öltöztette. Athéné istennő szépséget öntött rá,‘nagyobb lett és teltebb, s fejéről göndörén omlottak le hajfürtjei, mint a hüakinthosz-virág. A halhatatlan istenekhez volt hasonló, mikor kilépett a fürdőmedencéből. Úgy ült a trónszékbe, feleségével szemben. Most már inkább ismerte volna fel férjét Pénelopé, mint a durva koldusgúnyában, de húsz keserves esztendő óvatosságra intette.

– Hát vess az udvaron ágyat nekem, anyó – mondta Odüsszeusz Eurükleiának –, mert látom, kemény vas ennek az asszonynak a szíve!

Mostanra hagyta Pénelopé az utolsó próbát, s így toldotta meg férje parancsát:

– Vigyétek ki az ágyat az udvarra a hálószobából, melyet ő maga épített, s vessétek meg neki, gyapjútakaróval, fényes lepedővel!

De közbeszólt Odüsszeusz:

– Ó, asszony, nehéz parancsot adtál! Ki vihette valaha is máshová az én ágyamat? Halandó ember nem, ha mégolyán erős, akkor sem, hiszen a földbe van gyökerezve a lába. Hatalmas olajfa nőtt házunk sövényén belül, vastag volt a törzse, mint valami oszlop. Aköré építettem hálószobámat, letörtem az olajfa lombos koronáját, törzsét körülgyalultam ágylábnak, és afölé faragtam, arannyal, ezüsttel, elefántcsonttal díszítve a nyoszolyát, és bíborral befestett bőrszíjat feszítettem ki rajta.

Ellágyult erre Pénelopé, térde megroggyant, aztán sírva futott Odüsszeusz felé, karjával átölelte nyakát, fejét megcsókolta, és így szólt:

– Ne haragudj rám, Odüsszeusz, hiszen te vagy a legokosabb minden ember között! Az istenek mértek ránk nyomorúságot, ők irigyelték meg, hogy mi mindig egymás mellett maradjunk, és együtt élvezzük fiatalságunkat, és úgy érkezzünk az öregség küszöbéhez. Bocsásd meg, hogy nem fogadtalak szeretettel, csókkal, mihelyt megláttalak, de mindig borzadva féltem, hogy valaki rászed, csalfa szóval, mert sokan vannak, akik ármányt szőnek! De nyoszolyánk titkát csak mi ketten tudtuk, meg egyetlen hű cselédem, akit atyám adott velem, mikor hozzád jöttem feleségül.

Sírtak mind a ketten. Mint mikor a hajótörött a szennyes habokban úszva, végtére partot ér, és a szárazföldre léphet, olyan várva vártan érkezett meg férje Pénelopénak. Még a rózsásujjú Hajnal is sírva találta volna őket, ha Pallasz Athéné mást nem gondol. Már vége felé közeledett az éjszaka, de az istennő megnyújtotta, és az aranytrónusú Éoszt feltartóztatta az Ókeanoszban, s nem engedte, hogy befogja gyorslábú lovait, Lamposzt és Phaethónt, akik a fényt hozzák az embereknek.

Ezalatt Eurünomé megvetette a nyoszolyát, a hű hitvestársak nyugovóra tértek. Alig bírtak betelni a boldogsággal, annyi mindent tudtak egymásnak beszélni. Pénelopé arról, hogy mennyi bajban volt része idehaza, Odüsszeusz arról, hogy mennyit szenvedett bolyongása közben, mennyi várost látott, és hányféle nép szokásait ismerte meg. Végre elaludtak, s mikor Athéné úgy gondolta, hogy eleget aludtak, küldte a Hajnalt, hogy hozza a fényt az embereknek.

Fölkelt Odüsszeusz, elbúcsúzott hitvesétől, fölkeltette Télemakhoszt meg a gulyást és a kondást. Fölfegyverkeztek mind a négyen, és elhagyták a palotát. Akkor már világos volt mindenütt a földön, de őket sötét éjszakába burkolva vezette ki Athéné a városból.

Hermész a bővös aranyvesszővel hívogatta kifelé a halott kérők lelkét. Mint a denevérek a barlang mélyén, suhogva röpdöstek, amerre az isten vezette őket, az Ókeanosz folyása és a Fehér Szikla, a Nap kapui és az álomképek népe mellett suhantak el, és megérkeztek az aszphodelosz-rétre, ahol a többi halott lelke is lakik.

Odüsszeusz és Télemakhosz pedig a kondással és a gulyással kiértek a mezőre, Laertész jól gondozott gazdaságához. Odüsszeusz előreküldte a többieket a mezei lakba, maga pedig felkereste öreg édesatyját a kertben. Idegennek, Odüsszeusz vendégbarátjának adta ki magát először. Sírva fakadt Laertész, mikor fiáról hallott, s a föld porát szórta ősz fejére. Odüsszeusz nem bírt alakoskodni tovább, őt is a sírás fojtogatta már, átölelte atyját, és megcsókolta:

– Itt vagyok, atyám, én magam, hagyj fel már a sírással!

De húszesztendős távoliét után most Laertész is bizonyságot kért. Odüsszeusz megmutatta a sebhelyet a lábán, és előszámlálta a kertben a fákat, melyeket atyja még gyermekkorában ajándékozott neki: tizenhárom körtefát, tíz almafát, negyven fügefát és ötven sor szőlőtőkét.

Ekkor megroggyant az aggastyán térde, és a szíve megremegett, felismerte e jelekről a fiát, és átölelte boldogan. Csak a kérők rokonaitól félt, mikor meghallotta, hogy mi történt előző nap a palotában. De Odüsszeusz megnyugtatta, és bevezette a házba, ahol addigra ételt készítettek Télemakhosz és a pásztorok. Most már hagyta Laertész, hogy megfürössze, olajjal megkenje és királyi ruhákba öltöztesse vén cselédje, s mikor kilépett a fürdőmedencéből, szebbé, nagyobbá tette őt Athéné. Megjött közben Doliosz is, Laertész öreg vincellérje a fiaival, akik kerítésnek való ágakért jártak az erdőn. Ezek mind fegyverbe öltöztek, Odüsszeusz, Télemakhosz, a kondás, a gulyás, Doliosz hat fia, sőt maga Laertész és Doliosz is, mert a végső szükség ősz fejüket is harcra kényszerítette.

Jött is már a kérők rokonsága ellenük, mert addigra már sebes szárnyon szállt a véres lakoma híre.

Hanem az Olümposzon mást határoztak az istenek: béküljenek ki, és feledkezzenek meg az elszenvedett sérelmekről, s szeressék most már egymást Ithaka lakói, mint azelőtt, hogy Plutosz, a „Gazdagság” és Eiréné, a „Béke”, bőséggel lakozzanak a szigeten. Leküldte Zeusz Athénét; ő már amúgy is menni akart, mert aggódott Odüsszeuszért. És az istennő Mentor képében teremtett békét Ithaka lakói között.

AINEIASZ

Édesen nevetve dicsekedett Aphrodité, hogy hányszor csábította szerelemre halandókkal a halhatatlan isteneket és istennőket. De Zeusz bosszút állt érte, és úgy intézte, hogy maga Aphrodité essen szerelembe halandó királyfival.

Ankhiszész a bővizű Ida hegy magas ormain legeltette teheneit, s szép volt és daliás, a halhatatlan istenekhez hasonló. Mikor meglátta őt a mosolygó Aphrodité, szívét vágy fogta el érte. Küprosz szigetére, illatos templomába tért haza, Paphoszba, ahol szent ligete és illatos oltára állt. Bement, és a fényes ajtókat betette maga után. Ott a Khariszok megfürösztötték, és megkenték halhatatlan olajjal, amilyennel csak a halhatatlan istenek élnek. Szép ruhákba öltözött, és arannyal díszítette fel magát gazdagon, úgy sietett aztán Trójába, elhagyva ismét a jóillatú Küproszt, a magasban, a felhők között hasítva utat magának.

Elérkezett az Ida hegyére, mely bő vizű forrásaival a vadak tápláló anyja volt, és a hegyen át egyenesen a karám felé tartott. Farkcsóválva szelídültek kezéhez a szürke farkasok, a kegyeden szemű oroszlánok és medvék meg az őzborjak pusztításában máskor telhetetlen párducok. Megtalálta Ankhiszész hajlékát az istennő, s megtalálta magát a hőst is, kinek az istenek adtak szépséget. Egyedül volt éppen, a többiek a teheneket legeltették a pázsitos réteken, míg Ankhiszész egymagában fel és alá járkált a karámban, lantján játszva szüntelenül.

Egyszerre elébe állt Zeusz leánya, Aphrodité. Termetre is, arcra is szűz leányhoz volt hasonló, hogy meg ne rémüljön a halandó ember, mikor őt meglátja. De elcsodálkozott Ankhiszész, amikor észrevette, s megbámulta szépségét és ragyogó ruháit. Mert tűznél fényesebb peplosz volt az istennőn, s szép hajlású fülbevalók meg csillogó csatok, gyenge nyakán láncok, aranyból és tarka kövekből. Keblén mintha a Hold fénylett volna. Ankhiszészt elfogta a csodálkozás, és így szólította meg vendégét:

– Üdvöz légy, királynő, bárki is vagy te a boldog istennők közül, ki most e hajlékba érkeztél, Artemisz vagy Létó vagy az aranyos Aphrodité vagy a nemes Themisz vagy a bagolyszemű Athéné vagy a Khariszok egyike, akik minden istent kísérnek, s maguk is halhatatlanok, vagy egy a nimfák közül, akik a ligeteket lakják és a folyók forrásait és a pázsitos réteket. A hegy ormán oltárt állítok neked, és szép áldozatokat fogok

bemutatni minden évszakban, csak te jóakaratú lélekkel légy irántam, és add meg, hogy a trójai férfiak között kiváló hős lehessek, tedd, hogy utánam viruló utódok maradjanak, de én magam is sokáig éljek, és lássam a nap világát boldogan a nép között, és úgy érkezzem el az aggkor küszöbéhez!

Felelt rá Zeusz leánya, Aphrodité:

– Nem vagyok én isten, miért is hasonlítasz engemet a halhatatlan istennőkhöz? Halandó leány vagyok, földi asszony az anyám. Atyámnak Otreusz a neve, hallhattad a hírét, mert ő a királya egész Phrügiának. De tudok a te nyelveden is beszélni, mert trójai asszony volt a dajkám. Most az aranyvesszős Hermész ragadott ki Artemisz kíséretéből, ahol együtt táncoltunk, együtt játszadoztunk nimfák és a gazdag királyok leányai. Innen ragadott el az aranyvesszős Argeiphontész, s messze földeken át vezetett halandó emberek kezétől megművelt vidéken és járatlan, beépítetlen senkiföldjén keresztül, hol csak a ragadozó vadak csörtetnek az árnyékos bozótban. Vezetett sebesen, szinte a lábunk sem érte a földet, és azt mondta, Ankhiszész hív, hogy ifjú hitvese legyek, és szép gyermekkel ajándékozzam meg őt. Aztán megmutatta karámodat, és a halhatatlan istenek közé tért vissza, én pedig hajlékodba értem.

És Zeuszra kérve fogom át térdedet, s derék szüleidre – mert csak derék szülők fia lehet ilyen, mint te vagy –, mutass be atyádnak és nemes anyádnak és testvéreidnek, hadd lássák, hogy méltó menyük, sógornőjük leszek-e vagy sem! Phrügiába pedig indíts sebes követet, vigyen hírt atyámnak, aggódó anyámnak! Ok majd küldenek vele bőségesen aranyat és finom szövésű ruhát, s te fogadd el tőlük a fényes hozományt! Csak akkor tarts velem lakodalmat, melyre vágyunk mindketten, amint a becsület megkívánja az emberek és az istenek előtt.

Szólt, és édes vágyat keltett a lelkében az istennő.

Ankhiszészt elfogta a szerelem, és mondta:

– Ha halandó leány vagy, anyád földi asszony, és Otreusz az apád, amint mondod: halhatatlan isten akarata szerint, Hermész vezetésével jöttél hajlékomba, és hitvesem leszel, ameddig csak élek. Nincs isten, sem ember, aki elválasszon, még ha a messzelövő Apollón lőné is rám nyilát aranyijából. Csak te egyszer az enyém légy, aztán már szívesen szállók le, ha kell, Hádész palotájába.

Így ajándékozta meg Aphrodité Ankhiszészt szerelmével, s csak azután mutatkozott meg isteni mivoltában előtte. Megállt a hajlékban, fejével a gerendát érte, és halhatatlan szépség fénylett az arcán. Álmából keltette

fel Ankhiszészt:

– Kelj fel, Dardanosz vére, miért is alszol ilyen mélyen? Nézd meg, én vagyok-e, olyan vagyok-e, mint amilyennek az előbb láttál?

Felriadt álmából Ankhiszész, s amint megpillantotta Aphrodité szépséges szemét, rémülten fordította el tekintetét, arcát köpenyével eltakarta, és ily szavakkal könyörgött hozzá:

– Amint először megláttalak, istennő, tudtam, hogy isten vagy, de te eltagadtad az igazságot. Hanem most az aigisztartó Zeuszra kérlek, ne hagyj engem, gyarló embert, élve itt az emberek közt lakni, mert nem bírja tovább elviselni az életet, aki halhatatlan istennő hitvesi szerelmében részesült!

Aphrodité megvigasztalta:

– Légy bátorsággal, és ne féljen semmitől a szíved! Mert ne várj rosszat se tőlem, se mástól a boldog istenek közül, mivelhogy kedves vagy az istenek előtt! Fiad lesz, aki a trójaiak fölött fog uralkodni, és utána fiúk és unokák, utódok szüntelen sora.

De az istennő borzadva gondolt rá, hogy Ankhiszészt is utol fogja érni egyszer a halandók közös sorsa, az öregség. S Tithónosz jutott az eszébe, Éósznak, a Hajnal istennőjének férje. Tithónosz is halandó volt, s szintén a trójai királyi családból származott. Éósz megszerette, és férjéül kívánta. Zeusz elé járult avval a kéréssel, hogy tegye halhatatlanná; Zeusz bólintott, és teljesítette kérését. De a balga Éósz elfelejtett örök ifjúságot is kérni férje számára. Tithónosz nem halt meg, de megöregedett, s egyre jobban összeaszott a vénségtől. Szobájában tartja Eósz, de már csak tücsökhöz hasonló ciripelő hangja maradt meg, erő nincs benne egy csöpp sem.

– Ha ilyen szép és daliás maradhatnál mindig, mint amilyen most vagy, s mindig boldogan vállalhatnálak férjemnek, akkor nem borulna bánat a szívemre. De az nekem nem kell, hogy úgy élj örökké te is, mint Tithónosz, inkább ne is légy halhatatlan – mondta szomorúan Aphrodité, s az istenek előtt nem is mert beszélni halandó férjéről, mert félt, hogy kinevetik. Hiszen ő is annyiszor nevetett rajtuk, mikor halandó asszonyokkal vitte őket szerelembe.

Mikor megszületett Aphrodité és Ankhiszész gyermeke, Aineiasz, a hegyilakó nimfákhoz, a Drüaszokhoz, „faleányokhoz” vitte el az istennő, hogy neveljék. Ezek istenektől és emberektől távol laknak, csak a szilénoszok és Hermész vigadnak velük. Sokáig élnek, de nem halhatatlanok, bár a halhatatlanok eledelét, az ambrosziát eszik.

Valahányszor egy-egy Drüasz születik, egy fa is sarjad mindegyikkel, fenyőfa vagy tölgyfa, s velük együtt nőnek a magas hegyekben, és állnak sudár törzzsel, és a halhatatlan istenek ligeteinek nevezik őket. Halandó emberek nem vágják ki vassal, de mikor a Moira, a halál kiszabott végzete eléri őket, elszáradnak tőből a szépséges fák, kérgük sorvad, ágaik lehullanak, s velük együtt hagyja el a Drüaszok lelke a napvilágot. Ezek a leányok táplálták, nevelték Aphrodité gyermekét.

Csak öt év múltán jelent meg újra az istennő Ankhiszész előtt, elhozta fiát, hogy már atyja mellett nevelkedjék tovább. S lelkére kötötte szigorúan, hogy senkinek el ne árulja, kinek a gyermeke Aineiasz. Ha kérdik, mondja, hogy egy szépszemű nimfa, itt, az erdőbe öltözött hegyoldalt lakó nimfák egyike ajándékozta meg a fiúval.

Ezt mondta az istennő, és visszatért az égbe. De Ankhiszész egyszer barátaival iddogált, és a bor mámorában megfeledkezve az istennő intelméről, eldicsekedett Aphrodité szerelmével. Ekkor Zeusz villáma sújtotta, és ettől megbénultak Ankhiszész tagjai, nem tudott többé a lábára állni.

Gyermekéről, Aineiaszról azonban soha nem feledkezett meg az istennő. Kiváló hős lett belőle, Hektór mellett ő volt a legbátrabb Trója védelmezői között. Ha veszély fenyegette, Aphrodité állt mellette oltalmazóan, de védte a többi isten is, mert az volt a jóslat, hogy Priamosz házának a bukása után ő és utódai fognak uralkodni Trója maradéka felett.

Azon az éjszakán, amelyen ledőlt Ilion, a harcban elesett Hektór árnyéka látogatta meg álmában Aineiaszt, és felvilágosította küldetéséről:

– Fuss innét, istennő gyermeke, ragadd ki magadat a lángok közül! Az ellenség ellepte már a falakat, Trója leomlott. Megtettük, amit tehettünk a hazáért és Priamoszért: ha erős kézzel meg lehetne védeni még a várat, az én jobbom is megvédte volna. De házi isteneidet rád bízza Trója: ők legyenek kísérőid végzetes utadon, számukra keress falakat! – így szólt Hektór árnya, és kezében a szentélyből kihozta Hesztia szalagokkal díszített szobrát és az örökké égő tüzet.

Hirtelen támadt harci zaj vetett véget a látomásnak; Aineiasz felriadt, s a háztetőre sietett fel, hogy onnét nézzen szét. Akkor szeme elé tárult a görögök álnoksága. Égett a város, Déiphobosz háza össze is omlott már, a szomszéd Ukalegón házába kapott a láng, a Szigeioni hegyfok körül pirosra festette a tűz a tenger habjait. Fegyvert ragadva sietett le Aineiasz is a többi közé, de már szembejött vele Panthoosz, Apollón papja, kezében

a szentségekkel és Trója legyőzött isteneivel, kicsiny unokáját vonszolva maga után, hogy legalább azokat helyezze el Ankhiszész még biztonságosabbnak látszó házában.

– Eljött a végső nap, voltunk már csak trójaiak: a kegyetlen Zeusz a görögök kezére játszott át most mindent! – kiáltotta nagy kétségbeesetten Aineiasz felé Panthoosz. Ő azonban továbbrohant, egyenest a fegyverek és lángok közé.

Hű bajtársaival találkozott. Elszántan vették fel a reménytelen küzdelmet a falakat elárasztó görögökkel, míg végre Neoptolemosz a királyi palota falát beszakította, és Priamoszt megölte. Az agg király meggyalázott holtteste Aineiasznak magatehetetlen ősz atyját, Ankhiszészt, hitvesét, Kreuszát és kicsiny gyermekét, Aszkanioszt juttatta eszébe. Anyja, Aphrodité is megjelent neki, s menekülésre szólította fel: Trója menthetetlen, mert az istenek harcolnak ellene.

Aineiasz szót fogadott anyjának, s visszatért családjáért. De Ankhiszésznek elég volt egyszer túlélnie hazája pusztulását, amikor Héraklész dúlta fel a hitszegő Laomedón Trójáját.

– Ti, akiknek nem tört még meg ifjúi erőtök, meneküljetek innét! Ha azt akarták volna az égiek, hogy én tovább éljek, megoltalmazták volna hazámat. Búcsúzzatok el tőlem, és hagyjatok magamra: meg tudok halni egyedül is, lesz ellenség, aki megkönyörül rajtam, és aki megkívánja azt, ami rajtam van. Úgyis gyűlölnek az istenek, és senki se látja hasznomat, mióta Zeusz villáma sújtott. – És hiába sírt Aineiasz, Kreusza s a kis Aszkaniosz, nem tudták elhatározása megmásítására bírni.

– Azt hiszed, atyám, hogy itt tudnálak hagyni? – mondta elkeseredetten Aineiasz. – Ha Trója romjait családod romlásával akarod tetézni, legyen: jön Priamosz gyilkosa, aki atyja szeme láttára öli meg a gyermekét és az oltár előtt az atyát! De én visszamegyek a harcolók közé, legalább nem halunk meg bosszulatlanul mindnyájan.

Már fegyvereihez nyúlt ismét Aineiasz, és indulni akart. De útját állta hitvese, a kis Aszkanioszt tartva feléje:

– Ha a halálba mégy, mi is megyünk veled, de ha van még mit remélni fegyvereidtől, először ezt a házat védd meg velük! Mert kire marad különben a kicsiny Aszkainosz, kire atyád, és kire én, akit valaha hitvesednek mondtál?!

Betöltötte a házat a szegény nő kiáltozása. De hirtelen csodálatos jel mutatkozott. Szülei karjai között a kicsiny Aszkainosz feje búbján könnyű fénykoszorú jelent meg, ártatlan lángokkal nyalta körül lágy hajfürtjeit és

halántékát. Rémülten fogtak az oltáshoz, forrásvizet hoztak a hajfürtök között bujkáló tűzre. De Ankhiszész atya felderülve emelte szemét a csillagok felé, és tenyerét az égre tartva imádkozott:

– Mindenható Zeusz, tekints le reánk, s ha megérdemeljük, nyújtsd segítségedet, és e csodajeleket erősítsd meg!

Erre megdördült bal felől, és csillag hullott az égből, az éjszaka árnyain át hosszú fénycsóvát húzva maga után. A háztető felett elsuhanva, az Ida hegyi erdőben tűnt el, fénylő barázdájával jelezve az útját; messze határ kéntől füstölgött a nyomában.

Ekkor már Ankhiszész is fölemelkedett, és így szólt:

– Most már nem szabad késlekedni: megyek, amerre vezettek. Atyai istenek, ti őrizzétek házamat, ti őrizzétek meg unokámat! Tőletek jött ez a jósjel, és a ti isteni hatalmatokban van Trója. Engedek én is a sorsnak, s már nem vonakodom az úttól, megyek veled, fiam.

Aineiasz vállára vette béna atyját, kezénél fogva vezette a kis Aszkanioszt; Kreusza néhány lépésnyi távolságból követte. A szentségeket és a házi szentély isteneit Ankhiszész tartotta kezében, mert Aineiasz csak imént tért meg a harcból: vérrel szennyezett keze nem illethette az isteneket mindaddig, amíg élő vízzel le nem mosta. Szolgáiknak a város szélén álló Démétér-templomnál adtak találkozót.

Soha görög fegyver meg nem ijesztette a hőst idáig, de most, vállán atyjával, kezén gyermekét vezetve, minden szellőre megriadt. Már-már kiértek a városból, mikor háta mögött lábdobogást hallott, s atyja is fegyverek csillogását vélte látni. Mellékutakra tértek, de ekkor Kreusza elmaradt mögülük: csak Démétér templománál vette észre Aineiasz a fájdalmas veszteséget.

Fiát, atyját és a trójai házi isteneket társaira bízta Aineiasz, akiket ott talált a megbeszélt helyen, s maga visszarohant a városba. Ott látnia kellett a szörnyű pusztítást, amit az ellenség véghezvitt, de Kreuszát hiába kereste, s hiába szólította nevén újra meg újra.

Végül is asszonya árnya jelent meg előtte: mintha magasabbra nőtt volna alakja a megszokottnál. Aineiasz torkán elakadt a szó, Kreusza fordult hozzá vigasztaló szavakkal:

– Miért adod át magadat a fájdalomnak, édes férjem? Az istenek akarták így, hogy ne követhesselek. Előtted hosszú út áll, királyság és királyi hitves vár reád Itáliában, hagyj fel már a könnyekkel kedves Kreuszádért! Nem hurcolnak el engem a trójai rabnők között a görögök,

Aphrodité menye vagyok, s most az Istenek Anyja, Kübelé tart maga mellett ezen a vidéken. Élj boldogul, és szeresd mindig a kettőnk gyermekét!

Háromszor akarta átölelni Aineiasz, s háromszor siklott ki keze közül Kreusza alakja, mint a könnyű szellő, mint a szárnyas álom.

Visszatért a Démétér-templomnál hagyott társaihoz; meglepetve látta, hogy távolléte alatt mennyire megnövekedett a száműzetést vállaló menekültek csapata. Hajnalig már mind megszállták a kapukat a görögök, többé se ki, se be nem mehetett rajtuk trójai. Aineiasz már nem is tehetett egyebet, mint hogy övéivel a hegyekbe húzódott.

Ott hajókat ácsoltak maguknak, s amint a nyári időszak beköszöntött, tengerre szálltak, könnyes szemmel véve búcsút a földtől, amelyen egykor Trója állott.

A thrák partokon kötöttek ki először; Aineiasz már itt város alapítására gondolt. Áldozattal akarta kezdeni; a közeli som- és mirtuszbokrokról szedett lombos ágat, hogy befedje vele az istenek oltárait. De a leszakított mirtuszágból vér csöpögött, és hang hallatszott a lomb közül:

– Miért bántasz még te is, Aineiasz? Ne szennyezd be rokonvér bűnével jámbor kezedet, mert az én vérem hull az ág nyomán! Polüdórosz vagyok, akit itt öltek meg; menekülj te legalább e kegyetlen országból!

Így értesült Aineiasz rokonának, Polüdórosznak szomorú sorsáról; Priamosz király ezt a legkisebb fiát vendégbarátjához és vejéhez, a thrák királyhoz küldte át, hogy legalább ő meneküljön meg, ha Trójának el kell pusztulnia. De a thrák király megszegte hitét. Mikor hírül vette a görögök győzelmét, megölte a gyermeket, hogy a vele adott trójai kincseket magának szerezze meg.

Aineiasz, miután megadta a végső tisztességet szerencsétlen rokonának, sietve elhagyta népével Thrákiát. Délosz szigeténél pihentek meg ismét; itt Aniosz, a sziget királya és Apollón papja, Ankhiszész régi barátja, szívesen látta őket. Apollón szentélyében jóslatot is kaptak:

– A föld, amelyről őseitek származtak, boldogan fogad vissza keblére. Keressétek anyátokat: ott fog uralkodni Aineiasz háza, gyermekeinek gyermekeiben, hosszú nemzedékeken keresztül.

Ankhiszész Krétára magyarázta a jóslatot: onnan került Trójába hatodik őse, Teukrosz. Áthajóztak tehát Kréta szigetére, és ott rakott városfalakat Aineiasz. De itt is csodálatos jelek akadályozták meg a

letelepedést: halált hozó év köszöntött rájuk, sorvasztó betegség támadta meg az embereket, és a mezők kiszáradtak.

Már-már visszafordultak, hogy ismét a déloszi Apollóntól kérjenek tanácsot, mikor éjszaka ragyogó fényárban megjelentek Aineiasz szeme előtt a trójai istenek. Ok világosították fel, hogy Apollón nem Krétát, hanem Itáliát értette a trójaiak őshazáján, ahol Priamosz és Ankhiszész közös őse, Dardanosz, Zeusz és Elektra fia született. Most már Ankhiszész is emlékezett Kasszandra homályos szavaira, melyek a trójaiak jövőjével Heszperiát, a Nyugat mesés országát hozták kapcsolatba, de akkor még senki se vette komolyan a jövőbe látó leány jóslatát.

Az új jóslatban megnyugodva, újra a tengerre bízták hajóikat. Irtózatos vihar érte utol őket, három nap és három éjszaka nem látták sem a Napot, sem a csillagokat. Palinurosz, a kormányos se tudott tájékozódni.

Negyednapra a Sztrophadesz szigetcsoportjához érkeztek; kikötöttek, és a parton őrizetlenül legelésző állatokból áldozati lakomát csaptak. Ám az undorító hárpiák, mint egykor Phineusz királyt, őket is megakadályozták abban, hogy ételüket elköltsék. Sőt, mikor a trójaiak fegyverhez nyúltak, hogy a hárpiákat elzavarják, ezeknek egyike, Kelainó, kegyetlen jóslattal rémítette meg őket:

– El fogtok jutni Itáliába, de nem építhettek várost mindaddig, amíg az éhség nem kényszerít benneteket, hogy az asztalt is megegyétek!

Innét menekülve, szerencsésen hajóztak el a görög szigetek között és a görög partvidék mellett. Az épeiroszi Buthrótonban trójaiakkal találkoztak: Helenosz, Priamosz jóstehetségű fia uralkodott itt, Hektór özvegyével, Andromakhéval. A kegyetlen Neoptolemosz hurcolta ide őket, aztán – rabszolga rabszolgával – egybekeltek, majd csodálatosképpen Helenosz lett ezen a görög vidéken a király, s az elpusztult Trójáért itt keresett kárpótlást, új hazája folyóját is Szimoeisznak, a fellegvárat Ilionnak nevezve emlékeztetőül.

Helenosz és Andromakhé szívesen látták őket, Helenosz jóslatot is mondott: ott fognak útjuk céljához érni, ahol a folyó partján fehér emsét fognak találni, harminc fehér malacával. S lelkére kötötte Aineiasznak, hogy kerülje Itália Görögország felé forduló keleti partját, óvakodjék a Szküllától és a Kharübdisztól, engesztelje ki Héra istennőt, és az itáliai Kümébe érve, kérjen jóslatot Apollón őszöreg papnőjétől, a Szibüllától!

Gazdagon megajándékozta mindegyiküket Helenosz, Andromakhé, a szegény kis Asztüanaxra emlékezve, Aszkaniosznak adott saját kezével hímzett ruhákat.

Megfogadta Helenosz tanácsát Aineiasz, Itáliát nyugati partja felől igyekezett megközelíteni. Szicília szigetét is körülhajózták. Drepanonban meghalt Ankhiszész: fájdalmas veszteség, melyre sem Helenosz, sem a kegyetlen Kelaino jóslata nem készítette elő Aineiasz hűséges gyermeki szívét.

Ankhiszész temetése után továbbhajóztak, s már-már azt hitték, hogy útjuk végéhez közelednek. Szicília szigete is csaknem eltűnt már a szemhatárról, boldogan feszítették vitorláikat a szélnek, és a hajók ércorrával szelték a tenger habjait. De Héra észrevette őket, és szívében olthatatlan gyűlölettel így szólt magában:

– Hát nekem kell engednem? Hát tiltja a Végzet, hogy távol tartsam a trójaiak királyát Itáliától? Pallasz Athéné felgyújtotta a görög hajókat az egyetlen Aiasz bűne miatt, de én, az istenek királynéja, Zeusz nővére és hitvese egy személyben, annyi éve küzdők hiába a trójaiakkal! Ki fog ezután már térdet hajtva áldozatot hozni oltáraimra?

Égő haragjában felkereste Aiolosz királyt, ki hatalmas barlangjában tartotta féken a szeleket.

– Aiolosz – szólította meg könyörögve a szelek királyát Héra –, a te hatalmadban áll, hogy elcsitítsd és felkavard a hullámokat. A Türrhéni-tengeren az én ellenségeim hajóznak: magát Uiont, Trója legyőzött isteneit viszik át Itáliába. Önts erőt a szelekbe, merítsd víz alá a hajókat, üss szét a hajósok között, és szórd szét testüket a tengeren! Kétszer hét szépséges nimfa áll a szolgálatomban, a legszebb valamennyi között Déiopeia: őt adom neked jutalmul, hogy feleséged legyen örök időkre, és szép gyermekekkel ajándékozzon meg téged.

Héra kívánsága parancs volt Aiolosz számára. Szigonya végét belevágta a hegy oldalába; ahol nyílás támadt, csapatostul rontottak ki a barlang mélyéről a szelek, neki a tengernek, és hatalmas hullámokat gördítettek a partok felé. A férfiak hangos kiabálása összevegyült az evezők nyikorgásával. A felhők hirtelen elrejtették az eget a trójaiak szeme elől; fekete éjszaka feküdt a tengerre. Megdördültek az ég sarkai, sűrűn villámlott, és minden a halál jelenlétével fenyegetett.

Megdermedtek Aineiasz tagjai, s két tenyerét a csillagok felé emelve, így kiáltott:

– Háromszor boldogok, akik Trója falai alatt a harcban eshettek el!

Alighogy kimondta, zúgó északi szél vágott elölről a vitorlába, a hullámokat a csillagokig emelve, az evezők összeroppantak, a hajó megingott, és oldalával fordult a haboknak, a vízár meredek hegy

gyanánt tornyosodott fel. Az egyik hajót, amelyen a hűséges Orontész volt a lükiai szövetségesekkel, Aineiasz szeme láttára kapta hátba egy hatalmas vízár: a kormányos kibukott, és fejjel előre zuhant a tengerbe, a hajót háromszor forgatta meg egy helyben a hullámzás, míg elnyelte az örvénylő forgatag. Itt-ott feltűnt még az áradatban egy-egy úszó ember, fegyverek, deszkák és a szétszóródott trójai kincsek.

De közben észrevette Poszeidón a vihart, és kiemelte fejét a habokból, hogy körülnézzen. Szétszóródva látta Aineiasz hajóhadát, a trójaiak közül sokat elborítottak már a hullámok. Tudta a tenger istene, hogy Héra haragja okozta mindezt.

– Hát már ennyire elbíztátok magatokat, hogy az ég és a föld nyugalmát az én megkérdezésem nélkül merészelitek megháborítani?! – ripakodott rá a szelekre. – Ellátnám a bajotokat, ha nem volna sürgősebb, hogy a felzaklatott hullámokat lecsöndesítsem! De máskor nem viszitek majd el ilyen könnyen! Most szedjétek a lábatokat, és mondjátok meg a gazdátoknak: nem neki jutott a tenger birodalma meg a háromágú szigony osztályrészül, de nekem!

Így szólt, és kimondott szónál gyorsabban megszelídítette a dagadó tengert, szétszórta a fellegeket, és visszahozta a ragyogó Napot. Kümothoé, Néreusz leánya és Triton segítik le az éles szirtekről a hajókat, maga Poszeidón is a szigonnyal, és utat nyit a hatalmas homokzátonyok között, s kocsijának könnyű kerekeivel siklik tova a habok tetején.

Aineiasz és társai kimerültén kerestek partot, és Karthágó környékére vetődtek.

Zeusz is lenézett az égből, s végighordozva a földkerekségen, arra vetette tekintetét. Könnyes szemmel lépett hozzá Aphrodité, és megszólította:

– Mit vétett ellened az én fiam, Aineiasz, mit vétettek a trójaiak, hogy Itália miatt az egész földkerekség el van zárva előlük?

Rámosolygott az emberek és az istenek atyja.

– Ne félj, Küthereia – nyugtatta meg –, nem változott a tiéid végzete! Kemény harcok várnak Aineiaszra Itáliában, de fiától, Aszkanioszától nagy nép fog eredni.

Karthágóban a pun királynő, Didó éppen új várost épített a föníciai Türoszból menekült népével. Szívesen fogadta a trójaiakat. Aphrodité szerelmet ébresztett szívében Aineiasz iránt. Hosszú, önfeledt hónapokat töltöttek együtt, amíg Zeusz le nem küldte Hermészt Aineiaszhoz, hogy

hivatására figyelmeztesse. Aineiasznak tovább kellett mennie, s hajóival éppen egy esztendővel azután ért vissza Szicíliához, hogy itt eltemették Ankhiszészt. Mintha csak az istenek intézték volna úgy, hogy Aineiasz atyja hamvainál ünnepelhesse kegyelettel a szomorú évfordulót. Partra szálltak, s a szicíliaiakkal együtt tartottak versenyjátékokat Ankhiszész árnyának a tiszteletére.

Még tartottak a játékok, amikor Héra leküldte az égből a hajókhoz Íriszt. Itt az asszonyok külön siratták Ankhiszészt, mikor megjelent közöttük Írisz, és az egyik trójai öregasszony, Beroé képében rábeszélte őket, hogy a hajók elégetésével vessenek véget a céltalan bolyongásnak. A sok hajózásban kimerült asszonyok hallgattak a szóra, és Poszeidón oltárairól vett tűzcsóvákat dobtak a hajókra.

Messziről meglátták a füstöt a férfiak; félbeszakadt az ünnepi játék, és mindenki a hajókhoz sietett. Aineiasz imájára Zeusz esőt bocsátott alá, és a tűz elállt. Négy hajó addigra elpusztult, de a többi megmenekült.

A bölcs öreg Nautész akkor azt a tanácsot adta Aineiasznak, hogy válassza el a minden veszedelmet elviselni kész, bátor férfiakat a kishitűektől; csak a bátrakat vigyék tovább, a kishitűeket az asszonyokkal együtt hagyják hátra Akesztésznél. Éjszakai álmában Ankhiszész is megjelent Aineiasz előtt, atyja szelleme is arra intette, hogy fogadja meg Nautész tanácsát.

– Csak a legbátrabb szívű, válogatott ifjakat vidd magaddal Itáliába, mert kemény népet kell legyőznöd – hangoztatta Ankhiszész, s egyszersmind azt is meghagyta fiának, hogy keresse fel majd a Szibülla segítségével az Alvilágban.

Úgy is tett Aineiasz. Szicíliai vendéglátója, a trójai származású Akesztész még örült is a népnek, melynek így királya lehetett.

Ezalatt Aphrodité Poszeidón segítségét kérte fia számára. A tenger istene meg is ígérte, hogy most már Aineiasz háborítatlanul fogja elérni Itália partjait: csupán egyetlen áldozatra vár a tenger, valamennyiök megváltása gyanánt.

Ez az egyetlen áldozat Palinurosz volt, a máskor óvatos kormányos, kit ezen az úton elnyomott éjszaka az álom a kormány mellett: álmában beleesett a tengerbe. Aineiasz megkönnyezte, és maga vette át a vezetést.

Így siklott Aineiasz hajója az itáliai Kümé partvidéke felé.

Kikötöttek, és Aineiasz felkereste Apollón templomát, melyet Daidalosz épített, amikor Minósz fogságából megmenekült. A

sziklaoldalban hatalmas barlang, ennek száz nyílásán keresztül adott Apollón papnője, a Szibülla jóslatot, amikor az istenség megszállottá.

– Add, hogy a trójai balsors ne kísérjen tovább! – imádkozott Apollónhoz Aineiasz, majd a Szibüllához fordult:

– Csak ne bízd a falevelekre a jóséneket, nehogy a rohanó szelek játékszere gyanánt szétrepüljenek: mondd el te magad a jóslatot, kérlek!

És a Szibülla, aki már alig bírta elviselni a keblét elöntő istenséget, habzó szájjal ilyen feleletet adott:

– El fognak jutni Latinosz király földjére a trójaiak, ezért nincs mit aggódnod, de még azt fogják kívánni, hogy bár ne jutottak volna el. Háborúkat, irtózatos háborúkat látok!

Így szólt a Szibülla, de Aineiaszt nem rémítették el a homályos szavak. Mindenre el volt készülve. Csak egyet kért még a Szibüllától: mutassa meg neki az Alvilágba vezető utat, hogy eleget tehessen atyja meghagyásának.

A Szibülla ellátta tanácsokkal. Valahol az erdő mélyén egy aranyág rejtőzködik, ezt kell megtalálni mindenekelőtt, mert az Alvilág királynéja, Perszephoné ezt várja ajándékba az érkezőtől. S ha leszakítják a fáról, nő helyébe másik, ugyancsak aranyból, de letörni nem tudja más, csak akit a Végzet szólít. Két galamb, anyja, Aphrodité kedves madarai vezették el az aranyághoz Aineiaszt.

Akkor aztán a barlang előtt, a fekete tónál, ahol a sötét üreg mérges kigőzölgései még az arra tévedt madarakat is megölték, a Szibülla által előírt áldozatokhoz látott. Az áldozatokat éjszaka mutatták be az Alvilág isteneinek, majd hajnal hasadtával Aineiasz, csupán a Szibülla által kísérve, bátran belépett az Alvilág kapuján.

Sűrű sötétségben, félelmetes árnyak között haladtak tovább, és eljutottak az alvilági folyókhoz, az Akherónhoz, a Kókütoszhoz, a Sztüxhez. Itt találták Kharónt. Az Alvilág révésze mogorván válogatott a csónak felé tolongó lelkek között: csak azokat vette fel, akiknek testét eltemették már, a temetetleneknek száz évig kell előbb bolyonganiok. Szomorú csoportjukban felismerte Aineiasz Palinuroszt.

Kharón Aineiaszt is fel akarta tartóztatni, de a Szibülla felmutatta az aranyágat, melyet ruhája alá rejtve hozott magával.

Szemben már ugatott rájuk a Kerberosz, de mikor a Szibülla az Alvilágot őrző eb nyakán ágaskodni látta a kígyókat, bódítószerrel átitatott mézes pogácsát vetett oda neki. Ez mind a három száját

egyszerre tátotta a falat után, majd hatalmas testével elterült a barlangban. így semmi sem tartóztatta fel többé Aineiaszt.

Hádész palotája felé vezette a hőst a Szibülla; a küszöbön elhelyezte az aranyágat, friss vizet hintett magára, úgy jutott a kapun túlra, ahol viruló szép tájak, a boldogok ligetei tárultak szeme elé. Itt tanyáztak azok, akik a hazáért haltak, a jósok és a költők, a mesterségek feltalálói, akik az életet szebbé tették, mindazok, akik kiérdemelték, hogy emlékezzenek rájuk az emberek. Halántékukat fehér szalag övezte. Muszaiosz, az őskor énekese, kit nagy tömeg vett körül, s ki vállal magaslott ki mindenek közül, igazította útba az Ankhiszészt kereső jövevényeket.

Amint meglátta fiát Ankhiszész atya, két kezét kinyújtva, könnyes szemmel szólította meg:

– Hát megjöttél mégis, kegyeleted legyőzte a kemény utat, láthatlak, és hallhatom hangodat!

Háromszor tárta ki Aineiasz a karját, hogy atyját megölelje, de háromszor siklott ki keze közül az árnyék, mint a könnyű szellő, mint a szárnyas álom.

Köröttük a Léthé partján nyüzsögtek a lelkek, mint ahogyan a rét megtelik zsongással, mikor derült nyáridőben a tarka virágokra ülnek a méhek, és a fehér liliomok körül dongnak. Ezek voltak az ezeréves alvilági szenvedéssel előbbi életük minden szennyétől megtisztult lelkek, akiknek a Léthé vizéből kellett még feledést inniok, mielőtt új életet kezdenek.

Már ott tolongtak Aineiasz utódai is. Ankhiszész egy magas halomról mutatta meg fiának az eljövendő nemzedékeket.

Az alvilágból Aineiasz visszatért társaihoz, s a part mentén hajózva, Kaieta kikötőjéhez érkeztek. Itt aztán horgonyt vetettek.

Ez a kikötő Aineiasz hű dajkájáról, Kaietáról kapta nevét, ki éppen itt halt meg. Aineiasz kegyeletes szertartással temette el őt, mielőtt továbbhajóztak. Kirké földjét érintették: messziről hallották a Nap leánya által állatokká varázsolt emberek panaszos hangjait, de Poszeidón kedvező szelet adott, hogy ne kelljen kikötniök sem a veszélyes partokon.

Hajnalra már megpillantották a Tiberisz torkolatát. Sűrű liget árnyéka borult rá, tarka madarak éneke simogatta fölötte az eget: boldogan hajózott be az öböllé szélesedő torkolatba társaival Aineiasz.

Aineiasz, Aszkaniosz és a többi vezér egy magas fa árnyékában dőltek le, és egyszerű lakomát készítettek maguknak. Búzalisztből sütött

lepényre helyezték a vadgyümölcsöt, s mikor a gyümölcs elfogyott, a lepényt is kikezdték fogaikkal.

– Még utóbb az asztalt is megesszük éhségünkben – mondta jókedvűen Aszkaniosz. Ez juttatta eszébe Aineiasznak a jóslatot: ott ér véget bujdosásuk, ahol az éhség arra kényszeríti majd őket, hogy az asztalt is megegyék.

– Üdvöz légy, föld, melyet nekem szánt a Végzet, s legyetek üdvözölve, Trója hű istenei! Itt van az otthon, ez a hazánk! – S halántékát lombos ággal koszorúzva, az istenekhez fordult imájával.

Az öreg Latinosz volt ezen a vidéken a király, ő szívesen fogadta a trójaiakat, kész volt velük szövetségre lépni és leányát adni Aineiaszhoz feleségül. De Itália más népei féltékenyen nézték a jövevényeket, s fegyverrel akarták megakadályozni letelepedésüket.

Így véres küzdelem zaja verte föl a békességet, amelyet az aranykor egykori istene, Zeusz száműzött apja, Kronosz, éppen Itália mezőinőrzött meg legtovább. Végül is Aineiasz legyőzte ellenfeleit, új hazát szerzett a trójai menekülteknek és a Trója lángjai közül kimentett isteneknek. Az új várost már Aszkaniosz építette fel, harminc évvel később, ott, ahol a jóslat értelmében Aineiasz a hófehér emsét harminc malacával megpillantotta.

PHILÉMÓN ÉS BAUKISZ

Emberi alakban járt egyszer Phrügiában Zeusz, és vele volt Hermész is, hírnöki pálcával, de szárny nélkül, hogy senki rá ne ismerjen. Ezer házhoz is bekopogtak, hogy szállást kérjenek mint fáradt vándorok, és ezer ajtót zártak be előttük; csak egy ház akadt, amely befogadta őket. Egyszerű kis kunyhó, szalmából és nádból volt csak a teteje, de a jámbor Baukisz anyó és Philémon apó ebben a kunyhóban töltötték el közös fiatal éveiket, itt is öregedtek meg együtt. Szegénységükön avval könnyítettek, hogy megelégedetten viselték, és soha nem is akartak gazdagabbaknak látszani. Csak ők ketten voltak az egész háznép, nem volt úr és szolga, egymásnak parancsoltak, és egymásnak fogadtak szót.

Amint e kedves házitűzhelyhez érkeztek az égi istenek, és átléptek a küszöbön, fejüket lehajtva, hogy bele ne verjék a szemöldökfába, Philémon apó széket húzott oda, hogy azon pihentessék meg fáradt tagjaikat, és a szorgos kezű Baukisz egyszerű szőttest terített rá. Aztán felszította a tegnapi parazsat, száraz falevelekkel és fakéreggel táplálta, és addig szöszmötölt vele öreges mozdulatokkal, amíg lángra lobbant. Száraz ágakat hordott le a padlásról, felaprózta, és a kis rézüst mellé vitte. Férje főzelékfélét hozott be a gondosan öntözött kertből, Baukisz azt tisztogatta, míg Philémon apó a füstölt oldalast emelte le kétágú villával a gerendáról. A sokáig takargatott jó falatból leszelt egy darabkát, és forró vízben puhította meg.

Közben elbeszélgettek, hogy észre se vették a múló órákat. Lágy kákából meg fűzfaágakból ütöttek össze kényelmes kerevetet, és betakarták ruháikkal, melyeket maguk számára csak ünnepnap szoktak leteríteni. Igaz, hogy ezek is ütött-kopott, öreg darabok voltak: fűzfa kerevetre éppen illő takarók.

Hozzáláttak az istenek, lehevertek az asztal mellé, melyet az anyóka nekifohászkodva, remegő kézzel helyezett oda. De az asztal egyik lába rövidebb volt a többinél, egy cserépdarabbal kellett megtámasztani. Akkor aztán viruló mentafűvel illatosították be a terítéket, egyszerű olajbogyót, őszi somot, cikóriát, édesgyökeret és túrót szolgált fel az anyóka és hamuban sült tojást, mindezt szegényes cserépedényben. Majd sárga viasszal bekent bükkfa kupa került az asztalra. Hamarosan a főtt étel is elkészült, utána megint bort hoztak, és mindenféle gyümölcsöt

raktak lapos kosárkába, diót, fügét, datolyát, szilvát meg illatos almát és a bíborszínű venyigéken szedett szőlőfürtöket. A közepébe lépesmézet tettek, és a jóságos tekintetek, a vendéglátó szíves szándék feledtették a szegénységet.

Hanem a lakoma közben ha kiürült a sedeg, magától telt meg újra, s meglepetten látta az öreg házaspár, hogy a boruk nemhogy fogyna, még emelkedik is az edényben. Megrendülten álltak a csodálatos látvány mellett, kezüket imára terjesztették ki, mert felismerték a csodáról vendégeikben az isteneket, és remegve kértek bocsánatot, hogy csak ilyen egyszerűen és szegényesen vendégelték meg őket. Volt még egy libájuk, a kis tanya féltve őrzött, egyetlen jószága, a hajlékukba tért isteneknek azt akarták levágni. De bizony a ludacska fürgén emelgette szárnyát, az ő tagjaik már nehezek voltak az öregségtől; sokáig kapkodtak utána hiába, el is fáradtak bele, de az csak mindig kiszökött a markukból. Végül is az istenek felé futott, mintha menedékért fordult volna hozzájuk, mint oltalomkereső. Azok oltalmukba is vették a szárnyast, megtiltották, hogy levágják az öregek, és így szóltak:

– Valóban istenek vagyunk, és az egész környék el fogja venni méltó büntetését. De titeket megkímél a közeledő vész, csak kövessétek lépéseinket, és menjetek fel a hegy tetejére!

Szót fogadtak mindketten, botra támaszkodva indultak a hosszú útra, és felvánszorogtak a hegyoldalon. Egy nyíllövésnyire voltak még a csúcstól, mikor visszanéztek. Akkor már az egész környéket mocsár árasztotta el, csak az ő házuk emelkedett ki a vízből. Amíg ezen csodálkoztak, és rokonaik, szomszédaik sorsát siratták, az az öreg ház, mely ezelőtt két gazda számára is kicsi volt, templommá változott, oszlopok álltak a gerendázat alá, a szalmatető sárga arannyá változott, az ajtón szép domborművek, és márvány fedte a padlózatot. És szelíd szóval így szólt hozzájuk Kronosz fia:

Mondjátok meg, jámbor öregek, mi a kívánságtok!

Osszenézett Philémon a feleségével, néhány szót váltottak, s közös kívánságukat az öregember terjesztette az istenek elé:

– Engedd, hogy a te papjaid legyünk, és a te szentélyedet őrizhessük, s mivel szép egyetértésben töltöttük egész életünket, egy órában érjen mindkettőnket a halál, hogy ne kelljen látnom soha hitvesem sírját, és hitvesemnek se kelljen engem elhantolnia!

Kívánságuk teljesült: ők gondozták a templomot, amíg csak éltek. S mikor már leteltek a számukra kiszabott évek, történt, hogy a szent

lépcsők előtt álltak éppen, a templomi szolgálatot végezve. Egyszerre csak leveleket vettek észre egymáson, mindkettőjük arca fölött lomb nőtt, s már alig volt rá idejük, hogy utoljára elköszönjenek egymástól.

– Isten veled, én hitvesem! – mondták éppen egyszerre, s akkor már sűrű lomb takarta el az ajkukat is. Baukisz hársfává, Philémon tölgyfává változott. Egymás mellett álltak, s jámbor kezek gyakran aggattak ágaikra koszorút.

ORPHEUSZ ÉS EURÜDIKÉ

Orpheusz Kalliopé múzsának és Oiagrosz folyamistennek, mások szerint magának Apollónnak volt a fia. Csodálatosan szép éneke még az Alvilág urait is meglágyította.

Felesége, Eurüdiké, a folyó partján játszadozott társnőivel, a Drüaszókkal, a fák istennőivel, mikor meglepte őket Aásztaiosz, Apollón fia, a pásztoristen és a méhek kedvelője. Futott előle Eurüdiké, és fúttában nem látta a mérges kígyót a magas fű között, ez megmarta, és a kígyómarás halálát okozta. Betöltötte hangos siratóénekkel a Drüaszók kara a hegyeket, velük sírtak a Rhodopé hegység sziklavárai, a Pangaion csúcsa, Rhészosz harcias földje, a geták népe és a Hebrosz folyó és egész Thrákia.

Maga Orpheusz lantja zengő hangjában keresett vigasztalást, és egyedül bolyongva a parton, csak Eurüdikét énekelte; róla zengett, amikor a nap felkelt, és róla énekelt, amikor a nap lenyugodott. Elment a Tainaron hegyfokához is, az Alvilág torkának tátongó mélységéhez, s a fekete félelemtől sötétlő ligetbe hatolt. Ott az Alvilág félelmetes királya elé járult, hogy kédelje emberi könyörgésekre meglágyulni nem tudó szívét.

Énekére megindultak az Erebosz mélyére rejtett lakukból a könnyű árnyékok, a napvilágtól megfosztott emberek képmásai, s jöttek sűrű rajban, mint ahogy a lombos ágakon a madarak ezrei bújnak meg, mikor az este vagy a téli vihar a hegyekből összetereli őket. Jöttek anyák és férjek, nagyszívű hősök, akik már eleget küzdöttek az életben, gyermekek és hajadon leányok, az ifjak, akiket még szüleik előtt helyeztek máglyára, mindazok, akiket a fekete iszap, a Kókütosz folyó és az undok Aomosz mocsár lomha vize köt meg és a Sztüx kilencszer körülfolyó árja tart fogva.

Elcsodálkozott az éneken Hádész palotája, sőt maga a Tartarosz legbelsőbb zuga is, és az Eumeniszek, akiknek a hajába sötétkék kígyók fonódtak. Nyitva felejtette három száját a Kerberosz, és a kerék, amelyhez kötve Ixion bűnhődött, megállt.

Perszephoné, az Alvilág királynéja is megilletődött, és visszaengedte Eurüdikét, csak azt kötötte ki, hogy férje mögött menjen fel a napvilágra, s míg fel nem érnek, ne nézzen hátra Orpheusz. Hanem Orpheusz eszét

elvette a vágy hitvese után – megbocsátható vétek, ha egyáltalán ismernék a megbocsátást az alvilági istenek –, s már majdnem felértek a napvilágra, mikor megállt hirtelen, és visszanézett. Ezzel meghiúsult minden, amit elért, az Alvilág engesztelhetetlen urával kötött szerződést ő maga szegte meg, recsegő hang hallatszott háromszor az Aomosz mocsár felől, és szomorúan mondta Eurüdiké:

– Engem, szegény hitvesedet, és téged, Orpheusz, a te meggondolatlanságod veszített el. íme, visszahív már a kegyetlen végzet, s elhomályosuló két szememre újra álom borul. Isten veled, a nagy éjszaka vesz körül, és sodor magával, csak erőtlen kezemet nyújthatom feléd még egyszer, de nem lehetek többé a tiéd! – És eltűnt szerelmese szeme elől, mint a füst, mely szerteoszlik a levegőben. Az hiába kapkodott az árnyék után, és hiába akart oly sokat mondani neki, többé nem látták egymást. Kharón, az Alvilág révésze, nem engedte meg még egyszer, hogy átkeljen az Alvilágot elzáró mocsáron Orpheusz.

Mit tehetett, hova vonszolhatta magát, kitől kétszer ragadta el hitvesét a halál? Mivel engesztelhetné meg a holtak lelkét, az alvilági istenségeket? Eurüdikét már mint hűvös árnyékot a Sztüx vizén vitte a csónak.

Mondják, hogy hét álló hónapon át siránkozott egy szikla alatt, a Sztrümon folyó elhagyatott partján, és szomorú sorsát újra meg újra elénekelte, és panaszára meglágyultak a tigrisek, megindultak a kemény tölgyfák. Mint mikor a nyárfa árnyékában a gyászoló fülemüle elvesztett fiókáin kesereg, melyeket a keményszívű szántóvető kiszedett a fészekből, mikor még tollúk se volt, és az anyamadár egész éjszaka siratja őket, az ágon ülve, nem fogy ki az énekből, és bús hangjaival betölti az egész vidéket.

Orpheusznak se kellett többé a szerelem, s nem lelt vigasztalást új menyegzőben. Magányosan nézte a sivár jeget a hüperboreoszok földjén, a Tanaisz folyó havas vidékét és az örök dérrel belepett mezőket.

MIDASZ KIRÁLY

Dionüszosz az egész földkerekséget bejárta, és mindenütt elterjesztette édes, de veszélyes ajándékának, a szőlőtőkének az ismeretét. Vele voltak elmaradhatatlan kísérői, a kecskelábú szatírok, és a bor mámorával eltelt, rajongó asszonyok, a mainaszok, akiket a bor istenének másik nevétől bakkhánsnőknek is hívnak az emberek. És velük volt mindig Dionüszósz isten öreg nevelője, a pocakos, mindig ittas Szilénosz, kit részegségében sem hagyott el soha a bölcsesség, s kopasz fejét virágkoszorúval övezte.

De mikor a Paktólosz vidékére érkezett a hangos menet, a híres folyóhoz, amelynek habjaiból utóbb csillogó aranyat mostak a környék lakói, Dionüszosz azt vette észre, hogy Szilénosz hiányzik kíséretéből. Öreg lába nem bírta már a rohanást, a színborból is többet ivott megint a kelleténél, így maradt el a többitől, és bizonytalanul tántorgott, amikor ráakadtak a phrügiai parasztok. Megkötözték virágfüzérrel, és királyuk, Midasz elé vitték.

Midasz királyt már előbb a thrák Orpheusz és az athéni Eumolposz beavatták Dionöszosz titkaiba. A részeg öregben rögtön felismerte Dionüszosz nevelőjét, és mint tiszteletreméltó vendéget, illő fogadásban részesítette, megérkezését ünnepnek nyilvánította, s tíz napon és tíz éjszakán át tartotta magánál Dionüszosz szent szertartásainak leghitelesebb tanúját. Mikor aztán a tizenegyedik nap hajnala felvirradt, Midasz király – a bor tíznapos ünnepének derűjétől ragyogó arccal – fölkereste Dionüszoszt, aki ekkor éppen Lüdia mezőin időzött, s visszavitte hozzá Szilénoszt.

Megörült az isten, hogy előkerült elveszettnek hitt nevelője, s hogy meghálálja Midasz király jó szolgálatát, kegyesen felszólította, kívánjon bármit, ő teljesíteni fogja.

– Add meg nekem – mondta meggondolatlanul a király –, hogy amit csak megérintek, váljék színarannyá!

Sajnálta az isten, hogy Midasz királynak ilyen ostoba kívánsága volt, de mit tehetett egyebet, adott szava kötötte.

– Legyen hát óhajod szerint – bólintott, és az boldogan távozott.

Hamarosan ki is próbálta Midasz király, hogyan teljesítette az isten,

amit ígért. Leszakított egy faágat, hát maga is alig hitt a szemének: a faág arannyá változott a kezében! Fölemelt egy követ a földről: a kődarab menten sárgás fénnyel kezdett ragyogni. Göröngyöt érintett meg, az is arannyá vált; búzakalászt tépdesett, s arannyal telt meg a marka. Gyümölcsfát szedett meg, s mintha a Heszperidák ajándékozták volna meg aranyalmáikkal. Az ajtófélfához értek az ujjai, s aranytól csillogtak az ajtók. Kezét a patakban mosta meg, és aranyeső folyt szét a tenyerén. Alig fért szívében a mohó reménykedés, amint látta, hogy mindent arannyá tud varázsolni.

Jókedvűen ült asztalhoz, hogy végre étellel-itallal üdítse fel magát. Hozták is a szolgák a sok jó falatot, de mihelyt a király a kenyérhez nyúlt, megkeményedett a kezében, s amint a húsba harapott, foga megakadt benne, sőt amikor Dionüszosz ajándékát, a bort akarta vízzel elegyíteni, az is arannyá vált, úgyhogy egy korty se ment le belőle a torkán.

Meghökkent a király, s látta már, hogy tenger gazdagsága közepette szegényebb lett a koldusnál: a dúsan megrakott asztal mellett éhét-szomját semmi sem enyhítette. Kiszáradt torokkal átkozta az aranyat, amelyet az imént megkívánt, és így fohászkodott Dionüszoszhoz:

– Belátom, hogy hibát követtem el, bocsáss meg nekem atyai jóságodban, Szőlőisten! Kérve kérlek, könyörülj rajtam, és szabadíts meg ettől a csillogó nyomorúságtól!

Kegyesen fogadta Dionüszosz a megbánást, és így oktatta ki Midaszt:

– Menj, és keresd fel a folyót Szardész városa közelében, haladj tovább a hegy gerincén, mindig a víz folyásával ellenkező irányban, amíg elérsz a forráshoz! Ott merülj alá a habokban, és mosd le magadról bűnödet!

Megfogadta a király a tanácsot, és ahogy meglelte a folyó eredetét, alámerült a forrás habjaiban, az lemosta róla az aranycsináló varázserőt. Az aranyszemek megfestették a vizet, s azóta, amerre a Paktólosz hullámai áztatják a partokat, fényes arany lepi a göröngyöt.

Midasz király pedig, meggyűlölve a gazdagságot, azontúl mindig csak az erdőt-mezőt bújta, és a hegyek barlangjaiban lakozó, kecskelábú Pánt tisztelte legjobban az istenek közül. De bizony ostoba maradt továbbra is, és tompa esze sodorta megint bajba.

Történt egyszer, hogy Pán, aki viasszal összeillesztett nádszálakból készített sípot magának, és a környék szelíd nimfáit gyönyörködtette játékával, Apollónnal merészelt versenyre kelni. A Tmólosz meredek hegye emelkedik azon a vidéken, s maga a hegy istene vállalta a versenybíró tisztét az egyenlőtlen vetélkedésben. Saját hegyének

csúcsára ült ki a hegyisten, körös-körül széttolta a fák lombjait, hogy semmi ne zavarja hallását, csak egy tölgyessel koszorúzta kék fürtjeit, makkok csüngtek alá kétoldalt árkos-völgyes halántéka körül. Először Pánt, a nyáj istenét szólította fel, hogy mutassa be művészetét:

– Bírói székemet elfoglaltam már, kezdődjék a verseny!

Menten rázendített a pásztoristen a nádsípra, s Midasz király, kinek véletlenül éppen arra vitt az útja, azt se tudta, hová legyen a gyönyörűségtől, annyira elbűvölte az együgyű dalocska.

Ezután Phoibosz Apollón felé fordította szentséges tekintetét a Tmólosz, abba az irányba fordult a hegyisten homlokát övező tölgyerdő is.

A Pamasszosz ormán szedett babéraggal kötötte le aranyszőke haját Apollón, bíborral festett leple a" földet seperte, bal kezében tartotta drágakövekkel és elefántcsonttal kirakott lantját, jobb kezében a lantverőt. És hozzáértő ujjal édes hangokat csalt ki a húrokból, elbűvölte vele a Tmóloszt, és a hegy istene mindjárt neki ítélte az elsőbbséget.

Mindenki egyetértett a hegy ítéletével, csak Midasz emelt kifogást ellene. De ezt már megsokallta Apollón, és úgy meghúzta Midasz király fülét, hogy az mindjárt kinyúlt, fehér szőrcsomót is ültetett beléje, s ráadásul még mozgékonnyá is tette a hegyét. Egyébként megmaradt emberi alakja, csak a füle lett olyan szegénynek, mint valami csökönyös szamárnak.

Restellte bizony a király, hogy szamárfüle nőtt, s bíbor szalagokkal takargatta szégyenét. De mikor megnőtt a haja, mégiscsak hívatnia kellett udvari borbélyát, s az meglátta a szamárfület. Nem merte ugyan kibeszélni a szolga, hogy mit látott, de magában se tudta tartani a titkot. Annyira fúrta már az oldalát, hogy valamiképpen szabadulnia kellett tőle. Kiment hát a rétre, ott egy kis gödröt fürt, s abba suttogta bele, hogy mit fedezett föl, amikor gazdáját nyírta. Aztán visszakaparta a földet, hogy eltakarja megint, amit ott elrejtett.

Telt-múlt az idő, és egy tó keletkezett azon a helyen, remegő nádszálak nőttek rajta. És jött a déli szél, remegett-susogott a nádas, és kifecsegte, hogy Midasz királynak szamárfüle van.

ARAKHNÉ

Egyszerű mesterembernek, egy kolophóni kelmefestőnek volt a leánya Arakhné. De ha alacsony sorból származott is, művészete nemcsak Hüpaipa városában, ahol lakott, hanem egész Lüdiában ismertté tette nevét. A Tmólosz hegy nimfái is otthagyták gyakran a szőlőket, a Paktólosz nimfái is otthagyták a folyó habjait, hogy meglátogassák Arakhnét, és megnézzék mesteri munkáját. S nemcsak a kész ruhákban lehetett gyönyörködni, kedves látványt nyújtott maga a leány is, amint szőtt-font vagy hímzett. Minden munkáján és mozdulatán meglátszott, hogy magától Pallasz Athénétől tanulta mesterségét.

De Arakhné nem vette ezt tudomásul, és öntelten elutasította, ha az istennő tanítványának nevezték.

Hiszen vele is fölvenném a versenyt, akármilyen kézimunkában! – felelte ilyenkor sértődötten.

Öregasszony alakját öltötte magára Athéné, fehér vendéghajat tett halántékára, és botot vett kezébe, mintha rogyadozó tagjai támaszra szorultak volna, úgy ment el Arakhnéhoz.

– Nemcsak rosszat hoz a vénség – mondta –, a hosszú élet sok mindenre megtanít. Ne vesd meg hát az én jó tanácsomat! Szövésben-fonásban a halandó nők közt tied lehet a legnagyobb hímév, de az istennővel ne mérkőzz, vakmerő, s kérd könyörgő szóval elbizakodottságodért bocsánatát, még megenyhül, ha engesztelő imával fordulsz hozzá!

De a leány mogorván fogadta, kiengedte kezéből a fonalat, haragjában majdhogynem kezet emelt a vénasszonyra, kiben nem ismerte föl az istennőt, és dühös szavakkal adta ki az útját:

– Ostoba vénasszony, menyednek, lányodnak osztogasd tanácsaidat, én ugyan nem szorultam rájuk! Ne hidd, hogy intelmed elvette kedvemet! Miért nem jön maga az istennő? Miért húzódozik a versenytől, ha olyan biztos a dolgában?

– Hát eljött ő maga! – mondta az istennő, ledobta magáról a vénasszonykülsőt, és Pallasz Athéné állt Arakhné előtt.

Imádták a jelenlévő istenséget a nimfák és a lüdiai asszonyok, akik éppen Arakhné munkájában gyönyörködtek, csak maga a leány nem ijedt

meg. Azért felugrott ültéből ő is, és hirtelen pirosság fútotta el arcát, majd ismét elhalványodott, mint ahogy az ég is bíborszínt ölt, mikor a hajnal feltűnik, de kis idő múlva fehéren ragyogja be a felkelő Nap. De állta szavát, és balga dicsvágyból veszte felé rohant.

Nem vesztegette többé intő szavát Arakhnéra Zeusz leánya, és már ő sem halogatta a versenyt. A szövőszékek mellé ültek mindketten, szaporán járt a kezük, és a nagy igyekvésben észre sem vették a fáradtságot. Bíbor fonalat is szőttek a kelmébe, és finom árnyalatokat, mint a szivárvány ezer színe: az átmenet észrevétlen, két szomszédos szín mintha egyforma volna, és mégis a szélek éles különbséget mutatnak. Aranyat is kevertek a fonalak közé, és régi történeteket ábrázolt a kelme mintája.

Athéné a tizenkét istent szőtte kelméjébe, amint épp neki ítélik Poszeidónnal szemben Athén városát. A négy sarkába pedig, hogy vetélytársnője megtanulja, mi vár arra, aki istennel vetélkedik, még négy képet szőtt. Az első sarok a Rhodopét és a Haimoszt mutatta; ezek most megdermedt hegyek Thrákiában, de egykor eleven testek voltak, házastársak, akiknek ugyanaz volt a bűnük, mint Alküónénak és Kéüxnek: egymást a legnagyobb istenek nevén nevezték. A második sarok [3], pügmaioszok anyjának szomorú sorsát ábrázolta: ezt Héra, mikor versenyben legyőzte, daruvá változtatta, s évről évre saját gyermekei, az „öklömnyi” törpék ellen kell pusztító háborút kezdenie. A harmadik sarokban Antigonét, a trójai Laomedón király leányát, ugyancsak Héra változtatta gólyává, a negyedikben Kinürasz, Aphrodité papja Küprosz szigetén a templom lépcsőit, saját leányainak kővé vált tagjait ölelte sírva. A saját szent fájával fejezte be művét Athéné: a szegélyt olajágak mintázták.

Arakhné az istenek szerelmi kalandjait szőtte kelméjébe: Európét, akit bika alakjában, Lédát, akit hattyú alakjában csábított el Zeusz, Poszeidón és Tűrő, Dionüszosz és Erigoné történetét és még több effélét. A szegélyzetet pedig borostyán közé font virágok adták ki.

Szép volt Arakhné szövése is, nem lelt benne hibát Athéné, de maga az irigység se lelt volna. Haragudott is az istennő, hogy megállt az övé mellett a halandó leány keze munkája, és összeszaggatta, amit Arakhné szőtt. S mert az isteneket tiszteletlenül ábrázolta, még meg is ütötte a vetélővel.

Elkeseredésében Arakhné felakasztotta magát. De ekkor Athéné megszánta, kiszabadította nyakát a kötélből, és így szólt hozzá:

– Élni élhetsz tovább, de a levegőben függj, és ezt a büntetést minden ivadékod is hordozza!

Azzal elváltoztatta Arakhnét. Belőle lett a pók (görögül: „arakhné”), mely a mai napig Arakhné régi mesterségét, a szövést-fonást folytatja.

KALLISZTÓ ÉS ARKASZ

Valamikor régen a mai Arkadia vidékén Lükaón király uralkodott. Történt egyszer, hogy Zeusz látogatását fogadta. A királyfiak próbára akarták tenni atyjuk vendégét, hogy valóban isten-e, amint állítja magáról, s ezért, amikor elkészítették a lakomát, emberhúst kevertek a levágott állatok közé. Észrevette Zeusz, és haragjában felborította az asztalt, Lükaón fiait villámával sújtotta halálra, az apát pedig farkassá változtatta. De Lükaón leányát, Kallisztót szerelmével tüntette ki.

A királyleány Artemisznek, a vadászat szűzi istennőjének a szolgálatában állt. Nem foglalkozott szövéssel-fonással, nem is cicomázta magát, mint más leányok. Egyszerű fehér szalaggal kötötte le kusza fürtjeit, kezében vagy a hajítódárdát, vagy íját tartotta. Nem is volt egy sem a Mainalon hegyen vadászó szüzek között, aki kedvesebb lett volna nála Artemisz szemében.

De egyszer vadászat közben elnyomta a fáradtság. Forró délidő volt, magasan állt a nap, s a leány hűs árnyékot keresve húzódott az örökzöld sűrűbe. Levette válláról tegzét, az íjat is nyugalomba helyezte, maga pedig lefeküdt a fűbe, a tarka tegezt tette feje alá vánkosul. így pillantotta meg őt Zeusz. Megtetszett az istennek a földi királyleány, s gondolta magában, itt nem éri tetten féltékeny felesége, Héra. Artemisz alakját öltötte magára, hogy megnyerje a leány bizalmát.

– Merre vadásztál ma, hű társam? – szólította meg Artemisz meghitt hangján a leányt a ravasz Zeusz.

Pázsitágyáról felemelkedett a szűz.

– Légy üdvöz, istennő! – mondta tisztelettel. – Még ha meghallaná is Zeusz, én nyíltan kimondom: nála is többre becsüllek.

Mosolygott az isten, amikor ezt meghallotta, előbb szelíden megcsókolta, de aztán oly hevesen ölelte meg, hogy a leányba szinte beléfojtotta a szót, amikor éppen kérdésére válaszolva el akarta mondani, hogy az erdő melyik részében űzte aznap a vadat. Hiába tiltakozott a leány, hiába akart kibontakozni az ölelő karból, nem volt ereje védekezni tovább.

Miután Zeusz eltűnt, tétova léptekkel hagyta el a sűrű berket – ártatlan vétkének egyetlen tanúját – a leány, alig tudta annyira

összeszedni magát, hogy ott ne feledje tegzét a nyilakkal és az íjat, amelyet egy faágra akasztott az imént.

Alig tett néhány lépést, amikor Artemiszt látta közeledni: az istennő szűz leányok kíséretében járta a Mainalont, gazdag vadászzsákmányára büszkén. Meglátta ő is a leányt, és nevén szólítva hívta magához, de ez először megfútott tőle, mert attól félt, hogy megint Zeusz űz vele csalfa játékot. Csak amikor látta, hogy a nimfák is ott vannak Artemisz kíséretében, győződött meg arról, hogy valóban az istennő az, aki szólítja, és maga is a szüzek közé állt.

De nehéz volt rejtegetnie szégyenét, félt, hogy a tekintete is elárulja. Szemét a földre sütötte, s nem mert többé az istennő oldalán haladni, se pedig a menet élén állni, mint régen. Hallgatagon igyekezett eltűnni a többi között, és ha ránéztek, elpirult. Végül Artemisz is észrevette, hogy Kallisztó gyermeket hord a szíve alatt, s ekkor elűzte magától.

Ekkor már Héra is elérkezettnek látta az időt, hogy Zeusz hűtlenségéért a leányon álljon bosszút, csak azt sajnálta, hogy közben Kallisztó világra hozta Zeusz szerelmének gyümölcsét, Arkaszt.

– Még csak ez hiányzott, hogy gyermeked is legyen az istentől! – mondta haragosan Héra. – De meg is büntetlek érte, s elveszem szép alakodat, amellyel Zeusz figyelmét magadra vontad!

Szólt, és kegyetlenül markolva hajába, a földre terítette a leányt. Az szegény könyörögve tárta ki karját, s akkor vette észre, hogy bozontos, sötét szőrzet kezdi elborítani, szép keze ormótlan manccsá válik, rajta görbe karmok nőnek, s mint mellső lábra, kénytelen rája támaszkodni. Arca, amelyen még nemrég Zeusz szeme akadt meg, eltorzult, szája tágra nyílt. Már könyörögni se tudott emberi szóval, rekedt torkát csak ijesztő mormogás hagyta el.

Így változtatta medvévé a kegyetlen Héra a leányt, s bár emberi értelme megmaradt, csak sűrű nyögésekkel tudott hangot adni fájdalmának. Elhagyott erdőben talált csak pihenőt, de hányszor közelítette meg a házat, amelyben egykor lakott, és hányszor bolyongott a mezőkön, amelyeket valamikor a sajátjának mondhatott! És hányszor hajszolták meg csaholó ebek a sziklás hegyoldalon, hányszor kellett riadtan menekülnie a vadászok elől neki, aki maga is annyit vadászott valaha ezen a vidéken! Ha vadakat pillantott meg, gyakran elrejtőzött előlük, megfeledkezve arról, hogy már maga is közéjük tartozik, és medve létére elborzadt, ha medvékkel találkozott. Rémülten fűtött a farkasok elől, pedig akkor már apja is a farkasok között üvöltött.

Teltek-múltak az évek, s közben – anyja nélkül – Arkasz is daliás ifjúvá serdült, és belőle is derék vadász lett. Egyszer az Erümanthosz erdőit járta vad után, alkalmas völgyet keresett, hogy ott felállítsa vadászhálóját, és akkor szembekerült anyjával, de nem ismerte föl a nőstény medvében szülőjét. Az megállt, és úgy függesztette rá szemét, mint aki ráismer a fiúra. Arkasz nem tudta mire vélni, hogy a medve merően őt nézi csak. Előbb meghátrált, majd mikor észrevette, hogy a medve közelebb akar lépni hozzá, fegyveréhez nyúlt.

De ezt már nem nézte tétlenül Zeusz, a mindenható isten. Hogy az akaratlan anyagyilkosságot megakadályozza, nagy szelet támasztott, s az felragadta őket a magasba: az anyát és a fiút Zeusz mint két szomszédos csillagzatot helyezte el az égbolton.

Csak Héra üldözte ezután is engesztelhetetlen gyűlölettel Zeusz kedvesét. Megkérte Téthüszt, akinek a házában a tenger mélyén nevelkedett egykor, hogy ne engedje soha férje, Ókeanosz birodalmában megpihenni az új csillagot. Ezért van az, hogy amikor minden csillag alámerül az óceán üdítő habjaiban, a Nagymedve fenn marad az ég legmagasabb pontján, s csak a saját tengelye körül forog mindig, mint a malomkerék.

PÜGMALIÓN

Sokáig élt nőtlenül Küprosz királya, Pügmalión, amikor egyszer hófehér elefántcsontból csodálatosan szép szobrot faragott ki vésőjével. Maga számára is váratlan meglepetés volt, amikor az elefántcsontnak a művészet olyan szép alakot adott, amilyennel soha még asszony nem született a földön. A szobor alkotója szerelemre gyulladt saját alkotása iránt.

Mert olyan volt ennek az elefántcsont szobornak az arca, mint egy igazi leányé: arcvonásai mintha csak éltek volna, s mintha már mozdulni is akarna, csak a szemérmes félénkség parancsolna rá nyugalmat. Csodálkozva nézte Pügmalión, és többször megtapogatta kezével, hogy eleven test-e, vagy élettelen elefántcsont csupán, s nem tudott abba belenyugodni, hogy nem él.

Csókokkal illette az arcát, és úgy érezte, hogy az viszonozza, beszélt hozzá, és megölelte, de gyöngéden fogta, mert félt, hogy ujjainak érintése nyomán folt marad finom bőrén. Elhalmozta becéző szavakkal, majd leánykáknak kedves kis ajándékokat hozott neki, kagylókat és kerek kavicsot, kicsiny madarakat és ezerszínú virágot, liliomot és tarka labdákat s a Nap leányainak könnyeiből született borostyánkövet. Fel is öltöztette drága ruhákba, ujjára ékköves gyűrűt húzott, nyakába hosszú láncot akasztott, bíbor térítőkkel takart kerevetre fektette. De a szobor néma maradt és érzéketlen.

Eljött Aphrodité istennő ünnepe, amelyet egész Küprosz nagy fénynyel ült meg. Aranyozott szarvú, fehér nyakú teheneket vágtak le az áldozati oltár mellett, és füstölgött az illatos tömjén. Bemutatva az áldozatot, az oltár mellett állt Pügmalión, és félve kimondani igazi kívánságát, így imádkozott:

– Ha ti, istenek, mindent képesek vagytok megadni, hát legyen az én hitvesem az elefántcsonthoz hasonló!

Az aranyos Aphrodité, aki maga is jelen volt a tiszteletére rendezett ünnepen, megértette a küproszi király rejtett kívánságát, és tudta, hogy az arra gondol, hogy maga az elefántcsont szobor legyen az ő hitvesévé. S az áldozati tűz háromszor lobbant fel, s a lobogó láng magasan emelkedett hegyével a levegőbe: ez volt a jele annak, hogy az istennő meghallgatta az imádságot.

Hazasietett Pügmalión, és keresi a leányszobrot. Hát amint megérinti, érzi, lágyul az elefántcsont, merevsége fölenged, akár a viasz, ha nap éri, s ami a legjobban bizonyította, hogy a szobor megelevenedett: ereiben vér lüktetett. S mikor csókjaival illette Pügmalión, már elpirult a szoborból lett leány, s félénken kinyitva szemét, egyszerre pillantotta meg a napvilágot és kedvesét, kinek szerelme életre keltette.

Hálatelt szavakkal mondott köszönetét Pügmalión a jótevő istennőnek, és házasságot kötött a csodálatos leánnyal. A menyegzőn Aphrodité istennő is megjelent, s esztendőre a királyi párnak fia született: Paphosz, aki utóbb Küprosz szigetének Aphrodité szentélyéről híres városát, Paphoszt alapította.

ADÓNISZ

Mikor Mürrha, a küproszi királyleány Adoniszt hordozta szíve alatt, atyja haragja elől menekülve, hazájától messze bolyongott, míg végre az istenek megkönyörültek rajta, és illatos fává változtatták. Az újszülöttnek a fa kérgét kellett átszakítania, úgy jött a világra, és amint meglátta a napfényt, csodálatos gyorsasággal indult növekedésnek. Hamarosan szépséges ifjúvá serdült, és bátor vadász lett belőle. Aphrodité szeme is megakadt daliás termetén, és forró szerelemre gyulladt iránta.

A szépség és szerelem istennője elhanyagolta azontúl régi szentélyeit, kedves szigeteit, Küthérát és Küproszt, de Knidoszt se kereste fel többé, az Olümposztól is távol tartotta magát: a ragyogó égnél is többre becsülte Adoniszt. Még a vadászat fáradalmait is vállalta, hogy ne kelljen kedvesétől soha elválnia, s ki azelőtt a hús árnyékban kényeztette magát, és szépségét ápolta, Artemiszhez hasonlóan térdénél kötve fel ruháját, erdőn-mezőn kószált, sziklás hegyoldalra kapaszkodott, és ebekkel űzte a vadat. De csak nyulakra vadászott, és az ágas-bogas agancsú szarvasokra meg őzekre, a vadkant, a farkast, a medvét és az oroszlánt messziről elkerülte. Kedvesét is figyelmeztette:

– Ne ingereld magad ellen azokat a vadakat, amelyeket fegyverrel látott el a természet! Kerüld a veszélyt, nehogy engemet döntsön gyászba a te vakmerőséged!

Majd a nyárfa meghitt árnyékába csalogatta szerelmesét:

– Szokatlan nekem ez a hajsza, belefáradtam már, jer, pihenjünk együtt ezen a puha gyepágyon!

És az ifjú ölébe hajtotta fejét, s újra meg újra csak azt hajtogatta, hogy vigyázzon: ne kerüljön szembe olyan vaddal, amely nem a hátát, hanem a homlokát fordítja üldözői felé.

Így oktatta Aphrodité aggodalmas gonddal Adoniszt, de a bátor vadász semmibe vette az intelmeket.

Mikor Aphroditét hattyúfogata a magasba emelte, s Adónisz maga maradt az erdőben, a kopók egy vadkant hajtottak fel rejtekéből, s a vakmerő vadász biztos célzással eltalálta. De a fenevad talpra szökkent, a vérével öntözött dárdát agyarával kiemelte a sebből, s hiába menekült Adónisz: az állat utolérte, lágyékán halálra sebezte, és a sárga homokra

terítette.

Aphrodité hattyúfogata még a levegőt szelte, amikor felhatolt hozzá kedvesének halálhörgése. Visszafordította az istennő a föld felé a hófehér madarakat, s már a magasból megpillantotta kedvesének vérben fetrengő testét, amint éppen elszállt belőle az élet.

Megszaggatta ruháját, öklével verte mellét, és pörbe szállt a végzettel:

– Bár elragadta őt tőlem a halál, nincs minden a végzet hatalmában mégsem. Halhatatlan gyászom emléke fennmarad örökké, Adónisz meghal és feltámad újra meg újra minden esztendőben, s mikor őt siratják tavaszi ünnepén, az én siralmaimat ismétlik meg a szertartásban az emberek. És drága vérének minden kiomlott cseppjéből bíborpiros virág fakad.

Szólt, és illatos nektárral hintette be a véráztatta földet, a vércseppek megduzzadtak, mint bimbók a tavaszi esőben, s Adónisz véréből vérszínű virágok keltek ki. És minden tavasszal újra meg újra kibomlanak Adónisz virágai, az emberek megilletődötten nézik őket, de szépségük hamar elmúlik: a langyos szellők, amelyek kibontották, hamar elsodorják ismét laza szirmaikat.

NARKISSZOSZ ÉS ÉKHÓ

Miután a vak Teiresziasznak a jövőbe látás tehetségét ajándékozta Zeusz, Leiriopé nimfa, a Képhisszosz folyó felesége volt az első, aki jóslatot kért tőle. Mikor megszületett a szépséges nimfa gyönyörű kisfia, Narkisszosz, felőle kérdezte a jóst: vajon meg fogja-e érni az öregkort?

– Ha nem fogja saját magát megismerni – hangzott a homályos válasz, amelyet sokáig üres beszédnek tartottak.

Így érte meg tizenhatodik életévét a kedves gyermek. Daliás ifjúvá serdült, sok leány vetett szemet rá, de ő kevélyen visszautasította a szerelmet. Naphosszat az erdőn vadászott, félénk szarvasokat hajtott a hálóba akkor is, amikor megpillantotta őt Ékhó, a beszédes, de mindig csak a mások szavait visszhangzó nimfa.

Héra bosszúja tette ezt a fecsegő leánnyal, hogy soha ne tudja szó nélkül hagyni, ha más beszél, de maga ne tudja kezdeni a beszédet, hanem mindig csak mások szavait ismételje. Mert amikor Zeusz a hegyekben tette a szépet a nimfáknak, Hérát gyakran tartotta fel a ravasz Ékhó hosszúra nyújtott csevegéssel, s mire a féltékeny istennő észbe kapott, a nimfák szétszaladtak, s így sohasem sikerült férjét a szerelmi kalandon tetten érni.

– Hát ne tudj a nyelvvel, amely engem megcsalt, korlátlanul élni, akarva-akaratlanul fogd kurtábbra a jövőben a szót! – kiáltotta haragosan Kronosz leánya, amikor észrevette, hogy túljártak az eszén.

Nem is maradt üres fenyegetés, amit az istennő kimondott. Ettől kezdve Ékhó csak a mások beszédének a végét tudta megismételni, s amit hallott, mindig csak azt visszhangozta.

Akkor érezte csak fájdalmasan Ékhó, hogy az átok megfogant, amikor Narkisszoszt meglátta. Úttalan utakon kószált az ifjú, s a szerelmes nimfa lopva szegődött a lába nyomába. Minél jobban megközelítette, annál közelebbről égette a szerelem tüze, akárcsak a kénbe mártott fáklya, amely fellobban, ha lángot közelítenek hozzá. Ó, hányszor akarta gyöngéd szóval megszólítani és kérő, becéző beszéddel toppanni eléje, de természete nem engedte, hogy ő szólítsa meg a másikat, várnia kellett a szavakat, amelyekre válaszolhatna.

Egyszer aztán az ifjú, amikor észrevette, hogy messzire vetődött hű

kísérőinek csapatától, belekiáltott az erdőbe:

– Hé, valaki van itt?

– Van itt! – felelte Ékhó.

Csodálkozva nézett körül Narkisszosz, de senkit se látott, bármerre forgatta is szemét.

– Ide gyere! – kiáltotta emelt hangon, s a nimfa hívó szóval felelt a hívó szóra.

Hátratekintett az ifjú, de arról se jött senki most sem.

– Miért kerülsz engem? – kérdezte, de megint csak a saját szavait kapta vissza. Annál makacsabbul kutatta, ki az, aki így felelget neki, s még egyszer odakiáltott, ahonnét hangjának csalóka mását hallotta:

– Emitt találkozzunk!

– Találkozzunk! – felelte Ékhó, aki soha egyetlen szót se visszhangzott még szívesebben, mint ezt. S hogy teljesítse is mindjárt, amit kimondott, ölelésre tárt karral lépett elő a fák sűrűjéből.

De Narkisszosz kisiklott az ölelő karokból, és futtában kiáltott vissza:

– Félre az utamból, meghalok inkább, mintsem hogy a tiéd legyek!

– A tiéd legyek! – csak ennyit mondott még a nimfa, s a sűrű erdőben bújt meg szégyenével, a fák lombjai közé rejtve piruló arcát, s attól fogva elhagyott barlangban élt, magányosan. Csak a szerelem nem hagyta el, sőt a visszautasítás fájdalma még nagyobbra növelte a szívében.

Szerelmi gondban virrasztotta át az éjszakát a nimfa, testét elsorvasztotta az epekedés. Egészen lesoványodott, bőre megráncosodott, az élet nedvei elpárologtak testéből, csak a hangja maradt meg, és puszta csontjai. Végül csontjai is kővé váltak, de hangja túlélte őt. Azóta is az erdő sűrűjében rejtőzik, szem nem látta többé a hegyekben. De mindenki hallja a szavát: a hang az, ami fennmaradt belőle, és örökké él.

Így játszotta ki Ékhót a szépségében gőgös Narkisszosz, így játszotta ki utána más vízi és hegyi nimfák szerelmét is. Míg aztán az egyik megvetett imádó a kezét az égre emelve, így fohászkodott:

– Hát szeresse saját magát, hogy soha ne legyen boldog a szerelemben!

Meghallgatta ezt az imádságot Nemeszisz, a bosszúállás istennője, akinek Rhamnuszban volt a szentélye.

Egy érintetlenül tiszta forrás csörgedezett arra, ezüstösen csillogó habokkal, amelyet soha nem kerestek fel a pásztorok, sem a hegyen legelő kecskék, se más barom soha, se madár, se vadállat, se fáról lehulló

ág nem zavarta meg fényes tükrét. Puha pázsit szegélyezte, amelyet a forrás maga táplált friss vizével, a déli nap idején is sűrű lomb vetett rá árnyékot.

A vadászatban kifáradva és a forróságtól eltikkadva itt hevert le egyszer az ifjú, a gyönyörű táják és a ragyogó forrás csábításának engedve. S míg szomját kívánta a forrás friss vizével oltani, másfajta szomjúság ébredt a szívében.

Míg ivott, a saját szép alakját pillantotta meg a víz tükrében, s a tűnő tükörképet embernek vélve, a testtelen remény lobbantott szerelmet benne. Csodálkozva bámulta saját magát, szinte gyökeret vert a lába, arcizma se rándult meg, mozdulatlan maradt, akárcsak a paroszi márványból faragott szobor. Elnyúlva a fűben, mint ikercsillagot, nézte saját két szemét, Dionüszoszhoz vagy Phoibosz Apollónhoz méltó hajfürtjeit meg szakálltalan állát, elefántcsontfehér nyakát, szépséges arcának hószínnel kevert gyöngéd pirosságát.

Megcsodált mindent, ami őt magát tette csodálatosan széppé, esztelenül saját maga után kívánkozott, amiben gyönyörködött, ugyanaz volt, aki gyönyörködött, s a csalóka tükörképet akarta megcsókolni, de hiába! Hányszor merítette két karját a habokba, hogy átölelje a nyakat, amelyet a víz tükrén látott, de nem tudta saját magát elérni! Nem tudta, mi az, amit lát, csak érezte, hogy lángol érte, és kapkodott a tűnő képmás után, nem tudva, hogy amire vágyakozik, nincs sehol, tűnő árny, amelynek egyetlen mozdulata sem a sajátja, ha ő lép, lép az is, ha ő marad, marad az is, és vele együtt távozna, ha ő tudna még eltávozni innét.

De Narkisszoszt el nem vonta onnan többé sem az éhség, sem az, hogy ideje volt már pihenőre térni: elterült az árnyékos pázsiton, és kielégítetlen szemmel bámulta a csalóka alakot. így okozta saját szeme a vesztét. Még fölemelkedett egy kissé, és a környező fák felé tárta ki karját:

– Mondjátok meg, ti fák, szeretett-e valaha kegyetlenebbül valaki? Hiszen ti tudjátok, hiszen ti annyiszor nyújtottatok meghitt rejteket a szeretőknek! Ti évszázadokat éltetek át, vajon emlékeztetek-e valakire, akit így sorvasztott a szerelem? Tetszik is, látom is, de azt, akit látok, és akit szeretek, sehol se találom: ennyire megzavart a szerelem engem' S hogy még nagyobb legyen a fájdalmam: nem választ el minket a végtelen tenger, nincs köztünk nagyút, se magas hegyormok, falak se merednek bezárt kapukkal, csak ez a kicsiny víz akadályozza, hogy egyesüljünk.

Pedig látom, ő is azt akarja, hogy elérjem őt, mert valahányszor a habok felé hajolok csókjaimmal, ő is mindannyiszor felnyújtja felém az ajakát!

És ismét a víz tükrén ringatózó képmása felé fordulva, így folytatta panaszát:

– Miért játszol velem, hová menekülsz előlem? Hiszen nem lehetek csúf magam sem, a nimfák is szerettek engemet. Nyájas arcoddal ismeretlen reményt keltesz bennem, s amikor karomat feléd nyújtom, te is felém nyújtod a tiédet, ha mosolygok, te is rám mosolyogsz, s amikor könnyezem, látom a te könnyeidet is, ha intek, jelt adsz te is, s amennyire szép ajkad mozgásáról sejtem, felelsz szavaimra, de fülem nem hallja beszédedet!

Akkor kapott észbe, és megértette, hogy saját tükörképe keltett olthatatlan lángot a szívében. Keserves könnyeket hullatott, hulló könnyeitől megzavarodott a forrás tiszta tükre, s a megmozduló víz színén elhomályosodott a tündöklő képmás.

– Hová tűnsz előlem?! – sikoltott fel fájdalmasan, amikor széttöredezni látta a tükörképet. – Ne hagyj itt kegyetlenül, maradj velem! Ha már meg nem érinthetlek, hadd nézzelek legalább fájdalmas gyönyörűséggel!

Keservében megmeztelenített keblét verte öklével, mely fehér volt és hideg, mint a márvány. Az ütések piros nyomot hagytak, mint az alma, mikor egyik fele piros, a másik fehér, vagy mint amikor a tarkálló szőlővesszőn ölt bíbor színt a félérett gerezd.

A víz színe eközben újra kisimult, s ő meglátta minden mozdulatának a tükörképét. Nem bírta tovább a fájdalmat: mint ahogyan a szőke viasz megolvad a tűzben, vagy a hajnali dér, ha a nap rásüt, így emészti el őt lassanként a szerelem vak tüze. Eltűnik bőrének fehérrel kevert pirossága, nincs már nyoma sem régi élénkségének és erejének, eltűnik minden szépsége, és nem marad meg semmi abból, amit egykor Ékhó szeretett rajta.

Mégis amint meglátta őt, bár nem feledkezett el régi sérelméről, megszánta a nimfa a szerencsétlen fiút, s ahányszor az feljajdult, jajszavát megismételte a visszhang, sőt, amikor öklével a mellét verte, Ékhó az ütések zaját is visszhangozta.

– O, te, kit hiába szerettem! – ezek voltak Narkisszosz utolsó szavai, miközben még egyszer a megszokott habokra tekintett, és minden szavát visszaverte a tájék. S amikor búcsút mondott, akkor is megismételte Ékhó a végszót:

– Ég veled!

Ekkor hátrahajtotta fáradt fejét a zöld pázsiton a ifjú, és örök éjszaka zárta le a szempárt, amely gazdája szép alakját csodálta mindvégig. Sőt – még amikor az Alvilág befogadta, a Sztüx vizén is csak önmagát kereste.

Megsiratták a víz nimfái, a Najádok, fiatalon meghalt testvérüket, s a gyász jeléül levágott hajfürtjüket szentelték neki. Gyászolták őt a fák nimfái, a Drüádok is, és a siratóéneket Ékhó visszhangozta.

Máglyát raktak, és előkészítették a temetési fáklyákat meg a gyászsaroglyát. De a holttest nem volt sehol. Helyette virágot találtak, amelynek sárga kelyhét hófehér szirmok vették körül.

Az emberek ma is narkisszosznak, nárcisznak nevezik ezt a virágot.

HIPPOMENÉSZ ÉS ATALANTÉ

Jóslatot kért Atalanté, a szép boiótiai királyleány az istenektől, hogy ki lesz a férje, és ilyen választ kapott:

– Megállsz te a magad lábán is, Atalanté, de ha férjhez mégy, elveszted önmagadat.

Rémülten hallotta a jóslatot a leány, s hogy elkerülje a balsorsot, kérőit visszautasította, magányosan járta a sötét erdőket. De szépségének híre messze földről odavonzotta az ifjakat. Atalanté, hogy zaklatásuktól szabaduljon, kijelentette:

– Annak leszek a felesége, aki versenyfutásban legyőz, de aki alulmarad, meg kell halnia!

Kegyetlen volt a föltétel, de Atalanté olyan szép volt, hogy sok vakmerő vállalta érte a kockázatot. Csak Hippomenész vonult félre, és távolról nézte az esztelen vállalkozókat.

– Ilyen áron nekem nem kéne a legszebb feleség sem!. –mondotta magában gúnyosan.

De amikor egyszer fátyol nélkül pillantotta meg a leányt, engesztelően tárta ki kezét:

– Bocsássatok meg nekem ti, akiket gondolatban megsértettem, nem ismertem idáig a pályabért, amiért versenyeztek!

Attól kezdve visszafojtott lélegzettel figyelt, s valahányszor egy ifjú kiállt a leánnyal, erőt vett rajta a féltékenység, és aggodalommal leste a verseny kimenetelét, szívében a leánynak kívánva gyors győzelmet. Nyílnál sebesebben suhant a leány, mintha a szél emelte volna finorg bokáit, s fúttában még szebb volt, mint máskor: fekete fürtjei elefántcsontszínű vállára omoltak, hófehér bőrén gyöngéd pír ütött át, mint mikor bíbor függöny halvány árnyéka borul a márványra. Ám alig tudott rá egy futó pillantást vetni Hippomenész, a versenynek máris vége volt: Atalanté ért célba elsőnek, övé lett a győzelmi koszorú ismét, és a legyőzőitek halállal lakoltak vakmerőségükért.

Akkor már megfogant Hippomenész lelkében az elhatározás: szerencsét próbál ő is. És a leány elé lépett.

– Könnyű dicsőség az, ha hitvány versenytársak felett aratsz diadalt, most velem mérkőzz! – mondta, és még hozzátette büszkén: – Nem lesz

okod szégyenkezni, ha én győzlek le, hiszen Onkhésztosz királya, Megareusz az én apám, kinek Poszeidón volt a nagyapja, a tenger istenének vagyok tehát dédunokája. S akárki megmondhatja, nem vagyok magam sem méltatlan származásomhoz, ha alulmaradnék, Hippomenész legyőzésével senki más nem dicsekedhetne rajtad kívül.

Ráemelte szemét Atalanté az ifjúra, és nála szokatlan szelídség ömlött el tekintetén. Már maga se tudta, mit kíván inkább: győzni-e, vagy alulmaradni ebben a versenyben?

„Melyik irigy isten féltékenységét vonta magára ennek az ifjúnak a szépsége? – tűnődött magában, s még alig sejtette, hogy a szerelem odáig ismeretlen érzése ébredezik szívében. – Nem, nem a szépsége az, amin megilletődtem, hanem zsenge fiatalsága, sajnálnám, ha miattam kellene meghalnia.” És fennszóval fordult az ifjúhoz:

– Állj el szándékodtól, menj, amíg nem késő, hiszen láthattad, milyen sorsra jutottak, akik előtted jártak!

De Hippomenész nem hajlott a szóra, s Atalanté érezte már, hogy először áll szemben olyan kérővel, akinek szívesen adná a kezét, ha a jóslat nem tiltaná tőle. A biztos haláltól szerette volna őt megkímélni legalább, és sokáig habozott. Szívesen tért volna ki útjából, de apja és az összecsődült nép sürgette már, hogy kezdődjék a verseny, mint máskor.

Felkészültek tehát, és Hippomenész Aphroditéhez imádkozott:

– Küthéra istennője legyen velem, ki ezt a szerelmet lángra gyújtotta szívemben, segítse is diadalra!

Könnyű szél felkapta és az istennő füléhez vitte a könyöigő szavakat. Aphrodité kegyesen meghallgatta, és a szerelmes ifjú segítségére sietett láthatatlanul, csak Hippomenész vette észre. Három aranyalma volt a kezében: küproszi kertjének aranyalmafájáról szakította őket. Mindhármat átadta Hippomenésznek, és kioktatta, mit tegyen velük.

Jelt adtak a kürtök, kezdődött a verseny. Egyszerre indult a két vetélytárs, s alig érintette gyors lábuk a homokot. Súlytalan lépteikkel a tenger habjain is száraz lábbal értek volna át, s a ringó búzatáblán úgy, hogy a kalász se hajolt volna meg alattuk. Bátorító kiáltások hangzottak mindenfelől:

– Rajta, Hippomenész, csak bátran, ne engedj, és tiéd a győzelem!

S ki tudja, Megareusz hős fia örült-e jobban e szavaknak, vagy Szkhoineusz leánya, a szép Atalanté? Hányszor volt már úgy, hogy előnyt nyert a leány, de hátrapillantva, megakadt a szeme Hippomenész kedves

arcán, és szorongva látta, hogy az elmarad. Messze volt még a cél, s az ifjú már nehezen vette a lélegzetet. Ekkor hajította el az első almát: a leány meglepetten nézte, s lehajolt a csillogó arany után. Hippomenész ezalatt megelőzte, visszhangot vert a taps, amellyel üdvözölték. De a leány hamar utolérte ismét. Hippomenész elhajította a második aranyalmát is, Atalanté lehajolt érte, de megint háta mögött hagyta versenytársát. A pálya utolsó szakaszát futották már.

– Most ne hagyj el, istennő! – fohászkodott az ifjú, és nagy lendületet véve, a mező széle felé dobta a harmadik aranyalmát, hogy nagyobb kitérőre kényszerítse a leányt.

Szemmel láthatóan tétovázott Atalanté, hogy engedjen-e a hívogatóan aranyló alma csábításának. De Aphrodité észrevétlenül kényszerítette, hogy ezt is felvegye, sőt isteni varázserejével még meg is növelte az alma súlyát. így már az elvesztett lépéseken felül a nehéz teher is hátráltatta a leányt. Hippomenész győzött, s a leány alig titkolt örömmel ismerte be, hogy a versenyt elvesztette.

Mégsem várt boldog menyegző Hippomenészre és Atalantéra, mert az ifjú megfeledkezett a hálájáról, amellyel Aphroditének tartozott. Elmulasztotta a tömjénáldozatot az istennő oltárán bemutatni, s ezért Aphrodité kegyetlen büntetést mért reá. Mikor apja háza felé kísérte a fiú a leányt, útjuk egy hatalmas erdőn vezetett keresztül, az erdő mélyén állt Kübelének, az Istenek Anyjának a temploma, amelyet egykor fogadalmának teljesítésére Ekhión építtetett. A templom közelében barlang volt, az is Kübelének volt szentelve, és a pap oda hordta a vidék régi isteneinek fából faragott szobrait.

Fáradságos, hosszú utat tudtak már maguk mögött, amikor Hippomenész és Atalanté ide érkeztek, s mit sem sejtve betértek a szent barlangba, hogy megpihenjenek. Forró vágyat öntött ekkor Aphrodité az ifjú szívébe, s ez ott, a szent helyen adta első csókját Atalanténak. Az istenszobrok elfordították tekintetüket, de az Istenek Anyja megharagudott. Először halálra akarta sújtani a türelmetlen szerelmeseket, majd mégis meggondolta magát, enyhébb büntetést mért rájuk, és csak emberi alakjukat vette el tőlük.

Sima nyakukat hirtelen sárga sörény borította el, ujjaik görbe karmokká változtak, karcsú válluk helyett hatalmas szügyük nőtt, farkuk a fövenyt seperte, tekintetükben kérlelhetetlen harag tükröződött, és szavak helyett csak dühös morgás jött ki a torkukon. Emberi lakás helyett az erdő sűrűjében kerestek maguknak heverőhelyet, s aki csak meglátta

őket, riadtan menekült előlük, a vad oroszlánok elől. De Kübelé féket vetett reájuk, zablát tett ijesztő fogaik közé, és tornyos szekere elé fogta őket.

HÉRÓ ÉS LEANDROSZ

Két város állt a Hellészpontosz két partján egymással szemben: Szésztosz és Abüdosz. Arra a legszűkebb a Hellészpontosz, és így a két város szomszédos, bár a tenger van közöttük. Erósz is egy nyilat küldött a két városba.

Szésztoszban, a tenger partján állt egy torony Aphrodité tiszteletére. Ott lakott, abban a toronyban Héró, a szép királyleány, egyetlen cselédjével: szülei rendelték oda, hogy Aphroditének legyen a papnője. Nem járt ő az asszonyok közé, sem leánypajtások kartáncát nem kereste föl soha, mindig csak imádkozott Aphroditéhez és Athénéhez, és áldozatokkal fordult égi anyja mellett a kis Érászhoz is, mert félt tüzet hordó tegzétől. De bizony így se menekült meg a lángoló nyilaktól.

Megérkezett a nagy ünnep, melyet Aphrodité és Adónisz tiszteletére szoktak évről évre megtartani Szésztoszban. Messze földről gyűltek Szésztoszba az emberek, még Aphrodité szigetéről, Küproszból is, a környékről nem is szólva. Abüdosz népe se maradt el. Eljöttek az asszonyok, de a legények is, ha nem azért, hogy az isteneknek áldozzanak, hát azért, mert sehol annyi szép leányt együtt nem láthattak, mint egy ilyen ünnepen.

Végigment az istennő templomán Héró, kedves arca szelíd fényt sugárzott, mint a fehérarcú Hold, amikor felkel. Hóarcát pirosság fútotta be, mint a bimbójából kifakadó rózsa, mikor még egyszerre mutat pirosat és fehéret. Tagjaiból szinte áradt a kedvesség; láttán a régiek a három Khaászt emlegették, de bizony nem beszéltek igazat! Hérónak nevető szemében száz Khaász is tanyázott. Méltóbb papnőt nem is találhatott volna magának Küprisz, a szerelem istennője. Papnője: mintha maga is új Küprisz lett volna az emberek között. Amerre csak fordult, követte az ifjak szeme, szíve, gondolata.

Volt olyan, aki magában mondogatta:

– Spártában is jártam, láttam Lakedaimón csillagát, a híres várost, ahol, mondják, egyik asszony szebb, mint a másik. De ilyen szép leányt még sohasem láttam, ilyen szép növésűt és ilyen gyöngédet. Talán Aphrodité a legkisebb Khaászt fogadta szolgálatába. Addig forgattam a nyakamat, hogy lássam, míg elfáradtam, de nem tudok betelni a látásával. Örömest meghalnék, csak az enyém lenne, s még az olümposzi istenekkel

se cserélnék, ha az én hitvesem volna és az én házamban lakna Héró! S ha már nem lehet a te papnőd az enyém, akkor legalább hozzá hasonló feleséget adj nekem, Küthereia!

De Leandrosz, amint megpillantotta a leányt, nem akarta magába fojtani szerelmét. Legyőzték Erósz tüzes nyilai, és nem akart élni se tovább Héró nélkül. A szem a szerelem útja, szemükön keresztül hatol az ifjak szívébe Erósz nyila. A szerelem legyőzte Leandrosz szégyenkező habozását, szemével intett Hérónak, Héró is visszaintett néma jelekkel. Felmelegedett az ifjú lelke a boldogságtól, mert gondolta, hogy a leány is viszonozza szerelmét.

Mikor leáldozott a nap, és feltűnt az égen Heszperosz, az Esthajnalcsillag, vakmerőn a leányhoz lépett Leandrosz. Akkor már az éjszaka sötétkék köde is leszállt, s Leandrosz szelíden megszorította a leány rózsaszínű ujjait, és mélyet sóhajtott. A leány hallgatott, s visszahúzta kezét, de Leandrosz a templom zugába vonta, ott megcsókolta illatos nyakát, és így beszélt hozzá:

– Küprisz után Küprisz, második Athéné – mert földi asszonyok nevén nem szólítlak, Zeusz leányaihoz mondalak csak hasonlónak –, boldogok a te szüleid. Hallgasd meg könyörgő szavaimat: Küprisz papnője vagy, ne vesd meg Küprisz ajándékát, a szerelmet! Mint oltalomkereső fohászkodom hozzád, végy pártfogásodba, de ha akarod, fogadj el férjednek, számodra ejtettek el engemet a vadászó Erósz nyilai! Küprisz, a szerelem istennője küldött engemet tehozzád, és nem Hermész, a játszi véletlen istene vezetett. Tudod, Arkadia hős leányát, Atalantét is Aphrodité haragja kényszerítette, hogy viszonozza Meilanión szerelmét. Engedj hát te is, kedves, és ne ébreszd fel Küprisz haragját!

Így szólt, és az ifjú minden szava szerelmet keltett a leány szívében. Szótlanul szegezte földre tekintetét Héró, hogy Leandrosz ne lássa meg, amint pirosra festette arcát a szemérem. Válla körül összébb fogta a khitónt, már befogadta ő is a keserű és mégis édes szerelmet, s szíve felmelegedett az édes tűztől. Csak nagy későre felelt Leandrosznak édes hangján,-és arcáról a szűzi szemérem pirossága ragyogott:

– A te szavaidra még a szikla is megindulna, idegen. Ugyan ki tanított a megvesztegető szavak útjaira téged? Jaj nekem, ki hozott az én szülőhazámba? Mert én nem lehetek a te hitvesed soha, ismeretlen vagy itt, bízni se lehet a szavadban, és az én szüleim sohasem egyeznének bele a házasságunkba. Ha pedig gyakran jársz a mi városunkba, nyelvükre vesznek majd minket az emberek, mert örülnek, ha megszólhatnak

valakit, s ami titokban történik, hamarosan a keresztutakon beszélnek róla. Mondd meg és ne titkold nevedet, hazádat! Az én nevem Héró, ez az égbe nyúló híres torony az otthonom, egyetlenegy szolgálóval lakom benne, Szésztosz városa előtt, a hullámverte parton. Csak a tenger a szomszédom, így akarta szüleim kegyetlen elhatározása. Nincsenek leánypajtások a közelemben, se legények tánca nem vár engem, éjjelnappal csak a viharos tenger felől hallatszik fülembe a habok zúgása.

Szólt, és rózsás arcát kendőjébe rejtette, mert ismét szégyellte magát, hogy máris többet mondott, mint amennyit illett volna.

Szerencse, hogy Erósz, a mindenkit legyőző kis isten, akin sebet ejt nyilaival, meg is gyógyítja újra, jó tanáccsal segítve a szerelmest, Leandrosz is Erósz tanácsára hallgatva beszélt így a leánnyal:

– Szépséges szűz, a te szerelmedért a tengert is átúszom szívesen, dagály idején, amikor nem járnak hajók sem rajta. Nem félek a mély örvénytől, sem a vihar zúgásától, eljövök hozzád minden éjjel, átúszva a Hellészpontosz vizét, hiszen nem is lakom messze, csak itt szemben a te városoddal, Abüdoszban. Csak arra kérlek, hogy gyújts fáklyát magas tornyodban, s mutasd fel a túlsó partról a sötétben, hogy lássam, merre hív a szerelem, és csillag gyanánt világítson számomra a te fáklyád! Ezt akarom nézni, és nem a Boótészt, sem az Oriónt vagy a Szekér csillagkép útját, úgy jutok biztosan a túlsó partra, a szerelem édes kikötőjébe. Hanem vigyázz, kedves, hogy a fúvó szelek el ne oltsák a fáklyát, fényhordozó egyetlen vezetőmet, amelyre életemet bízom! S ha tudni akarod te is az én nevemet: Leandrosz az én nevem, a szép koszorús Héró férje.

Így tartottak titkon esküvőt a szeretők, és csak az egy szál fáklya volt a tanú, mikor megesküdtek, hogy megőrzik híven szerelmüket és a hitvesi hűséget, Héró, hogy a fáklyát minden éjszaka meggyújtja, Leandrosz, hogy minden éjszaka átússza a tengert. Aztán visszatért Leandrosz Abüdoszba, és attól kezdve napról napra csak az éjszakát lesték, amikor meglátogathatta Leandrosz a hitvesét.

Megjött már sötétkék lepelben az éjszaka köde, meghozva az álmot az emberek szemére, de Leandroszt vágyódó lelke nem hagyta aludni. Kiment a zúgó tenger partjára, és a várva várt fáklya feltűnését leste. Amint észrevette Héró, hogy leszállt már az éj sötét homálya, felmutatta a fáklyát. S hogy kigyulladt a szövétnek, a türelmetlen Leandrosz lelkét is lángra gyújtotta Erósz, az égő fáklyával ő is együtt égett. Az eszeveszett hullámok zajgását hallva a tengeren, először megremegett, de aztán

összeszedte bátorságát, és így biztatta önmagát:

– Félelmetes a szerelem, és kegyetlen a tenger; a tenger hűs vízzel vesz körül, a szerelem pedig tűzzel éget belülről. Őrizd a tüzet, szívem, és ne félj az áradó tengertől! A szerelem vár a túlsó parton, mit bánod az őrjöngő habokat? Hát nem tudod, hogy Aphrodité is a tengerből született, és ugyanaz az istennő uralkodik a tengeren, mint a mi szenvedéseinken?

Azzal levetkőzött, ruháit a fejére kötözte, és a partról egy ugrással a vízbe vetette magát. És úszott kitartóan, egyre csak az égő fáklyát tartva szem előtt. Héró a toronyban magasra tartotta a jelzőfényt, s amerről a szél fújt, kendőjével óvta gondosan a lángot, amíg csak Leandrosz el nem érte a szésztoszi partot. Akkor eléje ment, a toronyhoz vezette, és az ajtóban szódanul ölelte meg: ez még lihegett a fáradtságtól, és ázott haján csillogtak a tenger sós cseppjei. Bevezette szobájába, letörölte bőréről a tenger szennyét, és illatos rózsaolajjal kente meg, hogy enyhítse rajta a tenger sós szagát. S lefektette a kerevetre, és szerelmes szavakkal hajolt föléje:

– Szerelmesem, sokat kell szenvedned értem, nem szenvedett ennyit senki a szerelmeséért. Szerelmesem, sokat szenvedtél, de most már felejtsd a sós vizet, a haragosan zúgó tenger halszagát, és pihentesd meg ölemben verejtékező homlokodat!

Így ment ez nap mint nap, csak éjszaka látogathatta meg hitvesét Leandrosz, és senki se tudta Héróról, hogy férje van. De megjött a zúzmarás tél, hideg szeleivel, és a tenger színét vad téli viharok verték fel. Akkor már nem bízott a hajós a tengerben, és a szárazra vonta fekete hajóját. Hanem Leandroszt most se tartotta vissza a félelem, a torony hívta, hogy az őrjöngő tenger habjait is állja, s az ismerős fáklya fényével vezette, de hajh, most kegyetlen volt és megbízhatatlan a vezetése! Bár inkább Leandrosz nélkül maradt volna szegény Héró tavaszig, és ne gyújtotta volna meg addig a fáklyát! De a végzet és a vágy ellenállhatatlanul kényszerítették. És hívogató kezében nem Erósz szövétneke ragyogott többé, hanem a Moira csábító jeladása.

Éjszaka volt, mikor legerősebben támadnak fel a szelek, és mind egyszerre csapnak a torlódó hullámokra. Leandrosz akkor is a tenger zúgó hátán küzdötte magát előre, a part felé, ahol kedvesét remélte. Már habra hab tolult, kavargott a víz, és a levegőégig csapott föl a tenger, mindenfelől a viaskodó szelek zúgása hallatszott A Zephürosszal szembe Eurosz szele fújt, Notosz a Boreaszt fenyegette hangosan, és iszonyúan morajlott a véghetetlen víz.

Leandrosz az engesztelhetetlen örvények között sokszor fohászkodott a Tengeri Aphroditéhez és sokszor magához a tenger urához, Poszeidónhoz. S a kegyetlen északi szelet, Boreaszt arra emlékeztette, hogy ő is volt szerelmes, Óreithüiába, a szép athéni királyleányba. De senki sem segítette, és Erósz sem védte meg a Moiráktól. Mindenfelől ellene tornyosultak a hullámok, és már lankadtak az izmai, a szennyes ár ellepte száját, és innia kellett a sós vízből. Kétségbeesetten kereste a partot, de a gonosz szél kioltotta a fáklyát és ezzel együtt a sokat szenvedett Leandrosz életét és szerelmét.

Keserű szavakkal szidta ezalatt a szeleket Héró, és Leandrosz már halott volt, mikor ő még mindig várta. Nem jött álom a szemére, nyugtalanul állt, és nézte a víztükröt, s mint a tenger habja, lelke is siralmas gondok közt hánykolódott. És megjött a Hajnal, de nem látta meg szerelmesét akkorra sem Héró. Nézett erre, nézett arra, a tenger széles hátára meresztette tekintetét, hátha megpillantja valahol a férjét, hátha csak eltévedt Leandrosz, amikor kialudt a fáklya. S amikor meglátta a torony lábánál, a hegyes szikláktól sebzetten, férje partra vetett holttestét, megszaggatta hímzett khitónját a keblén, s leugrott a magas toronyból. Menten meghalt ő is halott férje mellett; a hű szeretők a halálban se hagyták el egymást.